

B. 11522

Donat de episcopul P. Semelini Cluj

DIECESA LUGOSULUI

SEMATICISM ISTORIC

PUBLICAT

SUB AUSPICIILE P. S. S. DD.

Dr. DEMETRIU RADU
EPISCOPI GR.-CAT. DE LUGOS

PENTRU

IUBILEUL

DELA SÂNTA UNIRE DE 200 ANI

DELA INFIINȚAREA ACELEIAȘI DIECESE DE 50 ANI.

LUGOS, 1903

TIPOGRAFIA IOAN VIRĂNYI.

B 11522

BIBLIOTECA CENTRALA ARHIDIECEANA BLAJ	
427	
Biblioteca	Biblioteca
Provincia din	
Inzestator general I. r. 427	

A. A. DEMIA F.S.R.
BIBLIOTECA
M. 522

B 11522

Diecesa Lugoşului.

Diecesa greco-catolică română a Lugoşului se estinde preste Comitatele Caraş-Severin, Timiş, Torontal, Hunedóra, şi în parte preste comitatele Arad şi Alba-Inferióră. Teritoriul acesta, mărginit orî străbătut de cele mai mari ape curgătore din Ungaria, adică de Dunăre, Tisa şi Murësh, şi împodobit dela natură cu măjestósele înălţimi ale Carpaţilor, — în cea mai mare parte, este locuit de Români. Ba încă acelaşi întins teritoriū, binecuvântat dela Dumnezeu cu tot felul de bogăţii, cuprinde în sinul seū, şi, nu fără de justă mândrie vom spune, chiar acolo unde Diecesa Lugoşului îşi are parochiile cele mai compacte, — locurile clasice şi dintre cele mai scumpe pentru istoria neamului românesc. Acolo, la pólele Retezatului, uşurate şi înălţate se simţ într'adevăr inimele noastre, contemplând numărósele şi venerátele rămăşiţe ale culturii ce au adus-o din Roma şi au străplântat-o ai nostri străbuni în văile Carpaţilor. Ajuns apoi la biserica noastră din satul Densuş, situat în préjma ace-

luași munte, călătoriul român simte o mângâiere încă și mai mare în sufletul său, având privilegiul de a-și putea îndrepta glasul rugăciunii către ceriul togma în locul și între zidurile, unde se ridica odată fumul jertfelor păgâne ale străbunilor săi.

I.

Nestrămutată este credința noastră, că mângâierea și mândria de felul acilea semnalat ar fi fost fără de asemănare mai mari, decumva ar fi rămas pururea viuă legătura între ai nostri Părinți și Roma, leagănul originii lor, decumva, mai dicem, cultura și civilizațiunea creștină, dezvoltată pe ruinele celei păgâne, și-ar fi putut întinde fără de încetare din aceeași eternă cetate binefacerile preste îndepărtății săi fi de la Dunăre și din Carpați.

Provedința divină însă altfel a dispus în planurile după care conduce soarta neamurilor pe pământ, și respective a permis, ca biserica românească, și cu ea poporul adăpostit sub aripele ei, să cadă și apoi veacuri preste veacuri să lăncească în amarul nenorocirilor, isvorite din dureroasa schismă orientală.

Rađe de speranță într-o sorte mai bună pentru Biserica română se iviseră mai întâiu pe la începutul veacului al treisprezecelea, atunci, când Joanițiu, împăratul Românilor și Bulgarilor din peninsula balcanică, a încheiat unirea bisericească cu Roma. Prin apropierea această, Joanițiu simțind în pieptul său renașterea conștiinței de latinătate, nu și-a știut ascunde mângâierea ci a scris către Papa Inocentiu III marile cuvinte: «Și acuma mulțumim foarte Atotputernicului

Dumnezeu, căci ne-a cercetat pe noi nevrednici servitorii săi cu neprețuită bunătatea sa, și a văduț umilița noastră, și ne-a adus aminte de sângele și de patria noastră dela care ne tragem. Iar Tu, Sântă Părinte, ca un păstor bun și cap al tuturor credincioșilor creștini, vrând să aduni la olaltă pe fi Sântului Scaun Catolic și Apostolic, ne-ai cercetat pe noi cei după trup depărtați¹». Greutățile vremilor, mórtea prea de timpurie a lui Joanițiu și preste tóte intrigile grecesci au zădărnicit închegarea frumoșei lucrări de unire, iar prin aceea, după espresiunea unui istoric de ai noștri, numele și estensiunea stirpei latine dincolo de Dunăre, a fost o cestiune dată cu desevîrșire uitărei din timpul lui Joanițiu și până în zilele noastre.

Unirea bisericească restabilită mai târziu în sinodul ecumenic dela Florența, întru atâta numai s'a dovedit mai rodnică, întru cât însămnatul decret, adus acolo în privința această, a rămas drept basa și punctul de mănecare al S-tei Uniri din viitor. Sub influența faptului unirei sərbătorite cu atâta strălucire de Părinții acestui sinod, s'au ivit chiar și în părțile noastre diferite încercări de unire, dar acelea în definitiv au fost numai tot atâtea presemne bune pentru vremile de mai târziu. Atari încercări salutare, dar cu efect trecător, au fost bunióra în părțile bănățene cele ce s'au făcut pe la anul 1456 în urma propoveduirilor apostolesci ale S-tului Ioan Capistranul, vestitul ajutător al marelui eroi al creștinătății, Ioan Hunyadi Corvinul.

¹ Gesta Inocentii III. Lib. V. Epist. 115.

II.

Adevăratul punct de mănecare însă al S. Unirii la Români din țerile Corónei S-tului Stefan, este anul 1700. Atunci Părinții nostri după amară pribegire de mai multe veacuri, reîntorcându-se la centrul pus de Isus Christos în Biserica sa, au dat fericitul început la renașterea Bisericei lor și prin aceea la îndrumarea poporului românesc pe căile deșteptărei și ale progresului cultural.

Mișcarea de unire însă, pornită în Transilvania, în părțile adnexe și în Maramureș, și apoi cu fericire terminată prin sinódele ținute în Alba-Iulia în anii 1697, 1698 și 1700, în părțile bănățene a rămas aproape neobservată. Diferitele împrejurări grave în cari se află Români bănățeni în tot decursul veacului al optspredecelea, i-au împedecat de a se face solidari cu frații lor ardeleni la îndeplinirea actului de unire. Printre aceste dificultăți vom aminti domnia turcască, carea cu ale sale cruzimi, necasuri și amărăciuni mai mult ori mai puțin, dar de fapt stăpânesce în Bănat până la anul 1717. Dușmană a creștinismului în general, domnia acésta cu atât mai vârtos se silea a zădărnici ori-ce tentative de unire cu Roma, cu cât prin aceea în mod indirect se întărea influența și puterea Casei imperiale de Habsburg, la locul întâiu interesată și preocupată a curăți Bănatul de întunecimea semilunei barbare.

În anul 1718 însă, prin tractatul de pace dela Passarovetz, Bănatul timișan, cu partea ocupată din Sârbia, rămâne în stăpânirea Austriei, și devine provincie cu administrațiune militară. Guvernul imperial,

spre a se întări în pozițiunile ocupate după atâtea lupte și spre a corăspunde tradițiunilor catolice ale Casei Domnitóre de Habsburg, nu întârzie a desfășura deosebită acțiune pentru consolidarea Bisericei catolice în acésta provincie. Și astfel îndată sub ocărmuirea întâiului guvernator, comandantele Claudiu Florimund Mercy, se începe colonizarea ei cu populațiune rom.-catolică. În același timp, în mai multe părți se trimit misionari iesuiți și franciscani, cari, predicând adevărurile religiunei în limba poporului, înduplecă chiar și pe unii dintre români spre unire. Spre o mai bună reușită a misiunilor lor, Părinții iesuiți în anul 1721 au ținut în Timișóra o conferință publică în prezența guvernatorului, a metropolitului și a altor doi episcopi gr.-or., și în 17 puncte au arătat cari ar fi dispozițiunile de luat pentru determinarea raporturilor între biserica gr.-or. și cea catolică, cum și pentru promovarea unirei.¹

Centrul mișcărilor de unire însă devine scaunul episcopesc rom.-catolic al Cianadului, restabilit în Timișóra după scóterea turcilor din Bănat. Dintre actele emanate dela Episcopia acésta în cauza unirei, este a se aminti mai întâiu reprezentațiunea la Curtea imperială, făcută de Episcopul Falkenstein în anul 1735. Plecând dela marea datorință ce o are de a da Tro-nului informațiuni conștiințioase asupra stărilor religioase din întinsa sa diecesă, Episcopul propune în reprezentațiune unele modalități, prin cari, după a sa părere, unirea ar lua avânt și mai mare de propășire. Drept-aceea propune: a) Ca preoților și clericilor deja

¹ Nilles, Symbolac. t. II pag. 800.

uniți, sau cari s'ar uni în viitor, să li-să dea congruă anuală corăspundătoare. b) Să se înființeze Episcopie unită; iar pentru ajutorarea episcopului unit ce s'ar denumi să se dispună vre-o câți-va călugări basiliți cari să-i fie în loc de canonicî.¹ Pe lângă acesta Episcopul Falkenstein, la stăruințele Comandantului general Contele Hamilton, cu datul de 6 Iunie 1736 subșterne Impăratului o nouă reprezentațiune, în care arată, că mai mulți preoți au trecut la unire, și că este speranță, că în scurtă vreme se va uni și poporul. — Pentru aceea, se rōgă să se reguleze dotarea preoților uniți, și să se ridice biserici, capele sau și numai oratorii spre a se putea săvârși funcțiunile sacre la cei trecuți.

Stăruința neobosită a Episcopului Falkenstein n'a rămas fără de rezultat. Intr'adevăr, mai întâi prin rezoluțiunea împăratăscă din 31 Decembre 1736 s'a îndrumat oficiolatul casei centrale banatice, ca, pe baza specificului propus din partea Episcopului, să se dea decret de denumire fie-cărui preot, și începând cu 1 Ianuarie 1737 să se plătescă în patru rate anuale preoților uniți suma de 720 floreni. Ca preoți astfel beneficiați vin înainte: Petroniu Popovici din Timișóra, cu 150 fl. la an, apoi preoții din Muran, Chesinți, Fintaș, Facet, Fizes, Golcz, Comoriste, Cacova, Fenloc, cu câte 48, 72 și 96 floreni. În alt specific se amintesc preoții din Sacoșul-turcesc, Vizna, Gladna, Serezani și un diacon din Timișóra. O altă dată se află urmă despre asemnarea sumei de 972 floreni, spre același scop.

¹ Veđi «Unirea» din Blaș Nr. 27—1892.

III.

Cealaltă cestiune mai însemnată, privitoare la episcopia greco-catolică, încă s'a rezolvat în mod favorabil prin rezoluțiunea împăratăscă din 10 Maiu 1738. Lăsăm să urmeze aci în versiune română acest document însemnat pentru istoria unirei în părțile bănațene, și care ni-s'a pus cu bunăvoință la dispoziție din arhivul Episcopiei Cianadului; iar la urmă aflăm de bine a-l reproduce în original:

«Carol, din îndurarea lui Dumnezeu, ales Impărat al Romanilor totdeauna înmulțitor al Imperiului, Ilustrilor, Magnificilor și Iubiților Credincioși!

Precum dela începutul împărăției Nostre cu deosebire ne-am interesat pentru promovarea mărirei lui Dumnezeu și primirea religiunei catolice, și pentru consolidarea aceleia, în principatul Nostru al Transilvaniei pentru episcopul unit de acolo, pe lângă reședința episcopăscă am întemeiat și mănăstire de acel rit spre întreținerea unui anumit număr de călugări din ordul Sântului Basiliu, și alor trei Alumnii în colegiul Urban de Propaganda Fide, ca prin acesta religiunea catolică de acest rit să pōtă fi primită de mai mulți și aceia să pōtă fi instruați în receruta pietate și cunoștințele spirituali de lipsă; — astfel Noi din îndemnul propriu am emis grațiosul mandat, ca această uniune după esemplul din principatul Transilvaniei să se lățescă și în provinciile nouă câștigate și la preumilita propunere a Consiliului Nostru belic și camerei Aulice, consimțând la acesta și actualul Episcop al Cianadului Baronul de Falkenstein, am decis:

1. Ca pentru realizarea grațioasei Nostre intențiuni începutul să se facă în diecesa Cianadului și spre acest scop pentru uniții cu Biserica romano-catolică să se constituie un episcop de ritul grecesc independent de cel de ritul latin, cui să se concreadă nu numai funcțiunii episcopesci de ritul oriental în diecesa Cianadului, în Bănatul timișan, și în Ungaria dincóce de Murész, ci și jurisdicțiune în regatul Sêrbiei, și România, pentru acum și până atunci până când după starea actuală, și efectul bun, ce să presimte pentru înmulțirea uniților, în provinciile amintite să va afla a fi de lipsă, ca și acolo să se constituie un episcopat propriu de ritul oriental; pe lângă acesta mai sunt de a se constitui opt preoți sau călugării cari după instituțiunile bisericeii orientale, au de a fi Episcopului întru ajutor la funcțiunile episcopesci și după împrejurări și la instruirea tinerimei în loc de canonicii sau capitul; iar pentru întreținerea și împlinirea serviciului divin —

2. Să se edifice biserica catedrală, reședința episcopescă și mănăstirea la un loc, ca să fie la mijloc între Sêrbia, Bănat și România lângă Dunăre la Moldova sau Palanca-nouă, precum veți socoti a fi mai bine, și unde pentru cler și popor din toate părțile ar fi mai de îndemână. Edificiul, adică reședința episcopescă și mănăstirea să fie astfel, încât episcopul, care se va așeza acolo, cel puțin cu opt preoți sau călugări să pótă subsista, și pe lângă aceea și un Alumnat deocamdată cel puțin pentru doispredece tineri studenți, cari la timpul seú având aplicare spre preoție după absolvarea claselor humanióre, să pótă acolo învăța filosofia și teologia.

Episcopul acolo constituit va fi totdeauna cu ochii priveghietori preste acel institut, ca tinerimea să fie instruată singur după adevărata credință catolică de ritul oriental, oprindu-se ori-ce învățatură rătăcită contrară credinței catolice.

3. Ce se ține de mijlocele banali recerute la zidirea reședinței episcopesci, a bisericeii și mănăstireii, ulterior grațios am dispus, ca acelea să se acopere din venitele episcopesci încurse după mórtea repausatului episcop dela Oradea-mare, Lusinskyi, — până la timpul instalării successorului aceluia, precum și din lăsăméntul episcopului mai pe urmă repausat Okolicsányi, și din venitele adunate sub decursul vacanței episcopesci.

Înainte de toate însă să se începă edificarea bisericeii, reședinței episcopesci și a mănăstireii sub supraveghierea Episcopului de Cianad, Falkenstein, după aceea a nou-denumindului episcop de ritul grecesc, și a oficiolatului cameral din apropiere, cui este a se concedere cassa și banii destinați pe lângă socótă cvenită; deocamdată să se compună oficios un desemn și plan de zidire și acela să se trimită consiliului Nostriu belic și camereii aulice spre ulterióră aprobare; iar până la deplina efeptuire a planului de zidire, pentru episcop să se conducă pe lângă cens o altă casă și aceea să se adopteze în mod potrivit spre acel scop.

4. Episcopul denumind, pentru mensa episcopală va primi dóne mii de floreni, pe lângă aceea va putea pretinde dela fie-care preot pe an câte un floren titulo catedralic. Pentru susținerea celor opt monachi: una mie floreni și pentru Alumnii cincii sute floreni astfel, ca după ce suma obvenitóre erariului

dela episcopiile vacante mai sus amintite, cala 40 000 fl., e destinată pentru zidirea bisericilor și mănăstirilor, ceea-ce să mai recere la susținerea acestei fundațiuni se va solvi din cassa parochilor, în specie pentru mensa episcopală una mie fl.; iar cealaltă mie, și asemenea și pentru călugări și alumnii 1500 se vor solvi dela erariu.

Suma amintită solvindă dela erariu în 2500 floreni pentru mai mare siguritate și stabilitate să se înscrie și asigureze pe posesiunile ținătoare de provisoratul Tokay în Regatul Nostru al Ungariei, anume: Monostor Pály, Püspök-Ladány, Téglás, Vencselo, Rakomaz, Tima, Balsa, Korad, Böd, după aceea ambele porțiuni Nadudvár și Szovát, cu prediile Teder, Böcken și Hort ca pe un fund imobil hipotecar astfel, încât la cas, dacă episcopul său preoțimea, quotele lor anuale asemnate, la cuartal său cel puțin la an dela datul denumirei noului episcop său dela datul introducerii călugărilor în mănăstire nu le-ar primi regulat din cassa provisoratului din Tokay său dela arendatorul aceluia, să fie împuterniciți fără proces mai lung din bunurile fiscale pentru acest cas de hipotecă specială legate a-și scôte competențele sale împreună cu toate restanțele acelora chiar și prin esecutiune; și despre acesta să se estrađee diploma fundațională prin cancelaria Noastră Hungarico-Aulică.

5. Ce să ține de personal și de numirea episcopului unit și a călugărilor, în acest respect cât mai curând vi-se vor face cunoscute ulterioarele îndrumări, pe lângă acesta, spre promovarea santei Uniri, mai departe pentru acei preoți de ritul grecesc, cari primesc și mărturisesc unirea, și în uniune cu biserica catolică, în adevăr funcționează în vre-o parochie din

acéstă diecesă, fie-care va primi ca congruă câte 100 floreni din cassa parochilor. Acestea sunt cu privire la constituirea noului episcop și la mănăstirea de ritul grecesc pentru uniții din diecesa Cianadului, — iar încât pentru episcopul de ritul latin, Baronul de Falkenstein, după preumilita propunere Nouă în acest obiect așternută, grațios am decis:

1. Ca numitului episcop Falkenstein întru cuviósa considerare a specialelor merite Nouă cunoscute, și a zelului dovedit pentru religiune, la salariul său de până acum să se mai asemneze 2000 fl. anuali pe viață, însă fără de consecință la următorii sei.

2. Ca reședința episcopescă și biserica să se edifice nu după proiectul mai dinainte la Segedin său Cianad, ci la Timișóra, și edificarea deja acolo începută să se continue; — cu toate aceste episcopia să-și păstreze numirea de Cianad, iar spesele recerute la edificare să vor acoperi din celea 30.000 fl. destinate pentru zidirile civile și camerale din Bánat, anume scoțindu-se 5000 fl. și acele aplicându-se spre scopul indicat până la ducerea în deplinire a edificării din cestiune.

3. Pentru preoții de ritul latin dispuși la țară în Bánatul timișan, ca să nu fie siliți a fi — precum se aude — cu casnicii lor într'o chilie, unde și altcum de present comoditate suficientă nu se află, pentru fie-care să se edifice câte o chilie separată pentru studiare și împlinirea lucrărilor sale preoțesci, iar spesele recerute pentru acesta să se acopere asemenea din cele 30.000 fl. destinate pentru clădiri civile și camerale banatice.

4. Celor patru Vicari Foranei aplicați în provincie,

ca ajutor la spesele, ce aũ ale purta după starea lor, între care și cele ale ospitalității, să li-se mai aseme-neze la salariul de până acum pentru fie-care pe an câte una sută floreni.

5. Menționatului Episcop Falkenstein să i-se concreadă direcțiunea peste biserici și alte institute pe care el s'a oferit a le conserva și mai bine, și cu spese mai puține.

6. La casurii de morțe a preoților de sub jurisdicțiunea menționatului Episcop Falkenstein, acela saũ reprezentanții seși vor avea de a participa la inventarea averii rămase, și lăsămintul adunat din beneficiul eclesiastic să va împărți în trei părți egali astfel, ca una parte să fie a bisericeii, a două a patronului pen-tru confini, și a treia a săracilor.

Drept-aceea preagrațiosul Nostru mandat este, ca voi tôte cele de Noi decise, atât pentru episcopia unită de rital grecesc, cât și pentru Episcopul Fal-kenstein, încât să ține de voi, să le luați la cuvenită cunoștință, și să stăruiti a le implini, cu deosebire grabnica edificare a bisericeii a reședinței episcopesci și a mănăstirei pentru uniți să o puneți în lucrare, ca așa acésta operă salutară cât mai curênd să se pôta duce în deplinire. Intre altele veți purta grijă și pentru măestrul edil de Turte, Martinelli, care a primit asupra sa pe lêngă contract edificarea bisericeii, reședinții episcopesci, și a mănăstirei la Blaș în Tran-silvania; după aceea veți avea de a dispune pregăti-rea unui plan de zidire cu tôte delineațiunile recerute, și acela însoțit de opiniunea vóstră a-l așterne în-cóce, spre ulterióră aprobare; — care altcum vë rămânem propensii cu grația Nóstră împêrătescă.

Dat în Palatul Nostru din Laxenburg la 10 a lunei lui Mai a anului una mie șapte sute treișeci-și-opt. A Impêrăției Nóstre, — a celei Romane douășeci-și-șeptelea, a celei Hișpane treișeci-și-cincilea, — a celei Ungare și Boeme al douășeci-și-șeptelea.

Carol m. p. Conte Dietrichstein Königsegg m. p. La mandatul propriu al Majestății Sale Sacratissime Cesareo-Regesci Catolice (nelegibil) Francisc Koper m. p.»

Textul original cu registratura sa, este:

„Copia altissimae resolutionis Ss. Majestatis Caroli VI. anno 1738. Maii 10. editae in causa erectionis Episcopatus Graeci-Ritus Unitorum. Carl von Gottes Gnaden Erwählter Röm. Kaiser zu allen Zeiten Mehrer des Reichs!

Hoch und Wohlgebohrne auch Wohlgebohrne Liebe Getrene! Gleich-wie Wir von Zeit unserer augetretenen Regierung Uns sonderheitlich auch die Beförderung der Ehre des Allerhöchsten und Aufnehmung der röm. kath. Religion angelegen sein lassen, auch zu solchem Ende zu mehrerer Stabilirung derselben in Unserem Fürstenthume Siebenbürgen, für den aldortig unirten Bischofen nebst der bischöfl. Residenz auch ein Kloster ejusdem Ritus zu Unterhaltung einer gewissen Anzahl Monachorum ordinis Sancti Basilii nebst dreien Alumnis in dem Collegio Urbano de propa-ganda Fide gnädigst fundirt haben, und andurch den Grundstein, um die kath. Religion in gedachtem Siebenbürgen bei diesen ritu in mehreren Aufnahme zu bringen, und solche in der erforderlichen Pietät und geistli-chen Wissenschaft floriren zu machen, gelegt ist, so haben Wir auch aus eigener Bewegung um solche Union nach dem Exempel und Beispiel ge-dacht unseres Fürstenthums Siebenbürgen, auch in denen neoquistischen Ländern auszubreiten unseren gnädigsten Befehl ertheilet, und nachdem von userem Hof-Kriegsrath- und Hofkammer weiters erstatteten gehor-samsten Vortrag auch Beistimmung des dermaligen Bischofens zu Csanád Baron v. Falkenstein resolvirt, dass

1. Zur Assequirung dieses unsers gnädigsten intenti dermalen in der Csanáder Diöces hiemit der Anfang gemacht und zu solchem Ende ein besonder und von erwählten Csanáder Bischofen Latini Ritus inde-pendenten Bischof graeci-Ritus cum Ecclesia Romano-Catholica Unitorum aufgestellt, dem nicht (nur) allein die Bischöfliche Function ejusdem ritus in der Csanáder Dioeces, wie auch dem Bannat Temesvár, und zum Theil auch in dem Königreich Hungarn diesseits der Marosch verliehen, sondern auch die jurisdiction in dem Königreich Servien, und der Walla-

chei der Zeit, und in solang, bis nach bestehender Einrichtung und verspührenden guten Effect bei mehrerer Anwachung deren unirten in diesen erstbenahmeten Ländern einen eigenen Bischofen dieses Ritus anzustellen für nöthig befunden werden wird, und nebst denen auch Ihm unirten Bischofen dermahlen acht Geistliche, oder Monachi, welche Ihm in denen Bischöflichen Functionen, und nach dem insituto dieses Ritus loco Canonico- rum et Capitali, wie auch in Instruirung der Jugend assistieren müssen, zu und beigegeben, zu dem Unterkommen- und verrichtenden Gottes- Dienstes aber —

2. Die Cathedralkirche, Bischöfl. Residenz und Kloster an einem an der Donau mitten zwischen Servien, den Bannat und der Wallachei lie- genden Orth entweder zu Moldova- oder aber Ujpalanka, wie Ihr solches am Besten zu sein ermessens werdet, und alho der Clerus- und das Volk von allen Seiten an der Hand, erbauet, das Gebäu auch, nämlich die Bischöfl. Residenz und Klöster dergestalten, dass der dahin aufstellende Bischof wenigstens mit acht Geistlichen, oder Monachis subsistiren könne, angetragen, und nebst denen auch ein Alummat der Zeit wenigstens auf zwölf junge Studenten, welche, wann sie ad clericatum inclinirten, nach denen absolvirten humanioribus in der Philosophia und Theologie allda instruirt werden könnten, errichtet werden solle, worüber dem aufstellen- den Bischofen jederzeit ein obachtsambares Auge zu halten obligen wird, auf dass ersagte Jugend recht nach dem wahren katholischen Glauben graeci Ritus unterrichtet, und keine irrige Lehre eingeführt werde, was nun

3. die zu obbesagten Gebäu der Bischöfl. Residenz, Kirchen und Kloster erforderliche Geldmittel anbelanget, haben Wir weiters gnädigst resolvirt, dass solche aus denen nach dem Todtfall des verstorbenen Grosswardener Bischof Lusinski bis zur Zeit der bestehenden Installation desselben gefolgten Successoris eingegangen bischöflichen Proventen- wie auch von der Verlassenschaft des lezt verstorbenen Bischofens Okolicsani, und was noch weiters Sede vacante eingegangen ist, nach weiteren Disposition unserer Bancalität bestritten, vor allem aber mit der Kirche, bischöfl. Residenz und Kloster-Gebäu unter obsicht, immitels, obbesagten Csanáder Bischofens Falkenstein, hernachmals aber des neu ernennenden Bischofens graeci Ritus und des benachbahrten Cameral-Officiantens, denen die Cassa et hierzu destinierten Gelden anzuvertrauen, folglichen auch durch diesen die geziemende Rechnung zu führen ist, der Anfang ge- macht, vorläufig auch ein ordentlicher Riiss, und Überschlag dieses Gebäu- es, und denen darzu erforderlichen officiöse verfasset, und zur weiteren approbation zu Handen unseres Hof-Kriegs-Raths- und Hof-Kammer einge- schickt, indess aber bis zu derselben vollkommenen Herstelling ein andres Haus für besagten Bischofen in Bestand genommen, und zugerichtet werden solle,

4. werden diesen neu bestellten unirten Bischofen pro mensa Epis- copali jährlich zwei Tausend Gulden nebst dem, dass er von einem jeden seiner unirten Pfarrern titulo Chadetratici jährlich einen Gulden

abfordern könne, und dann zur Sustentation deren für jetzo angetragenen acht Monachorum insgesamt tausend Gulden und ferners pro Alumnis fünf- hundert Gulden jährlich ausgesetzt dergestalten, dass nachdem die von denen obbenannten vacaut gewesenen Bischöfen dem Aerario zugekommenen und beiläufig bis vierzigtausend Gulden betragenden Summen zu Bestreitung der Kirchen- und Klöstergebäu nach Erfordernis: und Disposition unserer Universal-Bancalität gewidmet, dasjenige, was zur jährlichen Unterhaltung dieser Fundation noch erforderlich, ex Cassa Parochali in specie pro mense Episcopali tausend, die andere tausend Gulden aber, und ingliech die pro Monachis- und Alumnis obgedachter mass resolvirte Eintausend fünf- hundert Gulden von unserem Aerario beitragen, ersterwehnte ab aerario beitragende 2500 fl. aber zu mehrerer Sicherheit und Stabilität auf die in unserem Königreich Hungarn von dem Provisorat zu Tockhei jenseits der Theiss dependirende possessiones benantlich Monostor-Pály, Püspöck- Ludány, Tognas, Vencselo, Rakomaz, Timar, Balza, Korall, Bód, dann beide portiones Nadudvar- und Szorat, mit denen Praedis Teder, Böcken, und Hort, als eiaem fundo immobili inscribirt, und hypothecare versichert, also zwar, dass im Fahl dem Bischof, und dessiger Geistlichkeit deren angesetzten Jährlichen Fundations-quota, so quartaliter, oder wenigstens jährlich a dato denominationis des neuen Bischofens- und respective à dato der Einführung der Monachorum in das Kloster aus der Tockhaier Provisorat-Cassa, oder von jedem zeitlichen Arendatore desselben abzu- führen sind, nicht ordentlich in bahren abgeföhret würde, selbst die Beträgnis des Rückstandes aus obigen pro speciali hypotheca diesfalls verschriebenen Fiscal-Güthern absque longiori Iuris Processu zu erheben befüget, und zu solchem Ende von dem Iudice Ordinario die parate Execu- tion zugestanden, auch darüber das erforderliche Fundations-Diploma durch unsere Hungar-Hof-Canzlei ausgefertigt werden sollen, was aber

5. Das Personale und die Benennung eines dasselbstigen unirten Bischofens, und der Monachorum betrifft, Euch diesfalls demnächst das weithere bekannt gemacht werden wird: da beinebst auch zu weithere Promovirung dieser Union für jene Pfarrer Graeci Ritus, welche sothan Union amplectiren, oder profitiren, und in der Union mit der katholi- schen Kirche ein Pfarrei unter dieser neuen ausgewiesenen Bischöfl. Dioeces wirklich versehen werden, pro Congrua Jedweden Jährliche Hundert Gulden ex Cassa Parochorum abzureichen angesetzt worden ist; und dieses zwar, so viel die Bestellung eines neuen Bischofens und Klosters Graeci Ritus Uniturum in der Csanáder Dioeces anbelangt; was aber den daselbstigen Bischof Latini Ritus Baron v. Falkenstein belangt, haben wir aus dem Uns in Sach gleichmässig abgestatteten gehorsamsten Vortrag gnädigst resolvirt:

Erstlich Ihm Bischofen Falkenstein in mildesten Erwegung der uns bekanten sonderbaren Verdinstlichkeiten und pro Religione führenden Eifers zu dessen der Zeit genießenden Gehalt noch jährlich Zweitausend Gulden ad dies vitae jedoch absque consequentia ad successores beizu- legen, nichtminder:

Andertens dass die bischöfl. Residenz- und Kirche nicht wie vormals der Antrag gewesen, zu Szegedin, oder Csanád, sondern zu Temesvár erbauet und die schon angefangene weiter fortgeführt, erstgedachtes Bisthum jedoch gleichwohl den Namen v. Csanád beibehalten; die zu Erbauung vorerwehnter Bischöfl. Residenz- und Kirche erforderliche Geldmittel aber aus denen auf die Banatische Civil- und Cameralgebüü jährlich ausgesetzten dreissigtausend, mit fünftausend Gulden excindirt, und solche bis zu demselben Zustand Bringung darzu angewendet: dann

Drittens für die auf dem Land daselbsten in dem Bannat Temesvár aufgestellten Pfarrer Latini Ritus, um solche, wie zu vernehmen kommet, nicht promiscue unter ihrem Hausgesind zu sein, für jedweilen, wo dermahls nicht ohnedem schon mehr genügsame Gelegenheit errichtet ist, wenigstens ein separates Zimmer zum Studieren, und Verrichtung ihrer geistlichen Arbeiten ohnverlängt erbauet, und die erforderlichen Umkötten gleichfalls aus obgedachten zu denen Banatischen Cameral- und Civilgebüü ausgesetzten jährlich dreissigtausend Gulden hergenommen, zu denen

Viertens denen darunten auf dem Land aufgestellten vier Vicariis foraneis zu etwelcher Beihilf der Ihnen obliegenden Kosten, und zu tragen habender Hospitalität zu ihrem dermahligen Gehalt jedweilen noch jährlich Hundert Gulden zugeleget, danebst

Fünftens erwählten Bischof Falkenstein die Direction über die daruntige Kirchen, Musique, als welche er nicht allein noch besser, sondern auch mit wenigeren Speesen zu unterhalten sich anerbotten, übergeben; und übrigen

Sexto bei sich ereignenden Todt-Fälle der darunten seiner Jurisdiction untergebenen Pfarrer wiederholter Bischof Falkenstein, oder dessen Deputirte zur führnehmend Pöhr- und Inventur beigezogen; die ex beneficio ecclesiastico gesammelte Verlassenschaft ab intestato in drei gleiche Theil zertheilet, und davon einer der Kirche, der andere dem Patrono pro Confimis- und der dritte denen Armen zugewendet werden solle,

Welchemnach dann unser gnädigster Befehl ist, das Ihr all und Jedes, was sowohl wegen des neu errichtenden Bisthums Graeci Ritus Unitorum, als auch wegen des Bischofens Falkenstein obgedachtermass mildest resolvirt worden, so viel Eures Orthes ist, geziemend ad notam nehmen, und in allweg geflissenst nachkommen, fordist aber auf die scheinige Errichtung der Kirche, bischöfl. Residenz- und Klosters für Unirten, und damit hierzu ehestens hand angeleget und dieses so heilsame Werk möglichstermass zu baldigen stand gebracht werden möge, die erforderliche obsorge tragen, nebst anderen auch von Hof-Baumeister Martinelli, welcher die Kirche, Bischöfl. Residenz, und Kloster zu Balasfalva in Siebenbürgen zu erbauen contractualiter übersich genommen hat, einen Riss- und Überschlag abfordern sollet, welche vor und Überschläge, samt denen Delineationen Ihr sodann mit Eurem Gutachten zur weiteren approbation hiehero fördsanzst einzuschicken haben werdet; die Wir übrigen Euch mit kaiserl. Gnaden wohlgewogen verbleiben geben auf unserm Schloss

Laxenburg den zehenden Monathstag May in Siebenzehnhundert, acht und dreissigsten, unserer Reiche des Roms, in Sieben und zwanzigsten, des Hispanischen in fünf und dreissigsten, des Hungarischen und böhmischen auch in Sieben und zwanzigsten Jahr. Carl m. p. mz. graf von Dietrichstein, Hg zu Königsegg m. p.

Ad mandatum Sac. Caes.-Regiae-que Catho Majestatis proprium: olvashatatlan alkirás m. p. Franz Koper m. p.

3937/1900. In fidem copiao: Temesvári, die 18. Novembris 1900: Josephus Benó, archivarius applis."

După-cum se și face amintire în preafnalta Resoluțiune, timpul în care de drept se înființază episcopia greco-catolică în Bănat coincide cu acela în care tot prin munificența Impăratului Carol VI, se concede schimbarea domeniilor din Gherla și Sâmbăta de jos cu domeniul Blașului pentru episcopul Făgărașului. De vreme-ce însă clemența împărătescă în Transilvania, prin aședărea scaunului episcopesc la Blaș, devine în scurtă vreme sorgintea bogată a unor bunătăți neprețuite pentru Biserica română și preste tot pentru neamul românesc: pe atunci în Bănat, din totă Resoluțiunea dela 1738 nu rămâne alta fără numai o evlaviosă pomenire istorică.

Causele acestei nenorociri pentru Români din Bănat, căci de o asemenea espresiune trebuie să ne folosim, mai ales după-ce am revocat în memorie desvoltarea lucrurilor la Români din Transilvania, — au fost gravele împrejurări politice provocate în anul 1739 prin noul război cu Turcii la Dunărea de jos. După lupte crâncene, războiului curând se pune capăt prin pacea dela Belgrad, 17 Septembrie 1739; dar capăt trist pe partea Austriei; pentru-că ea pierde mai toate avantajile dobândite prin pacea dela Passaroveș, adică Oltenia și provinciile de dincolo de Dunăre, rămânându-i numai Bănatul. Și astfel óre-cumva

prin firea lucrurilor a trebuit să se schimbe și bunele intențiuni ce le avea Curtea împărătească cu înființarea episcopiei în Palanca.

Negreșit, că întemeierea acestei episcopii pe țărmurii Dunărei la marginea Ungariei, ar fi fost nu numai spre binele Românilor și spre întărirea Bisericii catolice, ci în scurtă vreme aceea ar fi devenit și un centru puternic, din care politica austriacă n'ar fi întârziat a trage folose dintre cele mai mari pentru închegarea domniei sale în acele părți extreme ale monarhiei. Schimbându-se însă situațiunea politică, aproape inevitabil a trebuit să cadă și considerațiunile de felul acestora, cari a bună-seamă încă a contribuit la formularea hotărârii pentru înființarea episcopiei pe țărmurii Dunărei.

IV.

Prin zădărnicierea hotărârilor din Resoluțiunea împărătească dela 1738 nu s'a zădărnicit însă idea înființării unei episcopii unite în Bănat. Pentru-că următorul mijloc al lui Falkenstein pe Scaunul episcopesc al Cianadului, Nicolau Stanislavich, cu totă stăruința pledază pentru înființarea aceleia, dar nu în Palanca, ci în Lugoș. Anume în raportul său asupra visitațiunei canonice făcute de dânsul în diecesa Cianadului în anul 1741, scrie următoarele:

«Cu privire la Uj-Palanka, va fi cunoscut, că mănăstirea Părinților Capucini ore când esistentă acolo, este așa de desolată, încât abia ar ajunge șesă ori opt mii de floreni pentru restaurarea ei. Și ar fi într'adevăr pagubă de un edificiu așa de frumos și mai ales de biserică, care dacă nu se va repara, cu totul

se va dărâma; pentru-că în boltitura ei s'a făcut o mare gaură și cea mai mare parte a ei stă în ruină. Apoi, locul acela nici nu se pare a fi potrivit pentru episcopie sau pentru mănăstirea ce ar fi a se înființa acolo pentru catolicii de ritul grecesc. Deore-ce locul acela se află la marginea provinciei, foarte aproape de Turci, unde episcopul și călugării nici pentru un moment n'ar fi în siguranță, căci sau locuitorii sau lotrii venind din cealaltă parte i-ar omori din ură cătră religiunea cea nouă, și apoi ar fugi îndată în părțile barbare; dar nici sate catolice nu se mai află multe în părțile acelea, cum se afla odinioară, și așa nici lipsă nu este acolo de preoți sau de vicari etc. Pentru episcop unit de ritul grecesc și pentru mănăstire cel mai potrivit loc s'ar părea a fi Lugoșul, parte pentru-că se află mai la centrul provinciei și în apropiere de Transilvania, cu care ar putea corespunda în afacerile religioase, parte și din motiv, că acolo este reședința Părinților Mioriți, cari ar putea petrece cu atențiune progresele unirii din viitor, și ar fi la îndemână spre a da sfaturi uniților. Pe lângă aceea, locul este sănătos, frumos, bine impopulat și provădit cu apă bună de beut. Tote se par a conveni, că mai bine aici, de cât ori-și-unde întralt loc să se întemeieze o asemenea fundațiune.¹»

Tot în același raport Episcopul înșiră și mai multe mijloce potrivite spre lățirea și susținerea unirei. Anume, 1. Tractarea blândă a poporului neunit din partea deregătorilor civili, cari prin indemnuri bune și înțelepte mai ușor pôte decât misionarii l'ar putea

¹ Cfr. «Unirea» an. 1892 Nr. 36.

îndupleca spre îmbrățișarea unirei. 2. Conferirea de nobilități, de oficii publice distinse, de scutiri și diferite favoruri celor mai de frunte, cari s'ar întorce, precum restrângerea și denegarea acestor favoruri pe partea celor-ce s'ar încăpățina să rămână în neunire. 3. Salarierea justă a preoțimeii. 4. După-ce o mare mulțime dintre locuitori și dintre preoți au venit din Transilvania, unde erau uniți, aceștia toți s'ar putea constrânge să-și țină și în Bănat credința catolică după ritul lor oriental. 5. Participarea episcopului unit la consiliile provinciale, prin ce i-s'ar mări prestigiul auctorității și i-s'ar da ocaziune ca prin binefaceri, protecțiuni și alte favoruri iertate să câștige pe omeni la unire. Darul Domnului și folosirea înțeleptă a unor asemenea mijloce oneste și legale față de un popor așa de rămas în cultură, cu ușurință ar promova cauza unirei.

Propunerile Episcopului Stanislavich, au rămas însă, ca și ale predecesorului său, fără de rezultat, și abia numai după o sută de ani Lugoșul va deveni loc de reședință a Scaunului episcopiei gr.-cat. române.

Pe lângă greutățile politice de tot felul, în măsură cu mult mai mare a contribuit la zădărnicierea operei de întărire și de propășire a unirei printre Români din Bănat, Biserica sârbescă. Ba încă uneltirile ei nici nu s'au restrâns numai la părțile bănățene și unghurene, ci s'au estins și până departe prin Transilvania, secerând o mulțime de victime și împrăștiind cu durerosă îmbelșugare amarăciunile pustiirii în câmpul așa de frumos înverdit al S. Uniri după anul 1700.

Sârbii cătră sfârșitul veacului al 17, în număr de vre-o 40.000 sub conducerea Patriarhului Arsenie

Cernovich, părăsind pământul Sârbiei, au venit și s'au așezat în Bănat, atât prin sate cât și prin orașele mai mari. Prin Decretul din 21 August 1690 al Împăratului Leopold I, Patriarhul noilor coloniști între altele primesce privilegiul de jurisdicțiune preste bisericile orientale de ritul grecesc: *liberam habeat facultatem disponendi cum omnibus orientalibus graeci ritus ecclesiis, episcopos consecrandi, sacerdotes in omnibus monasteriis disponendi, templa, ubi opus fuerit, propria auctoritate extruendi, in civitatibus et villis Rascianos — sârbii — sacerdotes subordinandi.* Privilegiile acestea, întărite și înmulțite succesiv prin alte decrete împărătesci, în scurtă vreme au ridicat Biserica sârbescă la rangul de instituțiune națională de rându-l întâi, în care și prin care națiunea sârbescă din Ungaria s'a afirmat și se afirmă până în zilele noastre. Favorul de a deprinde o asemenea jurisdicțiune bisericescă, Patriarhul Cernovich îndată dela început l'a înțeles în sensul de a putea dispune nu numai preste credincioșii săi, cu cari venise în Bănat, ci și preste toți cei de confesiunea greco-orientală din Ungaria și din Croația, adică și preste băștinașii locuitori români. Pentru aceea Cardinalul Kollonich n'a întârziat a-i atrage atențiunea la adevăratul înțeles al Decretului împărătesc, — scriindu-i cu datul de Viena 25 Februar 1699 următoarele: *Concessit quidem Rex Apostolicus ut hic patriarcha norma et ritu graeco suis praesit, quod tamen ita est intelligendum, quod nempe possit in spiritualibus praesse illis, qui cum ipso ex jugo turcico ad protectionem Augustissimi Caesaris transiverunt, non autem iis, qui aliunde prius erant in*

¹ Nilles, Symb. II. p. 750.

terris Caesaris, cum quibus sicut antequam patriarcha e Turcia venisset, nihil juris habebat aut potestatis, ita etiam nihil postea accepit; privilegium enim patriarchae ab Augustissimo datum, concessum est sine praejudicio Dominorum Romanae Ecclesiae Episcoporum. Unde patet, quod dum per varias Ungariae, Croatiae et Slavoniae partes hinc inde circumit vel alios per modum Visitorum mittit, faciat ultra suam potestatem. Illud etiam supra jus suum agit Dominatio Vestra, dum sua auctoritate Episcopos eligit, eisque varios per Ungariam Episcopatum titulos tribuit, quum hoc in toto regno Ungariae soli Augustissimo, tanquam Regi Apostolico, competat, sitque speciale illius privilegium, quod ille hactenus nulli concessit. Cu toate acestea, hierachia sârbescă tot mai tare și-a întins și deprins puterea preste Români din Bănat, până în timpurile cele mai apropiate de noi, când nu fără de mari greutate s'a făcut despărțirea lor. În măsura apoi în care s'a lăsat și întărit deprinderea acestei jurisdicțiuni streine de firea și de obiceiurile românilor, în aceea au crescut și pedecile pentru deșteptare lor prin apropierea de Roma.

Nu este aici locul să desfășurăm mai pe larg uneltirile puse la cale de Sârbi în contra unirei, mai ales prin călugării Visarion și Sofronie². De ajuns fie a aminti în deosebi, că în urma acestor agitațiuni, ținuturi întregi din părțile ardelenene, cari aparțin la diecesa Lugoșului, au căzut la neunire. Iar în părțile bănățene, unde unirea nu apucase a se închea,

¹ Nilles, I. cit. pag. 754.

² A se vedea mai de aproape în privința acestor operele Canonicele Dr. Aug. Bunea: «Episcopul Ioan Inocențiu Klein» (Blaș 1900), «Episcopii Petru P. Aron și Dionisiu Novacovici» (Blaș 1902).

și agitațiunile sârbesci au rămas în permanență, calamitatea a fost și mai mare; astfel încât Episcopul Cianađului, Conte Engel, în raportul său din anul 1766, se vede silit a spune, că în Bănat există numai două parochii salarizate greco-catolice, în Timișoara și în Zabranii.

În această din urmă parochie, situată fiind aproape de Lipova, unde încă petrecuse călugărul Visarion, pe la anul 1750 poporul începuse a defecționa, așa încât erariul li-a și luat pământurile spre a le da coloniștilor germani; dar curând după aceea în mare parte le-a dat înapoi, trecând omenii iarăși la unire.

Deși însă în decursul acestui period nefavoritor s'a redus numărul parochiilor și al credincioșilor uniți în Bănat, până întratâta de nici nu se mai puteau lua în socotință față cu neuniții, totuși Impărătesa Maria Teresa, îndemnată de tradițiunile și de exemplul înaintașilor săi, a solicitat continuarea operei salutare pentru lăptirea unirei, dispunând trimiterea de misionari greco-catolici români în părțile acestea. Deci, conform înaltei dispozițiuni împărătesci, episcopul Făgărașului la anul 1770 a trimis la Zabranii pe Alesiu Mureșan, iar în 1771 la Timișoara pe Vasilie Keresztes, ambii hieromonachi din Ordul Stului Vasilie la Mănăstirea Sântei Treimi din Blaș. Resultatul dorit însă pentru timpul acela nu s'a obținut, iarăși din cauza espuselor greutăți ce stăteau în calea S. Uniri.

V.

Pe de o altă parte, aceeași glorioasă Impărătesă, tot pentru binele și prosperarea S. Uniri în mijlocul poporului românesc a dus întru îndeplinire idea înființării unui episcopat de rital grecesc, dar nu în Bănat,

ci în Bihor. Restaurându-se episcopia latină la Oradea-mare, după alungarea Turcilor, Români uniți din părțile acelea ajunseră sub jurisdicțiunea episcopului latin de acolo. Pentru mai potrivită ocârmuire a acestora în anul 1748 s'a constituit pe lângă episcopul latin un vicar general de ritul grecesc în persoana lui Meletie Kovács. Expedientul acesta însă a fost numai de natură transitorie. Pentru-că în anul 1775, respective în 1777, s'a înființat episcopie proprie pe seama românilor uniți, cu Scaunul în Oradea-mare, denumindu-se de episcop Moise Dragoș. Teritoriul. noúei diecese s'a estins și preste districtul timișan, și adică preste comitatele de curând înființate în acest district, Caraș, Timiș și Torontal. Astfel întreg Bănatul timișan a fost supus canonicese dieceseî greco-catolice de Oradea-mare, și din cauza depărtărei, în Timișóra s'a constituit Vicariat foraneu greco-catolic, dependent de acea episcopie. Istoria acestui vicariat, urméză în capitol deosebit.

Avântul de înflorire al noúei episcopii, între altele s'a dovedit prin faptul, că în 1853, când s'a dismembrat partea bănățenă, precum vom vedea, număra 192 de parochii cu aprópe 200.000 suflete. De însemnat este însă, că și după înființarea episcopiei independente greco-catolice de Oradea-mare, unirea a început a se lăți cu un rezultat mai favoritor numai în comitatele ținătóre de Ungaria propriu ȕisă, nu și în Bănatul timișan, căci aici pedecile și greutățile ce au împedecat înființarea episcopiei proiectate și aprobate la anul 1738, nu erau încă delăturate. Spre acesta a contribuit mult și împrejurarea, că între Transilvania, și respective valea Hațegului, locuită în partea

cea mai mare de greco-catolici, și între provincialiștii români din Bănatul vecin, era părete despărțitor Regimentul român-bănățan, unde pentru rigórea disciplinei militare, mișcări noúe religiose ori politice nu puteau străbate, ceea-ce s'a dovedit prin esperință și pentru timpul de mai târziu.

Imprejurări mai decizătoare erau de lipsă a interveni, care să fie în stare a risipi cęta cea grósă, ce domnia pe aici. Spiritul timpului însă, care deja începuse a introduce reforme însemnate în cele civile și politice, prin schimbarea sistemului feudal și introducerea instituțiunilor culturale pentru luminarea popoului, a influințat și în privința religioasă, în acel înțeles, că clevertirile și hulirile asupra religiunei catolice, și îndeosebî asupra uniților, începurá a-și pierde din valóre, iar prin acesta s'a deschis câmp de seceriș în via Domnului pentru lățirea unirei și în aceste părți, luându-se afară granița militară, care întrégă a rēmas neunită până în ziua de azi.

La anul 1832 se începe o epocă nouă mai favoritoare pentru propagarea unirei. Atunci comuna Chizdia din comitatul Timișului, învingēnd pedecile și respingēnd amenințările și promisiunile puse din parte contrară, a trecut la unire cu 1200 suflete; după acesta, în anul următor 1833, a trecut comuna Iezvin; iar în anul 1836, capelanul greco-oriental Stefan Bercian din Lugoș, după multe suferințe și greutăți la cari a fost espus din partea superiorilor sei Sėrbî, cu o parte însemnată a locuitorilor români din loc, a depus profesiunea credinței în mânilor protopopului părților banatice Avram Dobra din Timișóra, și s'a deschis capelá pentru cultul divin, și s'a înființat parochie nouă gr.-cat.

De aci înainte crescând mereu numărul credincioșilor uniți, episcopul Basiliu Erdélyi, spre a se informa în persoană la fața locului despre starea moravurilor și aplecările poporului bănățan, în anul 1844 a început a întreprinde visitațiune canonică, cu solemnitate corăspunzătoare împrejurărilor locale, în toate parochiile nou-converse din Bănat. Primirea Episcopului, entusiasmul și aplicarea poporului bănățan de a îmbrățișa S. Unire, manifestată cu ocaziunea acestei visitațiuni, a fost un triumf strălucit al bisericeii greco-catolice; iar lățirea unirei s'a continuat cu acel rezultat, că dela 1832—1848 numărul parochiilor a crescut dela 2 la 22, cari s'a și sistemizat cu salariu fiș, parte dela Camera Regia Hungarico-aulică, parte din Fondul religiunei.

Prin acest progres îmbucurător al S. Uniri în părțile banatice, s'a constatat necesitatea de a se reîncepe și continua firul pertractărilor, întrerupte prin fatalitatea timpurilor, pentru înființarea episcopiei greco-catolice române în Bănat.

Resolvirea cestiunei de mult ventilate despre restaurarea Metropoliei vechi de Alba-Iulia fiind pendentă numai dela ocaziune binevenită, iar înființarea unei episcopii românesce greco-catolice în Bănat, deja decretată cu rezoluțiunea împărătescă din 10 Maiu 1738, fiind numai suspinsă până la timpuri mai bune: după încetarea turburărilor politice ale anului 1848 și deplina restaurare a păceii în întreaga monarchie, s'a început și regularea acestor cause vitale ale bisericeii noastre.

VI.

Greutăți dintre cele mai mari a trebuit să învingă, și lupte dintre cele mai aspre a avut să suporțe opera Santei Uniri până la consolidarea sa în mijlocul poporului românesc. Arhieriei uniți după timpuri, silitu-s'a nu numai a da piept cu asemenea greutăți, ci și a promova pe întrecute prosperitatea ei prin apărarea drepturilor, prin înfrângerea pedecilor și prin ridicarea de instituțiuni culturale pentru luminarea aceluiași mult încercat popor. Lipsia însă măreței opere, cununa; bisericeii românesce unite îi lipsia ceea ce constituie decóra de căpetenie pentru o biserică particulară, adică independența canonică de alte biserici particulare, basată și întărită pe nobila dependență nemijlocită dela Scaunul Apostolic al Sântului Petru. Laudă însă Domnului, că i-s'a dat și această decóre. După 150 de ani de frământări și de lupte, de necasuri și de suferințe, biserica românescă unită și-a dobândit această independență, și a vădut răsărind pentru ea o nónă epocă de mărire și de înflorire prin reactivarea Metropoliei de Alba-Iulia, prin înființarea a două episcopii noue la Gheria și Lugoș, și prin toate acestea, prin constituirea ei în Provincie bisericescă greco-catolică unită de limba română, in *Ecclesiasticam provinciam Graeco-Catholicam unitam linguae Romenicae*, — «autonomă și independentă dela jurisdicțiunea oricărei alte provincii bisericesce, atárnând ea singur și imediat dela Sântul Scaun Apostolic al Romei, după-cum s'a declarat și în Bulla Pontificie, carea se începe «*Ecclesiam Christi*»

de datul VI Kal. Decembris 1853 relativă la restaurarea provinciei metropolitane de Alba-Iulia.¹»

Mai deapropo și mai mult și a dat osteneala pentru fericita îndeplinire a acestei opere de neprețuită valoare, episcopul de Oradea-mare Basiliu Erdélyi, carele și numai prin aceea și-a făcut merite dintre cele mai strălucite și cu adevărat neperitoare față de biserica greco-catolică română.

«În siloamul lacrimilor de bucurie s'a scaldat ochii noștri, — scrie mulțumind Consistorul din Blaș, sub Nr. 304 din 17/5 Aprile 1850, Episcopului, — când am cetit înștiințarea Prea Luminatei Măriei Tale pentru dobândirea încă a două episcopate și un arhiepiscopat pentru uniții noștri români din Ardeal și țara Ungurască. Dee Dumneșeu, și noi ne rugăm, ca Prea Luminată Măria Ta până la cele mai adânci bătrânețe să Te împărtășești bucuriei rodurilor acestei osteneți neobosite». Tot sub presiunea acestei nespuse bucurii, numitul Consistor, sub același dat și număr a împărtășit vestea clerului și poporului prin următorul:

Circular Nr. 304—1850. «Dacă și Dumneșeu a toate știutor, și înainte vedător, căci din cele rele, încă știe scote bune, cele colțurose încă le face nedede, pedepsește și iar mângăe, în timpurile acestea de ispită, așa cu jalnice împrejurări ne-a cercetat, cât averea, cinstea, persoana, ba chiar viața încă, a fie-cărui era primejduită, totuși din părințesca sa îndurare fără nici o mângăere nu ne lasă, că

¹Concil. I. Prov. de Alba-Iulia și Făgăraș din 1872. — Bulla «Ecclesiam Christi» în întregimea ei în textul latin se află publicată în Șematismul dieceșei gr.-cat de Oradea-mare din 1900.

afară de celea ce dela prea fericitul, și preabunul nostru tinăr Impărat Christianissim credincios, națiunea noastră română are în celea politice cu totă încredințarea a spera, din zelul chiar apostolic al Măriei Sale Prea Luminatului Episcop a Oradei-mari Basiliu Erdélyi, s'a îndurat pentru Uniții noștri din Ardeal și țara Ungurască a funda încă două episcopii nouă și un arhiepiscopat, sau Scaun metropolitan iar unit, căruia episcopiile unite din ținsele țări să fie subordonate în cele sufletesci. Iată lubiților Frați! câtă plecare și dragoste arată preabunul nostru Impărat, pentru a căruia lungă ocârmuire jertfe la S. Altariu suntem datorii a înălța, cătră români noștri de legea răsăritului uniți cu maica Biserica a Romei-vechi, cu care totă Biserica răsăritului, până la seclul al 11-lea era unită. Fiți dar Fraților cu toți credincioșii țerei noastre în credință, tari ca pétra, pe care Christos a întemeiat Biserica sa, că porțile Iadului pe acesta nici-odată nu o vor birui, fiți credincioși, precum totdeauna ați fost cătră măritul Tron al Casei Austriei; că cât bine a avut națiunea și clerul nostru în această țară, singur și tot dela această Casă Domnitore a avut și pôte spera, că mai mare va avea. Care pentru statul îmbucurătoarei cunoștințe scriindu-vi-se frățesce rămânem» etc.

VII.

După-ce s'a hotărit în principiu din partea Guvernului imperial reactivarea metropoliei și înființarea celor două episcopii, Primatele Ungariei, Card Ioan Scitovszky, la recercarea ministrului de interne, a numit o comisiune sub președința Episcopului Erdélyi,

pentru studiarea și pregătirea lucrărilor de lipsă în cestiune. Membrii comisiunii au fost: Din diecesa Făgărașului, Constantin Alutan, canonic, Alesandru St. Șuluț, vicariul Silvaniei, Constantin Papfalvi, vicariul Hațegului, din diecesa Muncaciului, Petru Anderco, vicariul Maramureșului, Ioan Fásy, protopop în Baia-mare; din diecesa Orădii-mari, Alesandru Dobra, canonic, și Iosif Pap-Szilágyi, canonic și actuar al conferinței. Comisiunea s'a întrunit la Oradea-mare în 10 Iunie 1850, și în trei lungi ședințe consecutive a discutat și a formulat propunerile de lipsă pentru realizarea noului organizări a bisericii gr-cat. române, și cari propuneri s'au înaintat apoi fără de întârziere guvernului. Interprete al dorințelor ardătoare ale clerului și poporului român, s'a făcut chiar și Corul episcopesc catolic al Ungariei, carele întrunit fiind în luna lui August 1850 în conferință la Strigon, a hotărât în unanimitate subșternerea unei rugări la Majestatea Sa pentru reactivarea metropoliei de Alba-Iulia și înființarea celor două episcopate.

În urma acestora, la preagratăoșa dispunere a Majestății Sale, cauza s'a pertractat în mod detaliat în mai multe conferințe mixte ținute la Viena, după-cum se poate vedea din următorul protocol:

Ad Nr. 259/230. Protocolul conferințelor referitoare la regularea Dieceselor greco-catolice din Ungaria și Transilvania, respective la înființarea a lor două diecese nouă, și reactivarea metropoliei de odinioară de Alba-Iulia. Prezenți: D. Archiepiscop de Strigon și Primate al Ungariei Ioan de Scitovszky; D. Episcop greco-catolic de Oradea-mare Basiliu Erdélyi;

Domnii Miniștrii de interne, Dr. Alesandru Bach; de culte și instrucțiunea publică, Conte Thun; Comisariul împărătesc plenipotențiat pentru Transilvania, Consilierul ministerial Bach; Privizer, consilier de secțiune, ca notar.

Elaboratul asupra relațiilor și lipselor celor mari ale bisericii greco-catolice din Ungaria și Transilvania, apoi din Bănatul timișan și Voivodatul sârbesc, prezentat în Ianuarie a. c. de Archiepiscopul de Strigon și Principe-Primate al Ungariei, a servit spre întărirea convingerii deja câștigate prin cercetările anterioare, că, pentru consolidarea bisericii greco-catolice înainte de toate a devenit postulat indispensabil înmulțirea episcopiiilor, ținându-se considerațiune la diferitele naționalități, și respective la împărțirea proporționată a Episcopiei prea mari a Făgărașului, carea cuprinde 1367 parochii cu 652,239 suflete.

Pentru formularea propunerilor speciale, în cointelegere cu domnul Principe-Primate s'a constituit o comisiune anumită în Oradea-mare, sub președința Episcopului greco-catolic Basiliu Erdélyi, la care s'au chieamat, reprezentanții dieceselor mai de aproape interesate, adică a Muncaciului, Făgărașului și a Orădii-mari.

Operatul comisiunii, prezentat de Principele-Primate cu datul de 31 Iulie a. c., și după-care sunt de a se înființa două episcopii nouă, una în Baia-mare prin dismembrarea a 104 parochii cu 47,103 suflete, mai ales române din diecesă în preponderanță rutenă a Muncaciului, apoi a 167 parochii cu 102,610 suflete din diecesa Făgărașului, în urmă a 28 parochii, tare depărtate, dela scaunul episcopesc de Oradea-mare ale

Diecesă de același nume cu 17,544 suflete, iar a două episcopie în Lugos în Bănatul timișan, prin dismembrarea a 73 parochii din diecesa Făgărașului cu 32,114 suflete și 17 parochii din diecesa Orăzii-mari cu 10863 suflete, s'a comunicat spre opinie comisariului împărătesc plenipotențiat pentru Transilvania, carele chiar se afla în Viena.

Intr'aceea Archiepiscopul de Strigon și Principe-Primate al Ungariei desfășură Episcopilor, întruniți în 25 August a. c. și zilele următoare la conferențe libere în Strigon, starea pertractărilor ce decurgeau pentru înființarea episcopatelor greco-catolice din cestiune. Conferința episcopescă, în șirul reprezentațiunilor preaumilite, îndreptate către preainaltul Tron, și anume sub lit. h, unde se cere preainalta protecțiune și promovarea eficace a S. Uniri, s'a simțit îndemnată a întreveni pentru încuviințarea rugărilor și propunerilor referitoare la cauza din cestiune și cuprinse în cererea Principelui-Primate prezentată ministeriului de interne.

După-ce opiniunea Comisariului împărătesc plenipotențiat pentru Transilvania, se abătea în unele puncte dela propunerile comisiei, într-o cât adică cuprindea nescari modificări cu privire la limitarea Dieceselor de sub întrebare, și mai ales într-o cât milita pentru oportunitatea de a se așeza mai bine în Transilvania, decât în Baia-mare unul din cele două Scaune episcopesci proiectate, s'a creșut de bine a se lăsa Episcopului de Oradea-mare Erdélyi, carele pe atunci se afla în Blaș, ca comisar împărătesc la alegerea apropiată a Episcopului gr.-cat. de Făgăraș, ca să tracteze în mod confidențial cu Protopopii greco-cat.

adunați acolo din toate părțile țării, atât propunerile comisiei cât și părerea Comisariului împărătesc pentru Transilvania, și apoi adăugând și părerile sale proprie, să raporteze despre rezultat.

Episcopul Erdélyi raportază așadară, cu datul de 15 Octobrie a. c., că, după consultările avute cu bărbatii de încredere amintiți și după observările sale personale dela fața locului, și-a format convingerea, că limitarea dieceselor propusă de Comisariul împărătesc, va corăspunde cu mult mai bine scopului decât cea propusă în proiectul originar al comisiei dela Oradea-mare.

Numai cu privire la Scaunul episcopesc, după părerea Episcopului Erdélyi, ar fi mai potrivită cetatea liberă regescă Gherla (Szamos-Ujvár, Armenopolis), decât opidul Dées, unde abia se află 800 credincioși greco-catolici din clasa cea mai seracă a poporului, iar ceialalți locuitori, aproape la 6000, aparțin bisericii reformate de confesiunea helvetică; pecând Gherla care e depărtată numai cale de o oră și jumătate de Dées, numără 5000 de Armeni catolici, și afară de o Catedrală mai oferă încă și locul de lipsă pentru edificarea reședinței episcopesci, a seminariului etc. În Dées însă esoperarea unui astfel de loc ar fi împreunată cu multe greutate.

Episcopul Erdélyi aminteste mai departe despre reactivarea Archiepiscopiei române ce a esistat sub numirea de Metropolia de Alba-Iulia (Metropolia Albojuliensis), și prevede în aceea unui dintre cele mai eficace mijloce pentru ridicarea și promovarea Bisericii greco-catolice, o recunoștere mângăitoare a alipirei și fidelității probate a națiunii române și chiar și din

punct de vedere politic un moment însemnat pentru întărirea durabilă a imperiului austriac.

Atât în interesul Bisericii, cât și al Statului, cu unanimitate s'a recunoscut folosul și lipsa de a se lua dispozițiuni pentru reactivarea Metropoliei greco-cat. din Transilvania și pentru înființarea celor două Episcopii nouă greco-catolice cu Scaunul episcopesc în Gherla și Lugos.

Archiepiscopul de Strigon și Principe-Primate al Ungariei, sub a cărui conducere supremă ierarhică erau supuse până acum Episcopiile greco-catolice din Ungaria și Transilvania, și-a dat bucurios învoirea în scris adausă la protocol, sub rezerva canonisării din partea Pontifului, ca, prin înființarea Metropoliei de Alba-Iulia, a cărei teritoriū il va forma diecesa de acuma a Făgărașului, după separarea părților ce sunt a se adnexa la episcopiile cele nouă de Gherla și Lugos, și prin supunerea episcopilor de Oradea-mare, Gherla și Lugos ca sufragani a nouă denumindului Metropolitan de Alba-Iulia, să se restringă iurisdicțiunea spirituală de până aci a Primatului Ungariei cu privire la diecesele amintite. Tot așa a declarat și Episcopul de Oradea-mare, Erdélyi, că consimte la schimbarea propusă a hotarelor diecesane, care atingea și iurisdicțiunea sa episcopescă.

Representanții diecesei Muncaciului deja cu ocaziunea pertractărilor comisiunei din Oradea-mare, și-a dat învoirea la separarea celor 104 parochii, în cea mai mare parte românesci, ce aparțin acelei episcopii; iar Episcopul respectiv a fost într'aceea recercat să se declare și din partea sa, asupra acestora în scris și după părerea Principelui-Primate și acéstă declarare

aprobătoare a Episcopului Popovits va fi subșternută în timpul cel mai scurt.

Cu privire la limitarea dieceselor de Oradea-mare, Gherla și Lugos și a Metropoliei de Alba-Iulia, conferința a aflat de lipsă a face unele modificări, mai ales pentru rotundirea potrivită a diecesei de Oradea-mare, apoi din considerarea nouă împărțiri politice a districtelor administrative din Transilvania, cari toate se pot vedea mai de aproape din mapa diecesană alăturată și din conspectul special al respectivelor parochii, adause la protocol.

Referitor la constituirea Capituluului metropolitan, ce este a se complecta în vederea lipsei unui îndoit consistor de I și a II-a instanță s'a recunoscut că acela ar fi a se compune din: Archipresbiter sau Preposit-Capitular, Archidiacon sau Decan-Capitular, Skerophilax sau Custode-Capitular, Scoliarca sau Scolastic-Capitular, Cartophilax sau Cancelar-Capitular și din alți cinci canonici.

Dotarea Prepositului ar fi de 2000 floreni, a Decanului de 1800, a Custodelui de 1600, a Scolasticului de 1500, a Cancelariului de 1400, a celorlalți 5 Canonici de câte 1200 fl.

Capitulele episcopesci din Gherla și Lugos pe lângă Preposit și cei patru dignitari ar mai avea și un al șesălea Canonic. Prepositul capitular ar fi a se dota cu 1800 fl, Decanul 1600 fl., Custodele 1400 fl., Scolasticul 1300 fl., Cancelarul 1200 fl., Canonicul 1000 floreni.

Competința mensei Metropolitanului de Alba-Iulia ar fi 15000 fl., a Episcopilor de Gherla și Lugos de câte 10000 fl., de unde se vor subtrage venitele

averei imobiliare cari după putință barem în parte li-se vor asemna.

Pentru dotarea Căncelăriei metropolitane și a celor episcopesci dela Gherla și Lugos ar fi a se asemna la libera dispoziție a Episcopului o sumă aversională corăspundătoare.

Pentru susținerea Catedralei și acoperirea rece-riștelor Cultului vor fi a se acorda paușale pelângă rașiocinare.

Pentru locuința Episcopilor și a Canonicilor se va purta grije potrivită, în deosebire pentru cei din urmă, dacă edificarea caselor proprii capitulari ar fi, mai ales în timpul de față, împreună cu greutatea sa cu spese mari, li-să va asemna o rebonificare corăspundătoare de cens.

La dotarea metropoliei precum și a episcopilor de Gherla și Lugos se vor folosi înainte de toate fundașunile și domeniile existente și adăusul de lipsă se va da din tesaurul țării.

Anume referitor la Capitule, prebendele canonice din fondul Bob ale dieceșei Făgărașului se vor împărși astfel, ca trei să se deă Capituluș metropo- litan de Alba-Iulia, două celui din Lugos și două ce- lui din Gherla, celui din urmă se vor preda și pre- bendele canoniculuș român, fundate la Capituluș din Muncaciș.

Subșternerea propunerilor singurate referitoare atât la acestea cât și la înfiinșarea și dotarea semina- relor și preparandiilor, rămâne în suspens până la acel timp, când organizarea de sub întrebare a me- tropoliei și a dieceselor sufragane va primi în linia- mentele principale aprobarea preainaltă a Majestășii

Sale Impăratuluș și canonisarea din partea Sântuluș Scaun.

Conferinșa așadară a consimșit cu aceea ca înainte de toate ar fi să se ceară în thesi aprobarea preainaltă a Majestășii Sale Impăratuluș și canonisarea din par- tea Sântuluș Părinte, cu privire la reactivarea Metro- poliei greco-catolice române din Transilvania cu sediul în Alba-Iulia și a episcopielor de nouă înfiinșându din Gherla și Lugos.

Mai departe părerea unanimă a conferinșei este, ca denumirea Metropolituluș și a Episcopilor noi din Gherla și Lugos, pelângă rezervarea unei regulări ôre- care pentru easurile din venitor, să se facă imediat de Majestatea Sa Impăratul, și apoi să se ceară pre- conisarea după regulă dela Scaunul Romei.

După acăsta s'aș terminat consultările conferinșei asupra obiectuluș și s'a încheiat protoco- lul.

Viena, la 18 Novembre 1850. L. S. Ioan Scitowsky m. p. primate. L. S. Basilius Erdélyi m. p. Episcop greco-catolic de Oradea-mare. Alexandru Bach m. p. Ministru de interne. Thun m. p. Ministru de Culte și instrucșionea publică. Eduard Bach m. p. Comisar civil împărătesc plenipotenșiat pentru Trănsilvania. Privizer m. p. Consilier de secșione ces. reg., ca notar.

In textul original germân :

Copia ad 259/230. Protocoll der Conferenzen bezüglich der Regelung der griechisch-katholischen Dioecesen in Ungarn und Siebenbürgen, rücksichtlich Errichtung zweier neuen Dioecesen und Reactivirung der bestandenen Metropole von Alba Julia (Karlburg). Anwesend: der Herr Erzbischof von Gran und Fürst-Primas von Ungarn Johann von Scitovszky, der Herr Grosswardciner griechisch-katholische Bischof Basil Erdélyi,

die Herrn Minister: des Innern Dr. Alexander Bach, des Cultus und Unterrichts Graf Thun, der bevollmächtigte kaiserliche Commissär für Siebenbürgen Ministerialrath Bach, Sektionsrath von Privizer als Schriftführer.

Eine vom Graner Erzbischofe und Fürst-Primas von Ungarn im Monate Jaenner d. J. überreichte umständliche Darlegung der Verhältnisse und dringendsten Bedürfnisse der griechisch-katholischen Kirche in Ungarn und Siebenbürgen, dann im Temeser Banate und der serbischen Woiwodschaft, hatte zur Bestärkung der nach vorhergegangenen Wahrnehmungen bereits gewonnenen Ueberzeugung geführt, dass zur Kräftigung der griechisch-katholischen Kirche vor Allem die Vermehrung der Bisthümer mit Berücksichtigung der verschiedenen Nationalitäten, bezüglich eine angemessene Auftheilung der übergrossen, 1367 Pfarreien mit einer Anzahl von 652.239 Seelen umfassenden Fogarascher Diözese zur unabweislichen Anforderung erwachsen ist.

Einvernehmlich mit dem Herrn Fürst-Primas ward sohin zur Ausarbeitung der bezüglichen Detail-Anträge zu Grosswardein unter der Leitung des griechisch-katholischen Bischofs Basil Erdélyi die Zusammentretung einer eigenen Kommission veranlasst, welcher Repräsentanten der verschiedenen hierbei zunächst betheiligten Diözesen, als der Munkatscher, der Fogarascher und der Grosswardeiner beigezogen wurden.

Das Kommissions-Operat, welches vom Fürsten-Primas unterm 31-ten Juli d. J. vorgelegt worden ist, und wornach zwei neue Bisthümer zu gründen wären, eines zu Nagybánya durch Zuweisung von 104 Pfarreien und 47.103 Seelen, meist romanischer Zunge aus der vorwiegend ruthenischen Munkatscher Diözese, dann von 167 Pfarreien mit 102.600 Seelen aus der Fogarasser Diözese, endlich von 28, vom bischöflichen Sitze zu Grosswardein weit entlegenen Pfarreien der gleichnamigen Diözese mit 17.544 Seelen — das zweite Bisthum aber zu Lugos im Temeser Banate, durch Zuweisung von 73 Pfarreien aus der Fogarasser Diözese mit 32.114 Seelen und von 17 Pfarreien aus der Grosswardeiner Diözese mit 10863 Seelen — wurde dem eben in Wien anwesenden bevollmächtigten kaiserlichen

Kommissär für Siebenbürgen zur Meinungsäusserung mitgetheilt.

Inzwischen hatte der Graner Erzbischof und Fürst-Primas in Ungarn den Stand der schwebenden Verhandlungen über die Errichtung der fraglichen griechisch-katholischen Bisthümer den unterm 25. August d. J. und den darauf folgenden Tagen in Gran zu freien Konferenzen versammelten römisch-katholischen Bischöfen mitgetheilt, die sich veranlasst fanden, in der Reihe der allerunterthänigsten Vorstellungen, welche von dieser Versammlung der Bischöfe an den allerhöchsten Thron gerichtet wurden, namentlich lit. h, wo um den allerhöchsten Schutz und wirksame Förderung der heil. Union angesucht wird, für die allerhöchste Gewährung der in der bezüglichen, dem Ministerium des Innern überreichten Eingabe des Fürsten-Primas enthaltenen Bitten und Anträge einzuschreiten.

Die von den Kommissions-Anträgen in einigen Punkten abweichenden Ansichten des bevollmächtigten kaiserlichen Kommissärs für Siebenbürgen, welche namentlich bezüglich der Abgrenzung der in Frage kommenden Diözesen einige Modifikationen bedingten und insbesondere die Zweckmässigkeit hervorhoben, den zu Nagybánya projektirten Bischofsitz lieber nach Siebenbürgen zu verlegen, gaben die Veranlassung, den Grosswardeiner Bischof Erdélyi, der damals bei der bevorstehenden Wahl des Fogarasser griechisch-katholischen Bischofs in Blasendorf als kaiserlicher Kommissär intervenirte, einzuladen, sowohl die Kommissions-Anträge als die bezügliche Wohlmeinung des bevollmächtigten kaiserlichen Kommissärs für Siebenbürgen mit den zur Bischofswahl in Blasendorf aus allen Theilen des Landes versammelten griechisch-katholischen Archidiakonen im geeigneten vertraulichen Wege zu besprechen, und über das Ergebniss unter Beifügung der eigenen Ansichten Bericht zu erstatten.

Bischof Erdélyi berichtet nun unterm 15-ten Oktober d. J., dass er nach genomener Rücksprache mit den bezeichneten Vertrauensmännern und nach seinen persönlichen Wahrnehmungen an Ort und Stelle die Ueberzeugung geschöpft habe, dass die vom bevollmächtigten kaiserlichen Kommissär

für Siebenbürgen beantragte Abgrenzung der gedachten Diözesen hinsichtlich der Ausführung der vorschwebenden Anforderungen weit mehr entsprechen würde, als der ursprüngliche Entwurf der Grosswardeiner Kommission.

Bloss hinsichtlich des Bischofssitzes wäre nach der Ansicht des Bischofes Erdélyi statt des Marktes Décs, der kaum von 800 griechisch-katholischen, meist der ärmsten Volksklasse angehörigen Glaubensgenossen bewohnt ist, die übrigen Einwohner aber gegen 6000 an der Zahl der reformirten Kirche helvetischer Confession zugethan sind; die k. Freistadt Szamos-Ujvár (Armenopolis) die von Décs nur anderthalb Stunden Wegs entfernt ist, 5000 katholische Armenier zählt, und nebst einer Kathedrale auch die sonst erforderlichen Räumlichkeiten bietet, zur Erbauung einer bischöflichen Residenz, Seminariums u. s. w. während in Décs die Ermittlung solcher Räume mit vielen Schwierigkeiten verbunden wäre.

Ferner bringt Bischof Erdélyi die Wiedererrichtung des unter der Benennung Metropolia Albo-juliensis, bestandenen rumanischen Erzbisthums in Anregung und erblickt hierin eines der wirksamsten Mittel zur Hebung und Förderung der griechisch-katholischen Kirche, eine tröstliche Anerkennung der bewährten Anhänglichkeit und Treue der romanischen Nation, und selbst vom politischen Standpunkte ein für die nachhaltige Erstarkung des österreichischen Kaiserreiches gewichtiges Moment.

Betreffend die Reaktivirung der romanischen griechisch-katholischen Metropole in Siebenbürgen, gleichwie die Errichtung der zwei neuen griechisch-katholischen Bisthümer mit den Bischofssitzen in Szamos-Ujvár und Lugos, ward dieersprießlichkeit und Nothwendigkeit dieser Massnahme im Interesse sowohl der Kirche, als des Staates einstimmig anerkannt.

Der Graner Erzbischof und Fürst-Primas von Ungarn, dessen hierarchischen Oberleitung die griechisch-katholischen Bisthümer in Ungarn und Siebenbürgen bisher unterstanden, hat vorbehaltlich der Canonisirung des heiligen Vaters bereitwilligst seine, dem Protokolle angefügte schriftliche Zustimmung gegeben, dass durch die Errichtung der fraglichen Metropole von Alba Julia deren eigenen Sprengel die jetzige Fogarasser

Diözese, nach Ausscheidung der Parzellen, welche den neuen Bisthümern zu Szamos-Ujvár und Lugos zugewiesen werden sollen, bilden würde, und durch Unterordnung der Bischöfe von Grosswardein, Számos-Ujvár und Lugos als Suffragane unter die erzbischöfliche Gewalt des neu zu ernennenden Metropolitens von Albajulia, die bisherige geistliche Jurisdiktion des Primas von Ungarn bezüglich der genannten Diözesen beschränkt werde, gleichwie der Grosswardeiner Bischof Erdélyi, mit der auch seine bischöfliche Jurisdiktion berührenden beantragten Abänderung der Diözesan-Grenzen, sich einverstanden erklärte.

Die Repräsentanten der Munkatscher Diözese haben bereits bei der kommissionellen Verhandlung zu Grosswardein rücksichtlich der Ausscheidung der jetzt zum gedachten Bisthume gehörigen 104 Pfarreien, meist romanischer Zunge, die Einwilligung abgegeben, der betreffende Bischof wurde inzwischen eingeladen, sich hierüber auch seinerseits schriftlich zu äussern, und nach der Meinung des Fürsten-Primas dürfte auch diese zustimmende Erklärung des Bischofs Popovits in kürzester Frist vorgelegt werden.

Bezüglich der Abgrenzung der Grosswardeiner, Szamos-Ujvárer, Lugoser bischöflichen und der Karlsruher (Alba-Julia) Metropolitan-Diözesen, hat die Conferenz insbesondere bezüglich der zweckmässigeren Abrundung der Grosswardeiner Diözese, dann mit Rücksicht auf die neue politische Eintheilung der Verwaltungs-Bezirke Siebenbürgens, einige Modifikationen nothwendig erkannt, welche aus der beiliegenden Diözesan-Karte und den zur näheren Beleuchtung angebotenen Spezial-Ausweisen der betreffenden Pfarreien erhellen.

Belangend die Constituirung des neu zu errichtenden Metropolitan-Kapitels, ward im Hinblick auf die Nothwendigkeit eines doppelten Consistoriums 1-ter und 2-ter Instanz erkannt, dass es aus dem Erzpriester oder Domprobsten, Erzdiakon oder Domdechant, Skerophilax oder Domkustos, Skoliarcha oder Domscholastikus, Cartophilax oder Domkanzler und fünf einfachen Domherren bestehen solle.

Die Dotirung des Domprobsten hätte in 2000, jene des Domdechanten in 1800, jene des Custos in 1600, des Scolas-

tikus in 1500, des Kanzlers in 1400, die der übrigen 5 Domherrn in 1200 Gulden zu bestehen.

Die bischöflichen Kapitel zu Szamos-Ujvár und Lugos hätten ausser dem Domprobsten und vier Columnen noch einen sechsten Domherrn zu erhalten. Der Domporbst wäre mit 1800, der Dechant mit 1600, der Custos mit 1400, der Scolasticus mit 1300, der Kanzler mit 1200, der Domherr mit 1000 Gulden zu dotiren.

Die Mensal-Gebühren des Karlsruher Metropoliten hätten mit 15.000, die der Bischöfe zu Szamos-Ujvár und Lugos mit 10.000 Gulden Platz zu greifen, wovon die Erträgnisse der ihnen so weit es thunlich, wenigstens zum Theile zuzuweisenden liegenden Gründe abzuschlagen sind.

Zur Dotirung der erzbischöflichen, rücksichtlich der bischöflichen Kanzleien zu Szamos-Ujvár und Lugos, wäre dem Bischöfe zur freien Verfügung ein angemessener Aversional-Betrag zu bewilligen.

Zur Erhaltung der Cathedral- und Bestreitung der Cultus-Erfordernisse, sind Pauschalien gegen Verrechnung zu bewilligen.

Für die Unterkunft der Bischöfe und Domherrn wird angemessene Sorge getragen, insbesondere letzteren, wenn die Errichtung eigener Kapitular-Häuser, namentlich in der Gegenwart mit Schwierigkeiten oder auch verhältnissmässigen Kosten verbunden sein sollte, entsprechende Mieth-Vergütungen angewiesen werden.

Zur Dotirung der Karlsruher Metropole gleichwie der Bisthümer zu Szamos-Ujvár und Lugos, werden vor Allem die vorhandenen Foundationen und Güter-Verleihungen in Anspruch genommen, und der erforderliche Zuschuss vom Staatsschatze geleistet werden.

Namentlich werden in Bezug auf die Kapitel, die fundirten Babischen Domherrnpfründen der Fogarasser Diözese derart aufzuthellen sein, dass drei davon auf das Karlsruher Metropolitan-, zwei auf das Lugoser und zwei auf das Szamos-Ujvárer bischöfliche Kapitel entfallen; letzterem wird auch die beim Munkatscher Kapitel fundirte romanische Domherrnpfründe zugewiesen werden.

Sowohl hierüber, als wegen Errichtung und Dotirung der Seminarien und Präparanden, bleibt die Vorlage der bezüglichen Detail-Anträge dem Zeitpunkte vorbehalten, wenn die fragliche Coordinirung der Metropole und Suffragan-Diözesen die allerhöchste Genehmigung Seiner Majestät des Kaisers und die Canonisirung des heiligen Stuhles den Grundzügen nach, erhalten haben wird.

Die Conferenz hat sich sonach dahin vereinigt, dass vor Allem hinsichtlich der Reaktivirung der romanischen griechisch-katholischen Metropole in Siebenbürgen mit dem Sitze zu Alba-Julia (Karlsburg), dann der neu zu errichtenden Bisthümer in Szamos-Ujvár und Lugos die allerhöchste Genehmigung Seiner Majestät des Kaisers und die Canonisirung des heiligen Vaters in thesi zu erbitten wäre.

Es ist ferner die übereinstimmende Ansicht der Conferenz, dass die Ernennung des Metropoliten und der neuen Bischöfe von Szamos-Ujvár und Lugos, vorbehaltlich einer etwaigen Regelung für künftige Fälle unmittelbar von Seiner Majestät dem Kaiser ausgehen, und sohin die ordnungsmässige Präconisirung vom römischen Stuhle angesucht werde.

Sonach wurde die Berathung der Conferenz über den Gegenstand aufgehoben, und das Protokoll geschlossen.

Wien, den 18-ten November 1850. L. S. Johann Scitovsky m. p. Primas. L. S. Basilius Erdélyi m. p. griechisch-katholischer Bischof von Grosswarden. Alexander Bach m. p. Minister des Inneren. Thun m. p. Minister des Cultus und Unterrichtes. Eduard Bach m. p. kais. bev. Civilkommissär für Siebenbürgen. Privizer m. p. kk. Sekz. Rath, als Schriftführer.

Estrasul aceluiași Protocol, Guvernul civil și militar al Transilvaniei, l'a comunicat Ven. Capitul al Bisericeii Catedrale din Blăș, cu următorea scrisore: «No. 4776—1851. — După tenőrea inaltei înștiințări a d-lui Ministru de cult și învățământ din 8 curenteii No. 259/230 s'a îndurat Majestatea Sa, prin preafinalta sa decisiune din 12 Dec. anului trecut, reinvierea a fostului

odinióră în Transilvania sub numire de Metropolit Alba-Julian G. C. român Archiepiscopat în Alba-Carolina, precum și întemeierea a două nouă G. Catolice, Episcopate, unul la Gherla în Transilvania și altul la Lugos în Bănatul timișan, după planul în alăturatul estras protocolar cuprins preagratis a le întări, pof-titele donationali suplimente din cassa statului a le aproba, și aceea preainaltă imputerire a concede, ca respectiva canonisare în modul prescriș să se esope-reze. — Acésta nouă adeverință de preainalta grație a Maiestății Sale cătră clerul G. C. arătată se comu-nică Ven. Capitul spre îmbucurătoare cunoștință. — Sibiu în 23 Februar 1851. In locul Guvernatorului civ. și milit. Kallyany.»

La rëndul seü Ven. Capitul din Blas, a comunicat clerului îmbucurătoare încunoștințare prin circularul cu No. 201—1851 din 21 Februar st. v., după care am reprodus scripta de mai sus.

Maiestatea Sa Impăratul și Regele Apostolic FRANCISC JOSIF I s'a îndurat a aproba acest Protocol memorabil prin preainalta Resoluțiune din 12 Decembre 1850, după cum se pôte vedea din actul următor:

Ministeriul de Culte și Instrucțiunea publică.
259/230.

Escelenței Sale Domnului Episcop greco-catolic de Oradea-mare Basiliü Erdélyi.

Reverendissime Domnule Episcop! Prin Resolu-țiunea din 12 Decembre anul trecut, Majestatea Sa s'a îndurat prea grațios a aproba reactivarea Archi-episcopiei greco-catolice române de Alba-Julia din Transilvania, carea a esistat sub numirea de Metro-

polia Albojuliensis, precum și înființarea alor două Episcopii greco-catolice la Gherla în Transilvania apoi la Lugos în Bănatul timișan, amësurasat proiectului cu-prins în Protocolul alăturat. Totodată a conces din Tesaurul țerei adausul de lipsă pentru dotațiune și a dat plenipotința preainaltă de a cere după regulă canonisarea acelora.

Trimețënd totodată o recercare în acésta causă Domnului Ministru de esterne, am onórea a Ve în-conoștința despre acésta pe Escelența Vóstră, pentru ulteriórá comunicare. Remân cu deosëbit respect, al Escelenții Vóstre. Viena la 8 Februarie 1851 devotat serv Thun m. p.

In textul original germán:

Ministerium des Cultus und Unterrichtes. 259/230. An Seine Excellenz des griechisch-kath. Herrn Bischofs von Grosswardein Basilius Erdélyi.

Hochwãrdiger Herr Bischof! Seine Majestãt haben mit allerhõchster Entschliessung vom 12. Dezember v. J. die Reac-tivirung des in Siebenbũrgen, unter der Benennung Metropolia Albojuliensis bestandenen romãnischen griechisch-katholischen Erzbisthums zu Karlsburg, gleichwie die Errichtung von zwei neuen griechisch-katholischen Bisthũmern zu Szamos-Ujvár in Siebenbũrgen, dann zu Lugos im Tomeser Banate, nach dem im beigeschlossen Protokolle enthaltenen Entwurfe, allergnãdigst zu genehmigen, die erforderlichen Dotations-Zuschusse aus dem Staatsschatze zu bewilligen, und die allerhõchste Ermãchtigung zu ertheilen geruhet, dass die bezũgliche Canonisirung vorschriftmãssig angesucht werde. Indem ich unter Einem an den Herrn Minister des Aũsseren das diessfãllige Ersuchschreiben erlasse, habe ich die Ehre Eure Excellenz hievon zur weiteren gefãlligen Verstãndigung, in die Kenntniss zu setzen. Ich ver-harre mit vollkommenster Hochachtung, Eurer Excellenz, Wien am 8. Februar 1851, ergebener Diener Thun m. p.

Lipsea acumă numai aprobarea canonică din partea Pontificelui Roman. Spre obținerea acesteia, Guvernul imperial a înaintat actele la Roma în decursul lunii lui Februarie a anului următor, 1851. Sântul Scaun Apostolic a respuns Guvernului, prin Ambasada imperială din Roma, că este cu cea mai mare bunăvoință și interesare față de cauza propusă, dar spre a se putea acorda ceruta aprobare trebuie să se deslucască mai întâi unele puncte, cari său lipsea, sau nu erau pe deplin lămurite în propunerile făcute. Iar ca lămurirea acésta, și în consecință rezolvarea causei, să se pótă întâmpla cât mai curând, S-tul Scaun, cu abateré dela calea Nunciaturei Apostolice din Viena, — calea ordinară a informațiunilor sale — și din deosebită încredere cătră Guvernul imperial, cere ca acesta să-î dea și să-î comunice deslucirile și documentele de lipsă prin aceeași Ambasadă.

Respunsul S-tului Scaun Apostolic, Guvernul, prin scrisórea Ministrului de culte de dat 26 Iulie 1851 Nr 354, l'a comunicat atât Primatului, cât și Episcopului de Oradea-mare. În sensul acestui comunicat, Primatele, sub datul de 7 August 1851, spre studierea lucrului și spre adunarea deslucirilor cerute, a denumit iarăși o comisiune sub președința Episcopului Erdélyi, și compusă din Episcopul Muncaciului Basiliu Popovits, Episcopul Făgărașului Al. St. Șuluțiu, din membrii comisiunei de mai înainte și din Gregoriu Mihalyi, protopopul Zlatnei. Comisiunea s'a întrunit la Oradea-mare în 14 Septembrie 1851, ședințe plenare însă abia în 20 Octobré a început a ținea, deórece membrii seî din diecesa Făgărașului, din cauza esundărei apelor, n'au putut sosi acolo mai curând. Punc-

tele de studiat și de lămurit priveau: titlul metropoliei de Alba-Iulia și istoricul lui; descrierea orașelor Alba-Iulia, Gherla și Lugos; descrierea bisericilor cari aveau să fie catedralele nóuelor diecese, și cimiteriile acestor biserici; determinarea parochielor și a confinielor naturale ale dieceselor; apoi procurarea și alăturarea scrisorilor de renunțare din partea Primatului asupra iurisdicțiunei ce o avea preste Biserica românescă iar din partea Episcopilor Muncaciului, Oradii-mari și Făgărașului asupra parochielor destinate a constitui diecesele cele nóue; declararea guvernului față de susținerea seminariilor; și în fine o scurtă notiță istorică asupra poporului român pentru care avea să se organizeze nóua provincie bisericéscă. Comisiunea și-a împlinit misiunea de lămurire asupra acestor puncte însemnate printr'un operat lung, fórte bine redactat și însoțit de mai multe documente. Neputénd publica în întregimea sa acest operat clasic, vom reproduce pe românesce dintr'ensul numai următórele estrase, cari încă sunt de ajuns spre a dovedi nu numai știința autorilor lui, ci și zelul, și însuflețirea, stăruința și viua interesare desfășurată de dênșii pentru realizarea acelei opere adevérat vitale față de sórtea Bisericeî gr. cat. române.

Relativ la titlul de «Alba-Iulia» al Metropoliei, după-ce se arată cu documente istorice vechimea lui, se continuă: «Națiunea română, care spera mângăiere după încheierea S. Uniri, a simțit cu cea mai mare amărăciune suprimarea demnității sale de metropolie prin Bulla de canonisare a episcopatului gr-cat. al Făgărașului din Transilvania; și acésta a fost o cauză principală, că după aceea o parte din ardeleni au

căduț la neunire. Următorul Episcopului Pataki, Baron Inocențiu Klein, sub carele s'a mutat Scaunul episcopesc din opidul Făgăraș la Blaș, și carele suferind persecuțiune a murit în Roma la 22 Septembrie 1768, — în scrisoarea trimisă din Roma către cler și cuprinsă în protocolul al doilea pag. 71, astfel să tânguesce: «Doresc să se știe, că Biserica acésta a avut Scaun arhiepiscopesc. Ce a greșit Biserica acésta, de, primind unirea, a fost degradată la Scaun episcopesc, în contra sântelor canóne? Óre n'ar fi lucru potrivit să se cêră dela Pontificele suprem, ca să se restituie acestei Biserici demnitatea arhiepiscopéscă?» «Motivul pentru care s'a suprimat acéstă demnitate arhiepiscopéscă, și s'a cerut prin Carol III numai canonisarea episcopatului Făgărașului, unde a mutat același Imperat Scaunul metropoliei, — altul n'a putut fi, decât că Episcopul de ritul latin și asemenea catolic al Transilvaniei, n'a voit ca în aceeași Biserică catolică și în aceeași provincie să-î fie lui în grad hierarchic superior Arhiereul de ritul grecesc.»

Documentele istorice publicate mai târziu de Părintele Nilles, au vèrsat deplină lumină preste acéstă afirmațiune a operatului. În adevèr, Episcopul latin al Transilvaniei, Georgiu Martonffy, merse până acolo în pretensiunile sale, încât sub datul de 8 Octobrie 1718 din Viena se rugă la S. Congregațiune a Propagandei fide din Roma, nu numai ca urmașului Metropolitului Atanasie să i-se dea titlu din cutare parte a Italiei, ci să-î fie chiar și subordonat lui: Eapropter quam humillime rogandam duxi Eminentiam Vestram, quatenus Eppatum meum in suis antiquis iuribus sartum tectum conservare, et Rmo. Dno. Pataki titulum aliquem

eppalem, in partibus Italiae non solum providere, sed et eundem mihi subordinatum reddere dignetur¹.

Pe când așadar barbați luminați de ritul latin, precum au fost Cardinalul Kollonich, Păr. Baranyi, și mai pe urmă Card. Scitovszky ș. a., și-au dat silința în tot chipul să lățescă și apoi să întărescă S. Unire în mijlocul poporului român, — pe atunci alții ca Episcopul Mártonffy nu s'au putut reține de la căutarea pretextelor și de la ridicarea a tot felul de pretensiuni, menite a slăbi, ba chiar a zădărnici mai mult ori mai puțin nobila lucrare. Față de atari pretensiuni, operatul nostru, continuându-și firul asupra titlului Metropoliei, reproduce Constituțiunea Pontificelui Leon X din 18 Mai 1521, va se dîcă dată cu două sute de ani înainte de Mártonffy, în carea, între altele se cuprind următoarele dispozițiuni înțelepte, și bune pentru toate timpurile: Nos autem ad obviandum scandalis et providendum ne in futurum molaestiae huiusmodi Graecis ipsis inferantur, nec non ut nullus ritus, et ceremonias graecorum in dicto Concilio Florentino, vel alias adprobatos blasphemare aut improbare, seu reprobare, aut ubi duo, unus latinus, alter vero graecus eiusdem loci sunt Episcopi, Episcopus latinus de personis ecclesiasticis, et secularibus graecis, ac de iurisdictione Episcopi graeci, vel aliis quibuscunque ad Episcopum graecum quomodolibet spectantibus nullatenus se intromittere praesumat, sed Episcopus latinus latinorum, Episcopus vero graecus graecorum dumtaxat curam, regimen et iurisdictionem respective habeant, ac ita per Archiepiscopos, Episcopos et Praelatos etc. non obstantibus praemissis.

¹ Nilles, Symbolae, t. I. pag. 421.

Dând la urmă o scurtă, dar potrivită notiție istorică despre poporul român, între alte citațiuni, pururea plăcute de cetit, operatul, reproduce următoarele mari cuvinte din Diploma dată în anul 1548 de Regele Ferdinand I lui Nicolae Olachus Archiepiscopul Strigonului: «Atari sunt dar aprópe tóte originile neamurilor celor mai alese, între cari ai tei valachii de loc nu sunt cei mai de pe urmă, constatat fiind, că ei se trag dela însași Stăpâna lumei, din cetatea Roma, de unde chiar și acuma după limba lor se numesc Romani; neamul tei acesta puternic a fost fórte prin tária sa, și a dat din sinul seü conducători fórte distinși, între cari Ioan Huniade, tatál înclitului Rege Matia, iar despre străbunii tei de aprópe din aceeași epoca se spune, că mult fórte au strălucit. În textul original: Sic vero sunt omnes propemodum laudatissimarum gentium origines, inter quas valachi gentiles tui minime postremas habent, utpote quos ab ipsa rerum Domina urbe Roma oriundos constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur; tua ista gens fortitudine praepollens fuit, multorum praestantissimorum ducum genitrix, inter quos Ioannes Huniades, inclyti Mathiae Regis Parens, et illius aetatis proximi maiores tui potissimum enituisse feruntur.» — «Biserica catolică de ritul grecesc a Românilor din imperiul austriac apoi, esclamá cătră sfêrșit antorii operatului, însuflețit de speranță în viitorul pus în mânilor Domnului, organizându-se acuma prin Majestatea Sa Imperială Apostolică, și înzestrându-se cu Metropolit de ritul lor propriü și pus în legatură nemijlocită cu Sântul Scaun Apostolic, spre pildă va fi tuturor celor de neamul acésta, cari sunt preste hotarêle imperiului

austriac, cumcă credința catolică póte sta împreună cu ritul oriental, și că același Scaun Apostolic cere numai credință, lăsând altcum în pace ritul și obiceiurile bisericesci prin cari trebuie să se arete numai credința romană.»

Operatul Comisiunei dela Oradea-mare s'a trimis prin mijlocirea Primatului la Guvern, iar de acolo, la olaltă cu tóte actele, s'a înaintat la Roma. Și astfel, după-ce actele de lipsă s'au aflat în ordine și pe deplin complectate, Pontificele Roman Piu IX, sub datul de VI Kal. Decembris (26 Novembre) 1853 a canonisat Provincia noastră bisericescă gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș, respective restanrarea Metropoliei și înființarea celor două episcopii nouë de Gherla și Lugoz, prin Bulle Apostolice separate.

Bulla privitoare la diecesa Lugoșului în textul seü original este de cuprinsul următor.

VIII.

«PIUS Episcopus, Servus Servorum Dei. Ad perpetuam Rei Memoriam. Apostolicum Ministerium, humilitati Nostrae, Divina Providentia concreditum, requirit, atque exigit, ut, quae nimis late patent, per Catholicum Orbem Dioeceses, arctioribus illas circumscribamur limitibus, novasque exinde erigamus, ut novis ea ratione constitutis pastoribus, spirituali, Christi fidelium regimini, opportunius consultum sit. Id vero pro gente Romanorum graeci ritus Catholici in Transylvania degentium, praestandum Nobis videtur impensius, quo majori in discrimine iidem versantur aeternae salutis, ob insidias, artesque schismaticorum, quibus undique

septi sunt. Quapropter, ad eosdem, in unitate catholicae fidei et conjunctione cum Romana Ecclesia confirmandos, in qua integra est Christianae Religionis et perfecta soliditas; praeter Episcopalem sedem Armenopolitanam graeci ritus catholici uniti, quam per similes Nostras, hoc ipso die datas Apostolicas Litteras instituimus: alteram ejusdem ritus Episcopalem Ecclesiam erigere decrevimus, quae ex paroeciis nonnullis, partim a Dioecesi Fogarasiensi, partim vero a Dioecesi Magno-Varadinensi dismembrandis, constare debeat. Sedem vero Episcopalem, novae hujus Dioecesis, constituendam censuimus in Civitate Lugosiensi, quae satis ampla ac decora assurgit in Banatu Temesiensi. Itaque precibus annuere volentes Carissimi in Christo Filii Nostri FRANCISCI JOSEPHI hoc nomine PRIMI, Austriae Imperatoris, Bohemiae et Hungariae Regis Apostolici; qui desideriis inhaerens omnium Hungariae Regni Episcoporum, ac studio flagrans catholicae fidei, inter Populos suae ditioni subditos, firmandae ac provehenda, Episcopatus hujus erectionem a Nobis flagitavit, acceptoque utriusque Antistitis Fogarasiensis et Magno-Varadinensis, libero consensu, nec non de consilio peculiaris Congregationis Venerabilium Fratrum Nostrorum, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, quibus hujusmodi negotium examinandum demandavimus, ad majorem Omnipotentis Dei gloriam, ad Catholicae fidei propagationem et Spiritualem Christifidelium Romanorum utilitatem, Motu proprio, certa scientia ac matura deliberatione Nostra, deque Apostolicae Auctoritatis plenitudine, civitatem Lugosiensem a Dioecesi Magno-Varadinensi, cui subjecta adhuc fuit, Apostolica Auctoritate perpetuo

sejungimus atque avellimus, eamque ad civitatis Episcopalis titulum, honoremque attolimus et evehimus, ibique Episcopalem sedem et Dignitatem Lugosiensem, simili Auctoritate etiam perpetuo erigimus et constituimus, cum omnibus et singulis juribus, privilegiis, praerogativis, exemptionibus, non tamen oneroso titulo acquisitis, quibus reliquae civitates sub domino laudati Hungariae et Bohemiae Regis Apostolici pontificali sede graeci ritus catholici uniti decoratae fruuntur, earumque Cives utuntur et gaudent. Nunc ad statuendum novae hujus Lugosiensis Ecclesiae territorium, praevio libero consensu, quem Venerabilis etiam Frater Noster Alexander Sterka Szulutz, praesens Episcopus Fogarasiensis de consilio Episcopalis sui Capituli seu Presbyterii Nobis per suas Litteras praestitit, ab ejusdem Dioecesi sequentes matrices paroecias earumque filiales separamus ac dismembramus, juxta Catalogum ab eodem Alexandro Antistite transmissum, nimirum: ex districtu Diaconali Hatzegensi paroecias matrices cum suis filialibus septuaginta et cum animabus viginti septem mille biscentum quinquaginta tribus; ex Vallesill decem et novem, cum animabus bismille octingentis quadraginta duabus; ex districtu Archidiaconali Babolnensi sexdecim, cum animabus mille septingentis octoginta quatuor; ex districtu Archidiaconali Kudsirensi sexdecim, cum animabus quatuor mille quatuor centum septuaginta quatuor; ex districtu Archidiaconali V.-Hunyadiensi viginti sex, cum animabus bismille quingentis viginti et una; demum ex districtu Archidiaconali Bistraensi quatuordecim, cum animabus tercentum triginta septem; quas quidem omnes paroecias, tum matrices, tum

filiales, cum suis Civitatibus, oppidis, pagis, praediis, aliisque omnibus adnexis, a Dioecesi Fogarasiensi, illiusque Antistitis, spirituali jurisdictione subtractas, novae Dioecesi Lugosiensi in perpetuum quoque pari Apostolica Auctoritate adsignamus, addicimus, ejusque futuri et pro tempore existentis Episcopi spirituali potestati ac jurisdictioni, plane subjicimus. — Item praevia libera resignatione, quam de consilio Presbyterii sui, per suas Litteras Nobis exhibuit Venerabilis etiam frater Noster **BASILIVS ERDÉLYI**, praesens Episcopus Magno-Varadinensis, sequentes paroecias, tam matrices, quam filiales, juxta Catalogum ab eodem Antistite transmissum, Auctoritate Apostolica, a Dioecesi Magno-Varadinensi disjungimus ac dismembramus, nimirum: paroeciam nuncupatam Budincz, cum quatuor filialibus, complectentem animas tercentum viginti quinque; Csukics, cum sua filiali continentem animas quingentas viginti; Egres, cum quinque filialibus et animabus sexcentum octoginta sex; Folya, Gerlistye, Jezvin, cum duabus filialibus et animabus centum octoginta quinque; Illadia, cum novem filialibus et animabus noningentis viginti; Kernecsa, Kizdia, cum undecim filialibus et animabus mille tercentum septuaginta sex; Lugos, cum sexdecim filialibus et animabus mille tercentum quadraginta octo; Nagy-Kastely, cum duabus filialibus et animabus sexcentum undecim; Nagy-Zorlencz, Reschicza, cum septem filialibus et animabus tercentum quadraginta duabus; Szekas, cum duabus filialibus et animabus biscentum sexaginta quatuor; Szlatina, cum quatuor filialibus

et animabus quingentis triginta duabus; Temes-Fabrica, cum sexdecim filialibus et animabus quatuorcentum nonaginta septem; Vetero-Aradinum cum filialibus undecim et animabus bismille et quadraginta quinque; Zabraný, cum tredecim filialibus et animabus quingentis viginti quinque; denique Zgribesd, Zsebely, Bogschan, cum animabus mille et septuaginta novem. Quas omnes recensitas paroecias matrices, cum suis filialibus, a Dioecesi Magno-Varadinensi disjunctas, ac dismembratas, cum suis civitatibus, oppidis, pagis, praediis, allodiis, aliisque omnibus adnexis, novae huic Lugosiensi Dioecesi, eadem Apostolica Auctoritate, pariter in perpetuum, attribuimus, addicimus, ejusque pro tempore existentis Episcopi spirituali jurisdictioni, omnino subjicimus. Insuper Ecclesias omnes, Monasteria, Conventus, incolas et personas quascunque utriusque sexus et cujusvis conditionis, gradus et ordinis, quae ritum graecum catholicum et unitatem sequuntur, quaeque in superius memoratis paroeciis, sive matricibus sive filialibus degunt, a jurisdictione Antistitum, tum Fogarasiensis, tum Magno-Varadinensis, prorsus eximimus; easque sic exemptas, novo Lugosiensi Episcopo, ejusque in perpetuum successoribus, simili Apostolica Auctoritate, attribuimus, eorumque spirituali potestati subjicimus ac subjectas declaramus. Jam vero Ecclesiam, quae magnis sumptibus in Civitate Lugosiensi exstructa est, quaeque Spiritui Sancto consecranda, nonnisi aliqua interna extractione adhuc indiget, cui Imperiale Gubernium supremam illico manum imponere spondit, in Episcopalem Cathedralam

Ecclesiam, sub eodem titulo ritus graeci catholici uniti perpetuo item Apostolica Auctoritate instituimus, eadem forma et modo, iisdemque insigniis et privilegiis, quibus caeterae Cathedrales Ecclesiae ejusdemque ritus ab Apostolica sede in Hungariae Regno alias erectae, potiuntur et gaudent, cum Episcopali omnimoda jurisdictione in Romanos omnes graeci ritus catholici uniti, aliosque, qui eosdem ritus et unionem sequuntur, sive in praedicta Civitate Lugosiensi; sive in aliis locis terrisque existentes, quas a Dioecesibus Fogarasiensi et Magno-Varadinensi, ut supra, dismembravimus, novaeque Dioecesi Lugosiensi attribuimus. Pro dote autem Episcopalis mensae Lugosiensis, ut novus Antistes, Legitimique illius successores, suam tueri dignitatem possint, summam annuam adsignamus Decem Millium florenorum monetae argenteae Viennensis, ex publico Gubernii Imperialis aerario quotannis solvendam, quemadmodum memoratus FRANCISCUS JOSEPHUS Imperator ac Rex pollicitus est, quam primum tamen bona stabilia ab Imperiali eodem gubernio juxta datam sponsonem adsignanda erunt, quorum reditus memoratam decem millium florenorum summam exaequent, ab Episcopo, pro tempore existenti, singulis annis libere percipiendam, ut ea ratione firmae ac stabili, mensae Episcopalis dotationi, provideatur. Cum vero nondum extent Cathedrali Ecclesiae Aedes attiguae, pro decenti et congrua habitatione Lugosiensis Antistitis, nec non pro ejus Presbyterio seu Capitulo, idcirco Imperiale Gubernium, huic incommodo occurret impensa sua, prout sponsum ab illo est, donec novis, vel erectis, vel statutis Aedibus, easdem memoratum Gubernium, pro residentia Epis-

copi et Presbyterii, libere adsignet, quas Nos jam nunc, dicto Antistiti ejusdemque successoribus et Presbyterio, in perpetuum addicimus et appropriamus. Porro quo facilius et promptius Lugosiensis Antistes Episcopalia munia exequi possit, in superius adsignata Cathedrali Ecclesia, perpetuo similiter instituimus Presbyterium seu Capitulum, quod omnibus juribus, honoribus, privilegiis, praerogativis, exemptionibus fruatur, quibus caetera Episcopalia sedium graeci ritus catholici uniti Presbyteria potiuntur, dummodo oneroso titulo, vel particulari aliqua concessione non fuerint comparata. Hujusmodi autem Presbyterium constabit ex Archipresbytero, cui ab Imperiali Gubernio annuatim penduntur floreni Viennenses Mille et Octingenti; ex Archidiacono, cui solventur quotannis floreni Mille et Sexcentum; ex Ecclesiarcha, qui percipiet quotannis florenos mille et quatuorcentum; ex Scholiarcha, qui percipiet singulis annis florenos mille et tercentos; ex Chartophilace, cui quotannis penduntur floreni mille et biscentum; denique ex Praebendato, quem Episcopus Presbyterii servitio peculiariter addicet, quique propterea ab Imperiali gubernio florenos mille quotannis percipiet. Insuper pro expensis Cancellariae Episcopalis, nec non pro servandis Aedibus Episcopalibus et Presbyterii, pro sacrario Cathedralis Ecclesiae, ejusdemque Ecclesiae cultu et fabricae tuitione continuo, prout promisit, impensis suis occurret Imperiale Gubernium, donec stabilibus bonis adsignatis, certi ac stabiles reditus, pro rei gravitate et necessitate attribuantur. Jam vero ita per Nos erectam et constitutam Episcopalem Lugosiensem Ecclesiam, ab Archiepiscopi Strigoniensis Metropolitico jure, de ipsius

etiam Antistitis concensu libere praestito, dicta Auctoritate exemptam declaramus, eamque Ecclesiae Fogarasiensis et Albae-Julienensis, per similes Nostras, hoc ipso die datas Apostolicas Litteras, ad Archiepiscopalis sedis honorem atque Auctoritatem evecctae, suffraganeam esse statuimus, et mandamus, cum omnibus honoribus, privilegiis, praerogativis, non tamen oneroso titulo acquisitis, quibus aliae similes, graeci ritus catholici uniti suffraganeae Ecclesiae in Regno Hungarico constitutae, fruuntur et gaudent. Praeterea Episcopis Lugosiensibus dicti ritus, pro tempore existentibus praecipimus, ut ipsi, singulis quatrienniis, ad Congregationem Venerabilium pariter fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, propagandae fidei praepositam, Suae Dioecesis absolutam relationem, suaeque Ecclesiae statum mittere teneantur. Item jubemus, ut non solum primo instituendus Lugosiensis Antistes, verum etiam alii omnes, ad dictum Episcopatum promovendi, ante suam institutionem, fidei professionem, a sel. mem. Urbano Papa Octavo Praedecessore Nostro, pro Orientalibus praescriptam, coram personis sui Presbyterii, in dignitate constitutis, emittere, eamque scriptis traditam, propriaeque manus, earumque personarum subscriptione et sigillo munitam, ad Nostrum et sanctae hujus sedis, pro tempore, Viennae existentem, Nuntium Apostolicum, transmittere omnino debeant; quam Apostolicus idem Nuntius, ad dictam Congregationem, Christiano nomini propagando praepositam, transferri curabit; statuimus denique, ut fructus novae istius Cathedralis Ecclesiae, juxta redditus Episcopalis illius mensae, ut supra designatos, in florenis quingentis quadraginta octo aureis de Camera taxentur,

atque hujusmodi taxa in libris tum Camerae Nostrae Apostolicae, tum Collegii Cardinalium describatur. Postremo autem volentes, ut omnia et singula, quae Apostolicis hisce Nostris Litteris continentur, plenum consequantur effectum, Dilectum filium Nostrum Michaelem ejusdem sanctae Romanae Ecclesiae Presbyterum Cardinalem Viale Prelà, nuncupatum Apostolicum Viennae Pro-Nuntium, in exequutorem praesentium Litterarum, Auctoritate Apostolica constituimus, et deputamus, eique, ut pro hujusmodi exequutionis effectu, quamcunque personam, in dignitate tamen Ecclesiastica constitutam subdelegare ac tam ipse, quam persona ab eo subdeleganda, super quacunque quaestione, oppositione et dubio, adversus praemissa exposita et statuta, quomodolibet orituris, definitive etiam interpraetari, declarare et pronunciare, omni appellatione remota, libere et licite possint et valeant, facultatem concedimus et impertimur. Et insuper easdem praesentes Litteras semper et perpetuo validas et efficaces existere suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, nec non omnibus et singulis, ad quos spectant, seu spectabunt, plenissime suffragari, ac nullo unquam tempore, quovis praetextu et qualibet causa, quantumvis juridica ac privilegiata, vel speciali nota digna, ac de necessitate juris omnino exprimenda, de subreptionis, vel obreptionis aut nullitatis vitio, aut intentionis Nostrae, seu quovis alio substantiali, et peculiarem mentionem requirente defectu, sive ex eo, quod in praemissis, solemnitates et quaevis alia servanda et adimplenda, servata et adimpleta non fuerint, aut ex quocunque alio capite, de jure, vel facto, aut statuto, vel consuetudine aliqua resultante, notari, im-

pugnari, retractari, in jus vel controversiam vocari, aut ad viam et terminos juris reduci, vel adversus illas restitutionis in integrum, aperiitionis oris, aut quodcunque gratiae vel justitiae remedium impetrari, seu quomodo ibet, motu etiam proprio, et ex potestatis plenitudine concessò et impetrato, vel emanato, quempiam uti, vel se juvare in iudicio et extra illud posse, neque illas, sub quibusvis similium vel dissimilium gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus, derogationibus, aliisque contrariis dispositionibus, per quascunque Litteras et Constitutiones Apostolicas, aut Cancellariae Apostolicae Regulas, quibuslibet ex causis et sub quibusvis expressionibus et formis editas, et quandocunque, etiam in crastinum Assumptionis successorum Nostrorum Romanorum Pontificum ad summi Apostolatus apicem, et alias etiamsi de iisdem praesentibus eorumque toto tenore specialis mentio fiat in posterum edendas factis et faciendis comprehendì, sed semper et omnino ab illis excipi et quoties illae emanabunt, toties in pristinum et validissimum statum restitutas, repositas et plenarie reintegratas, ac de novo etiam sub quacunque posteriori data concessas esse et fore, sicque, et non alias, per quoscunque Iudices Ordinarios, vel delegatos, quavis Auctoritate fungentes, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac praefatae sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, etiam de latere Legatos, Vice-Legatos, dictaeque Sedis Nuntios, sublata eis et eorum cuilibet, quavis, aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari ac definiri debere, et si secus, super his, a quoquam, quavis Auctoritate, scienter vel ignoranter contingerit attentari, irritum et inane decernimus. Non obstantibus Nostris

et Cancellariae Apostolicae Regulis de iure quaesito non tollendo, ac quatenus opus sit, de applicationibus ad partes committendis vocatis, quorum interest, nec non Lateranensis Concilii novissime celebrati, dismembrationes perpetuas, nisi in casibus a iure permissis fieri prohibentis, aliisque etiam in Synodalibus, Provincialibus, Generalibus, Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, nec non Ecclesiarum, de quibus facta mentio est, juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis et Litteris Apostolicis quibusvis superioribus et personis in genere vel in specie, cum quibusvis, etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus et efficacissimis, ac etiam insolitis, clausulis, irritantibusque et aliis Decretis, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine similibus, ac etiam consistorialiter aut alias quomodolibet in contrarium praemissorum concessis, confirmatis, approbatis, et innovatis, quibus omnibus et singulis, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa et individua, non autem per clausulas generales, idem importantes, mentio, aut quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum, nil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, inserti forent, eisdem, praesentibus, pro plene et sufficienter expressis habentes, illis, alias in suo robore permansuris, latissime et amplissime, ac specialiter et expresse, ad praemissorum omnium validissimum effectum, hac vice dumtaxat, motu pari derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque. Volumus etiam, quod earundem praesen-

tium Litterarum transumptis, etiam impressis, manu tamen alicujus Notarii Publici subscriptis et sigillo personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides in judiciis et extra illud adhibeatur, quae eisdem originalibus Litteris adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Nulli ergo omnino hominum liceat, has paginas Nostrae sejunctionis, erectionis, separationis, dismembrationis, exemptionis, subjectionis, institutionis, assignationis, appropriationis, declarationis, praecepti, jussi, statuti, mandati, concessionis, decreti, derogationis et Voluntatis infringere, vel illis ausu temerario, contraire, si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romae apud sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo Quinquagesimo Tertio, Sexto Kalendas Decembris, Pontificatus Nostri Anno Octavo.»

IX.

In legătură cu Bulla pontificie, lăsăm să urmeze și resumatul istoric preste toate cele dispuse într'ênsa, și care s'a compus tot la Roma în Secreteria S. Congregațiunii Consistoriale:

Fogarasien. et Magno-Varadin. — Ritus Graeci Catholici — Dismembrationis — et dein — Novi Episcopatus Lugosiensis ejusdem Ritus — Erectionis — In Banatu Temesiensi.

Summa Gratiae. — Serenissimus Austriae Imperator Hungariae et Bohemiae Rex Apostolicus etc. etc. Franciscus Josephus Primus Sanctissimo Domino Nostro Pio divina Provi-

dentia Nono Pontifici Maximo enixe supplicavit, ut attentata quorundam Graeci-Catholici ritus Episcopatum ingenti extensione, nova eorum circumscriptio, et paroeciarum dismembratio fieret, atque exinde altera erigeretur Ecclesia, quam ejusdem ritus Antistes regeret in Domino et gubernaret. Quam quidem rem maximae fore utilitatis, utpote Unionem Sacram in illis regionibus magis magisque tuebitur; Schismatisque perantique undequaque irrumpentes vesutiae apprime propulsabuntur. Antistitis namque proprii praesentia, vigilantiaque facilius erecti, et roborati omnes qui graeco-catholico ritui addicti in Austriaco Imperio commorantur, praesertim Vallachi perversorum temporum calamitates fortiter, feliciterque superabunt.

Lugosium siquidem, vulgo Lugos, in Banatu Temesiensi (civitas satis ampla et decora) in Episcopalem Sedem attolli propositum est. Ex dismembratione namque aliquarum paroeciarum Dioecesium Fogarasiensis et Magno-Waradinensis, et ex respectiva unione Lugosio canonice facienda, amplam Apostolatus segetem novus praeficiendus Antistes ejusdem ritus omnino colliget.

Quare Summus Pontifex re mature perpensa, habitaque singulari temporum, locorum, et personarum ratione, motu suo veluti proprio, deque suae Apostolicae potestatis plenitudine, contrariis quibuscunque minime obstantibus, vel eis ad hoc speciali quoque illata derogatione, acceptoque respectivo Episcoporum Fogarasiensis et Magno-Waradinensis consensu, novum erigi ex harum Dioecesium peculiari dismembratione Episcopatum Lugosii Graeci ritus Catholici uniti, peculiaremque ei praeficiendum Antistitem omnino decrevit; insimulque ea quae sequuntur, consertim edixit perpetuoque modo sancivit.

I. Oppidum Lugosiense in Banatu Temesiensi, facta infrascripta a dioecesibus Fogarasiensi, et Magno-Waradinensi dismembratione et respective canonica unione, ad civitatis Episcopalis ritus Graeci Catholici titulum, honorem, et privilegiorum protinus attollatur cum omnibus juribus, privilegiis, honoribus, praerogativis, et exemptionibus quibus reliquae civitates, quae sub Dominatione Serenissimi Hungariae, et Bohemiae Regis Apostolici (non tamen oneroso titulo acquisitis) Pontifi-

cali sede Graeci ritus Catholici coonestatae fruuntur, earumque cives utuntur e gaudent.

II. Ecclesia vero quae magnis sumptibus in Civitate Lugos extracta est, quaeque Spiritui Sancto sacrandae nonnisi aliqua interna extructione adhuc indiget, cui Imperiale Gubernium polliticum est supremam illico manum imponere, in Episcopalem et Cathedrali Ecclesiam sub eodem titulo protinus erigatur, atque in ea Sedes, et Dignitas Episcopalis ritus Graeci Catholici instituatur iisdem modo et forma, iisdemque insigniis et privilegiis, quibus caetera Cathedrali Ecclesiae ejusdem ritus ab Apostolica Sede alias in Hungarico Regno jam constitutae potiuntur, et gaudent; cum Episcopali omnimoda jurisdictione in Vallacos seu Romanos omnes Graeci ritus Catholici, aliosque qui eosdem ritus et Unionem sequuntur tam in praedicta civitate Lugosiensi, quam in aliis locis, et Terris existentes, prae a Dioecibus Fogarisiensi et Magno-Waradinensi mox dismembrandae novae huic Dioecesi Lugosiensi, ut infra constituendae, uniantur et incorporabuntur.

III. Mensae vero Graeco Catholicae Episcopali pro illius Dote, et ad hoc ut novus Episcopus ejusque in Episcopatu legitimi successores Praesulis dignitatem decenter tueri valeant, summam ab Imperiali Gubernio designatam decem millium florenorum monetae argenteae Viennensis a publico aulario in quolibet anno solvendam juxta sponsonem Serenissimi Imperatoris Austriae Sanctitatis Sua interim attribuit atque constituit.

IV. Bona namque stabilia quamprimum in hunc effectum adsignanda, quorum reditus exaequent praefatis decem millibus florenis annuatim ut supra statutis, ab Episcopo pro tempore libere percipiendis, huiusmodi mensae Episcopalis Dotationi stabiliter debent ab Imperiali Gubernio, juxta datam sponsonem, substitui.

V. Quoniam vero pro decenti, et comoda futuri Episcopi Lugosiensis habitatione, ejusque in hac Sede Graeci praefati ritus successorum, nec non pro ejus Presbyterio seu Capitulo eidem Cathedrali Ecclesiae de novo mox constructae contiguae aedes nondum prostent, hinc Imperiale Gubernium, sicuti jam sese obstrinxit, interim suis expensis incomodo huic occurret

donec novis vel erectis, vel statutis aedibus Episcopalis et Presbyterii cura Serenissimi Imperatoris, Episcopo Lugosiensi eadem libere adsignentur, et attribuantur; sicuti modo Sanctitas Sua hasce easdem perpetuo Illi, ejusque Successoribus jam nunc adscribit, atque constituit.

VI. Ad Episcopalia porro munia facilius, promptiusque in Domino navanda instituatur Presbyterium seu Capitulum in superius adsignata Cathedrali Ecclesia, quod quidem omnibus juribus, gratiis, honoribus, privilegiis, praerogativis, exemptionibus fruatur, quibus coetera Episcopalis Sedium Graeci ritus Catholici Presbyteria seu Capitula potiuntur; dummodo oneroso titulo, vel speciali aliqua concessione non fuerint adquisita.

VII. Constat vero ex Archipresbytero, cui quotannis floreni viennenses rependentur mille et octingenti; ex Archidiacono, cui utidem erunt quot annis mille et sexcentum floreni; ex Ecclesiarcha, cui similiter obvenient annuales floreni mille et quatuorcentum; ex Scholiarcha, cui pariformiter mille et tercentum floreni rependentur; ex Cartophilace, cui quotannis quoque erunt mille et biscentum floreni; denique et ex praebendato qui Cathedralis servitio peculiariter ab Episcopo mancipabitur, quique propterea ab Imperiali Gubernio florenos mille quotannis recipiet.

VIII. Praeterea pro expensis Episcopalis Cancellariae, necnon pro manutatione Aedium Episcopalis, et Presbyterii seu Capituli; atque tum pro Sacratio Ecclesiae Cathedralis, cum pro eiusdem Ecclesiae cultu et Fabricae tuitione sponsum est ab Imperiali Gubernio suis sumptibus continuo occurrere, et providere donec in bonis stabilibus peculiaris et firma adsignatio fiet pro rei gravitate, et necessitate, quod Sanctitas Sua in decretis haberi mandavit.

IX. Hisce igitur circa Graeci Catholici ritus novam Cathedrali Ecclesiam Lugosiensem, ejusque Presbyterium seu Capitulum sic ordinatis, et statutis, Sanctissimus Dominus Noster decrevit ut attento peculiari consensu a R. P. D. Alexandro Sterka Sulutiu moderno Episcopo Fogarisiensi libere, ac volenter suis quoque formatis Litteris praestito, et matura cum

suo Presbiterio juxta SS. Canonum instituta sumpta favorabili determinatione, ab Ejus Episcopatus Dioecesi sequentes hactenus illi spectantes paroeciae matricēs, carumque filiales omnino avellantur, et dismembrentur; et mox erectae Lugosiensis Dioecesis spirituali jurisdictioni perpetuo attribuantur, et a quacumque alia ecclesiastica potestate exemptae illi subjiciantur, et canonice incorporentur.

X. Videlicet, uti ex catalogo patet ab ipso Fogarisiensi Episcopo ad S. Apostolicam Sedem pro hoc negotio misso, ex Districtu Diaconali Hatzegensi dismembrari debent paroeciae matricēs cum suis filialibus septuaginta cum animabus 27253; decem et novem ex Vallesill cum animabus 2844; sexdecim ex Districtu Archidiaconali Babolnensi cum animabus 1784; sexdecim ex districtu Archidiaconali Kudprensi cum animabus 4474; viginti sex ex Districtu Archidiaconali V.-Hunyadiensi cum animabus 2521; quatuordecim ex Districtu Archidiaconali Bistraensi cum animabus 337.

XI. Quae quidem omnes superius supputatae, et recensitae paroeciae matricēs cum suis filialibus ecclesiis protinus sejungantur, et dismembrentur a Dioecesi Fogarisiensi, ejusque spirituali jurisdictione; illasque omnes cum civitatibus, oppidis, pagis, praediis, aliisque cunctis huic novae Dioecesi Lugosiensi Graeci ritus Catholici Sanctitas sua perpetuo adsignavit, constituit, atque ejus pro tempore Episcopi spirituali potestati omnino commisit.

XII. Praeterea ex libera quoque resignatione suis formati Litteris emissa a R. P. D. Basilio Erdeley moderno Episcopo Magno-Waradinensi, favorabili insuper accepto hac super re sui presbyterii seu capituli consilio, ab ejus quoque Dioecesi cunctas hactenus illi spectantes paroecias matricēs cum suis filialibus, prout sequuntur, Apostolica Auctoritate Sanctitas Sua dismembrari, et avelli mandavit; illasque perpetuo novi Lugosiensis Episcopi, et ejus successorum jurisdictioni subjectas declaravit.

XIII. Ex catalogo namque similiter ad s. Apostolicam Sedem misso Dioecesis Magno-Waradinensis Dismembrandae Paroeciae cum suis filialibus sunt: 1. Budintz cum quatuor filia-

libus habens animas 325; 2. Csukics cum sua filiali et animas habens 520; 3. Egres cum quinque filialibus praesefrens animas 686; 4. Folya, Gerlistye, Tervin cum duabus filialibus habentes in totum animas 185; 5. Illadia cum novem filialibus et animas complectens in totum 920; 6. Kernessa, Kizdin cum undecim filialibus, et animabus 1376; 7. Lugos cum sexdecim filialibus animas continens in totum 1348; 8. Nagy-Zorlencz, Reschicza cum septem filialibus et animabus 342; 10. Szekas cum duabus filialibus animas praesefrens in totum 264; 11. Szlatina cum quatuor filialibus animas habens in totum 532; 12. Temes-Fabrica cum sexdecim filialibus animas proferens in totum 497; 13. Vetero Aradinum cum undecim filialibus, et animabus 2045; 14. Zabrány cum tresdecim filialibus, et animabus in totum 525; 15. Zgribesd, Zsebely et Bogschan cum animabus in totum 1079.

XIV. Quare haec omnes superius relatae paroeciae matricēs cum suis filialibus Dioecesis Magno-Waradinensis illico dismembrentur, et separentur ab illius spirituali jurisdictione, easque omnes cum civitatibus, oppidis, pagis, praediis, allodiis aliisque cunctis, pariformiter novae huic Dioecesi Lugosiensi Graeci ritus Catholici Sanctitas sua perpetuo adsignavit, constituit, ejusque pro tempore Episcopi spirituali jurisdictioni omnino demandavit.

XV. Necnon Ecclesias, Monasteria, Conventus, utriusque sexus personas, habitatores omnes, et incolas Graeci ritus Catholici, aliosque qui eodem ritus et unionem sequuntur qui in superius dismembratis, et respective unitis paroeciis matricibus et filialibus degentes sive sub Episcopi Fogarisiensis, sive sub Episcopi Magno-Waradinensis, omnimoda jurisdictione hactenus fuerunt, ab eorum ordinaria potestate et superioritate Sanctissimus Pontifex perpetuo exemit, atque disjunct: eodemque novo ritus Graeci Catholici Episcopo Lugosiensi ejusque in Episcopatu successorum jurisdictioni, potestati, et superioritati utidem perpetuo univit, atque subiecit.

XVI. Ita vero constitutum novum Episcopatum Lugosiensem Graeci ritus Catholici Sanctitas Sua ab Archiepiscopi Strigoniensis metropolitico jure omnino exemptum declaravit, et

Archiepiscopatus Fogarasiensi et Alba-Julieni ejusdem ritus Graeci Catholici, mox ab Apostolica sede erigendo, suffraganeum esse constituit cum omnibus honoribus, privilegiis, et praerogativis (non tamen oneroso titulo acquisitis), quibus aliae similes ritus Graeci Catholici suffraganae Ecclesiae in Regno Hungarico iam constitutae pariformiter fruuntur, et gaudent.

XVII. Insuper Episcopis Lugosiensibus dicti ritus pro tempore existentibus Summus Pontifex mandavit in singulis quadriennis ad S. Congregationem christiano nomini propagando praepositam totius Diocesis completam relationem, et suae Ecclesiae statum mittere.

XVIII. Praeterea non solum primum instituendum Episcopum Lugosiensem, verum etiam omnes alios ad dictum Episcopatum promovendos ante eorum institutionem Fidei professionem a S. M. Urbano P. P. VIII. pro Orientalibus praescriptam emittere coram sui Presbyterii seu Capituli duobus praebendis, eamque scriptis traditam, propriaeque manus eorumque testium subscriptione, et sigillo munitam ad R. P. D. Apostolicum pro tempore Viennae Nuntium transmittere omnino debere; quamque ipse Apostolicus Nuncius ad S. Congregationem christiano nomini propagando praepositam perferri curabit.

XIX. Fructus autem istius novae Cathedralis Ecclesiae juxta reditus, ut supra illius Episcopali Mensae adsignatos de more voluit Sanctitas sua in florenis 548 aureis de Camera taxari; et hujus modi taxam in libris R. Cam.-rae Apostolicae, tum S. Collegii Cardinalium describi.

XX. Quae quidem omnia et singula superius statuta, et decreta mandavit Summus Pontifex in una Apostolica Bulla sub plumbō expedienda per Apostolicam Cancellariam inseri; illorumque exequutio, et plena observantia in eodem demandetur omnino, et praecipiat.

XXI. Demum in Litterarum Apostolicarum Exequutores super praesenti gratia, concessione, dismembratione, unione, et erectione conficiendarum idem Sanctissimus Dominus Noster Emum ac Rmum S. R. E. Presbyterum Cardinalem nuncupatum Viale-Prela Apostolicum Viennae Pro-Nuntium deputavit

cum omnibus facultatibus necessariis, et opportunis, etiam sub delegandi quamcumque aliam Personam in Ecclesiastica dignitate constitutam. Eidemque Apostolico Executori, sive eius sub delegando potestatem omnem tribuit definitive pronunciandi, interpretandi et declarandi, omni appellatione remota, super quacumque quaestione, oppositione, et dubio adversus praemissa, exposita, et statuta quomodolibet oritura, praesensque Decretum inter Acta huius S. Congregationis Consistorialibus Negotiis praepositae ad perpetuam rei memoriam, et normam referri mandavit. — Datum Romae hac die 26. mensis Novembris Anno reparatae hominum salutis Millesimo Octingentesimo Quinquagesimo Tertio.

Rogerus Antici Mattei

Sae Congnis Consistorialis Secretarius.

X.

Din Bulla pontificie reprodusă mai sus, s'a vădută, că diecesa Lugoşului s'a înfiinţat cu 22 parochii dismembrate din diecesa de Oradea-mare, şi cu 91 parochii cari până atunci s'au ţinut de diecesa Făgăraşului.

Conspectul original preste aceste parochii, deşi este cam lung, totuşi aflăm de bine a-l publica în întregimea sa nu numai ca un document însemnat, ci mai vartos pentru că pe baza lui totdeauna se va putea constata cu uşurinţă gradul de dezvoltare a diecesei privitor la numărul parochiilor sale.

Asemănând datele conspectului cu starea actuală, între altele vedem, că deosebirea mai mare se arată la parochiile din părţile bănaţene ale diecesei. Aşa bunióră, parochiile trecute în conspect ca «curaţii» şi unele din filii, acuma sunt «parochii». Curaţia Slatina însă, dela nr. 16, atunci la început a încetat, cădând la neunire. La parochiile ardeleni deosebirea este aprópe numai la numărul sufletelor, întru cât acesta preste tot acuma este mai mare în urma înmulţirii populaţiunii.

Consignatio Parochiarum neo-erectae Dioecesis Lugosiensis gr. rit. cath.

I.

Parochiae a Diocesi gr. rit. cath. M.-Varadinensi, pro erigenda Diocesi Lugosiensi excorporandae.

Numerus currens	Nomina Parochiarum Matrum et Filialium	Ecclesia eius cui sancto dedicata est?	Quis numerus	Qua lingua?
			animarum?	
1	Budincz, Curatia	S. Georgio Mart.	200	Rom.
	a) Berlincz, eius filialis	—	90	"
	b) Boldur "	—	8	"
	c) Dragoesty "	—	7	"
	d) Hisias "	—	20	"
	Summa		325	
2	Csukits, Curatia	Nativ. B. M. V.	500	"
	Makoviste, eius filialis	—	20	"
	Summa		520	
3	Egres, Curatia	S. Nicolao	600	"
	a) Beodra, eius filialis	—	5	"
	b) Besenova "	—	6	"
	c) Iraniova "	—	9	"
	d) Nagy-Kikinda "	—	60	"
	e) Száravola "	—	6	"
	Summa		686	
4	Folyó, Curatia	S. Nicolao	288	"
5	Gerliste, Curatia	SS. Mich. et Gabr.	220	"
6	Jezvin, Capellania	S. Thoma Apost.	150	"
	a) Bázos, eius filialis	—	15	"
	b) Rékás "	—	20	"
	Summa		185	
7	Illadia, Parochia mater	Descens. S. Spir.	550	"
	a) Agadits, eius filialis	—	10	"
	Latus		560	

Numerus currens	Nomina Parochiarum Matrum et Filialium	Ecclesia eius cui Sancto dedicata est?	Quis numerus	Qua lingua?
			animarum?	
		Translatum	560	
	b) Csiklova, eius filialis	—	20	Rom.
	c) Csudanovecz "	—	25	"
	d) K.-Tikvány "	—	10	"
	e) Maidan "	—	20	"
	f) Potok "	—	170	"
	g) Bogodincz "	—	25	"
	h) Oláh-Szászka "	—	20	"
	i) Szokolár "	—	70	"
	Summa		920	
8	Kernecsa, Parochia mater	Descens. Spir. S.	347	"
9	Kizdia, Parochia mater	Annunc. B. M. V.	1,300	"
	a) Drestovecz, eius filialis	—	5	"
	b) Hodos "	—	5	"
	c) Kékes "	—	5	"
	d) Komjáth "	—	5	"
	e) Kövesd "	—	5	"
	f) Krivobara "	—	7	"
	g) Labasincz "	—	8	"
	h) Sustarovecz "	—	10	"
	i) Székás "	—	15	"
	k) Topolovecz "	—	5	"
	l) Vizma "	—	6	"
	Summa		1,376	
10	Lugos, Parochia mater	S. Spiritui	1,000	"
	a) Birna, eius filialis	—	5	"
	b) Boldur "	—	15	"
	c) Bozsúr "	—	5	"
	d) Bukovecz "	—	6	"
	e) Cseres-Temes "	—	5	"
	f) Dragojescy "	—	6	"
	g) Facset "	—	10	"
	h) Karánsebes "	—	30	"
	i) Kostély "	—	6	"
	Latus		1,088	

Numerus currens	Nomina Parochiarum Matrum et Filialium	Ecclesia eius cui Sancto dedicata est?	Quis numerus animarum?	Qua lingua
		Translatum	1,088	
	k) Kládova, eius filialis	S. Spiritui	10	Rom.
	l) Krivina "	—	20	"
	m) Lugoshely "	—	60	"
	n) Ohaba-Forgács "	—	10	"
	o) Vecseháza "	—	20	"
	p) Zsábár "	—	110	"
	q) Zsidovár "	—	30	"
	Summa		1,348	
11	Nagy-Szent-Miklós, Curatia	Spiritui S.	200	"
	a) Elemér, eius filialis	—	5	"
	b) Peszác "	—	23	"
	c) Valkány "	—	50	"
	Summa		278	
12	Nagy-Kostély, Par. mater	S. Nicolao	367	"
	a) Castelu mic, eius filialis	—	190	"
	b) Szilha "	—	54	"
	Summa		611	
13	Nagy-Zorlencz, Par. mater	B. Marie V.	400	"
14	Reschicza, Curatia	Spiritui S.	200	"
	a) Eisenstein, eius filialis	—	5	"
	b) Fűzes "	—	21	"
	c) Kelnik "	—	40	"
	d) Miniom "	—	27	"
	e) Lupák "	—	30	"
	f) Nyermegy "	—	6	"
	g) Zsidovin "	—	5	"
	h) Vaszióva "	—	8	"
	Summa		342	
15	Székás, Curatia	S. Nicolao	250	"
	a) Ohaba-Bistra, eius filialis	—	12	"
	b) Mehadia, thermae "	—	2	"
	Summa		264	

Numerus currens	Nomina Parochiarum Matrum et Filialium	Ecclesia eius cui Sancto dedicata est?	Quis numerus animarum?	Qua lingua?
16	Szlatina, Curatia	S. Basilio m.	100	Rom.
	a) Nicolincz, eius filialis	—	50	"
	b) Potok "	—	191	"
	c) Rakasdia "	—	110	"
	d) Vrányucz "	—	81	"
	Summa		532	
17	Temes Fabrika, Par. mat.	Nativ. B. M. V.	250	"
	a) Alodium Civitatis, eius fil.	—	35	"
	b) Csákvár "	—	10	"
	c) Csernegyháza "	—	9	"
	d) Culla "	—	20	"
	e) Josephina "	—	45	"
	f) Kisoda "	—	6	"
	g) Kis-Becskerék "	—	10	"
	h) Giroda "	—	21	"
	i) Medves "	—	6	"
	k) Mehala "	—	19	"
	l) Munár "	—	9	"
	m) M.-S.-Márton "	—	0	"
	n) Parác "	—	10	"
	o) Karány "	—	10	"
	p) Utfény "	—	3	"
	q) Ság "	—	29	"
	Summa		497	
18	Vetero Aradinum, P. m.	Annunc. B. M. V.	1,450	"
	a) Batonya, eius filialis	—	51	"
	b) Fenlak "	—	5	"
	c) Kisiratos "	—	20	"
	d) Kurtits "	—	25	"
	e) Mikoláka "	—	26	"
	f) Panát "	—	19	"
	g) Pétska "	—	40	"
	Latus		1,636	

Numerus currens	Nomina Parochiarum Matrum et Filialium	Ecclesia eius cui Sancto dedicata est	Quis numerus animarum	Que lingua?
		Translatum	1,636	
	h) Szemlak, eius filialis	—	29	Rom.
	i) Szent Miklós „	—	28	„
	k) Uj-Arad „	—	50	„
	in arce milites „	—	302	„
		Summa	2,045	
19	Zábrány, Par. mater	Annunc. B. M. V.	30	„
	a) Aleus, eius filialis	—	10	„
	b) Féregyház „	—	5	„
	c) Guttenbrun „	—	170	„
	d) Keszincz „	—	25	„
	e) Komjath „	—	15	„
	f) Lippa „	—	129	„
	g) Neudorf „	—	49	„
	h) NeuhoF „	—	6	„
	i) Radna „	—	9	„
	k) Schöndorf „	—	39	„
	l) Szernetház „	—	20	„
	m) Tranau „	—	9	„
	n) Zsadány „	—	9	„
		Summa	525	
20	Zgribesd, Par. mater	S. Cyriaco	560	„
21	Zsebely, Curatia	SS. Mich. et Gabr.	269	„
22	Bogschán, Par. mater	Spiritui S.	258	„

Numerus animarum univ.: 12,806.

Ut proinde hae viginti duo Parochiae et praenotatae earum filiales, a Dioecesi nostra Gr. Ritus M.-Varadinensi, ordinariaque Jurisdictione nostra avelli, et erigendae novae Dioecesi Lugosiensi incorporari valeant, ad hoc necessarium consensum, nostro, futurorum que in Episcopatu M.-Varadinensi Successorum nostrorum nomine hisce irrevocabiliter damus, et praestamus, M.-Varadini, in Residentia nostra Eppali. Die 23-a Octobris, 1851. — Basilius Erdélyi m. p. Eppus Gr. Cath. M.-Varadinensis.

II.

Parochia et Filiales, a Dioecesi Gr. Cath. Fogarasiensi, pro parte neo-erigendae Gr. Cath. Dioecesis Lugosiensis dismembrandae.

Numerus currens	Nomina Parochiarum et Filialium	Titulus Ecclesiac	Patronus	Numerus animarum	Lingua
<i>Districtus A-Diaconalis Hácsegiensis.</i>					
1	A. Farkadina (Farkadinul de jos), Prochia cum Krányis, filiali	Ad S. S. Trinit.	L.O.c.	336	Rom.
2	A. Szálásptak (Sálaşul de jos), Parochia	S. Georg. M.	„	380	„
3	A. Szilvás (Silvaşul de jos), Parochia	Praes. B. M. V.	„	310	„
4	Baesd, Parochia	Ad OO. Sanc.	„	235	„
5	Boitza, Parochia	Asc. D. n. I. Ch.	„	250	„
6	Barbáthviz (Riu-Bărbat) Parochia	SS. Trinitatis	„	120	„
	Hobicza Uric, filialis	cum Capella	„	125	„
	Uric „	„	„	230	„
7	Boutzár sup., Parochia	S. Eliam Proph.	„	606	„
8	Boutzár inf., Parochia	„	„	793	„
9	Brazova, Parochia	S. Ap. Thoma	„	311	„
	Poeni, filialis	cum Ecclesia	„	168	„
10	Bucova, Parochia	S. Demetr.	„	1,016	„
11	Demsus, Parochia	S. Jer. Proph.	„	614	„
12	Farkaspatak (Valea lupului), Parochia	Asc. D. n. I. Ch.	„	366	„
13	Fehérviz (Riu alb), Parochia	S. Ap. Thom.	„	318	„
14	F. Farkadin, Parochia	Ad OO. Sanct.	„	127	„
	Gevritza, filialis	„	„	175	„
15	F. Szálásptak, Parochia	A. Arhang. M.	„	228	„
16	F. Szilvás (Silvaşul de sus), Parochia	cum Monaster., et templo ad SS. Petr. et Paul.	„	307	„
				Latus	7,015

Numerus currens	Nomina Parochiarum et Filialium	Titulus Ecclesiae	Patronus	Numerus animarum	Lingua
17	Galatz, Parochia	Annun. B. M. V.	L.O.c.	430	Rom.
18	Háczeg, Parochia	S.S. Trinit.	"	305	"
19	Háczegel, Parochia	Ad OO. Sanc.	"	356	"
20	Hobitza-Varhely (Hobitza Grădiștei), Parochia mat.	S. Georg. M.	"	335	"
21	Kékesfalva (Nieria), mater	S. Thom. Ap.	"	267	"
22	Kernesd	Asc. D. n. I. Chr.	"	675	"
23	Kis-Pestény	S. Theod. M.	"	392	"
24	Klopotiva	S. Ioan. Bapt.	"	1,300	"
25	Koroesd	Ad o. Sanctos	"	263	"
26	Livádiahegy	Ad S. Nicol.	"	418	"
27	Livádiamező	S. Georg. Mart.	"	693	"
28	Mácsesd	S. Thom. Ap.	"	305	"
29	Malomviz (Riu de mori) Parochia mater	S. Const. Imp.	"	197	"
	Suseni, filialis	"	"	127	"
30	Merisor, Parochia mater	res. D. n. I. Chr.	"	415	"
	Banyitza cum Botani, fil.	"	"	250	"
31	Nagy-Bár, Parochia mater	Ad S.S. Trinit.	"	280	"
	Kis-Bár, filialis	cum Templo	"	272	"
32	Nagy-Csula, Par. mater	astum. B. M. V.	"	262	"
	Kis Csula, filialis	cum Templo	"	187	"
33	Nagy-Ostrov, Par. mater	S.S. Trinit.	"	716	"
34	Nagy-Pestény (Peștiana), mater	"	"	430	"
35	Nyiresfalva (Lunca-Cerni)	SS. Ep. et Ger.	"	1,393	"
36	O-Boldogfalva, mater	SS. Trinit.	"	245	"
37	Ostrovelu	Ad o. Sanctos	"	202	"
	Guteni, filialis	"	"	156	"
38	Paucsinesd, Par. mater	asc. D. n. I. Chr.	"	440	"
39	Páros, Par. mater	SS. Trinit.	"	510	"
	Pesterea, filialis	"	"	63	"
40	Petros, Par. mater	asc. D. n. I. Chr.	"	693	"
	Krivadea de satu, filialis	cum Templo	"	179	"
Latus				19,771	

Numerus currens	Nomina Parochiarum et Filialium	Titulus Ecclesiae	Patronus	Numerus animarum	Lingua
41	Poklisea, Par. mater	Ad SS Arch.	L.O.c.	244	Rom.
42	Ponor, Par. mater	S. Georg. mart.	"	434	"
	Ohába-Ponor, filialis	cum Templo	"	341	"
43	Puiu, Parochia mater	S. Georg. Mart.	"	478	"
44	Reketefalva, Par. mater.	asc. D. n. I. Chr.	"	870	"
	Valea ferului, filialis	"	"	92	"
45	Serély, Par. mater	S. S. Trinit	"	572	"
46	Steii, Parochia mater	Ad S. Nicolaum	"	478	"
47	Tótesd,	Spiritum S.	"	337	"
48	Tustya	S. S. Trinitat.	"	542	"
49	Vajdei	asc. D. n. I. Chr.	"	246	"
50	Valea diși	S. Georg. mart.	"	428	"
	Ohába-Sibisel, filialis	cum Templo	"	73	"
	Sibiselu, filialis	"	"	189	"
51	Valiora, Parochia mat.	Ad Spir. S.	"	315	"
52	Várallya (Subcetate) P. mat.	S. Nicolaum	"	370	"
	Balomir, Filialis	"	"		"
53	Várhely (Grădiște), mater	S. Georg. mart.	"	942	"
54	Zajkány, Par. mater	S. Athanasius	"	543	"
<i>Parochiae in Valle Sill.</i>					
55	Barbateni sup., Par. mat.	Ad Spir. S.	L.O.c.	250	"
56	Iskronyi, Par. mater	SS. Archang.	"	260	"
	Barbateni inf., filialis	"	"	150	"
	Crivadea Sillii	cum Templo	"	250	"
	Vulcán	"	"	46	"
57	Koroesteni, Par. mater	SS. Archang.	"	378	"
58	Livezeni sup. Par. mater	d e f e c i t	"		"
	Dilsapetros, filialis	cum Templo	"		"
	Livezeni inf.	"	"		"
59	Petroseni, Par. mater	S. Joan Chrys.	"	219	"
	Lupeni, filialis	"	"	329	"
	Macesdeni, filialis	"	"	212	"
Latus				29,359	

Numerus currens	Nomina Parochiarum et Filialium	Titulus Ecclesiae	Patronus	Numerus animarum	Lingua
60	Urikány sup., Par. mat. Hobiczeni, filialis Campu lui neagu, filial. Petruseni Petrila Zsizsa Melka	SS. Archang. defecerunt	L.O.c. " " sine	380 170 190 Instruc.	Rom. " " " "
<i>Districtus Archidiaconalis Babolnensis.</i>					
1	Algyógy (Gioagiul de jos) Parochia mater Bázesd, filialis	Ad S. Nicol.	L.O.c.	288 4	Rom. "
2	Bábolna, Parochia mater	S. Nicolaum	"	208	"
3	Cseb, (Cib) Par. mater Bakanya (Baccaia), fil.	Ann. B. M. V.	"	216 65	" "
4	Csigmo, Par. mater Boja (Boi) filialis	"	"	382 4	" "
5	Homoród, Par. mater	S. Mich. Arch.	"	124	"
6	N.-Rápold (Rapold mare), mater	"	"	76	"
7	Pojána, Par. mater	Ad Spiritum S.	"	43	"
8	Szarakszó, Akmár, filialis Bokaj,	"	"	32 5	" "
9	Sacarambu, Par. mater. Boitza, filialis Hondol,	Ann. B. V. M.	Fisc.r.	17 310 5 5	" " " "
<i>Districtus Archidiaconalis Kudsiriensis.</i>					
1	Alkenyér (Sibboth) Par. mater	Ad S.S. Trinit.	L.O.c.	112	"
2	Balomir, Par. mater	ad.ann.B.V.M.	"	84	"
				Latus	23,079

Numerus currens	Nomina Parochiarum et Filialium	Titulus Ecclesiae	Patronus	Numerus animarum	Lingua
				L.O.c.	25 Rom.
	Csora, filialis Tartaria		"	"	14 "
3	Felkenyér (Vinerea), Par. mater	sine Templo	"	26	"
4	Kasztó (Castău), Par. mat. Sibiselu, filialis	Assum. B. M. V.	"	41 32	" "
5	Kudsir, Par. mater.	S.S. Trinit.	"	2,165	"
6	Mertinesti	S.S. Archang.	"	84	"
7	Perkász (Pricas), mater	"	"	130	"
8	Romosz	AscensD.n.I.Ch.	"	248	"
9	Szászváros (Oresthie), mat. Berény, filialis	S. Nicolaus	"	514 28	" "
10	Spin (Pád), Par. mater	S. S. Trinit.	"	424	"
11	Thordás	Assum. B. V. M.	"	320	"
12	Vajdei	"	"	84	"
<i>Districtus Archi-Diaconalis V.-Hunyadiensis.</i>					
1	Bácsi, Par. mater	S. Georg. mart.	L.O.c.	118	"
2	Boos Zalasd, filialis	S. S. Archang.	"	231 17	" "
3	Gyalár, Par. mater Kaszabánya, filialis Toplicza	S. S. Archang.	"	82 85 41	" " "
4	Jo-Valcsal, Par. mater Batzalár, filialis O-Brete	Assum. B.M. V.	"	216 7 16	" " "
5	Káony, Par. mat. Kersetz, filialis	S. Dem. Mart.	"	51 54	" "
6	Macsó, Par. mat. Nagyoklos, filialis	S. S. Archang	"	80	"
7	N.-Barcsa, Par. mater Déva, opp. filialis Sárfalva	S. Nicolaus	"	182 12 20	" " "
				Latus	

Numerus currens	Nomina Parochiarum et filialium	Titulus Ecclesiae	Patronus	Numerus animarum	Lingua
		Translatum			
8	Sz.-András, filialis Ploszka-Bánya, Par. mat. Csolnakos, filialis	— Trans.D.n.I.Ch. —	L.O.c. " "	17 181 10	Rom. " "
9	Pokolvancsal, Par. mater Bosorod, filialis	Ad nat.B.M.V. —	" "	104 4	" "
10	Vajda-Hunyad, Par. mat. Nádasd, filialis Telek, "	S. Nicolaus — —	" " "	528 21 13	" " "
11	Veczel, Par. mater Bretelin, filialis	Ad S. Dem. m. —	" "	328 13	" "
<i>Parochiae e Districtu A-Diaconali Bisetracensi.</i>					
12	Bucuresti, Par. mater Sesuri, filialis Kristyor, " Valea ursului, filialis Boitza, " Stenise, " Vaka, "	Ad nat. B. M. V. — — — — — —	Fisc.r. " " " " " "	49 3 2 2 4 2 8	Rom. " " " " " "
13	Körösbánya, Par. mater Brád, filialis Lunca, "	Ad ass. B. M. V. — —	" " "	143 5 11	" " "
14	N.-Halmágy, Par. mater Kis-Halmágy, filialis Leasa, " Alvatza, "	Ad ass. B. M. V. — — —	L.O.c. " " "	98 5 2 3	" " " "
		Summa universalis		38,982	

Benevolo consensu meo, ad dismembrationem Parochiarum, et filialium, cum expresso animarum numero hac consignatione complexarum, ad erigendum Episcopatum Lugosiensem, a mea Dioecesi Fogarásiensi ad dictam neo-erigendam adcorporandarum, peculiaribus desuper exaratis Literis formatis

per me praestito Parochias has, atque filiales cum fidelibus eisdem adscriptis, pro erigendo dicto Episcopatu trado, et in Domino resigno. Signatum Blasii die 12-a Oct. 1851. Alexander Sterka Sulucz m. p. Eppus Fogarasiensis in Transylvania.

În chipul acesta și cu acest număr de parochii s'a înființat Diecesa Lugoșului, după toate prescripțiunile canonice. Iar fiind-că, amăsurat dumnezeescilor aședeminte ale Mântuitorului nostru Isus Christos, Biserica sa trăesce în Episcopii, pe cari Spiritul Sânt i-a pus să o păstorească,¹ în cele următoare vom arăta desvoltarea acestei diecese până la noi, schițând activitatea pastorală a Episcopilor ei, și apoi dând istoricul pe scurt al singuratecelor instituțiuni ce s'a putut realiza și promova sub ocârmuirea lor.

XI.

Episcopul Alesandru Dobra.

Seria Episcopilor Diecesei Lugoșului se începe cu Alesandru Dobra.

El s'a născut la 15 Februar 1794 în comuna Șopteriu din comitatul Clușului în Transilvania, unde tatăl său Simeon, originar dintr'o veche familie nobilă românească, funcționa ca preot căsătorit. Primit fiind în numărul clerului tiner al diecesei de Oradea-mare, după terminarea cursurilor teologice, a fost ordinar de preot celibe și trimis de Episcopul Samoil Vulcan la universitatea din Viena spre a se perfecționa în științele sacre. Acolo, după trei ani de studiu a depus docto-

¹ Act. Ap. 20, 28.

EPISCOPUL ALESANDRU DOBRA

ratul în s. Teologie. Reîntors în patrie, s'a distins în purtarea tuturor funcțiilor bisericești, ce i-s'au încredințat din partea măi marilor sei. În calitățile de secretar episcopesc și notar consistorial, de paroch și protopop în Orade și în urmă de canonic, Alesandru Dobra, pururea și pretutindenea a dat strălucite dovești de știință profundă, de sîrguință neobosită și de pricepere deosebită întru manauarea afacerilor publice.

Denumirea lui Alesandru Dobra de Episcop al Lugoșului s'a făcut prin Diploma regescă de dat 17 Martie 1854.¹ În urma acestcia, în luna lui Aprile

¹ Textul original latin al Diplomei este acesta: Nos Franciscus Josephus primus divina favente clementia Austriae Imperator, Hungariae, Bohemiae, Lombardiae et Venetiarum, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galitiae, Lodomeriae et Illiriae Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Magnus Dux Cracoviae, Dux Lotharingiae, Salisburgi, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, et Bucovinae, superioris et inferioris Silesiae, Magnus Princeps Transylvaniae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi et Tirolis, Magnus Voivoda Voivodatus Serbiae etc. memoriae commendamus, quod Nos pro ea, qua in constituendis Ecclesiarum Dei pastoribus tenemur cura et sollicitudine, et benignam summentes reflexionem honorabilis fidelis nostri Alexandri Dobra Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinensis graeci ritus Catholicorum primicerii seu Cantoris et Canonici Archidiaconi Banatici, ss. Theologiae Doctoris, ad S. Sedem Consistorialem matrimonii et religiosae professionis defensoris, examinantis pro-synodalis et S. Sedis Consistorialis assessoris exemplarem pietatem et doctrinam, ac illibatam fidem aeque ac rerum gerendarum singularem peritiam, et dexteritatem, eximia demum merita plurium annorum decursu de Ecclesia Dei, non nimis ac statu publico comparata, eidem Alexandro Dobra neo-erectum Episcopatum graeci ritus Catholicorum Lugosiensem, cum adnexis emolumentis, et oneribus, autoritate juris Patronatus Nostri Regii, duxerimus conferendum, sive conferimus praesentium vigore. Quocirca vobis fidelibus Nostris universis, tam Ecclesiae graeci ritus Catholicae Lugosiensis, quam reliquarum Ecclesiarum Dioecesi huic subiectarum beneficiatis et Clericis harum serie mandamus, ut ejusdem Alexandri Dobra velut legitimi Episcopi jurisdictioni parere debetis. Praesentibus perlectis exhibenti restituti. — Datum per manus spectabilis et magnifici Comitis Leonis Thun actualis intimi consilarii, atque in cultus et institutionis publicae negotiis Ministri Nostri Caesareo Regii fidelis Nobis

1854, la olaltă cu Episcopul Erdélyi și cu Ioan Alexi, denumit tot atunci de Episcop al Gherlei, aș mers la Viena, unde în 24 din aceeași lună, împreună cu noș denumitul Metropolit de Alba-Iulia, Alesandru Șterca Șuluțiu, aș fost de față la cununia Impăratului. După aceea cu Episcopul Alexi aș depus prescisa mărturisire a credinții catolice în mânil Nuntăiului Apostolic. Apoi, în 1 Maiu 1854, aș depus jurămăntul de fidelitate cătră Majestatea Sa Monarchul; și din ăiua aceea li-s'a pus în curgere rentele episcopesci de căte 10000 fl. m. c. anual.

Preconisarea nouilor episcopă a urmat în 17 Novembre 1854. Consacrarea lor însă s'a amănat până la 28 Octobre 1855, măi ales din motiv, că s'a așteptat venirea Nuntăiului Apostolic la Blaș pentru instalarea noului Metropolit.

Nuntăiul, și respective Pro-Nuntăiul Apostolic, Cardinalul Viale Prelă, venind din Viena, la Timișóra a fost întimpinat de cei trei Episcopă, Erdélyi, Dobra și Alexi; apoi cu toții aș venit la Lugoș și aci Dobra l'a salutat în Biserica catedrală cu o frumósă alocuțiune în limba latină.

Din Lugoș aș plecat cu toții preste Caransebeș, Hașeg și Alba-Iulia la Blaș, unde însoțiți și de Episcopul Haynald, aș sosit cu bine în 27 Octobre, și unde sosise și Guvernatorul Transilvaniei, Principele Schwarzenberg.

sincere dilecti — Monachii die decima septima mensis Martii anno Domini Millesimo octingentesimo quinquagesimo quarto Regnorum Nostrorū sexto. Franciscus Josephus m. p. Comes Leo Thun m. p. — Ad altissimum mandatum Sacrae Caesareo Regiae Apostolicae Majestatis proprium Aprd. Meschutax m. p.

În ziua următoare, 28 Octobrie 1855, îndeplinitu-s'au apoi între veneratele ziduri ale Bisericeî Catedrale, ori, spre a ne folosi de cuvântul mai plăcut poporului, ale S-tei Mănăstiri, în prezența acelor străluciți reprezentanți ai Pontificelui și Monarchului, — unul dintre evenimentele cele mai mari din istoria Bisericeî românești: faptica ei înălțare la demnitatea de Provincie bisericească independentă, prin instalarea solemnă a Metropolitului și prin consacrarea celor d'ântăii Episcopii de Gherla și Lugos.

Ajunși cu firul istorisirii noastre la un punct așa de culminant, noi până întru atâta ne simțim stăpâniți de memoria strălucirilor ce s'au reversat atunci dintr'ensul preste Biserica și neamul românesc, încât cu neputință ni-este a nu ne opri și a nu reproduce, fie chiar și trecând peste marginile ce ni-am propus, frumoasa cuvântare rostită acolo de Episcopul Dobra. Cuvântarea este:

Ziua de azi, din mai multe și deosebite cause, este o zi solemnă și sărbătorască pentru totă Sta Mamă Biserică și religiunea catolică, iară mai ales pentru Unire și națiunea română, care aceea o mărturisește după ritul răsăriten. — Pentru-că astăzi se serbează memoria învierii Domnului și prin acesta, a reinviatelor mântuirii a neamului omenesc. — Inșă la acesta comună și principală Sărbătoare, astăzi s'au adaus mai multe alte solemnități demne de aducere aminte.

Pentru-că astăzi se efeptuează cea mai evlavnică și de dar plină intențiune și cea mai grațioasă Resoluțiune a Augustissimului, preamăritului și adevărat Apostolicului nostru Imperator Francisc Iosif I, carele urmărind, ma întrecând măritele esemple, ce de eternă memoria bunii străbunii ai lui, în privința religiunii și a libertății au dovedit, vechiul, inșă prin vitregile timpuri dispărutul Archiepiscopat și demnitatea metropolitică, Bisericeî, religiunii și națiunii române cu Biserica rom. catolică unită,

cu Apostolică îngrijire o au redonat, o au reaședat. Afară de aceea, ca un al doilea S. Stefan Rege Apostolic, a fundat și a dotat două Episcopaturii nouă, unul în Lugos în Banatul timișan, altul în Gherla în Transilvania, și așa a înființat pe partea numiilor credincioși o Hierarchie întregă de sine stătătoare.

Astăzi se publică venerandele acele documente scrisele, cu care Sântenia Sa marele Pontifice și Preafericitul Nostru Părințe Piu al IX-lea, după dreptul și îngrijirea Sa Apostolică și amăsurat propensiunii, cu care e densusul cătră sta Unire și națiunea română, mântuitorul scop și prememoratul op al Majestății Sale, colaudând zelul lui — îl întărește și-l canonizează, și așa Hierarchia acesta nouă o statornicesce.

Astăzi Purpuratul Principe, Archiepiscop și Cardinal al S. Bisericeî Romane, Eminentissimul Domn Viale Prelă, ca ablegatul Sânteniei Sale la Curtea împărătoască austriacă, — pe care aci în față suntem norocoși a-l venera, ne luând în recugetare incomoditățile călei celei lungi și grele și ale timpului aspru, fără numai de mărimea opului lui încredințat condus fiind, î-și împlinesce frumoasa deregătorie, publicând și efeptuind preaveneratele Bulle pontificii.

Astăzi Celsissimul Principe și Guvernatorul de Schwarzenberg, ca c. r. Comisariu al Majestății Sale la acest act solemn, pe care asemenea aici de față î-l venerăm, î-și împlinesce misiunea sa cea cu totul strălucită.

Astăzi Escellentissimul, Ilustrissimul și Reverendissimul Domn Alesandru Șterca Șuluțiu, Comendator al măritului Ordin al Marelui Leopold, Conte roman, grațios numit și preconisat după reactivisare î-l Archiepiscop și Metropolit de Alba-Iulia în sânta și mărita s'a deregătorie, cu rit solemn se întronizează și o începe.

Astăzi noi nedemni și neputincioși, ca grațios denumiți și preconisați Episcopii ai nouă ridicatelor Diecese, cu vrerea Tatălui, cu ajutoriul Fiului și cu puterea Spiritului Sânt, a preasântei și nedespărțitei Treimi, prin preaveneratul nostru Metropolit, cu dreptul și oficiul lui competent ne condecorăm cu noua demnitate episcopască și ne consacram.

Astăzi suntem fericiți cu bucurie a privi și a onora aici o adunare numărösă, o cunună strălucită a preaeselenților preastrălucitorilor, preaonoraților și celor alaiți de totă onörea demnilor domni, bărbați bisericesci și seculari, cari și din celea mai depărtate locuri încă se adunară aici, ca să astee la acest act solemn, la acösta festivitate, și aceea cu prezența sa să-o decoreze.

Acesta e dar constrînsul conspect a privințelor acelora, cari diua de aci așa solemnă, așa sörbătoröscă o făcură. Acum ar fi de ispitit, ce simțuri de ale inimii, ce expresiuni ar ofta o solemnitate, o sörbătorö ca acösta.

Noi mai întâii cu interna convingere și devotațiune a inimei adorăm mai ales Pronia dumneöescă și sfaturile celea ascunsö, după cari nemărginit înduratul Döeu a corectat și a făcut mântuința poporului seü, dăruind lăptire și învörtoșare Bisericii sale, și donând unei națiunii, carea până acum cu multe adversități avu de a se lupta, nespusa mângăiere sufletöscă și materială.

Să se bucure dar Sta Mamă Biserică catolică, mai ales cea de ritul rösäritön, carea prin darul dumneöesc și deosebita grație a Stului Scaun Apostolic și a Majestății Sale a căștigat un crescömönt ca acesta! Să se bucure națiunea română a careia origine din străbuni Romanj, S. Scaun roman, și Augustissimul Imperator, precum mărturisesc documentele de ridicarea Hierarchiei acesteia atingätöre, diplomatic o aü recunoscut; careia națiune mai înainte de câțiva ani prea grațiosul Impörat asemenea drepturi și privilegiuri, ca și altor națiunii mai culte, asemenea sörte și condițiune i-aü dăruit; iar mai târziu cu zel întocma Apostolic, și de cultura ei cea înțelesuală și spirituală îngrijat; nöüö-binefaceri, reactivisarea adecă a Metropoliei vechi și ridicarea altor döüö Episcopaturii nöüö, a adaus.

Așa aplecat fü prea bunul nostru Părinte, credința națiunii acesteia cătră înalta Casă domnitöre austriacă totdeauna, iar mai ales în de curënd trecutele, nefericitele timpuri contestată, a o remunera și așa națiunea însași și mai tare a și-o deobliga.

Nici nu ne îndoim, cumcă națiunea acösta credinciosă și mulțămitorö, pärinșöca intențiune a Majestății Sale, făcându-se părtașă așa multor binefaceri, deplin o va pricepe, și se va conforma și de aci îndemn nöü va căpăta spre neîncetata dovedire a fidelității și alipirii sale, ori cu ce jertfe să fie aceea împreunată; precum și spre a se ruga atötputintelui Döeu pentru îndelungă viață, fericirea și binecuvöntarea binefăcötorilor seü.

O! de ar asculta Tatăl îndurărilor rugăciunile nöstre celea ferbinți, ca plânta acösta tineră a dreptei sale, adecă nöua Hierarchia română după ritul rösäritön catolică să-o înfloröscă și să-o fructueze; pre toți accia, pre cari la acösti săditură ca pre toți atăta grădinari i-aü predestinat și întrebuințat cu atötpuțința sa, să-ı binecuvinteze; tuturor acelora pre cari spre cărmuirea și spre guvernarea ei i-aü ales, sau va să-ı alögă, să le astee cu ajutoriul seü cel sânt; iar mai în urmă clerul și poporul român, pentru a căruı folos spiritual și material s'aü stätornicit acesteia, să-l lumineze, să-l deșöcepte întru adevărata înțelegere și pricepere a scopului și intențiunii, care o aü Majestatea Sa ca fundator, și Sânția Sa Summul Pontifice ca confirmatoriü, — precum și a fructurilor de aci sperände; și să despună inimele ambilor spre a se co-nisui și ei cătră scopul acesta salutariü.

Iară Vöüö, Eminentissime Dle Cardinalö și Archiepiscöpe, și Celsissime Principe Guvernatoriü, ca Comisarilor a Sânțeniei Sale a Summului Pontifice și a Majestății Sale Augustissimului nostru Imperator, cu ce vom respłăti pentru făcutele ostenele? Donuri material — de cari nici lipsă nu aveți — nu suntem în stare a vö aduce. Primiți dară, după înăscuta Vöstră afaveritate cea ce e în voința și puterea nöstră și ce noi Vöüö, ca un monument etern și neșters din inimile și memoria nöstră Vö aducem, — primiți venerațiunea și mulțămita nöstră cea nemișcată. Clerul și poporul român totdeauna va păstra în peptul seü memoria îndurării și a liberalității a Sânțeniei Sale și a Majestății Sale, precum și a actului acestui solemn, care astăzi l'a-ți perfăcut și pre atötpotintele Döeu neîncetat i-l vom ruga ca pre binefăcötoriı lor să-ı binecuvin-

teze; drept aceia Vă și rogă ca acestea simțuri ale inimii lor Sânteniei Sale și Majestății Sale să le descoperiți.

Iar Văuē Escelestissime Dne Archiepiscōpe instalate și Metropolitē, din inimă Vă gratulăm și pentru făcuta cu consacraea noastră ostenelă și împărțitul nouē dar al Spiritului Sânt, cuviinciosă mulțamită Vă aducem ofându-Vă: ca Atotpotintele Ddeū să Vă dăruiască sănătate deplină și statornică, ca pe Clerul și poporul Eparchiei Vōstre Archiepiscopale în decursul a mai multī anī, după voința lui Ddeū, a Summului Pontifice și a Majestății Sale și după buna intențiune, care neîncetat o aveți, să-ī poți governa spre mântuirea sufletelor, spre folosul Stei Mame Biserice și a statului a cărui concețtenī suntem.

Și Văuē Preaescelestī, Preastrăluciți și Preaonorați Dni Episcopoi, Canonici, c. r. Consilierī și ceialaltī preastimați oșteți, cari actul acest solemn cu a vōstră ființă de față lași onorat, cea mai cordială mulțamită vă aducem și vă comendăm darului ddeesc.

Noī în urmă, cari consciuți fiind neputinței și bătrănelor noastre, precum bine cunoscend și greutățile cu oficiul acesta, mai ales în nouele și încă neorganizatele diecese împreunate, și alte stări împrejur ale timpului de acum, când înțelesesem că sōrtea acēsta a cădūt în noi, ne-am spăimēntat și cugetam a ne subduce de sub sarcina acēsta, dela care propus nu ne-a reținut alta, fără numai despre o parte convingerea aceea, că în lume nimic nu se întēmplă fără prevedința ddeescă, carea tōte dirge, iară de altă parte deosebita îndurare a Majestății Sale, carea înaintea noastră e nevătămaveră, precum și sănătoșele sfaturī ale unor bărbați îndreptate spre încunjurarea confusiunilor; noi, dīc, ce să dīcem în clipita acēsta alta, fără numai ca să mărturisim cumcă prin presentele pas mai tare apropiindu-ne de sarcina acēsta înfricoșată a cărcia ridicare și suportare înainte ne stă, afară de frica aceea, că umerile noastre vor să slăbescă sub dēnsa, afară de sarcina cea grea a respunđaverității de abia suprarēmāne altă ceva mângāiere pentru persōnele noastre.

Însă concredēndu-ne ajutorului Atotpotintelui Ddeū, care a ales celea fragede ca să confunde celea tari, pentru-că

tōte le putem în acela care ne întăresce pre noi; sperând mai încolo, cumcă acela care pre noi ne-a predestinat și ne-a ales, nouē ne va da, ca să voim și ca să putem întru mărirea preasântului seū nume; gratulăm nu atāta nouē, cât religiunei și națiunei noastre, cumcă cu acēsta solemnitate în persōnele noastre celea de puțin preț se înființază preaevlavnica intențiune a Majestății Sale și a Sânteniei Sale preafericitul nostru Părinte, cumcă dorința cea ferbinte a Bisericii și națiunei romāne, prin organizarea și statornicirea Hierarchiei acesteia se complinesce. — Cu sîrguință dară ne vom apuca de deregătoria și destinațiunea noastră cea nouă, numai pedecile cari încă ne mai contrastaū să se delătore; la ce cu umilință recerem și eficacia întremijlocire a Preaveneraților Dni Instalatorī și a Consecrantelui, precum și a altora, cari și până acuma avură însemnătore parte în promovirea lucrului acestuia.

Acum nu restă alta, fără ca pre noi însuși să ne comendăm grației favōrelor tuturor și evlavniceilor rugăciunī, ca deregătoria nouē concređută să o putem purta spre mărirea lui Ddeū, spre mântuirea sufletelor nouē încredințate și spre folosul și binele S. Mame Biserice și al întregēi Monarchii.

După încheierea solemnităților din Blaș, Episcopii nou consacrați au petrecut pe Nunțiul Apostolic preste Cluș până la Orade, iar ei au rēmas acolo până la instalarea lor în Scaunele episcopesci, ceea ce s'a întimplat numai în anul următor, între altele și din causă, că lipseaū Reședințele episcopesci și alte case potrivite pentru ei încă nu s'au putut afla cu ușurință spre închiriare.

Instalarea Episcopului Dobra s'a îndeplinit, între cele mai strălucite festivități, la 21 Septembrie 1856 în Biserica Catedrală din Lugoș prin Metropolitul Șuluțiu, în ființa de față a Episcopilor Erdélyi dela Orade, Ludovic Haynald dela Alba-Julia, și Alexandru Csa-

jághy din Timișóra, precum și a Governorului Banatului timișan contele Coronini, ca comisar regesc, a autorităților civile și militare din loc, a clerului și poporului adunat în număr foarte mare.

După instalare, preocuparea cea d'ântâiu a Episcopului a fost de a mijloci complinirea Capitulului de canonicî, în principiu deja înființat odată cu diecesa. Acésta a și urmat în curénd, căci prin Resoluțiunea regescă, de dat 15 Ianuar 1857, aú și fost numiți de odată toți canonicii, afară de preposit, carele a fost numit vre-o câteva luni mai târziu din partea Pontificalui.

Biserica parochială gr. cat. din Lugos, ridicată la demnitatea de catedrală, era terminată, dar aprópe numai pe din afară. Episcopul îndată de la început s'a îngrijit așadar de împodobirea și de prevederea ei internă cu tóte cele de lipsă, iar mai târziu, în anul 1868, a consacrat'o cu tótă solemnitatea după prescriesele rituale. Și totodată Episcopul, spriginit cu însuflețire de Veneratul Capitul, a început gréua lucrare a organizării interne diecesane. Spre scopul acesta a făcut o nouă împărțire a districtelor protopopescî, a dat regulamente pentru administrarea averilor bisericescî și scolastice, a pus la cale înființarea fondurilor diecesane pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor de preoți precum și a preoților ajunși la neputința de a mai munci în via Domnului.

Iar pentru ajutorarea tinerilor școlari din diecesă și îndeosebi a acelora, cari s'ar dedica statului preoțesc, încă în anul 1858, din incidentul nașterii Principelui de Corónă Rudolf, a pus basă din al seú, cu suma de 4000 floreni, la fundațiunea de stipendii, nu-

mită Rudolfiană, carea apoi s'a înmulțit prin adausul unei părți însemnate din lăsământul seú.

Partea cea mai mare a activității sale însă, Episcopul Dobra și-a desfășurat'o întru organizarea și sistémisarea număróselor parochii trecute de curénd la unire. Prin scrisori nenumérate și prin alergări oboșitoare tot mereú a solicitat acordarea mijlócelor de lipsă din Fondul religiunei; cu tóte aceste numai în parte a putut obține rezultat favoritor.

Diecesa Lugosului s'a înființat, precum vedurăm, cu 91 de parochii din părțile ardelene, și cu 22 din Banat. — În Ardeal parochiile acestea nu s'aú înmulțit, decât numai cu vre-o trei de mai puțină însemnătate după numărul sufletelor lor; dar nici nu s'aú împuținat. În Banat însă lucrurile s'aú petrecut altmintrea. Deja cu ceva înainte de instalarea Episcopului s'aú unit, în total sau în parte, comunele: Isgar, Vermeș Cianaclul-sérbesc, S. Nicolaul-mare, Lățiunaș, Surdnc și Ticvaniul-mare; iar după aceea comunele: Balinț, Hissiaș, Comloșul-mare, Dobrești, Silha, Pêrul, Nevrincea, Valea-lungă, Beba, Comoriște, Varadia, Furloc, Clopodia, German, Hittiaș, Liget, Ghilad, Icloda, Parța, Silaș, Greovaș, Marcoveș, Oravița, Zsittin, Ramna, Mercina, Racovița, Petromanî și Visag. În tóte aceste parochii, cari subsistă și acuma, abia numai după mari greutăți s'aú putut sistemisa beneficii parochiale; iar bisericî și mai vêrtos case parochiale și localități potrivite de școlă, nici până în ziua de ađi nu s'aú putut ridica s'aú procura pretutindenea.

Afară de cele înșirate, în anii 1863 și 1864 s'aú mai însinuat și conscris la unire următoarele comunități: Berind, Șoșdia, Stamura, Sacoșul-turcesc

Dragoesci, Dubos, Rusova, Giurgiova, Heyerdorf, Vraniu, Sociani, Ciclova, Jabar, Bara, Doclin, Toracu-mare, Toracu-mic, Srediştea-mare, Sacoşul-unguresc, Cebza, Seceni, Macedonia, Bogşa-română, Fizeş, Topoloveţul-mare, şi de nouă a voit să treacă şi Slatina, — la o altă 26 comunităţi cu aproape 30,000 suflete.

Deşi comunităţile acestea trecuseră în totă forma la unire şi aşteptară timp îndelungat după mângăierea spirituală, şi deşi Episcopul şi-a dat totă silinţa pentru sistemizarea lor în parochii, totuşi, rezultat nu s'a obţinut, de-ore-ce s'a denegat ajutorarea şi prevederea lor cu cele trebuincioase din Fondul religiunei. Iar pe de o altă parte, prin aducerea legii din 1868 asupra trecerilor religioase, şi mai vârtos prin interpretarea ce s'a dat Art. de lege XX din 1848, ca bisericile cu cele tinătoare de ele, să rămână celor ce n'ar trece chiar şi dacă ar fi numai vre-o câţiva, de cari pururea se pot afla, şi în fine prin şicanările şi vecsaşionile cele multe şi felurite la cari sunt espuşi cei ce vor să treacă până ce se împlinesc formalităţile de trecere: prin toate aceste, trecerile înseşi foarte tare s'au îngreunat.

Eşit din sinul acelei vrednice preoţimii românesce, carea totdeauna în cursul veacurilor a împărţit şi binele şi răul, şi fericirea şi durerea cu poporul, constituind la o altă un întreg bine încheat şi nedespărţit, — Alesandru Dobra, şi pe Scaunul mării arhieresci a nutrit pururea în inima sa o nefermuriţă dragoste către scump neamul său românesc. Luminat s'a vădit acesta nu numai din cuvântările ce le-a ţinut la nenumărate ocaziuni, ci şi din faptele şi dîlnicele osteneţi, prin cari a ştiut el înălţa farmecul

aceloraşi cuvântări. După cum îi era şi misiunea de Archiereu în mijlocul poporului românesc, întreaga sa activitate pastorală i-a fost îndreptată spre binele şi fericirea alăseii sale turine cuvântătoare. Iar prin fundaşionile ce le-a întemeiat sau le-a îmbogăţit nu atât din prisosinţă, cât mai vârtos pe preţ de mari jertfe şi cruţări, încă şi mai strălucit loc şi a făcut în ceata bărbaţilor binemeritaţi ai neamului românesc.

Vieţuind timpuri, în cari situaşionile politice, permiteau, ba chiar pretindeau, ca Archiereii români să iē parte activă şi să ştea în fruntea luptelor politice naşionale, Episcopul Dobra, cu pas mai modest, e drept, dar nu cu mai puşină însufleşire a bătut în părşile bănăşene căile, pe cari în Transilvania se distinseseră aşa de mult Metropolişii Şuluşiu şi Şaguna. Astfel, ca să nu amintim decât un singur fapt, Episcopul Dobra a condus, în calitate de preşedinte, vestita conferinşă naşională românescă ţinută în Timişora la 18 şi 19 Novembre 1860.

Raporturile de sufragani al Santei Metropolişii, Episcopul Dobra le-a cultivat cu scumpătate. Deşi asupra unor puncte de natură disciplinară bisericescă, cum au fost buniōră acelea pentru a căror lămurire s'au ţinut conferinşele episcopesci din anul 1858 sub preşedinşă Nunşiuului Apostolic Antoniu de Luca, avea păreri deosebite de ale Metropolitului, totuşi diverginşele acelea el le-a ştiut îmbrăca în forme alese, încât interesele mai înalte ale Provinciei bisericesci n'au suferit scădere din cauza lor.

Apoi de Metropolitul Şuluşiu, cu carele, fie şis în trecēt, s'au născut într'un an şi în una şi aceeaşi şi, adică în 15 Februar 1794, era legat din tinereşe prin

strinsă amicitie personală; așa că sfâșiat de mare durere a asistat ca pontificante la înmormântarea lui, întemplată în Blaș la 30 Septembrie 1867.

În anul următor, 1868, Episcopului Dobra i-s'a dat onorifica și distinsa însărcinare de a conduce, la oltă cu Alesandru Bohățel, în calitatea de comisari regesci, actul de alegere a Metropolitului. Atunci a ținut el în Catedrala din Blaș o a doua vorbire, frumoasă ca și cea din 1855 și înălțătoare prin avântul învăpăiatei iubiri de biserică și de națiunea sa. Printre membrii Sinodului electoral au fost mulți de părerea ca să-l alegă și pe el în numărul ternar. Aflând însă el despre acesta a lăsat să se înțeleagă, că la vârsta de 74 ani nu dorește a fi luat în combinațiune; totuși 11 alegători, cari s'au crezut a fi din cei 12 din diecesa Lugoșului, au votat pentru dînsul.

La puține zile după reîntorcerea sa dela Blaș a primit pe Nunțiu Apostolic din Viena Mariano Falcinelli, carele venind să viziteze Provincia noastră metropolitană, a petrecut două zile în Lugoș. După reîntorcerea sa la Viena, Nunțiu mulțumind Episcopului pentru buna primire, își exprimă totodată în termeni călduroși bucuria și îndestulirea sa pentru bunul rînd ce l'a observat la Lugoș. Resultatul vizitei afară de acesta a mai fost, că Episcopul a primit dela Roma titlul de Prelat Domestic și Asistente la Tronul Pontificiu ca Conte Roman, și tot odată strălucitul Ord al S-lui Mormânt din Ierusalim în gradul de Cavaler de Clasa I sau Mare-Cruce; iar Canonicii Michail Nagy și Andrei Liviu au primit distincțiunea de Prelați Domestici, și secretariul se episcopesc Ioan Oltean, cea de Camerar pontificiu.

Aprópe în același timp M. Sa Împăratul și Regele Apostolic l'a denumit Consiliar actual intim de Stat, prin Diploma de dat 19 Novembre 1868. Aceste mari și înalte distincțiuni i-s'au acordat Episcopului togmai pe când, spre bucuria generală a întregii diecese, și-a sărbătorit Iubileul de 50 de ani de preoție.

Pe ziua de 11 Aprile 1869, Episcopul Dobra, a mers pentru ultima dată la Blaș spre a instala și investi, în numele Pontificelui, cu Paliul arhiepiscopesc, pe noul Metropolitan Ioan Vancea. «Adêncile bătrânețe, și se atunci Episcopul în cuvântarea sa de instalare, — neputințele împreunate cu ele și amarele necasuri, cari amăresc și sfășie sufletul meu, imi făcură grea călătoria până aici; însă amorea nemărginită și reverința, carea o nutresc în pieptul meu pentru Preasântita-ți persoană, apoi pietate și sacrele reminiscenții, cari mă lăgă de acesta Catedrală și de această metropolă istorică, la ale carei Palestre de muse și eu am supt din cele mai fragede tinerete ale mele laptele educațiunei și a solitudiniei celei mai amabile, mi-au dat puterea, ca să mă arăt aici în conspectul Preasânției Tale, spre a Te mai putea odată vedea dimpreună cu această sântă Casă, și a împlini funcțiunea onorifică, pentru carea sum chiămat și destinat.» Apoi, ajuns la perorațiune, carea după frumseța ei ni-a rămas ca și o neveștețită cunună a număróselor și aleselor sale orațiuni sacre, grăind în graiul veneraților Patriarhii din vechime, a încheiat zicend: «La ceriú Părinte sante, căutăm cu umilință, și te rugăm, trimite binecuvântarea și darul teú cel sânt preste Acela pe care ni-ai dat și l'ai pus prin Sântul teú Spirit să guverneze bisericile tale; dá lui tă-

ria promisă prin profetul teŭ Jeremia, ca să nu se témă de contrarii tei, că tu cu el vei fi, îl vei adumbri și preamări pe el, pentru necasul și suspinul nostru; scólă-te și pune-te întru mântuirea nóstră, că tu știi bine, că fără tine slabî suntem, nimic putem face, că tot darul deplin și tótă darea cea bună, de sus este pogorindu-se dela tine, Părintele luminilor. Trimite preste servul teŭ binecuvântarea ta, ca să ne pótă ținea în unirea credinții, și ca nici unul din noi să nu piară; ajută-l ca să pótă aduce în sinul Bisericei tale sânte pe toți accia cari sunt de un sânge cu noi, ca cel puțin în gintea nóstră, mult ispitiță, să pótă fi cât mai curênd numai o turmă și un Păstor!»

Întorcându-se dela Blaș și simțindu-se tot mai slăbit în puteri, a început a face ultimele rëndueli în afacerile sale. Sub datul de 31 Martie 1870, după-ce deja de mai înainte își obținuse concesiunea prea înaltă regescă de lipsă, și-a făcut testamentul după tóte formele legale.

Duminecă în 10 Aprilie 1870, a fost mai pe urmă la biserică; pentru-că la trei zile, Mercuri în 13 Aprile 1870 după amiazi, pe neașteptate, în urma unui atac violent de apoplexie, și-a dat sufletul în mâ-nile Creatorului, în anul etății 77, al preoției 52 și al episcopatului al 16^a. Rămășițele sale pământesci s'au aședat spre vecinica odihnă în cripta anume zidită în partea dréptă a altarului Bisericei catedrale din Lugos.

Liquidarea deplină a testamentului seŭ s'a făcut în decursul anului următor, și după plățirea legatelor, între cari unul de 2000 fl. la Biserica catedrală, precum și a tuturor cheltuielilor, prin decisul Tribuna-

EPISCOPUL IOAN OLTEAN

lului regesc din Lugos, sub datul de 20 Iulie 1871, s'a străpus sub administrațiunea Veneratului Capitul suma de 29.350 fl. v. a., carea, în sensul dispozițiunilor testamentare, în două din trei părți s'a adaus la fondul Rudolfian de stipendii, iar în una a treia parte la fondul viduo-orfanal și al preoților deficienți.

Sub decursul păstoririi lui s'au edificat, procurat și reparat preste tot 30 de biserici, școle și case parochiale.

Acesta a fost Episcopul Alesandru Dobra, a cărui pomenire întru binecuvântare va rămânea pururea în diecesa Lugoșului, și numele lui, adaus cu mărire la ceata străluciților Archierei ai Bisericei greco-catolice române.

XII.

Episcopul Ioan Oltean.

După o vacanță scurtă de trei luni și câteva zile dela mórtea Episcopului Dobra, a fost numit Episcop al Lugoșului Ioan Oltean.

El s'a născut la 25 Decembre 1839 în comuna Sântesci din comitatul Carașului. După absolvarea studiilor gimnasiale în Lugoș și Blaș, a fost primit în numărul clericilor diecesei Lugoșului și trimis la ascultarea cursurilor teologice mai întâiu la Blaș și apoi la Viena. Simțindu-se lipsă de preoți în diecesă, Ordinariatul episcopesc, după terminarea anului al treilea de teologie în Viena, l'a chemat la Lugoș și l'a aplicat ca actuar la oficiul diecesan. Ordinat mai târziu de preot a fost numit Secretar episcopesc și notar consistorial, apoi Archidiacon onorar și Came-

rar pontificiū. În calitățile acestea l'a ajuns denumirea de Episcop în 25 Iulie 1870, la vârsta de 31 de ani. Preconisat în Consistoriul papal din 15 Octombrie, în 18 Decembrie 1870 a fost consacrat în Biserica Catedrală din Oradea-mare de Episcopul Iosif Pap-Szilágyi. Puțin timp după aceea și-a ocupat Scaunul episcopesc, dar nu prin instalare solemnă, ci numai prin cetirea și publicarea Decretului de denumire și a Bullei pontificie înaintea Veneratului Capitul al Bisericii Catedrale, ceea ce, precum se știe, de ajuns este pentru esența instalării canonice.

Episcopatul lui Ioan Oltean în diecesa Lugoșului a durat abia trei ani. Dar și în timp așa de scurt, el și-a făcut prețioase merite față de diecesa acesta.

Una dintre cauzele pentru cari s'a amânat așa de mult instalarea Episcopului Dobra la Lugoș, a fost, precum vedurăm, lipsa de cuartir potrivit, adică de Reședință episcopescă. Și chiar și după o așteptare așa de lungă, nu s'a făcut nimica în privința acesta. Astfel încât Episcopul, ca să nu se mai amâne instalarea, s'a vădut silit a se așeza în casă luată cu chirie. Iar după-ce s'a așezat în Lugoș așa cum s'a putut, Episcopul încă și mai de aproape a simțit inconvenientele ce resulta pentru prestigiul demnității sale din lipsa de Reședință, de unde tot mereu a stăruit pentru obținerea aceleia. În urma acestor stăruințe, în anul 1859 s'a fost designat în mod definitiv ca Reședință edificiul comitatens, în care până în ziua de azi se află instalat Tribunalul regesc, așa încât nu mai lipsea fără numai faptea predare a acelula în posesiunea Episcopului. Diferitele împrejurări însă au făcut, de planul acesta a cădut cu desevârșire în anul 1861. Și

nici n'a fost chiar reu așa, pentru-că edificiul acela, deși se afla mai aproape de Catedrală, totuși n'ar fi corespuns pe deplin scopului. În consecință, Episcopul a continuat a locui și mai departe în case închiriate.

Episcopul Oltean, îndată dela începutul păstoririi sale, a reluat firul tractativelor. Printr'o reprezentațiune mai lungă înaintată la Guvern cu datul de 12 Iulie 1871, arătând de nou necesitatea imperioasă de a se rezolva odată acesta gravă cestiune, a făcut propunerea pentru cumpărarea actualului edificiu episcopesc cu curte și grădină spațioasă. Propunerea, nu fusă fără de dificultăți, s'a primit și în anul următor 1872, pe prețul de 35,000 floreni, s'a și cumpărat ca proprietate a Fondului religiunei, spre a servi de Reședință episcopescă, și totodată s'a acordat și suma de 10.000 fl. pentru executarea transformărilor și reparaturilor de lipsă la acest edificiu. După vechiul obicei al locului, de casele cumpărate s'au ținut și 9 jugere, sau un pătrar de sesiune, de pământ arător în hotarul Lugoșului german, cari încă au ajuns în folosința Episcopului.

În anul 1872 a luat parte la memorabilul Conciliu provincial I. ținut în Blaș sub Metropolitul Vancea.

Din venitul intercalat episcopesc după mórtea Episcopului Dobra, a înființat fondul așa numit Cassa diecesană, care s'a sporit apoi sub urmașul său, Episcopul Mihályi. Încă pe când era Secretar episcopesc la olaltă cu Canonicele Michail Nagy, au avut parte la întemeierea unei însemnate fundațiuni de către comerciantele din Lugoș Ioan Jova Popovici. Din lipsa formalităților testamentare însă fundațiunea acesta, precum se va arăta la alt loc, abia numai în parte s'a putut realiza.

Ivindu-se mare lipsă de preoți în diecesă, mai vârtos în urma deselor mișcări de unire ce se porniseră, la intervenirea Episcopului s'a deschis în Lugoj pe spesele Fondului religiunei un curs estraordinar de teologie morală. Din același Fond Episcopul a esoperat și mai multe ajutóre pentru edificarea, repararea și chiar și pentru instruirea internă a bisericilor. Grație acestor ajutóre, s'aū edificat frumósele biserici din parochiile Isgar și Vermeș, pe cari dñsul le-a și consacrat, apoī din Petromanī și din Racovița.

Abia și-a început însă activitatea pastorală, și la trei ani, în 16 Septembrie 1873, aprópe numai după o lună dela mórtea Episcopului gr.-cat. de Oradea-mare, Iosif Pap-Szilágyi († 5 August 1873), Episcopul Oltean a fost transferat la acel Scaun episcopesc, în care s'a și instalat în 24 Ianuar 1874; dar și acolo iarăși abia numai trei ani a păstorit, căci în 29 Novembre 1877 a adurmit în Domnul.

XIII.

Episcopul Victor Mihályi de Apșa.

La un an și dóue luni de țile dela transferarea Episcopului Oltean, a fost numit Episcop al Lugojului Dr. Victor Mihályi de Apșa.

Originar din strălucita familie nobilă románescă a Mihályiescilor cu predicatul de Apșa din Maramureș, Dr. Victor Mihályi s'a născut la 19 Maiū 1841 în comuna Iood din Comitatul Maramureșului. După terminarea școlelor gimnasiale în Oradea-mare, în Tirnavia și în Cașovia, a fost trimis la Roma, unde, ca alumn

EPISÇOPUL VICTOR MIHÁLYI DE APȘA

al Colegiului Sântului Atanasiu, a urmat doi ani cursul de filosofie și patru ani cel de teologie la facultățile renumitului Colegiu de Propaganda fide, și de unde s'a reîntors ca preot și doctor în S. Teologie. După reîntorcerea sa în patrie și adică în diecesa Gherlei, de care se ținea, a fost numit în anul 1864 prefect și apoi profesor de istoria bisericăscă și de dreptul canonic la seminariul teologic de acolo. În funcțiunile aceste a stat până în primăvara anului 1869, când Episcopul Ioan Vancea trecând ca Metropolit la Blaș, l'a dus cu sine numindu-l de Secretar metropolitan. Timp de cinci ani, cât a petrecut în această calitate alésă, Dr. Victor Mihályi, de vreme ce a prestat, cu însuflețirea și silința unui muncitor conștiincios din via Domnului, mână de ajutor neuitatului Metropolit Vancea, a avut totodată ocasiune de a se deprinde după cum s'a și deprins, în știința nu mai puțin grea și obositore a unei administrațiuni regulate.

În mijlocul acestor ocupațiuni l'ajuns preagratiósa numire de Episcop al Lugoșului, întâmplată prin Diploma regéscă de dat 25 Novembre 1874. După ce a fost preconisat din partea Pontificelui în Consistorul papal din 21 Decembre 1874, în 14 Februar 1875 Metropolitul Vancea, asistat de Episcopii Ioan Oltean și Michail Pavel, l'a consacrat în Catedrala din Blaș. Instalarea noului Episcop în Scaunul episcopesc al Lugoșului s'a făcut în 7 Martie 1875 cu solemnitățile corespundétore.

Activitatea pastorală a Episcopului Mihályi în diecesa Lugoșului se estinde preste un timp de douăzeci de ani, va se dîcă preste jumătatea timpului ce a trecut dela înființarea aceleia până la noi. Lung ar

fi să urmărim pas de pas o activitate așa de întinsă; deci ne vom restringe numai la următoarele momente, a căror marcarea credem că încă va fi de ajuns spre a se putea constata rezultatele și binefacerile ei.

Organismul Bisericii în liniamentele sale principale este întogmit și determinat de însăși mâna dumnezeescului ei Intemeietor, și ca atare stă ferit de schimbările timpului trecător. Intru cât însă Biserica are să-și împlinescă misiunea prin ómenii și în împrejurări speciale și diferite după mulțimea popórelor, adică întru cât ea se restringe la locuri anumite și se constituie în diecese, suferă schimbări și admite îmbunătățiri în amenunțele, în feliuritele sale instituțiuni. Diecesa Lugoșului și în privința acésta din urmă își avea organismul orénduit și care funcționa destul de bine; totuși recerințele timpului și dezvoltarea treptată a instituțiunilor sale reclamau îmbunătățiri, după cum vor mai reclama și în viitor.

Episcopul Mihályi respundénd acestor reclamări, dar ținénd seamă de esperințele trecutului, și preste tóte căutând a complecta cele bune moștenite dela înaintașii seii, n'a întârziat a lua fel și fel de dispozițiuni pentru ameliorarea administrațiunei diecesane. Spre scopul acesta a ținut dóue sínóde diecesane și a dat:

1. Statute organice pentru Capitulum Bisericii Catedrale, în cari se determină agendele Canonicilor, ca corporațiune capitulară de sine stătătoare, ca funcționari bisericesci, ca consiliari ai Episcopului și ca administrații ai fondurilor diecesane;
2. Statute pentru organizarea oficiilor eclesiastice, în cari începénd dela guvernul central diecesan și trecénd prin tóte gradurile oficiilor publice până la cronicii, se prescriu

datorințele tuturor și se arată modalitățile practice ale administrațiunei bisericesci; 3. Statute pentru regularea treburilor învățăméntului elementar în școlele diecesei. 4. Statute pentru administrarea fundațiunilor pie și a fondurilor diecesane.

Prin publicarea tuturor acestor statute și regulamente, complectate și îmbogățite în dispozițiunile lor prin dese circulare date în fiecare an, precum și în urma controlării sistematice a manipulării averilor publice, administrațiunea diecesană din ȕi în ȕi s'a ameliorat, și avéntul de propășire din ce în ce s'a afirmat mai tare pe tóte terenele și în tóte direcțiunile.

Astfel, la centru s'aú înmulțit fundațiunile diecesane nu numai prin creșterea capitalelor, ci și prin înființarea altor nóue, fie prin obștescul concurs al clerului și poporului, fie prin liberalitate particulară. În categoria celor d'ântâiu cade fondul de Convict pentru studenți, pus la cale în sinodul din 1882 și augmentat mai târziu din partea Episcopului prin cedarea poliței de asigurare a vieții sale în valóre de 10,500 coróne; apoi așa numita Cassa diecesană înființată sub Episcopul Oltean. În a dóua categorie cad fundațiunile Kis, Breca, Stoina, Sofronie Popa, Braia, Liviú, despre cari tóte vom scrie în capitol separat.

Afară în largul diecesei, s'aú înmulțit averile bisericesci și scolastice prin edificări nóue și prin manipularea mai bună a veniturilor, cari însă altcum în totalitatea lor sunt fórté restrinse chiar și în timpul de față. Progres deosebit însă s'a pornit pe terenul învățăméntului poporal. Corpul docenților a început a se reînnoi cu puteri, nu numai tinere ci proveđute totodată și cu cualificațiunea recerută de esi-

gențele legilor publice. Pentru promovarea cultivării ulterioare a docenților și pentru dezvoltarea mai mare a sentimentelor lor de colegialitate, s'au înființat cele două Reuniuni învățătoresci diecesane, una în părțile bănățene cu centrul în Lugos, și alta în părțile ardelenene cu centrul în Hațeg. Salarele învățătoresci încă s'au ridicat mai întâiu la 200 fl. și apoi la minimul legal de 300 floreni; iar în locul edificiilor școlare vechi, de regulă scunde și nepotrivite s'au început a se ridica altele nouă pe deplin corespunzătoare. Scurt, guvernul diecesan nimica n'a cruțat din ceea-ce datorințele i-au impus, și puterile și mijlocele i-au permis a desfășura pentru luminarea și înaintarea poporului.

Sub Episcopul Oltean, precum s'a ținut, s'a fost cumpărat din Fondul religiunii o casă de Reședință episcopescă. Față de mulțimea esigențelor curții episcopesci însă casa cumpărată avea prea puține încăperi; deci tot atunci s'a luat cu chirie și casa erarială alipită de aceea. După stăruințele nu mai puțin lungi ale Episcopului Mihályi, în anul 1879 s'a cumpărat cu 8000 fl. și acesta a doua casă tot pe speșele Fondului religiunii, și s'a împreunat definitiv cu reședința propriu ținută. În Reședința astfel adusă în rînd, Episcopul a organizat Biblioteca diecesană, Colecțiunea numismatică și mineralogică, precum și un fel de Muzeu diecesan, în care tot cu ale sale cheltuieli a adunat prețioase anticități și inscripțiuni romane din valea Hațegului.

Pentru parochiile noastre din Bănat totdeauna a fost de mare interes așa numita cestiune a sesiunilor parochiale. Încă sub ocărnuirea Impărătesei Maria Te-

resia, s'au fost dat în fie care comună bănățenă una sau mai multe sesiuni de pămînt pentru susținerea preoților, și respective pentru ușurarea poporului întru susținerea acestora. Când apoi cu timpul unele din comunele acestea au trecut, în total sau în parte, la unire, au trecut, cum se ținca, și unele din aceste sesiuni, adică au ajuns în posesiunea preoților uniți. De aci mereu sau pus la cale, și încă și acuma se mai pun, procese pentru «sesiuni». Episcopul Mihályi cu deosebire a avut foarte mult de lucru cu aceste cauze, mai ales până ce a eșit dela Curia regescă din Budapesta decisul cu Nr. 8521 din 13 Aprilie 1882, prin care s'a enunțiat principiul, că controversile și certele pentru sesiuni sunt de a se judeca de forurile civile administrative, iar nu de cele ordinare judecătorești.

Pe seama parochiilor din comunele opidane bănățene Episcopul a mijlocit ridicarea congruei din fondul religiunii dela 315 fl. la 472 floreni. Încercarea sa însă și lungile tractative puse la cale, ca să se determine congruă din același Fond și pentru clerul din parochiile ardelenene, din cauza unor divergențe de vederi, au rămas fără de rezultatul dorit; așa încât, spre durerea și a Episcopului și și a clerului, acesta a trebuit să se îndestulească cu modestul și cu vechiul ajutor de stat anual de 4000 fl. și să se lupte și mai departe cu amarul greutăților țilei.

Paralel cu silințele și ostenețile de felul acesta, date spre organizarea internă a diecesei și spre îmbunătățirea sorții materiale a clerului, Episcopul nimica n'a cruțat din ceea ce se părea a fi de lipsă pentru apărarea și reprezentarea diecesei în afară. Drept aceea a întreprins călătorii mai ales în capitala țerii

spre a interveni la guvern în cauze mai grave diecesane, spre a lua parte activă la lucrările corpurilor legiuitoare, la conferințele episcopatului catolic sau la ale episcopatului Bisericii noastre în particular, apoi spre a asista la recepțiuni de curte, la festivități regnicolare și altele de interes public: lucruri, toate împreunate nu numai cu mari osteneți, ci și cu multe cheltuieli.

În 1882 a luat parte la Conciliul provincial al doilea, ținut la S. Metropolie, după-ce la cel d'ântăiu, ținut tot acolo în 1872, asistase în calitate de canonist și de notar sinodal.

Printre multele și grelele datorințe ce apasă umerii arhieresci, la loc de frunte stă ceea ce se numește sacra visitațiune canonică. Este grea această îndatorire și în general foarte obositoare, iar după împrejurările noastre, împreună și cu multe cheltuieli, ori mai bine zis, cu nu puține sacrificii materiale reclamate de lipsurile așezămintelor localnice; dar în același timp este și de cea mai mare însemnătate. Pentru-că Arhiepiscopul are atunci ocaziune nu numai de a cunoaște mai de aproape feliuritele împrejurări ale parohiilor, ci și de a mângăia pe clerul muncit de osteneți și istovit prin arșița zilei din via Domnului, și apoi de a înălța prin puterea cuvântului sacru speranțele credinciosului popor.

Episcopul Mihályi îndată în anul cel d'ântăiu al păstoririi sale, a început șirul acestor visitațiuni canonice; iar în anii următori le-a continuat până ce a vizitat 110 parohii dintre cele mai depărtate.

Episcopii din Biserica Catolică, afară de datorința visitațiunei canonice, au și aceea de a visita la anu-

mit timp mormântul Săntilor Apostoli Petru și Pavel din Roma. Întru cât însă, pentru un motiv său altul, ar fi împedecați dela întreprinderea unei atari călătorii, au să-și ceară dispensare dela Pontificele. Prin îndeplinirea visitațiunilor de felul acesta, Episcopii împrăștiați în tot pământul, dau lumii cea mai viuă dovadă despre unitatea Bisericii Catolice, de vreme ce prin glasul rugăciunilor înălțate în acel loc sânt, cer dela Domnul tăria de lipsă întru propoveduirea Evangheliei sante, pecetluită în Roma cu sângele acelor doi străluciți Principii ai Apostolilor.

Spre a corespunde acestei mari îndatoriri apostolice, Dr. Victor Mihályi, ca Episcop al Lugoșului, de trei ori a făcut lunga călătorie până la Roma. În anii 1886 și 1887 la olaltă cu Metropolitul Vancea și cu ceilalți doi membrii ai Episcopatului Provinciei noastre bisericesci; iar în anul 1893 în fruntea celui d'ântăiu peregrinaj românesc la Roma. În cele d'ântăiu două rânduri Arhiepiscopii nostri, prin apostolica lor faptă, au dat luminata dovadă despre nedespărțita unire a Bisericii noastre cu centrul unic al adeveratei Biserici a lui Isus Christos. La 1893 Episcopul Mihályi a avut fericirea de a îndeplini totodată și mângăitorul act de a conduce spre eterna Cetate pe cei d'ântăiu români adunați întru una și puși în mișcare de îndoita însuflețire și creștină și românească, — de a conduce și prezenta înaintea gloriosei Mame pe acei norocoși din fii sei cei îndepărtați. Atunci, în ziua de 3 Aprilie 1893, Episcopul, asistat de patru preoți și de doi diaconi dintre peregrini, precum și de clericii români din Colegiul S-tului Atanasiu și cântând corul improvisat, a slujit s. liturgie după ritul nostru în limba română,

în Basilica S-tului Petru din Roma. Fost'aũ aceea de sigur ocaziunea cea mai solemnă, în care, spre mângâierea peregrinilor noștri și spre evlaviósa admirare a tuturor celor ce mai erau de față, a resunat graiul românesc după modulațiunile și printre totă pompa ritului oriental în cea d'ântâiũ și cea mai mare biserică creștinescă din lume.

După ce s'a terminat mișcătórea funcțiune sacră, Episcopul a condus pe peregrini înaintea Pontificaluĩ Leon XIII. Sentimentele nespusei bucurii de cari cuprinse erau inimile fiilor la vederea Părinteluĩ lor, ale Românilor la vederea Augustuluĩ Mire al scumpei lor Mame Roma, le-a interpretat Episcopul printr'o alésă cuvântare în limba latină, al cărei cuprins pe românesc, după Circulariul diecesan Nr. 710—1893, este:

Preafericite Părinte!
Dómne Preaîndurate!

Decând ai primit deregătoria sântă a episcopiei de cincideci de ani reversi preste numele creștinesc strălucirea înțelepțiunei Tale și preoției, Preafericite Părinte, îi ești de o frumseță deschilinită.

După voia lui Dumneđeũ, a celui ce grăbește întru ajutor Bisericeĩ sale, înalțându-te la culmea Pontificatuluĩ Roman, lumea surprinsă cu concordie minunată veneréză întru Tine virtușile cărmaciuluĩ preainalt.

Indură-Te Preabunule Părinte, a ni concede și nóue, pe cari dela început, de când luaseși în mână frênele guberniuluĩ Bisericeĩ Catolice, n'ai pregetat a ne pãrtini cu grijă specială, ca din gratitudine, veseli pentru un așa însêmnat dar al provedinței dumne-

đeiescĩ, plini de bucurie să ne alăturăm creștinilor cari întru Tine cu laude potrivite înalță bêtrâneșele venerande.

Unii locuitori nu departe de Dunăre, ceialalți munteni din văile resăritene ale Carpașilor, cu toții supuși sceptoruluĩ binefăcătó al Augustuluĩ Impérat al Austrieĩ, Francisc Iosif I, ca Regeluĩ Apostolic al Ungarieĩ, — voioși ne-am depãrtat dela vetrele părintesci, ca Bisericeĩ Romane, de unde și nóue ni este credința de îndemână, să-ĩ facem adeverită ascultarea neamuluĩ nostru.

Legățĩ de catedra S. Petru cu fidelitate neclintită, nimica nu dorim mai cu deadinsul, decât să vêrsăm lui Dumneđeũ rugăciuni ferbinți, ca invêțându-ne Tu, întunicul rătăcirilor să se delunge dela ginteacésta, — conducându-ne Tu, să ajungă din ce în ce la pășiuni mai sãnétóse, și spriginită de patrociniul Teũ, mai ca ușurință să-și pótă lucra mântuirea proprie.

Rogămu-Te înalță-Țĩ mâna și, arvuna darurilor ceresci, împarte celor căđuți înaintea Ta binecuvântarea apostolică, prin carea întăriți să ne invrednicim ginteacésta, dela sînul Mameĩ în partea mai mare încă smulsă, până ce ești încă în puteri, a o vedé împăcată spre grația de odiniórá a santeĩ împãrtășiri.

Spre înalțarea Santeĩ Biserice cãt mai îndelungat se trăiescĩ!

La aceste Sãnția Sa Papa Leon XIII s'a îndurat a responde în limba latină următórele, după același Cercular:

Fórte Ne desfătăm de presența vóstră numérosă Iubișilor Fũ. Voi întru adevêr cu cuget fórte bun și

folositor ați întreprins voioși peregrinațiune la Roma dela plaiurile depărtate ale României, ale Dunării și dela marginele Carpaților. Intru acésta sântă Cetate vedeți părtași ai pietății și foarte mulți soți peregrini, cari ca și voi din tóte națiunile alérgă încóce, ca să-și arete bucuria pentru binefacerea divină a zilei aniversarie a cincidecilea a episcopiei Nóstre.

Aci voue întogmaî ca și acelora nu numai vi se dede voia de a testifica Nóue ascultarea și iubirea vóstră, ci în zilele trecute avurăți modru de a culege bogate folóse alc sântei credințe din strălucitele amintiri ale Martirilor, și mai decusémă la morméntul mai marilor Apostoli Petru și Pavel.

Așa voi, întăriți prin credință și cu graiul Nostru confirmați, vetrele părințesci curând vedéndu-le iarăși, căldura primită a religiunei vėrsați-o în sínul concetățenilor vostri; iar acésta cu toți se o țineți tare înfiptă în inimile vóstre, și se fiți încredințați, ceea ce și Preaînălțatului și Peareligiosului Impėratului Vostru ade-seorî am descoperit, cumcă Noi aceeași grijă purtăm de voi, și cu aceeași căldură vė îmbrătoșăm, cari după cum mai înainte ați amintit, dela însuși începutul Pontificatului Nostru am și îmbrătoșat, am și purtat cu inimă părintescă.

Intre cari grijî aceea Ne cuprinde foarte, ca pe cari din gintea vóstră i-î deplângeți, lipsiți de binefacerile credinței catolice, pe aceia să-i putem órecândva a-i readuce la îmbrătoșarea Mamei Biserici, la carea singură este speranța mântuirii de veci.

Dorințele comune recomandate cu rugăciune comună macar de le-ar asculta Dumneđeu și de le-ar părtini cu ajutorul prisositor al darului seú; iar acum

voué Iubiților Fii, și celoralți catolici din gintea vóstră implorăm darurile cele mai alese prin binecuvéntarea apostolică.»

După acésta memorabilă cuvéntare ascultată cu cea mai mare mângăiere și venerațiune din partea peregrinilor, Sântul Părinte a agrăit pe fie carele dintre ei.

Sub impresiunea unor momente așa de înălțătóre, Episcopul, după audiența pontificie, a fost obiectul celor mai căldurose manifestațiuni de bucurie și de mulțumire din partea acelorași veseli peregrini.

Pe când acestea se petreceau în Roma, acasă și preste tot în Provincia metropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș se pregăteau pentru iubitul Episcop alte manifestațiuni de bucurie, de mângăiere și de mândrie, cari n'au întârđiat a cuprinde inimile tuturor Românilor, și cari au croit o nouă periódă în viața lui.

După mórtea neașteptată a Metropolitului Ioan Vancea, întâmplată la 31 Iulie 1892, privirile clerului și poporului veduvitei Biserici din primul moment s'au îndreptat spre Episcopul Lugoșului Dr. Victor Mihályi de Apșa, căutând și designând într'ensul pe urmașul aceluî mare Archiereu. Și glasul poporului s'a dovedit a fire și atunci al Domnului glas. Intrunindu-se în adevěr Sinodul electoral la Blaș pentru alegerea Metropolitului la 16 Aprile 1893, în locul întâiú a candidat spre înaltă denumire pe Episcopul Mihályi, pe care apoi Regele Apostolic l'a și denumit în 9 Novembre 1894, iar Papa Leon XIII în Consistoriul papal din 18 Martie 1895 l'a preconisat de Metropolit gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș.

Instalarea Metropolitului Victor în Scaunul arhiepiscopesc s'a petrecut la 26 Maiú 1895 în mijlocul

unor festivități, ca și cari de multă vreme Blașul și Biserica gr. cat. română nu mai văduseră.

În decursul păstoririi Episcopului Mihályi în diecesă Lugoșului s'au zidit de nou, s'au procurat ori s'au restaurat preste tot 113 biserici, capele, școle și case parohiale; iar parochii nouă, cari substaă și acuma, s'au constituit în comunele Târnova, Ticva-niul-mic, Iancahida și Minthia.

După o rodnică păstorie așadar de douăzeci de ani în diecesă Lugoșului, Episcopul Mihályi a trecut la Scaunul metropolitan, de unde conduce cu înțelepciune destinele Archidieceșii și ale Provinciiei metropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș: La mulți ani!

XIV.

Episcopul Demetriu Radu.

Vacanța Scaunului episcopesc după trecerea Episcopului Mihályi ca Metropolitan, a durat doi ani de zile. Atunci, la 22 Novembre 1896, a fost denumit, și la 3 Decembre același an preconisat de Episcop al Lugoșului Protopopul onorar Dr. Demetriu Radu.

S'a născut în ziua Sântului Demetriu, 26 Octobree (7 Novembre) 1862 în comuna Uifalău (Szász-Ujfalu) de lângă Aiud în comitatul Albeii-inferioare. Părinții seii, Ioan și Paraschiva născută Maior, economi, l'au dat la școlă mai întâiu la Aiud, apoi la Blaș, de unde Metropolitanul Vancea în anul 1879 l'a trimis la Roma în Colegiul S-tului Atanasiu. Acolo timp de

EPISCOPUL DEMETRIU RADU

șesă ani a studiat filosofia și teologia în Institutul Propaganda fide, luând laurea doctorală în amândouă facultățile. Apoi, în ziua de 26 Iulie 1885 a fost chirotonit întru preot de către Archiepiscopul greco-catolic al Colegiului, Stefan Stefanopoli. După-ce s'a reîntors în patrie, către finea anului 1885, Metropolitul Vancea l'a aplicat ca practicant în Cancelaria metropolitană din Blaș, unde a petrecut până în luna lui Maiu 1886. Atunci, la mandatul Sântului Scaun Apostolic și cu binecuvântarea Metropolitului Vancea, a trecut la Archiepiscopia catolică diu Bucuresci, în calitate de preot pentru numeroșii români greco-catolici din capitala României, pe a căror seamă se proiectase edificarea unei biserici greco-catolice.

Misiunea acesta în sine era de o foarte mare însemnătate, dar față cu mulțimea dificultăților de tot felul, scopul urmărit printr'ênsa era și tot așa de greu de realizat. Trebuiaă nu numai mijlôce materiale, ci și timp, ca mai ântâiu ideile să-și facă cursul lor și apoi să se începă punerea lor în aplicare prin edificarea bisericeii greco-catolice, fără de care organizarea sistematică a parochiei acolo nici odată nu se va putea întimpla. Destul atâta, că astfel stând lucrurile, Dr. Demetriu Radu a fost încredințat întru aceea din partea Archiepiscopiei catolice cu împlinirea funcțiunilor de predicator român la Catedrala Sântului Iosif din Bucuresci, de profesor de teologie și în scurtă vreme de rector al seminariului catolic, și la cari mai pe urmă i-s'a adaus și funcțiunea de Econom general al aceleiași Archidiecece, iar din partea Metropolitului Vancea a fost numit Asesor consistorial la S-tul Scaun metropolitan din Blaș. Dela Bucuresci a avut oca-

siune a face diferite călătorii în străinătate; iar în două rânduri a fost în misiune la Roma.

După zece ani petrecuți în capitala României, clemența regescă l'a readus în patrie, denumindu-l de Episcop al Lugosului. Consacrarea lui întru Episcop s'a făcut la 9 Maiu 1897 în Biserica Catedrală din Blaș prin Metropolitul Dr. Victor Michályi, asistat de Episcopul gr.-cat. de Oradea-mare Michail Pavel și de Monseniorele de Hornstein, Archiepiscop latin de București. Instalarea în Scaunul episcopesc s'a petrecut la 16 Maiu 1897 în Biserica Catedrală din Lugos.

Activitatea pastorală noul Episcop și-a început-o prin ținerea unui Consistor plenar a două și după instalare, în 17 Maiu. — Din actele mai însemnate săvârșite de atunci și până acuma în diecesă, s'ar putea aminti următoarele:

La o lună de zile dela instalare, a asistat la memorabila conferință a Episcopatului Provinciiei noastre metropolitane ținută în Blaș la 23 Iunie 1897, în care s'a hotărât, că Biserica noastră nu poate lua parte la congresul regnicolar pentru autonomia catolică.

În anul 1900 s'a ținut Iubileul de 200 de ani dela S. Unire. Pentru sărbătorirea fericitului eveniment s'a ținut în Blaș al III Conciliu provincial împreună cu mari festivități sacre, de față fiind toți Arhiepiscopii Bisericeii noastre.

În Lugos același Iubileu sacru s'a sărbătorit cu cel mai mare entuziasm din partea clerului și poporului unit, pontificând Episcopul S. Liturgie cu asistența a 30 de preoți diecesani; iar a două și s'a ținut Consistor plenar episcopesc. Încheierea acestor festivități iubilare în diecesa Lugosului s'a făcut în primă-

vara următoare la Mănăstirea Prislopului de lângă Hațeg. Grație obolului pietății creștinesci, adunat prin colectă publică, acest locaș sacru a putut fi scos pe atunci din ruinele sub cari zăcea de atâta timp. În 18 Maiu 1901 așadar, la hramul Mănăstirei, Episcopul a condus peregrinajul compus din mai multe mii de credincioși, și acolo, biserica fiind prea mică, la umbra istoricului sanctuar, sub cerul liber, a slujit S. Liturgie încunjurat de o strălucită asistență de preoți.

În zilele următoare Episcopul a ținut visitațiune canonică în parochiile din jurul Hațegului, și a consacrat cu solemnitatea cuvenită biserica din parochia Rechitova.

După-ce între toate Capitulele din țară numai membrii celui dela Biserica Catedrală din Lugos erau lipsiți de insemnele cuvenite demnității lor, dela grația Majestății Sale Regelui, s'a obținut dreptul de a se purta atari insemne atât pentru Canonicii nostri din presinte, cât și pentru cei din viitor.

Lucrările pentru regularea congruei, adică pentru ameliorarea sorții materiale a clerului, sunt încă în curgere. Însă și până-ce se va regula definitiv această gravă cestiune, nu s'a cruțat nici o osteneală spre a i-se da o deslegare deși numai provisorie, dar totuși cât de cât potrivită, prin împărțirea sistematică a ajutorului de stat. Resultatul demersurilor făcute, întru datele împrejurări, a fost destul de îmbucurător.

Causa școlilor noastre poporale, este una dintre cele mai însemnate. Pentru promovarea intereselor legate de această cauză mare, continuându-se firul sfortărilor date în trecut, în deosebi s'a stărunit spre a se

ridica locale corespunzătoare recerînțelor timpului, s'a dat mereu inviațiunile de lipsă și s'a organizat Inspectoratul școlastic general în chip, ca controlarea învățămîntului să se deprindă și dela centru nemijlocit, precum de fapt s'a și deprins până și la școlile cele mai depărtate din diecesă.

Era o dorință generală în diecesă, ca pentru administrarea mai practică a fondurilor și fundațiunilor diecesane să se înființeze și la noi Cassa centrală diecesană. Ei bine, cu 1 Ianuar 1899 s'a pus în ființă și această instituțiune ca organ al Veneratului Capitul, carele după aședemintele canonice este îndatorat și îndreptățit a administra acele fonduri și fundațiuni. Pentru punerea la cale a noului instituțiuni s'a alcătuit de nou «Statutele pentru administrarea fondurilor și fundațiunilor diecesane»; iar în legătură cu acestea s'a făcut și «Regulamentul pentru funcțiunile advocatului diecesan».

Încă din anul 1882 s'a fost înființat un fond pentru deschiderea unui Convict diecesan. În vara anului 1897, lăsându-se neatins acest fond, care s'a numit apoi fondul vechi de Convict, spre același scop s'a cumpărat Casele de lângă Reședința episcopescă cu bani împrumutați în sumă de 44.000 cor. Cu finea anului 1901 datoria pe aceste case era numai de 25.684 cor. 42 fil. iar restul și cametele după suma împrumutată s'a plătit, grație concursului dat din partea clerului diecesan și a altor binefăcători. În favorul acestei instituțiuni, precum s'a spus deja, Metropolitul Mihályi a depus la Veneratul nostru Capitul o poliță de asigurare a vieții sale în valoare de 10.500 cor.

Fundațiuni nouă s'a făcut din partea Prepositului Stefan Moldovan și a Canonicului Ioan Boroș. Iar unele din celelalte fundațiuni, anume «Jova Popovici», «Braia» și «Muntean» prin transacțiuni încheiate s'a mântuit de procese, cari în general sunt mai mult cu pagubă decât cu folos. Și astfel s'a putut proceda parte la punerea lor în aplicare prin împărțirea de stipendii, parte la regularea lor; iar din fundațiunea «Jova Popovici» s'a deschis și școla de fete în Lugoș, carea și funcționează spre obșteasca îndestulare.

În privința celorlalte averi bisericesci, s'a stărunit neconținut pentru bună manipularea și înmulțirea lor, pentru repararea edificiilor existente și pentru ridicarea sau procurarea lor unde lipsesc.

Drept'aceea, Biserica Catedrală, învechită deja de vremuri în ornamentica sa internă, s'a zugrăvit de nou, afară de boltitură, auritura iconostasului și a altor părți s'a reînnoit ori s'a curățit, cele două uși laterale s'a provăduț la interior cu portale acomodate, iar pe din afară întreg edificiul s'a reparat și colorit așisderea de nou.

Casele cele mici cari sub Episcopul Mihályi s'a fost adaus la Reședința episcopescă, și în cari s'a instalat Cancelaria diecesană și Cassa Centrală, fiind foarte vechi scunde și nesănătose, s'a simțit necesitatea de a se recurge pentru edificarea lor de nou. Resultatul recursului a fost, că Inaltul Minister de culte și instrucțiunea publică prin rescriptul cu Nr. 39415 din 7 Iulie 1902 a aplacidat spre acest scop suma de 41451 cor. 70 fil.; iar prin decisul cu Nr. 57045 din 24 Octobre 1902 a aprobat contractul de edificare. În virtutea acestui contract cu începutul lunei

Septembre 1903, noul edificiu cu etaj și împreunat cu cel de mai înainte are să fie terminat și predat destinațiunei sale. Astfel Reședința episcopescă va fi ajustată după toate recerințele.

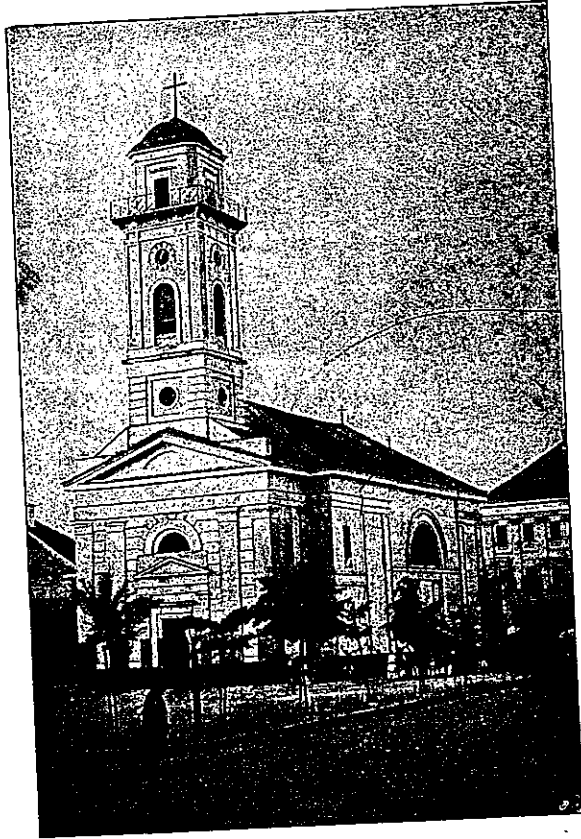
Casele parochiale s'au reparat în mod radical. Pentru repararea caselor capelanale și a școlei, patronatul a aplaciat suma de șesă mii de corone. Lucrurile de reparare însă nu s'au început, pentru-că s'au deschis tractative și s'au pregătit planurile, ca acestea să se zidescă de nou.

În afară de Lugos s'au zidit de nou biserici în parochiile: Sânt-Nicolaul-mare, Zorlențul-mare, Têrnova, Ticvaniul-mic, Păclișa, și s'au terminat zidirea celei din Liget care s'a și consacrat, și a acelei din Folea, iar în Hittiaș vechiul local de capelă s'a străformat în biserică. Reparaturî radicale s'a făcut la bisericile din Oravița, Lățunaș, Hațeg, Lunca-Cernei, Silvașul de sus, Silvașul de jos, Balomir, Mănăstirea Prislopului.

Șcôle nouë s'au zidit în: Dobrești, Ohabaforgaci, Liget, Folea, Chizdia, Belotinți, Crivobara, Têrnova Budinți, Isgar, Igrîș, Silaș, Visag, Romos, Ciula-mare și Văliora, Densuș, Rechitova, Lunca-Cernei, Farcadin, Ștei, Bouțarul superior, Clopotiva, Bărbăteni, Petros, Merișor.

Case parochiale nouë în: Valea-lungă, Têrnova, Lupeni, Bărbăteni, Peșteana, Peștenița, Lunca-Cernei, Vălióra, Puj, Paroșeni, Uricani, Clopotiva, Riualb, Densuș; s'au cumpărat în stare bună în: Visag Parța, Lățunaș, Serb-Cianad, Coșteiul-mare, Baru-mare.

Pe lêngă tot progresul ce s'a putut face însă, lipsurile în acéstă privință sunt încă multe la număr. Cu deosebire în părțile bănățene avem multe parochii,

BISERICA CATEDRALĂ DIN LUGOȘ

unde cultul divin se celebră în localuri, ori mai bine ȃis în case particulare conduse cu chirie, cari nici scopului nu corespund și nici justelor așteptări ale religiunei. Cu școlele stăm mai bine, după-ce numai în 17 parochii nu sunt edificii proprie sau corespunzătoare legii. Cu atât mai mare însă ne este lipsa de case parochiale, ceea ce, în dozebi în părțile ardelenene, unde n'avem nici censuri de quartir preoțesc, cauză pedeci greă de învins la provederea de nouă a bisericilor cu preoți.

Iar întru cât și prin aceste ce s'au putut face s'ar fi adaus o petrică la edificiul spiritual pus în lucrare de o jumătate de veac în tinera diecesă greco-catolică română a Lugoșului, — lauda tótă a Domnului să fie!

XV.

Capitulul Bisericei Catedrale.

Din cea mai depărtată vechime a Bisericei creștine se află pe lângă Scaunele episcopesci mai mulți preoți și diaconi distinși, cari erau spre ajutorul Archiepiscopului nu numai la îndeplinirea funcțiilor sacre, ci și la ocârmuirea afacerilor eparchiale, și cari astfel constituiau senatul episcopesc.

În Biserica orientală începând a fi episcopii toți călugări, senatele episcopesci încă s'au compus numai din preoți și diaconi aleși din tagma călugărească, cari duceau viață comună după prescripțiunile regulei lor. Mai mult ori mai puțin, dar în esența sa instituțiunea

acésta în răsărit a rămas neschimbată până în ziua de azi.

În Biserica apusană lucrurile s'au petrecut altfel. Acolo presbiteriul Bisericii Catedrale, adică preoții și diaconii aplicați în serviciul ei și din cari se compunea senatul episcopesc, pe încetul au părăsit viața monahală și s'au constituit în colegiu sau corporațiune de sine stătătoare, pastrând din vechime numai numele de capitol pentru corporațiune și de canonici pentru membrii ei.

Instituțiunea capitulară în forma în care există și funcționează așadar în Biserica greco-catolică română, este luată dela Biserica apusană. Cu excepțiunea Bisericii Catedrale metropolitane, unde Capitolul s'a fundat numai în anul 1807 prin Episcopul Ioan Bob, — lângă celelalte ale noastre Bisericii Catedrale, adică la Oradea-mare, la Gherla și Lugos, Capitulele s'au înființat de odată cu întemeierea respectivelor Scaune episcopesci.

Privitor la Capitolul Bisericii Catedrale din Lugos în deosebire, s'a vădit din actele regesci și pontificice reproduse mai sus, că acela s'a înființat cu șesă staluri canonice sub numirile lor tradiționale, la olaltă cu însași diecesa.

Episcopul Alesandru Dobra, după ce s'a instalat în Scaunul episcopesc, între cele d'ântâi îngrijiri și-a ținut aceea de a stărui pentru fapca înființare a Capitolului prin denumirea Canonicilor. Spre scopul acesta a făcut propunerile ternare de lipsă, prezentând Majestății Sale Imperatului și Regelui Apostolic pentru fie care stal canonical câte trei preoți, cu excepțiunea stalului celui d'ântâi sau prepositual, al cărui titular,

în sensul concordatului trebuia să se denumescă din partea Pontificelui.

După propunerea Episcopului, Majestatea Sa, cu prea înalta Resoluțiune, dată din Milano la 15 Ianuar 1857, dintre cei prezentați a denumit: pe Stefan Moldovan, Vicarul Hațegului, de Canonic Lector sau Archidiacon; pe Michail Nagy, Secretar episcopesc, de Canonic Custode sau Ecclesiarcha; pe Andrei Pop Liviu, Protopopul Babolnei și paroch în Săcărâmb, de Canonic Scolastic sau Profesor de rit; pe Basiliu Moldovan, paroch în Arad, de Canonic Cancelar sau Carthophilace; iar la stalul al șesălea pe Matei Kis, profesor la gimnasiul din Beiuș, de Canonic Prebendat.

Instalarea nouilor Canonici s'a îndeplinit în Dumineca Floriilor la 12 Aprile 1857, în Biserica Catedrală din Lugos, prin Episcopul Dobra, în mijlocul unei mari festivități sacre, la care au fost de față și autoritățile civile și militare din loc, precum și un public numeros. Episcopul a însoțit cetirea diplomelor regesci, de denumire cu o alésă cuvântare, prin care dând expresiune bucuriei și îndestulirei ce s'a reversat preste întréga diecesă prin faptul zilei, atrage atențiunea Canonicilor la mărimea datorințelor împreunate cu demnitatea canonicală. În cuvinte nu mai puțin alese și însuflețite a răspuns Episcopului în numele celor instalați Canonicul Stefan Moldovan. «Și de odată, termină densus implorând binecuvântarea archierescă, întru acest sânt loc, vă încredințăm, cumcă de va fi Dumnezeu cu noi, nu vom lăsa nimic neîmplinit, fie-carele după a sa putință, din toate acelea ce așteptă dela noi Prea Luminață Măria Vóstră, Părintele nostru, și Ssma

Sua Majestate Impăratul și Regele nostru, clerul și dulce națiunea noastră; ba încă neîncetat ne rugăm lui Dzeu, și ne vom ruga până la sfârșitul vieții noastre, ca să vă țină în pace, întreg, onorat, sănătos întru zile îndelungate, ca să puteți drept îndrepta cuvântul adevărului, și ca un părinte de familie, și pe noi fii sei.» — Canonicele Basiliu Moldovan însă, atâcat fiind de un morb greu, în care apoi la 3 Maiu 1857 a și reapausat, — n'a putut fi instalat.

De Preposit capitular, Episcopul a propus pe Canonicele dela Oradea-mare Teodor Aaron, pe care Pontificele l'a și denumit și întărit în acesta demnitate prin Bulla dată la V Id. Maji 1857. Instalarea sa în stalul prepositional s'a ținut iarăși cu cuvenita solemnitate în 6 Septembrie 1857.

Astfel așadar Capitulu Bisericeii Catedrale, instituit după toate recerintele canonice, și-a început activitatea sa cea atât de însemnată. Timp de o jumătate de veac, această distinsă corporațiune bisericăscă a fost necontentă la mărimea misiunii sale întru împlinirea datorințelor ei de a înălța podoba cultului divin la altarul Bisericeii Catedrale, de a administra fondurile și fundațiunile diecesane, de a sta într'ajutor Episcopilor după timp la ocărnuirea diecesei și de a se îngriji, prin alegerea Vicariului Capitular, de sörtea aceleiași diecesă în decursul vacanței Scaunului episcopesc.

Dotățiunea Canonicilor, precum asemenea s'a vădüt din pomenitele documente, s'a stabilit în salare anuale din tesaurul țerei, în mărime diferită după gradurile canonice, adică între 1800 și 1000 floreni m. c. În lipsa de cuartire în natură, li-s'a aplacidat

ca cens anual pentru Preposit 600 fl.; pentru Canonicele Lector 500 fl.; iar pentru ceialalți patru câte 400 fl. m. c.

Printre drepturile onorifice ale Capitulelor, se numără și acela de a putea purta membrii lor anumite insemne. Acordarea faptică a acestui drept ca și denumirile de Canonice, în Ungaria, aparține Majestății Sale Regelui Apostolic.

Pe séma membrilor Capituluului Bisericeii Catedrale din Lugos, s'a obținut dreptul de a purta atari insemne în anul 1901. Ministeriul de culte și instrucțiunea publică, în adevăr, sub datul de 4 Septembrie 1901 Nr. 60513 a adus la cunoștința Episcopului diecesan, că Majestatea Sa Impăratul și Regele Apostolic Francisc Iosif I cu prea înalta Resoluțiune data din Ischl la 21 August 1901 s'a îndurat a concede liber de taxă membrilor acestui Capitulu purtarea insemnelor după modelul propus din partea aceluiași Episcop. În urmăre, și după-ce s'a pregătit insemnele, Episcopul în Serbătorea Pogorireii Spiritului Sânt, patronul Bisericeii Catedrale, la 15 Iunie 1902 sub decursul sântei Liturgii, le-a conferit cu solemnitate Canonicilor.

Seria Canonicilor

dela înființarea Capituluului până în presinte.

1. TEODOR ARON, 1804–1859, Preposit capitular. Originar din familia nobilă a Aronescilor de Bistra, din care a fost și Episcopul Petru Paul Aron, Teodor Aron s'a născut în luna Februar 1804 în

comuna Cichindeal din Transilvania, unde tatăl său a fost notar comunal, iar un frate de al său cu numele Ioan, paroch și protopop. Studiile elementare le-a urmat în Nockrich și Sibiiu, cele medie în Blaș, Odorhei și Cluș. După absolvirea acestor cursuri a trecut în diecesa Orădii-mari, unde a ascultat un an de teologie, iară trei ani în seminariul din Pesta. La anul 1829 absolvând teologia a fost chirotonit întru preot celibe și numit archivar în cancelaria episcopescă. În 1830 a fost numit profesor la Beiuș, unde a funcționat 6 ani. La anul 1835 devine paroch-protopop în Gașa — în anul următor Canonic onorar, secretar și notar consistorial, iară în anul 1838, paroch în Arad, apoi în 12 Iunie 1839, director la gimnasiul din Beiuș. În anul 1842 a fost numit censor și revisor al cărților românesce pentru gr. cat. la tipografia universității din Buda, unde a funcționat 6 ani. În 1 Maiu 1848 ștergându-se censura și sistându-i-se plata, ajunse în mod provisor paroch în Gyalány. În anul 1850 a ocupat oficiul de translator la fôia legilor din Pesta și tot în acel an a fost numit translator la Consiliul locutențial din Buda, cu salar de 800 fl. Sarcinile acestea le-a purtat până în 3 August 1855, când a fost numit Canonic scolastic în Capitulum din Oradea-mare, de unde după înființarea diecesei Lugoșului în 11 Maiu 1857 a fost înaintat la demnitatea de Preposit al Capitulumului din Lugoș și instalat la 6 Septembrie același an. Abia numai doi ani însă a funcționat în acésta distinsă demnitate, pentru-că la 6 Aprile 1859, în etate de 55 ani, a repausat și s'a înmormântat în cimiteriul comun român din Lugoș, în criptă anume ridicată.

Acest bărbat piu și erudit pe lângă multele strămutări de oficiu în viață s'a ocupat și cu literatura sacră. Așa la anul 1828 încă ca teolog a tipărit în Buda: «Scurtă apendice la istoria lui Petru Maior»; în 1843 a publicat «Caticetica practică», 1847 «Cuvântări bisericesce despre șapte păcate de căpetenie» și la 1850 tot în Buda a tipărit «Anotări din istoria ecclesiastică». Iară prin testament a lăsat câte o mică fundațiune pie, întru pomenirea sa, bisericei Catedrale din Lugoș și celei parochiale din Cichindeal locul nașterii sale.

2. STEFAN MOLDOVAN, 1813—1900, Preposit capitular, s'a născut în comuna Cicudul de câmpie din comitatul Turda, în ziua de 6 August 1813. Studiile normale și gimnasiale le-a frecventat în Cluș, cele filosofice și teologice în liceul și seminariul din Blaș. La anul 1837 a fost numit profesor de matematică la liceul din Blaș, unde a servit până la anul 1838, când căsătorindu-se cu Ana Porea din Mediaș și chirotonit fiind întru preot, a fost dispus paroch în Ghiriș și Adm. prot. al Beiului, în care calitate a funcționat 9 ani, până ce în 1847 a fost numit paroch și protopop la Mediaș. În 1852 ajunse paroch și vicar-foraneu al Hațegului, de unde la anul 1857 a fost numit de canonic Lector.

După mórtea Prepositului Teodor Aron, Sânția Sa. Pontificele Roman prin Bulla cu dat. prid. cal. Febr. 1860 l'a întărit de Preposit; iar mai târziu cu Breve de dat 11 Octobre 1871 l'a numit Prelat Domestic pontificiu. Dela repausarea Prepositului Aron,

până la 18 Septembre 1884, a fost și Vicar general episcopesc.

Din activitatea bogată și întinsă a acestui bărbat vrednic, vom aminti între altele, că încă pe când funcționa ca preot în Ghiriș, cu acea neîntrecută paciență ce o avea la scris, și care și-a păstrat-o până la capătul vieții, a decopiat o mulțime de documente privitoare la istoria românilor din vestita colecțiune a Contelui Iosif Kemény, și apoi le-a publicat în foile noastre «Gazeta Transilvaniei», «Fóia pentru minte» și în «Transilvania» începând dela 1855—1884. Iar în calitatea sa de Vicar al Hațegului, a pus la cale acolo înființarea unui curs de preparandie, care a existat până la anul 1857. În același timp a conșcris și luat în inventar averile bisericesci și scolastice din toate parochiile Vicariatului. Ca preposit în anii din urmă, a lăsat un manuscris, în care a cuprins pe larg biografia tuturor membrilor Capitulari din Lugoș dela înființarea Capitului până la finea anului 1894.

La mórtea sa, Ordinariatul episcopesc de Lugoș cu dat. 12 Novembre 1900 Nr. 2803 a publicat Celerului diecesan circulariul următor: «După o viață îndelungată, binemeritat dela Biserică și națiune Illustrisimul și Reverendisimul în Christos Frate Stefan Moldovan, Preposit saú Archipresbiter al Bisericei Catedrale gr. cat. de Lugoș, Prelat Domestic al S. Sale Pontificalului Roman, Președintele tribunalului matrimonial și al Esaminatorului prosinodal, membru fondator al Asociațiunei pentru literatura română și cultura poporului român etc., în urma unui morb îndelungat suferit cu multă răbdare creștină, în decursul căruia în repețite rânduri a primit cu evlavie S. Sacra-

mente, în 4 Novembre a. c. la 10 óre séra a repausat în Domnul în anul 88 al etății, 63 al proției și 41 al Prepositurei Sale.

Preste 60 anii cu zel neobosit a muncit acest Preot evlavios și ilustru Prelat, parte ca păstor sufletec, parte ca Canonic și Preposit, pentru preamărirea numelui celui Atotputernic, pentru binele poporului, înflorirea și prosperarea Stei Nóstre Biserici și a națiunei nóstre române.

În deosebii însă câmpul de activitate al regretatului bărbat a fost preaiubita noastră Diecesă a cărei înființare l'a aflat ca Vicar foraneu în Hațeg. În această calitate prin activitate laudabilă, zel neobosit și mai ales prin visitarea desă a parochiilor s'a ostenit mult pentru organizarea comunelor bisericesci și înființarea școlilor poporali. Dar ca canonic dela înființarea Capitului Bisericei Catedrale, apoi ca Preposit Capitular timp de aproape un jumătate veac, cu stăruință neobosită, conșciențiositate și abnegațiune a conlucrat la organizarea și înflorirea instituțiunilor acestei Diecese.

Pre lângă aceste, cu tóte că ca preot căsătorit a avut să susțină o familie numărósă — fiind fórte cumpetat și cruțător, din avutul seú a lăsat mai multe legate pii și fundațiuni filantropice în sumă de 9000 coróne.

Afară de activitatea sa pe terenul bisericesc, repausatul a muncit și pe terenul literaturii istorice române și al vieții publice civile, pentru promovarea intereselor culturale și naționale ale poporului românesc.

Fost'a servitor credincios al Bisericei și fiú devotat al neamului și Patriei sale, așa: încât cu drept cuvânt în moméntul despărțirei sale, putut-s'a mângăia

cu cuvintele Mântuitorului: «Bucurate serv bun și credincios, preste puține ai fost credincios, preste multe te voi pune, întră întru bucuria Domnului Teu».

«Inmormântarea remășișelor pămîntesci ale Ilustrului decedat s'a făcut în 6 Novembre a. c. din partea Nôstră, cu asistința Veneratului Capitul și a mai multor preoți diecesani în prezența unui public numeros și ales. Pentru odihna sufletului seú, Veneratul Cler va aduce sufragiile pie îndătinat. In veci pomenirea lui!»

3. MICHAEL NAGY, 1818—1870, Canonic lector, s'a născut în comuna Domohida, Comitatul Sătmar, la 8 Novembre 1818. Studiile elementare și gimnasiale le-a făcut în Careii-mare, cele filosofice în liceul din Sătmar, iară cursul teologic în seminariul cat. din Oradea-mare. După absolvarea teologiei la anul 1839 fu numit profesor la Beiuș și la anul următor s'a ordinar întru preot celibe. După șesa ani, de profesură a fost numit de paroch în Ér-Tárca în comitatul Bihariei, unde a funcționat doi ani, apoi de aci la rugarea sa a fost transferat în aceeași calitate în parochia Mező-Terem, în comitatul Sătmarului, unde a păstorit șesa ani. La anul 1853 iară s'a reîntors la catedra profesorală dela gimnasiul din Beiuș funcționând ca atare încă doi ani, după care timp Episcopul Lugoșului Alesandu Dobra l'a luat de Secretar episcopesc. Din secretar la 15 Ianuar 1857 a fost numit Canonic custode în Capitulul din Lugoș și la 1860 s'a promovat de Canonic lector. La anul 1868 a fost numit Prelat domestic al Sântiei Sale Pontificelui Roman, apoi la anul 1875 a fost numit

Abate saú Archimandrit titular al S. Măriei dela Almád din diecesa Vespremului.

După mórtea Episcopului Dobra și după strămutarea Episcopului Oltean la Oradea-mare, a fost ales în două rânduri de Vicar capitular adică, în anii 1870 și 1874, ocărmuind diecesa până la complinirea scaunului episcopesc vacant cu desteritate și înțelepciune.

A dezvoltat activitate și în sfera literară, edând la anul 1868 tomul I de Cuvântări bisericesci pe Duminecile Postului mare și unele sərbători mai însemnate, iară la anul 1873 a publicat tomul al II-lea de predici pe Duminecile anului. A repausat în 5 Iunie 1879, lăsând puținul seú agonisit Cassei diecesane pentru ajutorarea preoților și învățătorilor mai sêraci.

4. ANDREIU POP LIVIU, 1816—1898, Canonic lector, s'a născut în comuna Barei, comitatul Clușului, la 12 Decembre 1816, din părinții George Pop preot acolo și soția Antonia Nuțiu. Școlele elementare le-a frecventat la Franciscani în opidul Szék, iar cele normale, gimnasiale și filosofice la Părinții Piaristi din Cluș, și cursul teologic în Blaș. După absolvarea teologiei la anul 1842 a fost numit profesor în Blaș și la anul 1844 chirotonit preot celibe. În calitate de profesor a funcționat la acel gimnasiu până în anul 1849, când din cauza revoluțiunii a emigrat în România, unde a petrecut până în 1849. Reîntors de acolo, în lipsa altui oficiu, a primit dela Episcopul latin al Transilvaniei profesura, mai ântâiu la gimnasiul din Șimleu, apoi la Sibiiu. Formându-se Regim. 46 din fostul Regim. I. român de graniță, a luptat pentru

înființarea postului de Capelan castrens, și care post mai întâiu el l'a ocupat. La anul 1855 rechemat fiind de Mitropolitul Șuluțiu, ca să conducă ca director gimnasiul din Blaș, s'a întors, dară nu a rămas aci, ci a mers ca paroch in Săcărêmb și protopop al districtului Bobâlnei. In anul 1857, a fost numit Canonic școlastic la Capitulum din Lugoș, unde a împlinit tot de odată și oficiul de Secretar pe lângă Episcopul Dobra. In 27 Martie 1860 a fost promovat Canonic custode, apoi 22 Decembre 1868 numit Prelat Pontificiu, iar în 17 April 1873 a fost decorat cu crucea ordului Corónei de fer cl. III și tot Majestatea Sa în 3 Ianuar 1875 l'a numit Abate titular al Abației celei noue dintre Ungaria și Polonia. In urmă la 11 August 1879 a fost promovat de Canonic lector, purtând și oficiul de Inspector școlastic diecesan și președinte al Reuniunii docenților gr. cat. din ținutul Lugoșului, și ca atare a repausat la 26 Septembrie 1898.

Pe lângă agendele sale cele multe s'a cuprins și cu literatura, mai ales cu studiarea clasicilor latini. A tradus pe românesce și a tipărit la anul 1863 pe Cornelius Nepos și opul lui Cicero «De senectute» la 1897. In anul 1866 a tipărit pe seama diecesei de Lugoș un catechism.

Ordinariatul de Lugoș cu dat 30 Septembrie 1898 Nr. 3109 a anunțat Clerului diecesan mórtea acestui bărbat prin Circulariul următor: «La vârstă venerabilă de 82 de ani, în ziua de 26 Septembrie 1898, după lungi suferințe și după-ce, în deplinătatea forțelor sale intelectuale, a fost provăduț cu ss. Taine și cu binecuvântarea apostolică, și-a dat nobilul suflet în mâinile Creatorului, Canonicul lector

dela Biserica noastră Catedrală Andreiū Pop Liviu, Prelat Domestic Pontificiu, Abate, Cavaler al Ordului de fier cl. III, membru al Congregațiunei Caraș-Severin, membru al Asociațiunei pentru literatura română și cultura poporului român etc. Inmormântarea rămășițelor pământesci ale ilustrului decedat s'a îndeplinit la 28 Septembrie, în cimiterul român din Lugoș, din partea Nóstră cu asistența Veneratului Capitulum și a mai multor prooți diecesani din jur, în prezența unui public ales și fôrte numeros.

Timp de preste o jumătate de veac acest preot piū și ilustru Prelat a servit la altarul Domnului, cu credință viuă și zel pururea înflăcărat pentru preamărirea numelui celui Atotputernic. Imense aū fost în ace-lași timp serviciile ce le-a adus densus preaiubitei nóstre Diecese chiar dela începutul înființării sale; cu stăruință de fier, cu conscientiositate și cu deplină abnegațiune a conlucrat el la organizarea și promovarea feliuritelor instituțiunii ale aceleia. Și deși beneficiul de care s'a bucurat, mai vârtos în proporție cu demnitatea sa și cu esigențele sociale, i-a fost fôrte modest, Andreiū Pop Liviu, prin cruțare înțeleptă și prin viață cumpătată, a știut găsi modul de a nu se despărți nici prin mórte de aceleași instituțiunii, după-ce prin fundățiunea de știpendii ce a lăsat'o în urma sa, legat i-a rămas pururea numele de ele și de avântul lor. Fundățiunea acésta, întemeiată singur numai pentru tinerii ștudenți români de religiune greco-catolică din Diecesa Lugoșului, în momentul adurmirei piului fundator consistă dintr'un capital de aprópe 5000 de floreni. Pe lângă acésta, fundățiune iarăși de știpendii, astădi cu un capital de aceeași mărime a încredințat spre

administrare Prea Veneratului Capitul metropolitan din Blaș, cu destinațiune de a se ajutara dintr'ênsa la locul întâiū tinerii școlari din némurile lui, aflătore mai ales în sinul Archidiecesei de Alba-Iulia și Făgăraș.

Paralel cu activitatea desfășurată în favorul aședemintelor eclesiastice și culturale diecesane, Andreiū Pop Liviu, condus pururea de idei pacinice, căci pacinic din fire era și el, a muncit și pe terenul vieții publice civile pentru promovarea binelui de obște.

Servit'au cu credință Bisericeii sale, națiunei și Patriei sale; astfel încât în momentul despărțirei sale putut'au esclama cu Apostolul: Lupta cea bună m'am luptat, călătoria am sêvêrsit, credința am pădit; de acum mi-s'au gătit mie cununa dreptății, care imi va da mie Domnul în ziua aceea, Judecătorul cel drept.

Pentru odihna sufletului seū, Veneratul Cler va aduce la altarul Domnului sufragiile pie îndătinate. În veci pomenirea lui!

5. VASILE MOLDOVAN, a fost primul Canonic carthophilace sau cancelar numit la 15 Ianuar 1857, dar fiind tot bolnav și neputincios nu a putut fi instalat nici și-a ocupat stalul, căci în 3 Maiū 1857 a și repausat în Arad, unde a funcționat în calitate de paroch gr.-cat. căsătorit.

6. MATEIŪ KISS, 1816—1876, Canonic cancelar, s'a născut în ziua de 16 Novembre 1816 în comuna Recea, din comitatul Crasnei. Școlele elementare, normale și gimnasiale le-a frecventat în Șimleul Silvaniei, cele filosofice și teologice în Liceul și Seminarul rom.

cat. din Oradea-mare. După terminarea teologiei, la anul 1841 a fost numit profesor la gimnasiul din Beiuș și la anul 1842 ordinar de preot celibe în Cluș prin Episcopul Ioan Leményi. La anul 1847 a fost numit paroch în Cenadul nou, vecin cu parochia Makó, iară la anul 1854 a fost chemat din nou ca profesor la Beiuș, de unde apoi în 1857 a fost numit Canonic prebendat la Lugoș și la 11 Iuniu 1875 promovat la gradul de Canonic cancelar, în care calitate a repausat în 4 Martie 1876. Prin testament a lăsat Diecesei o fundațiune de stipendie de 1000 fl., Bisericeii Catedrale 200 fl. și școlei elementare gr.-cat. din loc 100 fl., iar pentru ajutorarea parochului și a docentului din comuna sa natală Recea a lăsat câte 300 fl. A mai lăsat Asociațiunei transilvane pentru cultura poporului român 200 fl. și înființândeii Academie române de drepturi iar 200 floreni.

7. PETRU RAȚIŪ, 1805—1875, Canonic școlastic, s'a născut la 22 Februar 1805 în comuna Silvașul de Câmpie din comitatul Clușului. Școlele normale le-a frecventat parte în Blaș, parte în M.-Oșorheiū, iar cele gimnasiale în Oșorheiū și Cluș, unde a absolvat și cele filosofice, apoi a trecut în diecesa Oradei-mari, ascultând teologia în Orade și Pesta. La anul 1831 a fost chirotonit preot celibe și dispus preot în Ketz, apoi în Ujlak lângă Beiuș, în Kizdia și Jezvin în Bănat de aci la anul 1839 a fost strămutat la Szombatság, iar la 1843 la Spinuș (Hagymádfalva) unde a rămas până la 1850. După șapte ani petrecuți fără de beneficiu eclesiastic gr.-cat., în anul 1857 Episcopul Dobra l'a primit în diecesa Lugoșului, și a

fost ales paroch gr.-cat. în Arad și numit protopop al districtului Temișorei. Din acest post, la 22 April 1862, a fost numit Canonic scoliarcha și ca atare a repausat în 27 Martie 1875 după un morb îndelungat de cinci ani.

8. GAVRIL POP, 1818—1883, Canonic custode, s'a născut la 4 Novembre st. v. 1818 în comuna Salice (Szelicse) din comitatul Turda, din părinți economi Vasilica Popa și soția Todora. Studiile primare, gimnasiale și filosofice le-a urmat în Cluș, cele teologice în Blaș. După absolvare, la anul 1843 a fost numit profesor la liceul din Blaș și la anul 1844 chirotonit întru preot celibe. Ca profesor a stat până la 1854, când a fost numit paroch în Ploscabaia din districtul Hunedóra, iar la anul 1855 ajunse paroch și V.-Archidiacon al Becleanului.

În anul 1857 Episcopul Dobra l'a numit paroch și vicar foraneu la Hașeg, de aci la 22 April 1862, a fost numit Canonic cancelar în capitulul acestei Diecese, la 11 Iunie 1875 promovat la gradul de Canonic școlastic, și din 11 August 1879 Canonic custode, iar la 9 Maiu 1883 a repausat, lăsând spre scopuri culturale diecesane unele legate și bani gata 300 fl.

S'a distins prin mai multe scrieri în foile noastre periodice mai ales prin publicațiunile făcute în organul «Sionul român». Pentru scrierile sale istorico-critice a fost ales membru corespondent al Academiei române din Bucuresci.

9. PETRU POP, Preposit capitular, s'a născut în ziua de 15 Decembre 1821 în comuna Sân-Petru

de Câmpie din comitatul Clușului, din părinții Daniil Pop paroch gr. cat. acolo și soția sa Samfora Antoneli. Școlile normale și gimnasiale le-a făcut în Mureș-Oșorhei, de unde în anul 1839 s'a dus la Blaș, unde absolvând studiile filosofice, a intrat în teologie care a terminat-o la anul 1845. Dela acest an până la 1848/9 a petrecut la casa părintescă. La anul 1850 a fost numit profesor și mai târziu director la gimnasiul din Blaș, în care calitate a funcționat patru ani, până la anul 1854, când în ziua de 11 Decembre chirotonit fiind ca preot celibe, fu numit paroch în Feneșul-motan lângă Zlatna. După doi ani și jumătate petrecuți în aceasta parochie, în 7 Iunie 1857 de către Episcopul Dr. Alesandru Dobra a fost numit paroch în Săcărâmb și protopop al districtului Bobâlnei. După doi ani, în 11 Maiu 1859, a fost numit Secretar episcopesc, notar consistorial și director al Cancelariei diecesane în Lugos, precum și profesor de limba română la gimnasiul din loc, cari sarcini grele le-a purtat cu zel și abnegațiune deplină până la anul 1862, când în 17 Novembre a fost numit paroch și vicar foraneu la Hașeg. După treisprezece ani petrecuți în oficiul vicarial, cu dto 11 Iunie 1875 a fost numit Canonic prebendat, cu dto 12 August 1876 a fost promovat de Canonic cancelar, în 11 August 1879 de Canonic școlastic, în 25 Novembre 1884 de Canonic custode. La 18 Septembrie 1884 a fost constituit Vicar general episcopesc. În anul 1895 a fost ales Vicar gen. capitular, care oficiu la purtat până în luna Maiu, 1897. În anul 1899 prin brevele de dato 18 Ianuar 1899 a fost denumit Prelat Domestic Pontificiu și la anul 1900 April 28 a fost

înaintat de Canonic lector, iar la 21 Decembre 1901 a fost promovat la gradul cel mai înalt din Capitul adică de Preposit Capitular și instalat cu ceilalți membri la 2 Februar 1902.

Pe când era Vicar în Hațeg, în anii 1863—4, a fost ales deputat la dieta din Sibiiu. În 1871 a conlucrat și a sacrificat pentru înființarea parohiei noastre din Petroșeni. Iar pentru ajutorarea învățătorilor din vicariat, în anul 1875, a făcut o fundațiune de 1000 fl. carea astăzi trece preste 6000 corone.

«Munca îndelungată, cetim în Circularul episcopesc de dat 15 Martie 1899 Nr. 1061, prin care s'a anunțat numirea sa de Prelat, — și pururea neobosită ce a desfășurat-o Ilustritatea Sa Petru Pop pentru propășirea acestei diecese chiar dela începutul ei, și cu totul în deosebă în timpul ultimei vacanțe a Scaunului episcopesc, l'a făcut pe deplin meritat față cu o distincțiune așa de alésă și de onorifică. Când așadar aducem acesta la cunoștința Ven. Cler, suntem siguri că interpretăm dorințele ferbinți ale întregii Diecese, urând și implorând dela Bunul Dumnezeu, ca pe Ilustritatea Sa Domnul Prelat să-l învrednicescă a se putea bucura întru lungime de ani fericiți de o asemenea distincțiune: Ad multos annos!»

10. IOAN MADINCEA, Canonic școlastic, s'a născut la 24 Iulie 1841 în comuna Iladia din comitatul Caraș-Severin, din părinții Toma Madincea parochul acelei comune și soția sa Magdalena.

Studiile elementare și normale le-a ascultat în Ciclova-montană și Oravița, iar cele gimnasiale în Blaș

și Beiuș, cursul teologic l'a urmat doi ani în Timișoara și doi ani în Budapesta. După absolvare s'a căsătorit în 1864 și ordinându-se întru preot a fost numit administrator parochial în Iladia. La anul 1867 a fost numit paroch în Oravița și Protopop al aceuiași district, unde a funcționat până în 12 August 1876, când a fost numit Canonic prebendat la Capitulum din Lugos. În August 1879 a fost promovat de Canonic cancelar, iar în 25 Novembre 1884 de Canonic școlastic. Dela anul 1877 până la 1882 a funcționat și ca fisc consistorial al Sântului Scaun episcopesc.

În calitatea de paroch și protopop al Oraviței, a stărui mult pentru edificarea bisericii noastre de acolo și pentru lățirea și consolidarea S. Uniri în parochiile districtului protopopesc.

11. DEMETRIU MIHAILESCU, 1818—1879, Canonic prebendat, s'a născut la 1818 în comuna Budinți din comitatul Timișului. După absolvarea studiilor în Institutul teologic gr.-or. din Arad, la 1839 s'a căsătorit și trecând cu o parte a locuitorilor din Budinți la unire, în 1841 a fost chirotonit și dispus acolo de preot gr.-catolic. În 11 August 1879 a fost numit Canonic prebendat și instalat în 11 Septembrie, dar în scurt timp, la 1 Decembre 1879, a repausat la scaldele din Buziaș.

12. IOAN BERCIAN, 1818—1890, Canonic cancelar, s'a născut în Lugos la 27 Decembre 1818. După ce a absolvat studiile filosofice și teologice în Oradea-mare, în 1845 s'a căsătorit, și apoi ordonat fiind de preot, a fost dispus de capelan în Lugos.

În 1847 a fost trimis ca preot în Bogşa-montană, unde a lucrat mult pentru lăţirea unirei. În 1864 a fost ales de paroch în Arad, şi apoi numit protopop al districtului Timişorei. La 8 Iulie 1880 a fost numit Canonic prebendat, şi la 25 Novembre 1884 Canonic cancelar, în care calitate a repausat în ziua de 24 Septembrie 1890.

13. BENIAMIN DENSUŞIAN, Canonic lector, s'a născut la 24 Iulie 1829 în comuna Densuş, lângă Haţeg, unde tatăl său Vizante, funcţiona ca preot căsătorit.

După absolvirea studiilor gimnaziale, filosofice şi teologice în Blaş, la 1854 a fost ordinar lector şi trimis ca profesor la cursul preparandial înfiinţat atunci în Haţeg. În 1857 a fost ordinar de preot celibat şi dispus de capelan în Lugos, apoi de preot în Liget şi Jebel, unde a stat până la 1860, când a fost numit paroch şi protopop în Secăreţ. În 1875 a fost transferat în calitate de paroch şi Vicar la Haţeg. În 25 Novembre 1884 a fost numit Canonic prebendat, în 1891 Canonic cancelar, în 1900 Canonic custode şi în 21 Decembrie 1901 Canonic lector. — În 1899 a fost ales Director la «Cassa centrală diecesană», în care calitate a funcţionat până la 1902.

În anul 1865 ca paroch în Secăreţ a pus la cale înfiinţarea casei bisericeşti, carea astăzi are o frumoasă avere; iar ca protopop, în acelaşi an a mijlocit pentru bisericile districtului partea cuvenită greco-catolicilor din împrumutul de stat din 1854. Mai târziu, cu ocaziunea regulării dreptului de crismărit, a stăruit de s'a recunoscut acel drept pentru 9 parochii

şi din venitul acesta s'a înfiinţat fondul protopopesic al Babolnei, ajuns acum la un capital însemnat. Ca Vicar al Haţegului în mod deosebit a ostenit pentru regularea afacerilor şcolastice, şi a luat de nouă la inventar averile bisericeşti şi şcolastice din vicariat.

14. MICHAIL PERIAN, 1841—1894, Canonic prebendat, s'a născut în Bogşa-montană la 13 Mai 1841. După terminarea studiilor gimnaziale în Beiuş, în 1863 a fost trimis la ascultarea teologiei mai întâi la Blaş şi apoi la Budapesta. Apoi a fost aplicat în Cancelaria diecesană, şi după ordinarea s'a de preot celibat, la 1871 a ajuns Secretar episcopesc şi notar consistorial. În această grea şi oboseală funcţiune a muncit 24 de ani, şi pe lângă aceea, din 1883 până în 1890 a fost şi fisc consistorial. În 1882 a fost numit archidiacon onorar şi ceva mai târziu în acelaşi an a luat parte la Conciliul provincial II ca notar şi canonist.

Cu datul de 22 August 1891 a fost numit Canonic prebendat şi instalat în 20 Septembrie; dar la 8 Decembrie 1894 în urma unui morb îndelungat a repausat în Domnul.

15. IOAN BOROŞ, Canonic custode, s'a născut la 27 Octombrie 1850 în Carei-mare, comitatul Sătmărean, din părinţi nobili Ioan Boroş şi soţia sa Maria. Studiile gimnaziale le a urmat în Carei şi în Beiuş, după a căror terminare a fost primit între clericii diecesei Lugosului şi trimis în Seminarul S-tei Barbara din Viena, unde în 1873 a depus rigoroasele din teologia morală şi din pastorală. În acelaşi an a fost aplicat în

Cancelaria diecesană, iar la 25 Martie 1877 a fost chirotonit întru preot celibe.

La anul 1880, ca vice-notar și asesor consistorial, a fost dispus de administrator parochial, și în anul următor numit de paroch în Zabran, unde a stat până în anul 1897, aducând parochia la stare înfloritoare.

În anul 1897 a fost numit protopop onorar și chemat la Lugoș ca Secretar episcopesc și director al Cancelariei diecesane. Patru luni mai târziu, la 22 Septembrie 1897, a fost numit Canonic prebendat dar totodată a purtat oficiile acuma numite și mai departe, și la cari în 1898 i-s'a adaus și acela de Inspector școlastic diecesan. În 28 Aprilie 1900 a fost promovat de Canonic cancelar și în 21 Decembrie 1901 de Canonic custode. Din anul 1894 este și Președinte al Reuniunii învățătoresci gr-cat. din ținutul Lugoșului. În 1902 a fost constituit de Provicar-general episcopesc, și ales de Director al «Cassei centrale diecesane,» după-ce funcționase deja trei ani ca Cassier la aceeași instituțiune.

A lucrat și pe terenul literar publicând «Ritualul» pentru gimnasia și preparandii, — «Dumnezeesca liturgie a Sf. Chrisostom — «Directorul serviciului divin», — «Explicarea rugăciunii Tatăl nostru» — «Jerarchia bisericească tom. I» și diferite alte studii prin «Preotul român», «Fóia bisericească-școlastică» și «Unirea», tractând chestiuni din liturgică, oratoria sacră și istoria bisericească

16. MICHAİL GIAN, Canonic cancelar, s'a născut la 17 Iunie 1834 în Bogșa-montană din părinții Vasile Gian și soția sa Elena. După absolvarea

studiilor gimnasiale în Oradea-mare, în 1857 pentru ascultarea teologiei a fost trimis în Seminarul S-tei Barbara din Viena, unde a și absolvat în 1861.

În 1863 după-ce s'a căsătorit și s'a ordonat de preot, a fost dispus la parochia noastră din Bogșa-montană, unde, fiind și protopop al acelu district, a păstorit recontenit, ostenind pentru lățirea și întărirea S. Uniri, până la 28 Aprilie 1900, când a fost numit Canonic prebendat. Prin promoțiunea graduală din 21 Decembrie 1901 a fost înaintat la gradul de Canonic cancelar.

17. NICOLAŪ NESTOR, Canonic prebendat, s'a născut la 28 Iulie 1857 în comuna Intregalde din comitatul Albeî-inferioare din părinții Iosif Nestor și soția sa Maria. În anul 1879, după terminarea studiilor gimnasiale în Blaș, a fost primit între clericii diecesei Lugoșului și trimis pentru ascultarea teologiei în Seminarul central din Budapesta. Absolvând acolo cursul teologic, în toamna anului 1883, a fost aplicat ca practicant în Cancelaria diecesană, de unde, după-ce în 14 Februar 1885 a fost chirotonit întru preot celibe, a fost dispus de administrator parochial în Nevrincea. Acolo însă a stat numai până în anul următor, când a fost rechemat la Cancelaria diecesană și numit vice-notar consistorial. La începutul anului 1889 a fost dispus de paroch în Oreștie și administrator protopopesc al Cudșirului. La 22 Octobree 1891 iarăși a fost rechemat la Cancelaria diecesană și numit Secretar episcopesc Notar și Asesor consistorial. În 10 Novembre 1895, pe timpul vacanței Scaunului episcopesc, a fost trimis ca administrator paro-

chial și vicarial al Hațegului, iar în 8 Maiu 1900, în-
tărit definitiv în aceea funcțiune. Ca Vicar foraneu
al Hațegului, între celelalte stăruințe date pentru pro-
movarea intereselor bisericesci și școlastice, în fruntea
unui comitet compus din preoți și din laici, a inițiat
colecta publică din care s'a putut restaura Mănăstirea
Prislopului.

La 21 Decembre 1901 a fost numit Canonic
prebendat și instalat la 2 Februar 1902; după aceea
a fost numit Director al Cancelariei diecesane și ales
de Cassier la «Cassa centrală diecesană».

*

În Capitulum Bisericeii Catedrale din Lugoș există
și posturi de Canonici onorari. Dela înființarea
Capitulului însă până acuma a fost numit în această
demnitate numai unul singur, anume, la 26 Aprile
1863, AVRAM MAXIM, Protopop în Timișoara, și
carele a repausat la 9 Decembre 1871.

XVI.

Fondurile și Fundațiunile diecesane.

Urmând exemplul dat de dumnezeescul Mântuitor,
cela-ce a umblat binefăcând¹, Biserica greco-catolică
română îndată după încheierea unirei sale cu Scau-
nul Apostolic al S-lui Petru, a început a se îngriji
nu numai despre mântuirea de veci a fiilor săi, ci și
despre întemeierea a feliurite instituțiuni culturale și
de binefacere, menite a lăți în mijlocul poporului strălu-

¹ Act. 10, 38.

cirile adevăratei civilizațiuni creștinesci, a ușura sôrtea
preoților ajunși la neputința de a munci, a usca lă-
crămile orfanilor și a alina durerile văduvelor lor. Pe
preț de nespuse jertfe, Biserica noastră și-a câștigat
merite adevărat neperitoare prin împărțirea unor astfel
de binefaceri, prin întemeierea și susținerea unor ast-
fel de așezăminte culturale.

Diecesa Lugoșului, străbătută și condusă de ace-
lași spirit binefăcător, deși ca atare n'a dispus de
averi, și beneficiile eclesiastice de sus până jos i-au
fost și mai sunt foarte modeste, deși parochiile preste
tot îi sunt sêrace și copleșite de lipsuri, totuși în
scurtul timp al existenței sale găsesce nu puține cu-
vinte spre a-și putea afirma dreptul la recunoștința
fiilor săi chiar și în direcțiunea semnalată. Mijlocele
materiale prin cari diecesa stăruiesce a-și împlini această
nobilă chiamare, sunt cunoscute sub numirea de fon-
duri și fundațiuni diecesane, puse la cale și
alimentate prin buna îngrijire a Arhiepiscopilor săi, prin
concursul clerului și prin dărnicia unora dintre cre-
dincioșii săi.

Nu sunt mari aceste fonduri, dar, în proporție
cu greutatea și lipsurile nenumărate cu cari a avut
și are a se lupta diecesa în toate direcțiunile, ele sunt
destul de frumoșe, și tot așa de îmbucurător este și
avântul lor de incrementare.

Cassa Centrală Diecesană.

Amăsurat prescripțiunilor canonice ale Bisericeii
noștre, administrarea Fondurilor și Fundațiunilor die-

cesane se ține de dreptul și de datorința Veneratului Capitul al Bisericii Catedrale, sub superinspecțiunea Episcopului diecesan.

Până la începutul anului 1899, Capitulul și-a împlinit datorința acésta așa, că sub controla sa ca corporațiune, singuraticii Canonici administrau în mod separat diferitele fonduri și fundațiuni. Atunci însă s'a aflat de bine a se introduce și la noi sistemul de administrațiune și respective de manipulare centrală prin înființarea instituțiunei numită «Cassă Centrală Diecesană.»

Statutele petru înființarea acestei instituțiuni, și în legătură cu punerea ei în aplicare, pentru administrarea fondurilor și a fundațiunilor, s'a publicat în ședința Consistorului plenar episcopesc, ținută la 17 Novembre 1898. După cum se specifică mai de aproape în acele Statute, Cassa centrală nu este o instituțiune deosebită de Capitul, ci numai un organ al seú pentru manipulara centrală a averilor publice încredințate administrațiunei capitulare. Pentru aceea și direcțiunea instituțiunei, compusă din un director și un cassier se alege de Capitul dintre membrii seú, supunându-se apoi actul alegerei la aprobarea Ordinariatului episcopesc. Tot așa se constituie, de regulă din clerul mai tiner, și comptabilul pentru îndeplinirea părții scripturistice a instituțiunei.

Pe lângă fondurile și fundațiunile proprii dișe, la Cassa centrală se administreză, ori se păstrează numai ca deposite, și averi în bani sau în efecte de ale bisericilor particulare din diecesă. Preste întréga manipulare, direcțiunea la finea fie căruí an presintă Capitulului, și prin acesta Ordinariatului episcopesc spre

revisiune și aprobare socoți sau rațiuni specifice, însoțite de piesele lor justificative.

Iar fiindcă Advocatul diecesan, după oficiul seú este chemat a presta serviciu juridice administrațiunei averilor bisericesci, Ordinariatul episcopesc, sub Nr. 3787 din 22 Decembrie 1898, de odată cu înființarea Cassei centrale a dat și publicat nou Regulament pentru determinarea funcțiunilor lui.

După acestea, lăsăm să urmeze istoricul singuraticelor fonduri și fundațiunii diecesane.

1. Fondul Viduo-orfanal.

Fondul pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor de preoți din diecesa Lugoșului s'a înființat în anul 1859.

Ministeriul ces. reg. de culte cu ordinațiunea de dat 11 Octobre 1859 Nr. 17232/5271 a dispus, ca, din fondul viduo-orfanal al diecesei gr.-cat. de Oradea-mare, după proporția numărului parochiilor trecute din aceea la diecesa Lugoșului, să se străpună cu aceeași destinațiune acestei din urmă diecese suma de 7071 fl. $\frac{1}{3}$ cr. Pe de o altă parte, la dispozițiunea Guvernului transilvan de dat 13 Maiu 1860 Nr. 3671, după parochile dismembrate dela diecesa Făgărașului, s'a străpus în favorul aceluiași fond suma de 1448 fl. 23 cr. Astfel fondul nostru viduo-orfanal s'a înființat cu suma de 8519 fl. $23\frac{1}{2}$ cr.

Episcopul Dobra s'a îngrijit însă nu numai de înființarea acestui fond, ci și de incrementarea lui. Drept-aceea încă fiind în viață a vărsat din al seú în fond

suma de 519 fl. 02 cr., iar după mórtea sa fondul a primit din lăsăméntul seú frumósa sumá de 6357 fl. 23 cr.

Isvórele permanente pentru incrementarea fondului sunt: 1. Contribuirile membrilor clerului diecesan de câte 2% după venitele beneficiilor lor; însă așa că, din acestea în fondul viduo-orfanal se varsă numai $\frac{2}{3}$ părți, iar $\frac{1}{3}$ parte se varsă în fodul Preoților deficienți. Contribuirile preoților celibi se împart în sens invers între aceste dóue fonduri. Incassarea contribuțiilor după beneficiile sistemisate din Fondul religiunei saú dela erariú și dela patronatele publice, în sensul dispozițiunilor ministeriale, se face de cătră cassele solvente, și apoi sumele astfel reținute se străpun administrațiunei fondurilor. 2. Alt isvor însémnat de augmentare este venitul intercalat din timpul vacanței Scaunului episcopesc și a stalelor canonice, după detragerea speselor intercalare. 3. Ofertele Canonicilor la intrarea lor în Capitul, în sumá de câte 200 cor. odată pentru totdeauna.

Venitele acestea în totalitatea lor se capitaliséză, iar véduvele și orfanii de preoți primesc ajutóre saú pensiuni numai din interesele anuale după capitalul fondului; ba încă și din interese, după împrejurări unele sume se adaug la capital. Véduvele primesc pensiunile până la capétul vieții lor, și respective până la mărítișul lor de nou, iar orfanii până la timpul în care devin maioreni.

Starea fondului viduo-orfanal cu finea anului 1901 a fost de 170903 cor. 15 fl.; iar suma pensiunilor și ajutórelor împărțite în același an, de 5733 cor.

2. Fondul Preoților Deficienți.

Starea materială a diecesei n'a permis încă înființarea unui fond de pensionare propriú đis pe seama preoților, în sensul ca acestia după un anumit număr de ani de serviciú să-și pótă petrece đilele bătrânețelor în liniște și scutiți de purtarea sarcinilor ministeriului sacru în mijlocul poporului. Astfel încât preoții nostri sunt siliți a purta acele sarcini grele până atunci, până când forțele lor spirituale și corporale nu li-se slăbesc în măsură de a nu mai putea servi. Decí abia numai spre ajutorarea cât de cât a acelora dintre ei s'a putut înființa acest fond, cari s'ar întimpla să ajungă mai curénd ori mai târđiú la durerósa stare a scăderii forțelor lor, și prin aceea la neputința de a mai munci în via Domnului. De unde și destinațiunea și și numirea fondului, sunt nedespărțit împreunate cu noțiunea de deficiență.

Fondul s'a înființat din urmátóarele sume: 1. Oferta Episcopului Dobra din anul 1861 de 519 fl. 02 cr. 2. Suma de 1448 fl. 20 cr. străpusă la ordinațiunea Guvernului transilvan de dat 13 Maiú 1863 cu Nr. 3671 din fondurile archidiecesei de Alba-Iulia și Făgăraș după proporția parochiilor trecute la diecesa Lugoșului. 3. Suma de 6357 fl. 23 cr. din lăsăméntul Episcopului Dobra. În total decí, 8324 fl. 45 cr.

Augmentarea fondului se întimplă: 1. Prin capitalizarea unei părți din interesele anuale; 2. Prin contribuțiile clerului de câte 2% după beneficiile eclesiastice în modul arátat mai sus la fondul viduo-orfanal.

Pensiunile din fondul acesta s'au pus în curgere din anul 1870; acestea însă chiar și acuma sunt foarte modeste în proporția lipsurilor.

Starea fondului cu finea anului 1901 a fost de 67843 cor. 17 fl.

La urmă, observăm, că prin decisul locutenenței regesci de dat 24 Februar 1862 cu Nr. 9331, pentru ajutorarea preoților deficienți din diecesa noastră s'au sistemizat două ajutóre stabile de câte 126 floreni anual din Fondul religiunii.

3. Fondul „Bobian“.

Episcopul Făgărașului Ioan Bob, 1739—1830, între alte opere de binefacere, a lăsat o grandioasă Fundațiune pentru Capitul și pentru ajutorarea clerului.

După înființarea dieceselor de Gherla și Lugos s'au făcut pașii de lipsă, ca după proporția parochiilor trecute din vechea diecesă a Făgărașului, să se facă părtașe la Fundațiunea Bobiană și aceste două diecese. Resultatul tractativelor a fost, că Guvernul transilvan, carele luase deja sub administrațiunea sa averea fundațiunei, a stabilit cheia de împărțire a venitului curat între cele trei diecese după numărul parochiilor lor. Astfel diecesa noastră an de an primesce suma de 710 fl. 88¹/₂ cr. Din acesta sumă se remunerază 7 protopopi din părțile transilvane pentru purtarea agendelor protopopesci, și anume 6 protopopi câte cu 100 fl, iară Vicariul Hațegului cu 110 floreni. Afară de suma acum numită se mai primesce din Fondul Bobian un ajutor anual de 78 fl. 36 cr. Aju-

toriul acesta îl are diecesa Lugosului din anul 1873, în urma asemnării Ministeriului de culte de dat 5 August Nr. 20466, sub titlul competenței din interesele după capitalul împrumutat în anul 1868 de fondul «Basilitan» din Fundațiunea Bobiană.

Parte din suma de 78 fl. 36 cr., parte din capitalizarea unei părți a competenței anuale de 710 fl. pe încetul s'a format la noi fondul care s'a numit spre deosebire «Bobian domestic», și care cu finea anului 1901 era de 3423 cor. 44 fl. Din Fondul acesta se împărțesc ajutóre mai mici preoților din părțile ardelene, mai cu seamă atunci când li-se întimplă pagube însemnate în ale economiei lor.

4. Fondul Bisericei Catedrale.

Basa acestui fond a pus'o tot Episcopul Dobra testând Bisericei Catedrale suma de 2000 floreni. Menirea fondului este de a se suporta din el unele din lipsurile bisericei. La fondul acesta cu timpul s'au adaus și alte donațiuni pentru prinose și liturgii, din partea repausașilor Canonici Aron, Kiss, Nagy, Gavrilă Pop, Liviu, Ștefan Moldovan, precum și de Jova Popovic și de Episcopul Crișului, Hranilovic, din incidentul consacrării sale de episcop în această biserică.

Starea fondului la finea anului 1901 era de 9445 cor. 20 fl.

5. Fondul „Cassa diecesană“.

Din venitul intercalat după mórtea Episcopului Dobra, Ordinariatul episcopesc, în înțelegere cu Vene-

ratul Capitul și cu protopopii diecesani, în anul 1871 a înființat fondul numit «Cassa diecesană.» Destinațiunea fondului este, că pe lângă percente moderate să se ajute cu împrumuturi membrii clerului și să se acopere și alte lipsuri diecesane.

Cu finea anului 1901 starea Fondului era de 13182 cor. 78 fil.

6. Fondul de Convict diecesan.

În sinodul diecesan, ținut în Lugos la 15 Noiembrie 1883, s'a luat hotărîrea pentru înființarea unui fond din care cu timpul să se pôtă deschide la centrul diecesei un Convict pentru tinerii gr.-cat. rom. dela gimnasiul din Lugos.

Basa fondului s'a pus cu suma de 1000 floreni colectați între membrii sinodului. Printre alte dispozițiuni luate pentru augmentarea fondului, sinodul a prescris apoi ca membrii clerului, docenții și cantorii precum și cassele bisericești timp de 15 ani să concurgă cu câte 1% după venitele lor curate. În chipul acesta până la anul 1897, fondul ajunsese la suma de 3785 floreni.

Escelența Sa Metropolitul Dr. Victor Mihályi de Apșa prin scrisoarea de dat 14 Maiu 1897 Nr. 42 a dăruit în favorul acestui fond o poliță de asigurare a vieții sale în valoare de 10500 cor., cu acel adaus, că dănsul va solvi ratele anuale după această poliță. De fapt așadar suma această va intra în beneficiul fondului numai cu ziua morții lui.

Puțin timp după aceea, adică în luna lui August 1897, Episcopul diecesan Demetriu Radu, în înțelegere cu Ven. Capitul al Bisericești Catedrale, prin contragerea unui împrumut din fondurile diecesane, a cumpărat pe preț de 44000 cor. casele din nemijlocita vecinătate a Reședinței episcopesci, cu scopul ca acolo să se deschidă cu timpul Convictul dorit. Iar prin Epistola pastorală de dat 15 Octobrie 1897, Episcopul, parte a reîmprospetat dispozițiunile sinodului din 1883, parte a prescris altele nouă pentru augmentarea fondului și replătirea împrumutului.

Grație acestor dispozițiuni, apoi spiritului de jertfă din partea clerului diecesan, ofertelor și donațiunilor ce au încurs după apelul Episcopului, precum și venitului anual intrat din închirierea caselor cumpărate, fondul a luat un avânt îmbucurător de incrementare. Astfel încât, după-ce s'au plătit procentuarea, contribuiriile publice, eculivalentul, și interesele anuale și după-ce s'au făcut reparațiunile de lipsă la case, și s'a amortisat și din capitalul împrumutat, la finea anului 1902 din datoria de 44000 cor. a ramas numai suma de 19913 cor. 20 fil.

Prin urmare la finea anului 1902, fondul de convict diecesan consta: 1. Din suma de 3785 floreni remasă neatinsă și ridicată prin capitalizarea intereselor la suma de 8871 cor. 82 fil. 2. Valoarea poliței de asigurare numită mai sus, 10500 cor. 5. Valoarea caselor cumpărate, 44000 cor. cu sarcina datoriei încă neîmpăcate în sumă de 19913 cor. 20 fil. 4. Fundațiunea Prepositului Ștefan Moldovan, în sumă de 418 cor. 54 fil. 5. Fundațiunea mai mică numită «Pânea S-tului Antoniu» în sumă de 168 cor. 40 fil. 6. Două jugere

de pământ arător în hotarul Lugoşului, donate şi deja transcrise de Episcopul Demetriu Radu, după preţul lor de cumpărare în valoare de 1000 corone. Adică în total fondul de convict represintă valoarea de 64958 cor. 76 fl.

7. Fundaţiunea „Rudolfiană.”

Fundaţiunea «Rudolfiană» a întemeiat-o Episcopul Alesandru Dobra în anul 1854, prin subscrierea la împrumutul de stat cu suma de 4000 fl. m. c., destinând replătirile din partea statului până la această sumă, precum însuşi se exprimă în Litterile fundaţionale «pentru un scop salutar religios-moral al clerului şi al poporului unit».

Realizarea intenţiunii fundatorului şi-a luat începutul, când din suma de 4000 fl. la anul 1857 a putut străpune în administrarea Ven. Capitul 2940 fl. cu menirea, ca din cametele acestui capital să se ajutore cu stipendii studenţi gimnasişti gr.-cat. rom., cu preferinţă cei ce vor arăta aplicare spre statul preoţesc.

În anul 1859 din partea statului s'a replătit restul de 1060 fl. până la 4000 fl. Tot în acest an, din incidentul naşterii Principelui de coronă Rudolf, a cărui nume îl şi poartă fundaţiunea, după exemplul Episcopului, cinci membrii capitulari încă au contribuit câte 100 fl. în favorul acestei fundaţiuni, aşa încât la compunerea Literilor fundaţionale, întâmplată în anul 1860, averea fundaţională numera 5000 fl. m. c. sau 5250 fl. v. a., această avere prin deseale contri-

buirii ale fundatorului încă până când era în viaţă a ajuns la suma de 12383 fl. Iar după mórtea sa, din lăsământul seü, fundaţiunea a primit 19566 fl. 66 cr. şi ceva mai târziu 375 fl. din încassarea unor pretensiuni de a le fericitului Fundator. Prin urmare capitalul fundaţiunei era de 30324 fl. 66 cr.

An de an începând dela 1870 o mulţime de tineri primesc ajutóre din acesta fundaţiune. Mărimea stipendiilor acuma variază treptat între 50 şi 130 cor. Nu sunt mari ajutórele, căci s'a dispus să fie mai multe la număr spre a se ajunge la mai mulţi. În timpul de faţă numărul acestor ştipendişti este de 45, primind ajutóre în suma de 4110 cor.

Starea fundaţiunei cu finea anului 1901 era de 103385 cor. 17 fl.

8. Fundaţiunea „Jova şi Ecaterina Popovici”.

Ioan Jova Popovici, comerciant în Lugoş, repausat în anul 1870, prin testamentul de dat 1 Iunie 1870, sub numele seü şi al soţiei sale Ecaterina, a lăsat fundaţiune, aşa ca din averea lor, după escontentarea legatelor, $\frac{2}{3}$ părţi să se folosescă pentru înfiinţarea unui institut de educaţiune de fete gr.-cat. române, iar $\frac{1}{3}$ parte să fie fundaţiune de stipendii pentru studenţi gr.-cat. români.

Contra testamentului, fiind lipsit de unele formalităţi legale, s'a ridicat proces din partea neamurilor fundatorului. După îndelungate trăgănări, la 15 Septembrie 1881 s'a încheiat împăcaciune cu moştenitorii. În sensul acesteia, fundaţiunea a primit din lăsământ două case

din Lugoș, prețuite în 20000 fl, cari în anul 1883 s'au luat apoi în posesiunea fundațiunei dela curatorul lăsământului, avocatul Dr. Ioan Maior.

Din capitalisarea venitelor acestor case până la anul 1898 s'a adunat suma de 15457 fl. 93 $\frac{1}{2}$ cr. când apoi s'a socotit a fi sosit timpul spre a se pune în aplicare cel puțin în parte intențiunea fondatorului. Și astfel atunci s'a deschis în una din casele fundacionale școla de fete gr.-cat. rom. și s'a început a se da și stipendii din cealaltă parte a fundațiunei.

Starea fundațiunei, dacă realitățile se iaă numai în 50000 cor., la finea anului 1901 era de 83379 cor. 27 fl.

9. Fundațiunea „Mateiu Kiss“.

Canonicul Mateiu Kiss prin testamentul seü de dat 20 Februar 1876, a lăsat suma de 1000 fl. ca fundațiune cu scopul ca din venitul ei să se împartă stipendii tinerilor români gr.-cat. de pe teritoriul diecesei Lugoșului.

Starea fundațiunei la finea anului 1901 era de 3817 cor. 44 fl.

10. Fundațiunea „Pavel Breca“.

Parochul gr.-catholic din Gilad Pavel Breca și soția s'a Maria, prin testamentul lor din 30 Aprilie 1872 proprietatea lor de sub Nr. cărții funduarie 241 din Gilad după mórtea unuia dintre dênșii în parte, iară după mórtea ambilor în total aü testat'o de funda-

țiune, din a cărei venite anuale afară de $\frac{1}{5}$ -a parte care are să se capitalizeze, să se împartă în stipendii studenților români sêraci gr.-cat., de pe teritoriul diecesei Lugoșului.

Venitele fundațiunei dela mórtea fondatorului, întimplată la 15 Ianuar 1878, le-a folosit vêduva dênșului până la mórtea ei adică până în 28 Iuniu 1888. Atunci așadar fundațiunea de fapt s'a pus în ființă.

În urma greutăților ce s'au ivit însă în jurul administrării acestor realități la 23 Martie 1892 s'au vëndut pe calea licitațiunei publice cu suma de 4159 38 cr. Prețul realităților astfel valorate la oaltă cu suma de 245 fl. 01 cr. obținută din administrarea provisorie, adică în 5404 fl. 01 cr. a constituit capitalul fundacional în bani.

Starea fundațiunei la finea anului 1901 era de 10626 cor. 62 fl.

11. Fundațiunea școlastică „Petru Pop.“

Actualul Preposit capitular Petru Pop, în calitate sa de Vicar foraneü al Hașegului, prin actul donațional de dat 1 Iulie 1877, a străpus Ven. Capitul al Bisericei Catedrale din Lugoș suma de 1000 floreni ca fundațiune școlastică pentru ajutorarea școlilor gr.-cat. române din districtul vicarial al Hașegului, pe lêngă restricțiunea, ca dacă acelea și-ar perde caracterul, atunci fundațiunea să rămână tótă spre ajutorarea bisericilor gr.-cat. din același vicariat. În sensul dispozițiunilor cuprinse în același act donațional, ajutórele se împart numai din jumătatea veni-

tului, iar cealaltă jumătate se va adăuga la capital până când acesta va ajunge la o sumă cât de însemnată.

Starea fundațiunii cu finea anului 1901 era de 6376 cor. 05 fl.

12. Fundațiunea „Petru Stoina.”

Petru Stoina econom gr.-cat. din comuna Ticvaniu mare, repausând la 13 November 1882 în punctul 2 din testamentul său de dat 7 Februar 1881, a testat 1000 fl. ca fundațiune pentru ajutorarea cu stipendii a tinerilor săraci români gr.-catolici, între cari să aibă preferință cei născuți în comuna Ticvaniu mare, și afinii săi. Din suma testată jumătate adică 500 fl. s'a și străpus Ordinariatului episcopesc gr.-cat. de Lugos pentru scopul destinațiunii sale.

După mórtea soției fundatorelui, întimplată la 7 Iunie 1883, în urma decisului judecătoriei reg. din Oravița de dat 10 Februar 1884 Nr. 4501 s'a primit și cealaltă jumătate parte a fundațiunii cu cametele convenite în sumă de 537 fl. 60 cr.

Averea activă a fundațiunii la finea anului 1901 era de 1861 cor. 81 fl.

13. Fundațiunea „Sofroniu Popa.”

Sofroniū Popa econom din Ticvaniu mare, prin testamentul său de dat 29 Februar 1892 a lăsat Ordinariatului episcopesc de Lugos suma de 10000 fl. ca fundațiune de stipendii pentru școlari gr.-cat. rom.

dela gimnasiū, dela școlele comerciale și pentru ucenicii de meserii, — cu adausul însă, ca fundațiunea să se pună în aplicare numai după-ce capitalul fundațional la olaltă cu interesele va ajunge la suma de 20000 floreni.

Ordinariatul, în urma decisului județului reg. din Oravița de dat 19 Martie 1893 Nr. 1312, a primit de fapt spre îngrijire această fundațiune.

Starea fundațiunii la finea anului 1901 era de 31879 cor. 47 fl.

14. Fundațiunea „Andreiū Pop Liviu.”

Canonic lector Andreiū Pop Liviu, în ședința capitulară ținută la 15 Novembre 1890 sub Nr. 5'6, a depus 3000 fl. ca fundațiune, care pórta numele «Fundațiunea de stipendii creată de Prelatul pontificiū Abate, Canonic lector, Andreiū Pop Liviu» pe lângă condițiunile specificate în Litterile fundaționale compuse la 19 April 1895 și aprobate prin Ministeriul de culte la 21 Novembre 1895 Nr. 62706, ca din acesta fundațiune să se împartă stipendii tinerilor universitari români gr.-cat. de pe teritoriul diecesei Lugosului, sau celor ce ar frecuenta vre-o academie din patrie, însă numai după ce suma fundațională, originală prin capitalisarea intereselor va cresce la 5000 fl. și încă și atunci din interese numai $\frac{2}{3}$ parte să se împartă stipendii iar $\frac{1}{3}$ parte să se adaugă la capital până când fundațiunea va crește la 20000 fl. v. a., când apoi tóte venitele aū să se împartă în stipendii.

Fundațiunea cu finea anului 1901 a crescut la suma de 10537 cor. 34 fl., așa încât pentru anul școlastic 1901/2 s'a putut împărtași un universitar ce studiază în Cluș cu un stipendiu de 300 corone.

15. Fundațiunea „Nicolae Braia.”

Nicolae Braia, proprietar în comuna Ticvaniul-mare, prin actul fundațional făcut înaintea notariului public reg. din Oravița la 13 Mai 1895, a testat o parte din averea s'a mobilă și imobilă pentru o fundațiune de stipendii sub numirea: Fundațiunea de stipendii «Nicolae Braia din Ticvaniul-mare», și-a pus-o sub administrarea Ordinariatului și Consistoriului Episcopesc de Lugos.

Acest act fundațional, fundatorul l'a întregit prin testamentul său din 3 Septembrie 1897, lăsând fundațiunii și restul averii sale.

După mórtea fundatorului întimplată la 4 Decembrie 1897, fica aceleia Maria Braia, care altcum era eschisă prin testamentul tatălui său dela orice drept asupra bunurilor și averii lăsate, prin scrisoarea sa de dat 22 Ianuar 1898 ca singură moștenitoare a pășit cu o pretensiune de 15000 fl. față de fundațiune, amenințându-o cu proces. Ordinariatul spre încungiuarea unui proces eventual daunăcios pentru fundațiune, prin decisul său din 18 Februar 1898 Nr. 186 a cređut de bine a se lăsa în tractative pentru închierea unei împăcătuni cu Maria Braia.

Impăcătuniunea pe lêngă anumite condițiuni s'a și încheiat prin act făcut înaintea notariului public reg. din Oravița sub Nr. 196—1898.

Pe de o altă parte s'a regulat și cauza cu economă fundatorului ca erede testamentară, prin aceea, că i-s'a rescumpărat dreptul de folosință viageră ce-l avea asupra unei părți a lăsământului.

Devenind astfel realitățile fundațiunii libere de sarcini, Ordinariatul, în vedere că administrarea și susținerea lor în stare bună erau împreunate cu mari dificultăți, le-a vëndut prin licitațiune publică pe preț de 30278 cor. În urmare, averea totală a fundațiunii la finea anului 1901 era de 65588 cor. 42 fl. în bani și acții dela diferitele noastre institute de credit și economii, din care, conform dispozițiunilor fundatorului s'au și început a se împărți stipendii și ajutóre.

16. Fundațiunea „Nicolau Muntean.”

Nicolau Muntean, curator primar al bisericei noastre parohiale din Lugos, repausat la 2 August 1896, prin testamentul său de dat 4 Iulie 1896, a lăsat ca fundațiune de stipendii școlare averea sa, prețuită judecătorește în 12407 fl., precum și jumătate din casele cu etaj din piața Lugosului, rămânând cealaltă jumătate soției sale. Pe întreaga avere fundațională însă remase și o sarcină de preste 10000 fl. Pentru ștergerea parțială a acestei sarcini și pe de o altă parte pentru desfacerea comuniunii de avere cu soția fundatorului, Consistoriul episcopesc s'a vęđut silit a contrage alte împrumuturi din fondurile diecesane, dar totodată a hotărit să vęđă tóte realitățile fundațiunii, afară de casele din piață.

Escontentându-se văduva pe deplin cu suma de 26000 cor., s'a încheiat cu dânsa împăcăciune după toate formalitățile recerute. Scurt timp după aceea, s'ă ivit necesitatea imperioasă de a se repara radical, ori de a se zidi de nou casele fundamentale din piață. După cumpănirea tuturor împrejurărilor s'ă ales, ca mai avantajoasă, zidirea lor de nou. Iar spre scopul acesta a trebuit să se contragă nou împrumut din celelalte fonduri diecesane în sumă de 32000 cor. Astfel sarcinile acestei fundațiuni sunt foarte mari, dar în urma zidirei de nou a caselor, cu temei este speranța și așteptarea, că pe încetul se vor șterge toate sarcinile și se vor putea realiza și intențiunile fundatorului.

Starea fundațiunei, după desbaterea sarcinilor din valoarea realităților încă nevândute, la finea anului 1901 era de 27207 cor. 94 fil.

17. Fundațiunea „Prepositului Stefan Moldovan.“

Prepositul Stefan Moldovan, încă fiind în viață prin literile fundamentale de dat 16 Iulie 1900, a depus la Ordinariatul episcopesc suma de 2000 cor. ca fundațiune de stipendii pentru studenți gr.-cat. români din diecesa Lugoșului. În sensul aceluiași litere fundamentale, atunci când se va deschide Convictul diecesan în Lugoș, fundațiunea la oaltă cu legatul deja amintit de 400 cor., și respective venitul acestora se va aplica la susținerea unuia său a mai multora tineri în convict. — Pe lângă acesta, a mai lăsat și o fundațiune misală, a cărei stare la finea anului 1901 era de 615 cor. 24 fil.

18. Fundațiunea „Ioan Boroș“.

Canonicul Ioan Boroș în anul 1897 la intrarea sa în Capitulum Bisericei Catedrale, cu suma de 300 fl. a pus basă la o fundațiune menită, ca din venitele ei cu timpul să se dea ajutor parochiilor ce s'ar înființa de nou.

Starea fundațiunei la finea anului 1901 era de 725 cor. 44 fil.

Conspect

preste starea activă a fondurilor și fundațiunilor diecesane administrate la Cassa Centrală cu finea anului 1901.

1	Fondul «Viduo-orfanal»	170903	15
2	» «Preoților deficienți»	67843	17
3	» «Bobian domestic»	3423	44
4	» «Bisericei Catedrale»	9445	20
5	» «Cassa diecesană»	13182	78
6	» «Convict diecesan»	45045	56
7	Fundațiunea «Rudolfiană»	103385	17
8	» «Jova Ecat. Popovici»	83379	27
9	» «Matei Kiss»	3817	44
10	» «Paul Breca»	10626	62
11	» «Petru Pop»	6376	05
12	» «Petru Stoina»	1861	81
13	» «Sofroni Popa»	31879	47
14	» «Andrei P. Liviu»	10537	34
15	» «Nicolă Braia»	65588	42
16	» «Nicolă Muntean»	27207	94
17	» «Prepositului Stefan		
18	Moldovan»	2000	—
	Fundațiunea «Ioan Boroș»	725	44
19	» misală a Prepositului		
	Stefan Moldovan	615	24
Total cor.		657843	51

Conspect

preste starea activă a depozitelor bisericilor ce se administrează la Cassa Centrală diecesană cu finea anului 1901.

1	Biserica «Cib»	500	—
2	» «Rengeth»	300	—
3	» «Cigmău»	400	—
4	» «Bacaia»	200	—
5	» «Gioagiu-inf.»	800	—
6	» «Homorod»	300	—
7	» «Poiana»	700	—
8	» «Almaşul-mare»	200	—
9	» «Riu-alb»	2600	—
10	» «Ciuchiciu»	3134	08
11	» «Barul-mare»	405	90
12	» «Vinerea»	3917	30
13	» «Vaidei»	135	16
14	» «Beriu»	1367	11
15	» «Curechiu»	512	11
16	» «Uricani»	485	50
17	» «Halmaj»	1646	20
18	» «Paroseni»	100	—
19	» «Galați»	8000	—
20	Beneficiul parochial din «Vaidei»	1770	18
21	» » » «Halmaj»	16000	—
22	Sesiunea parochială din «Racovița»	457	74
23	» » » «Perul»	455	44
24	Biserica din Martinești	100	—
25	Depozitul Otiliei Birlea	300	—
26	Fundațiunea Asztalos	1501	71
	Total cor.	46288	43

19. Fundațiunea „Avram Maxim.”

Moștenitorii fostului Protopop gr.-cat. al Timișorei și Canonic onorar Avram Maxim, împlinind dorința lui, prin literile fundamentale de dat 19 August 1875, cu suma de 3000 fl. au întemeiat această fundațiune de stipendii pentru școlari gr.-cat. români. Bani s'au depus atunci pe libel vinculat la Prima Cassă de păstrare din Timișoara; dar, în înțelesul literilor fundamentale, interesele aveau să treacă în folosul soției, fiicei și ginerelui repausatului A. Maxim, dintre cari însă acum numai ginerele se, actualul paroch George Traila, este în viață. Prin urmare fundațiunea se va pune în aplicare și va trece în administrarea Ven. Capitul numai mai târziu; cu toate acestea era la locul se să o înșirăm în numărul fundațiunilor diecesane.

Episcop Demetriu Radu.

XVII.

Școlile din diecesa Lugosului.

Diecesa Lugosului institute de învățământ mai înalte nu are. Tot ce se ține de instrucțiune se mărginesce la școlile populare. Fii diecese, cari frecuențază deosebite școlă medie și dintre cari de regulă se recrutază candidații la statul clerical, se împărtășesc de stipendii din fondurile și fundațiunile diecesane destinate spre acest scop.

În lipsa Seminarului teologic diecesan, clericii diecesei parte se cresc în Institutul filosofic și teologic de Propaganda fide din Roma, prin munificența Pontificilor Români, în Seminarul central din Budapesta și în cel episcopesc din Timișoară; parte și încă în număr mai mare în Seminarul archidiecesan din Blaș.

Spesele necesare pentru întreținerea clericilor în Seminarele amintite, pe baza proiectului prezentat de către Ordinariat Ministeriului reg. ung. de culte și instrucțiunea publică, după lipsele diecesei din an în an se aplacidază din Fondul religiunii, iar pentru cele 3 locuri, ce diecesa le are în Seminarul central din Budapesta, sunt fundațiuni stabilite.

Preparanții diecesei în general se cresc în institutele preparandiale gr.-cat. din Oradea-mare și Blaș. Pentru cei ce studiază la preparandia din Oradea-mare, pe baza rezoluțiunii dată la mandatul Majestății Sale de Locutenința sârbă-bănățană în 28 Nov. 1855 Nr. 18.121, pe partea diecesei sunt sistemisate 6 stipendii de câte 210 cor. din Fondul religiunii, era cei dela preparandia din Blaș, întru cât permite destinațiunea unor fonduri diecesane, anual se împărțesc cu stipendii de câte 100—140 corone.

Preparanții crescuți cu stipendii diecesane de regula se aplică ca docenți la școlile populare diecesane. După-ce însă numărul absolvenților nu este proporționat cu numărul stațiunilor învățătorești, se primesc și alți preparanți absoluți dela alte institute preparandiale fie de stat, fie confesionale.

Cum s'a dis, unicele institute de învățămînt proprie diecesane sunt școlile populare.

La înființarea diecesei instrucțiunea poporală atât în părțile bănățene, cât și în cele transilvane ale diecesei, putem dice că abia a existat. Dovadă este de exemplu, că în cele 21 parochii bănățene încorporate diecesei din diecesa de Oradea-mare, afară de școlile ce existau în Arad, Chizdia, Jezvin, Lugoș și Zabran, în cari adică erau edificii școlastice și puțină dotațiune docentală de 60—100 fl., în celelalte parochii școlile lipseau cu deseversire. Iară încât se ține de parochiile din părțile transilvane, stătea lucrul și mai trist, căci după cum se constatază din protocoalele visitațiunilor canonice susceptute la 1852 de către repausatul Stefan Moldovan, fost pe atunci Vicar și mai apoi Preposit capitular în Lugoș, afară de școlile grănițeresci din Hațeg, Cudșir, Spini, Baru-mare, Vețel, în întreg vicariatul Hațegului nu era nici o școlă regulată, ci ici și colea instrucțiunea de tot primitivă se ținea de către nescari cantori, în casele lor private și pe lângă o dotațiune de câte 30—40 cruceri ori de 2—3 merțe de cucuruz dela părinții pruncilor cari umblau la școlă.

Nu mult însă după înființarea diecesei de odată cu regularea internă administrativă a parochiilor, și cu privire la școlile populare se începe o dezvoltare treptată.

În anul 1854 prin stăruințele Vicarului Stefan Moldovan, cu concursul a lor 72 comune ținătoare de vicariat, se înființază în Hațeg o preparandie cu 3 cursuri, și încă cu acel scop determinat, ca pedagogii ieșiți din acea, în restimp de 10 ani să fie îndatorați a funcționa ca învățători la școlile gr.-cat. din vicariat.

Din acea preparandie la 1857 au eșit 36 învățători, cari s'au aplicat în parochiile vicariale. Prin acusta

s'a pus temelul la înființarea și respective la dezvoltarea școlilor populare gr. cat. din acel ținut.

În părțile bănățene afară de școlile existente deja la înființarea diecesei, deodată cu înființarea și sistemizarea parohiilor trecute la S. Unire, se deschid și școle ici și colo în edificii proprii, iar preste tot numai în edificii provisorie închiriate. Pentru dotațiunea cantordocenților dela acele școle s'a aplacidat salar de câte 105—120 fl. din Fondul religiunii și al studiilor.

Nu se poate însă nega, că la promovarea instrucțiunii populare prin înființarea și sistemizarea școlilor mult a contribuit dispozițiunea legii Art. XXXVIII din 1868.

Deși în urmarea acelei legi, Ordinariatul episcopesc prin repețite dispoziții a solicitat regularea școlilor populare, totuși, parte din cauza altor neajunsuri mai întezite ale parohiilor, parte și din ore careva conservatism încât-va escusabil al poporului credincios, regularea și dezvoltarea școlilor populare numai cu greutate și cu încetul a înaintat până atunci, până când în Sinodul diecesan ținut la 1879 s'a stabilit Statutele scol.-diecesane, cari apoi au servit de îndreptar bine determinat la ulterioara consolidare a acelor școle, ceea ce în mod îmbucurător se continuă în anii următori, mai ales după ce prin Art. de lege XXVI din 1873 și cu mai multă energie se solicită regularea sistematică a școlilor populare.

Deși este drept, că după aducerea legii acum pomenită în unele parohii au încetat școlile greco-catolice confesionale străformându-se în școle de stat ori comunale, dară de altă parte legea a avut și acel efect bun, că mai multe comune bisericesci au ridicat edi-

ficii școlastice corespunzătoare și s'au îngrijit de dotațiunea cuvenită a învățătorilor; iar prin toate aceste instrucțiuni populare a luat un avânt de propășire din ce în ce mai îmbucurător.

Și deși sunt încă unele comune bisericesci unde lipsesc edificiile proprii școlastice, ori nu sunt pe deplin corespunzătoare, deși este încă mult de dorit și de lucrat, pentru-ca poporul să fie cât se poate de bine pătruns despre lipsa și folosul instrucțiunii școlastice regulate, și astfel, ca pe lângă multe altele sarcini mai cu inimă să jertfescă pentru școlă, și cu plăcere să-și trimită pruncii seși la școlă, totuși putem afirma, că preste tot școlile noastre populare între împrejurările date ale diecesei, sunt destul de bine regulate și sistemizate, și pe calea progresului adevărat.

Spre ilustrarea stării instrucțiunii populare în școlile noastre diecesane servescă următoarele date.

Cu finea anului școl. 1901/2 am avut 84 școle, gr.-cat. române, dintre cari 52 sunt în parohiile bănățene, iar 32 în cele transilvane, afară de acestea mai avem una în comuna Turdaș unificată cu cea gr. or. Numărul acesta în proporție cu numărul de 161 al parohiilor se pare a fi de tot mic, dar nu este a se pierde din vedere, că mai ales pe teritoriul alor 4 protopopiate din părțile transilvane, în parohii numărul sufletelor este așa de neînsemnat, încât poporul nostru credincios din puterile sale nu este în stare a susține școlă sa proprie confesională. De unde a urmat că pe teritoriul acelor protopopiate ce constau din 41 de parohii abia numai 3 școle avem, în Mintia, Cigmeu și Romos.

În 67 parochii școlile sunt aședate în edificii propriie și corespunzătoare legii, iar în 17 parochii în edificii în mare parte închiriate pe speșele comunelor bisericesci.

Din 32 școlé ce cad pe părțile transilvane, 30 sunt proveđute cu edificii propriie, 2 sunt în localități închiriate, iar din cele 52 școlé din părțile bănățene, 37 sunt aședate în edificii propriie și 15 închiriate.

Observăm aci, că începând din 1896, deci în decurs de 7 ani încóce s'aú edificat de noú 24 școlé tóte frumóșe și corespunzătoare legii, din cari 12 cad pe părțile bănățene și 12 pe cele ardelené.

Din cele 84 școlé în 2 parochii, se află câte 2 sale de învețământ, cu câte 2 învețători, érá în Lugóș încă sunt 2 școlé, una parochială de băeți, altă fundatională (Iova Popovici) de fete.

La școléle diecesane în timpul de față funcționéză 51 docenți cualificați, 10 docentese cualificate, 9 docenți necualificați, 3 docentese necualificate, 6 Preoți, între cari 5 aú și cualificațiunea docentală prescrișă.

La finea anului școl. 1901/2 școlari obligați la frecuentarea școléi aú fost:

1. de tóte ȓilele băeți 5083, fete 3750, la olaltă 8833, dintre cari aú frecuentat băeți 3444, fete 2338, la olaltă 5782, deci din cei obligați numai 65½% aú frecuentat.

2. De repetiție: băeți 2110, fete 1764, la olaltă 3874, dintre cari aú frecuentat băeți 1117, fete 929, la olaltă 2146, deci numai 55% aú frecuentat școlá.

Proporția frecuentării celor obligați la școlá de tóte ȓilele este mai bună în școléle din părțile bănățene iar la școlá de repetiție este mai bună în părțile ardelené.

Întregă dotațiune cantor-docentală, computându-se aci relutul lemnelor, al lecticalului, venitul catastral din pământé precum și deosebite salare și ajutóre din Fondul religiunei, dela stat, erariú, societatea calei ferat de stat austriacă-ungară, face în total: 56.096'74 cor., din cari pe școléle din părțile banatice cad 34.514'34 cor. iar pe cele din părțile transilvane 21.582'40 cor., deci în calcul rotund pe dotațiunea unui învețător cad 636 coróne.

Pentru promovarea instrucțiunei poporale și imulțirea cunostințelor pedagogice ale învețătorilor, pe teritoriul diecesei esistă doué Reuniuni învețătorești de sine stătátóre, una în ținutul Lugóșului, aprobată cu decisul Ordinariatului de dat 24 Octobre 1885 Nr. 891, iar din partea Ministeriului de culte și înștrucțiune publică cu dat 21 Decembre 1886 Nr. 840.

A douá Reuniune este în ținutul Hațegului pentru învețătorii dela școléle transilvane, aprobată din partea Ministeriului de culte și înștrucțiune publică cu dat. 12 Mai 1890 Nr. 12135.

Fie-care Reuniune este condusă de un comitet ales pe 3 ani în adunarea generală.

Reuniunea din ținutul Lugóșului numeră 96 membrii, ordinari 47, fundatori 46, onorari 3.

Averea Reuniunei cu finea anului 1901 face 2511 cor. 80 fil. Biblioteca cuprinde 157 opuri în 169 tomuri, 181 broșuri și ȓiare periodice.

Dela începutul Reuniunei s'aú ținut 13 adunări generale. Membrii sei aú elaborat 18 disertațiuni și 25 lecțiuni de model.

Președintele Reuniunii este Canonicul Ioan Boroș.

Reuniunea din ținutul Hațegului numără 111 membrii, ordinari 64, fondatori 31, onorari 16.

Averea este de 2061 cor. 70 fil. Biblioteca constă din 170 opuri în 181 vol. și din 180 broșuri. A avut până acum 12 adunări generale, cu a căror ocaziune s'au ținut mai multe disertațiuni și lecțiuni practice.

Președintele Reuniunii este Vicarul Hațegului Dr. Iacob Radu.

XVIII.

Biblioteca diecesană.

Îndată după-ce s'au trecut preste greutățile cele d'ântăiū împreunate cu înființarea diecesei, s'a simțit necesitatea de a se pune la cale organizarea unei biblioteci diecesane la centrul Episcopiei, unde membrii clerului și ai corpului didactic în deosebi să pótă găsi cu ușurință mijlocele literare spre ulterioară perfecționarea lor.

Începutul bibliotecii s'a făcut în anul 1859 cu 183 opuri din lăsământul Prepositului capitular Teodor Aron. În anul 1864 s'au primit cărțile germăne ale lui Nicolae Nagy, Rector al Seminarului central gr.-cat. dela S. Barbara din Viena. În anul 1870 s'a adaus biblioteca întâiului Episcop diecesan Alesandru Dobra, compusă din 576 opuri. În anul 1874 a străpus la bibliotecă al doilea Episcop diecesan Ioan Ol-

tean 271 opuri. În anul 1876 s'au primit din lăsământul Canonicului cancelar Mateiū Kiss 125 opuri.

Deosebită îngrijire a arătat față de înmulțirea bibliotecii și de aranjarea ei Episcopul Victor Mihályi. Astfel din caseta sa particulară a procurat nu numai thece potrivite ci și cărți, bunióră duplicate din Biblioteca museului național din Budapesta 96 opuri de interes istoric, și tot de acolo în a. 1877 a mai cumperat 49 opuri. Mai târziu a procurat dela avocatul Dionisiū Păscuțiu 182 opuri mare parte clasice în limbile neo-latine. În anul 1877 s'au câștigat 191 opuri din lăsământul Canonicului Petru Rațiu. În a. 1879 s'a primit biblioteca Canonicului Michail Nagy în 194 opuri. În a. 1883 a crescut biblioteca diecesană cu 707 opuri și multe manuscrise, cari au format biblioteca Canonicului Gavril Pop și sunt de special interes pentru ștudiul istoriei. În a. 1886 s'au procurat 182 opuri mare parte clasice în limbile neo-latine. În a. 1894 repausând Canonicul Michail Perian a lăsat diecesei biblioteca sa compusă din 249 opuri. Episcopul Demetriu Radu, la plecarea s'a definitivă din Bucuresci a mijlocit dela Academia Română trimiterea gratuită a publicațiilor sale pe seama bibliotecii noastre diecesane. Grație acestui mare favor, modesta noastră bibliotecă a ajuns în posesiunea renumitei Colecțiuni de Documente Hurmuzaki și a altor opere însemnate publicate de Academia Română, până acuma în total peste 120 de volumuri. Același Episcop a mijlocit totodată dela Ministeriul de culte al României colecțiunea cărților bisericesci tipărite cu litere latine în Bucuresci.

În anul 1898 Canonicul Andreiū Pop Liviū repau-

sând așisderea și-a lăsat tóte cărțile sale, aprópe 400 vol. bibliotecii nóstre. Insemnată acuișițiune a fost pentru biblioteca diecesană, și de aceea vrednică de atențiune deosebită, donațiunea făcută de cătră Prepositul capitular Ștefan Moldovan, carele în a. 1898 a donat diecesei alésa sa bibliotecă compusă din aprópe 1500 volume în cea mai mare parte legate.

Pe lângă aceea biblioteca diecesană s'a mai înmulțit în decursul anilor mai ales prin donațiuni făcute de cătră autori cu 160 volume Astfel în timpul de față biblioteca diecesană cuprinde aprópe la 5000 de opuri. Cel d'ântâi catalog al cărților s'a compus în anul 1877, iar mai târziu după-ce s'a complectat, în anul 1888 sub Nr. 1396 s'a publicat clerului prin circular episcopesc.

Până la a. 1877 biblioteca diecesană nu era aranjată nici provădută cu catalog regulat, atunci însă pentru aședarea cărților s'a destinat de cătră Episcopul diecesan o chilie deosebită în Reședința episcopescă. Cărțile s'aședat în 6 thece frumoșe de lemn poleit, cu uși de sticlă. Thecele cuprind cărțile după materia lor deosebită adică opurile istorice, apoi cele teologice, literatură clasică, limbistice, iuridice și în urmă cele pedagogice și de conținut variu. Afară de cele 6 thece amintite mai sunt 4 thece mai mici, cari cuprind cărțile lăsate de cătră Canonicii Perian, Liviū și Moldovan.

În timpurile mai de pe urmă, complectarea catalogului și preste tot noua aranjare a cărților s'a ținut în suspens, din motiv, că localitatea bibliotecii fiind prea mică, s'a așteptat amplificarea Reședinții episcopesci,

carela acuma este în curgere, și în care pe seama bibliotecii s'a destinat o sală deosebită.

După ce noul edificiu va fi terminat, se va proceda și la aranjarea de nouă a bibliotecii și se va publica atunci și catalogul complet al cărților.

XIX.

Museul diecesan.

Privitor la Muscul diecesan, pus la cale prin stăruințele și sacrificiile Episcopului Mihályi, reproducem următoarele din Circularul dat cătră clerul diecesan sub Nr 1396 din anul 1888.

Museul diecesan constă din colecțiuni de preț științific parte archeologice, parte naturalie, cari ca obiecte procurate ori dăruite, cu încetul s'a adunat de pre teritoriul diecesei Lugoșului dela anul 1872 încóce, și fură aședate în scrinie anumite, unele decoréză chiliele episcopesci, altele ca mai voluminoșe se păstréză în porticul și lângă treptele reședinței, colecțiunea de plante înfrumșețieză parcul și grădina de lângă reședința episcopescă.

Catalogul Inscriptiunilor Lapidarie și al altor Sculpturi.

Aceste inscriptiuni s'a aflat în Grădiște acoperite sub ruinele anticei cetăți Sarmizegetusa și cu stăruința Preaon. Ioan Ianza Vicariū Foraneū al Hașegului, ca fost paroch al Grădiștei, s'a procurat pre sama Museului diecesan, cari de cătră Ilustrul D. Carol Torma Profesor p. o. de Archeologie la Universitatea reg. din Budapesta s'a publicat în Fasc. II

Tom. VI der Archeolog. Epigraphischen Mittheilungen aus Oesterreich in urmätörelé:

- 1. 3. Neu. Bläulich-weisser Marmor, 0.55 h., 0.19 1/2 br:

I · O · M
A E T E R N
T · F L A P E R
S C R I B · C O L
E X V O T o

Derselbe T. Flavius Aper scriba col(oniae) Sarm(izegetusae): C. I. L. III n. 1512.

- 2. 4. E. E. n. 185. Bläulich-weisser Marmor 0.87 h., 0.46 br. Revidirt. Z. 3 steht ANTHIM:

I O M
A E T E R N
Q · A T I V S A N T H I M
A V G V S T · C O L
V · S · L · M

- 3. 5. Neu. Bläulich-weisser Marmor 1.6 hoch., 0.32 3/4 br. Den der Länge nach im Spalten begriffenen Stein fügten noch Römerhände durch eingelassene eiserne Klammern, die eingerostet noch gegenwärtig in dem Steine festsitzen, zusammen. Die schön geformten Buchstaben deuten auf eine gute Zeit.

I O M
A E T E R N O
P R O S A L V T E
I A N V A R I - A V G
E X - A R C A R -
E T - V I T A E T H R E P
T E S - E I V S -
F L - B E L L I C V S - E X
V O T O

Z. 4—5 Aug(usti servi) ex arcar(io).

- 4. 6. Neu. Weissmarmorne Tafel mit röthlicher Patina überzogen, 0.39 h., 0.54 br., in drei Stücken:

D E O A E T R N O
H E R E N N I V S - G E M E L L I N V I s
V E P R O - A V G G G - N N N - P R O)
S A T V R N I N A - C O I V G E - E ' h e
R E N N I S V S R O E T G F M I h o ?
E T - S V P R o - S A T V R N I N o - V O L I B S O L

Z. 3 V(ir) E(gregius) pro(curator) aug(ustorum) n(ostorum, trium) pro C . . . . cet. — Z. 6 vot(um) lib(ens) sol(vit). Den Mann finden wir C. I. L. III n. 1625 (vgl. Addit. p. 1018 ad n. 1625 und E. E. II. n. 451) auf einem Votivaltar in Bukarest, den für ihn irgend welcher Gottheit seine Frau setzen liess.

- 5. 7. Neu. Weisses Marmor, 0.83 h., 0.28 1/4 br.:

I O M D
G A I V S G a
I A N V S E t
P R O C V L V s
A O P L L O F A N e s
S V R I N - E G - P R o
S A L V T E S V A E X v o t o

Z. 1 J(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olichen). — Z. 6 Syri negotiatores) cet. Vgl. C. I. L. III. 1431.

- 6. 8. Neu. Weisses Marmor, 0.38 h., 0.25 br., in drei Stücken:

S I L V - A N O ø
Q V A R T V S · M
I L I S K E G I O
N I S · X I I I G M
V O T V M R E D D E
D

Da Z. 4 XIII ganz sicher ist, kann man wohl nur g(e)m(inae) ergänzen.

7. 9. Neu. Gelblicher Sandstein 1:13 h., 0:39 br.:

EPONABE
 CAMPESTRIB
 SACR
 MCAVENTVS
 VIATOR/LEO IIIFF
 EXERC-EQ-SING
 C-AVDI-NIGRINI
 LEG-AVG-PR-PR
 V-S-L-M

Z. 5—6 *centurio legionis IIII Flaviae Felicis exercitator*
equitum singularium cet. Ueber C. Avidius Nigrinus
 s. C. I. L. III n. 567.

8. 10. Neu. Weisser Marmor, 0:12—0:15 h., 0:35½ br. Sehr
 schöne Buchstaben der besten Epoche:

ISIDI
 PRO · SALVTE ·
 TE · IMPCAES
 · I ·

Z. 1 [*Isidi et Sera*]pidi. — Z. 3 [*et incolumita*]te cet.

9. 43. Neu. Weissmarmorne Tafel, mit Mithradarstellung,
 deren linksseitige obere Hälfte fehlt, 0:23 h., 0:19 br.
 Unter der Vorstellung mit barbarischen, mehr eingeritzten
 als eingemeisselten Buchstaben:

AVRELIVS VALENTINVS
 EX VOTO P OSVIT

10. 44. Neu. Weissmarmorne Tafel, mit Mithradarstellung,
 deren rechtsseitige untere Hälfte abgebrochen, aber vor-
 handen ist, 0:27½ h., 0:34 br.:

SEVERVS - AVC - LIP / ATIIIIII

Augusti libertus . . . Vgl. *Arch.-epigr. Mittheilungen*
 I. 123, 21, aber vielleicht von dieser verschieden.

11. 49. Neu. Bläulich weissmarmorner Votivaltar in zwei
 Stücken, 0:31—0:48½ h., 0:24½ br. Der Fundort ist nicht
 näher bezeichnet. Mit schönen kleinen Buchstaben:

TR/
 INAE/
 IET-PR-CILI-
 FL-RES-INGENVI
 SILI-M-PR/CIL
 ETIM'S-LIB-EIVS
 EX VOTO

[? *pro salute . . .*]i et *Pronili Flores Ingenui Sili, M.*
Pr[o]cil(ius) Etimus cet.

12. E. E. IV n. 191 Bläulich-weissmarmorne Tafel 0:30¼ h.,
 0:30¾ br. Schöne kleine Buchstaben:

TIB * CL * IANVARIUS
 AVG * COL * PATR * DEC * I *
 PICTVRAM PORTICVS
 ET ACCVBIVM * ITEM *
 CL * VERVS FILIVS EIVS
 OB HONOREM DVPLI
 PROPORICVM ET CVL
 NAM ET FRONTALEM
 * EX SVO FECERVNT.

13. Urmätorele sculpture mitriace le descrie docentele privat
 de Archeologia clasică la Universitatea din Viena
 Dr. Francisc Studniczka in Tomul VII der Archäol. Epigr.
 Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn la pag. 208 in
 următorele:

6, In Lugos. Linke Hälfte, zwei zusammenpassende
 Bruchstücke, H. 0:20, B. oben 0:11, unten 0:08, D. 0:015.
 Erhalten von der Hauptfigur r. Unterschenkel, Chitonrand,
 Dolchscheide, Chlamys; darüber drei (vier?) Altäre mit
 Kopf und Fussleisten.

8. In Lugos. Trapezförmige Tafel, H. 0·225, B. unten 0·195, oben cc. 0·18, D. 0·02. Es fehlt die l. obere Ecke mit Obertheil von A. Solprotome und Chlamys der Hauptfigur. Ihr stark nach links gewandter Kopf und die Lunabüste finden sich auf einem anpassenden Bruchstück, letztere merkwürdig durch die hornartig hinter dem Oberhaupt hervortretende Mondsichel (vgl. Lajard Pl. LXXXVII, LXXXIV, XCIII 2). Inschrift Torma Nr. 43.

Maş este o tablă 0·25 înaltă, 0·17 lată, ruptă prin mijloc în două, reprezintă în relief un bărbat cu chlamida, şi cu cuşmă frigă în cap, stă în picioare şi cu drépta se prinde de un arbore iară în stânga ţine o hastă.

14. 12. In Lugos. Mittelstück einer Tafel, wahrscheinlich von der einfachsten Form. H. 0·114, B. 0·167, D. 0·015. Erhalten ist die Stiertödtung bis auf den Kopf des Thieres, den Kopf der Hauptfigur und deren r. Hand; ungemein verscheuert. Die Breite der hohen Fussleiste, deren Inschrift unlesbar, lässt auf Seitenfiguren schliessen.
15. Acelaşi Dr. Fr. Studniczka în Tom. VIII al periodului citat la pagina 37 în următoarele descrie celelalte sculpture în marmor alb ale acestui Museu diecesan:
Jupiterkopf, 0·09 h., an giebelbekrönter Thronlehne haftend, l. Schulter abgebrochen.
16. *Weibliches Köpfchen*, 0·095 Gesichtshöhe, im reichen Lockenhaar weit zurücksitzende Stephane. Gesicht arg bestossen. Juno od. Venus?
17. Torso *weiblicher Gewandstatuette*, 0·31 h., leidliche Arbeit. Übergewand scherpenartig um den Leib gezogen.
18. *Weibliche Brunnenfigur*, aufrecht stehend, h. 0·87 auf 0·08 h. Basis. Oberkörper entblöst, Kopf und Arme fehlen, Brust und Schultern ganz verkümmert, so kaum ursprünglich. Vor dem Schoss, wo das enganliegende feinfaltige Gewand beginnt [nicht ganz ohne Sorgfalt und Geschick behandelt, öffnet sich eine (rings bestossene) Muschel], deren 0·055 l. 0·045 br. Loch sich hinten bis zur Basis als 0·08 br. Rinne fortsetzt.

19. *Flügelknabe*, von der Scham bis zu den Haarwurzeln, r. Oberarm abgespalten. H. 0·34. In der l. Achsel Fackel aufgestützt (darauf Gewand), die R. n. l. Schulter greifend. Auf gespitzter Rückseite Flügel angedeutet. Rohe Arbeit.
20. *Flügelknabe in Relief*, in halbem Kreissegment l. hingelagert, Kopf in die R. gestützt, L. im Schosse, Stein von räthselhafter Form, etwa das Viertel eines flachen Kugelabschnittes, br. 0·57, h. 0·32, hinten wie in einem höheren (fragmentirten) Stein von ähnlicher Form eingreifend.
21. *Grablöwe* aus Sandstein, L. 1·37, H. 0·89, gelagert auf einer nicht wie gewöhnlich halbsäulenförmigen, sondern dachförmigen Basis (Sarkophagdeckel vorstellend? nur 0·43 tief, 0·29 h.) auf die er, den Kopf mit lang herausgeregelter Zunge r. wendend, ein kleineres Thier niederdrückt, dessen Kopfform eher an einen Esel erinnert, doch scheint es kurze Ohren und darüber Hörner zu haben.
22. *Zwei Adler* mit gesenkten Schwingen, rund gearbeitet, mit runden Dübellöchern unten in den Basen, in einem noch ein Holzrest erhalten. Der 0·41 h. steht auf dem Blitz,
23. der 0·32 h. überaus schlanke auf kleinem Stierkopf mit keimenden Hörnern.
24. *Kriegerstatue* von recht guter Arbeit, Kopf, r. Arm, Unterschenkel fehlen. Die Tunica umschliesst ein breites Ledercingulum, dessen zugespitzte Enden mit Knöpfen an Breitem flachen Ring befestigt sind. Von der rechten Schulter hängt das schmälere Wehrgehenk herab in spitzem Winkel geschlossen, daran das Schwert (dessen Spitze abgebrochen), durch langen, in schmalen Einschnitt eingreifenden Haken befestigt. Das auf der r. Schulter genestelte Sagum fasste, wie ein Rest an der Hüfte zeigt, die gesenkte R. an die L. (bis auf den Daumen abgesplittert) hielt stramm an die Brust gezogen einen oben gebrochenen viereckigen Gegenstand, dessen Verlauf nach unten das Sagum verdeckt (pilum?).

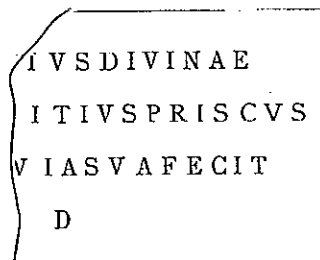

25. *Obiecte de Arhitectură*: Un capitel de ordinea Corintică în patru volute din frunze de acantus, între cari se află pe abac patru semicercuri, acestea acoper un cap de Medusa, un cap de ariete, un cap de leu, și două frunze culcate preste olaltă. Distanța volutelor de cătră olaltă 0.69; distanța capetelor 0.63; distanța volutelor cruciș 0.96, înălțimea capitelului 0.53. Unele din volute sunt struncinate.
26. *Basa* de columnă, pe o lespede quadrată de 0.66 în lungime și lățime se culcă preste olaltă două lepedi rotunde în diametru de 0.56.
28. *Capitel* struncinat de ordinea corintică în formă rotundă, cu frunze acantus, volutele sunt prin frântură departate. În diametru 0.40, înalt 0.26.
28. *Capitel* de ordinea dorică, fragment de semicerc în diametru 0.30, decorat cu ornament în chipul ovalor.
29. *Cap de leone* cu gura deschisă și cu peptul protuberante, scobit ca riliev în marmor de 0.53 înalt, 0.20 lat și 0.30 lung la abac.
30. *Leu culcat* pe bază quadrată 0.38 înalt, 0.48 lung, 0.18 lat, capul e deformat.
31. *Urna* rotundă la bază mai îngustă scobită, 0.50 înaltă, la gură 0.33 în diametru, cuprinsul ei este de 0.28 afund.
32. *Cap de om*, fragment de pe o statuă, în față 0.22 lung, în profil 0.21 lat.
33. *Țigla* frântă cu inscripțiunea imprimată: C I V. Dr. Carol Torma l. c. pag. 142, 19: *C(ohors) I U(biorum)*. Vgl. Arch. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich, I 124, 23. Die cohors I Ubiorum stationirte sonst in Mehadia (C. I. L. III. n. 1571) und in Székely-Udvarhely (E. E. II. n. 472). Die cohors Ubiorum wird in einer Karlsburger Inschrift erwähnt (C. I. L. III. n. 1187); dass dieselbe auch in Zsuppa und Várhely in Garnison lag, ist durch diese und Nr. 18 bewiesen.
34. *Țigla* privată convexă cu margini protuberante, 0.48 lungă, 0.37 înaltă, cu sigile în tip de cercuri, și cu inscripțiunea Q. P. B. veđi Torma Nr. 22.

35. *Cărămidă* quadrată, 0.22^{1/2} înaltă, 0.22 lată, 0.6 grosă, aflată la Orșova vechiă cu cifra XIII în riliev.
36. *Lampă* de lut cu inscripțiunea: FORTIS, frântă, format mărunt.
37. *Lampă* de lut încovoiată, la mănunchiū decorată în chip de frunză, format de mijloc.
38. *Lampă* de lut cu mănunchiū, format mărunt.
39. *Lampă* de lut cu cunună, în care între două gaure stă corbul cu capul întors și cu inelul în cioc. Format mare, 0.15 lungă, 0.10 lată, 0.350 grosă.
40. *Chieia* de bronz 0.450 lungă.
41. *Mărgea* smalțată în colorī diferite 0.3 în diametru.
42. Fragmente 4 de *cheramică* cu decorațiuni varic impresse.
43. Fragment de *mosaic*. Tote obiectele de mai sus sunt dela Grădiște.
44. *Statuă* de bronz, 0.12 înaltă, Fortuna în chlamidă, pe cap cu decorațiune cornurată, în stēnga cornu-copiae, în drēpta plecată în jos ceva instrument. S'a aflat la Cigmēu.
45. *Pistornic* scobit în lemn.
46. *Reliquiar* între două tăblițe de sticlă, de-o parte icōna Preacuratei Vergure cu fiul în brațe, de cea parte reliquie S. Venanțiu.
47. *Orologiū* de aur, fabricat la Menat. Paris 1812.

Dela publicarea acestui Circular s'aū mai adaus și alte obiecte atât la Museū, cât și la colecțiunea de numismatică, pastrată și acēsta în Reședința episcopescă și descrisă mai deaprobe în același Circular. Deosebită mențiune merită un fragment de marmoră sepulcrală adusă dela Grădiște în anul 1901, și care este lungă de 145 cm., lată 76 cm., grosă și ornată

cu un bas-reliev fin lucrat și provădută cu inscripțiunea :

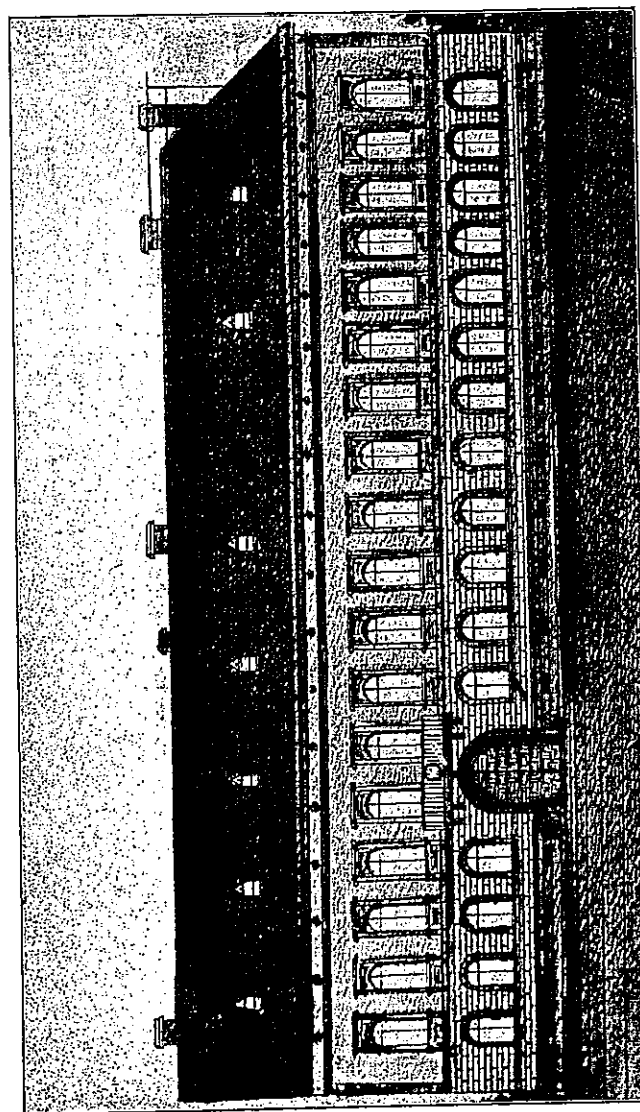

XX.

Cancelaria diecesană.

Privitor la Cancelaria diecesană, a cărei funcționare regulată este indispensabilă pentru buna administrațiune bisericească, în actele de fundare ale Episcopiei, s'a stipulat numai atâta, că se va asemna la libera dispoziție a Episcopului o sumă aversională corespunzătoare din partea Statului, până atunci până când prin conferirea de bunuri nemișcătoare se va prevedea altmintea, ca și pentru menținerea Bisericii Catedrale, a Reședinței episcopesci și a Capitulului.

Drept'aceea Ministeriul de culte și instrucțiunea publică sub datul de 4 Martie 1856 Nr. 3319/941 a aplacidat, și cu Nr. 4643/1362 din 27 Martie același an a pus în curgere ca pașal pentru Cancelaria diecesană suma de 1200 fl. m. c. La acesta Episcopul Dobra prin scrisoarea de dat 17 Novembre 1856 Nr. 328, a remonstrat cerând o sumă mai mare și anume pentru Directorul Cancelariei și Secretarul epis-

REȘEDINȚA EPISCOPESCĂ DIN LUGOȘ

copesc 800 fl., pentru Notarul consistorial 600 fl., pentru fiscul diecesan 400 fl., pentru un cancelist 300 fl., pentru cursor 100 fl., și pentru material 500 fl. Răspunsul Ministeriului a fost, că suma de 1200 fl. se pune în curgere dela datul rezoluțiunei majestatică, 28 Februar 1856, și că pe viitor se lucrăză pentru ridicarea sumei acesteia la 2000 fl. În urmare, Episcopul sub Nr. 949—1857 a cerut faptica ridicare a paușalului la suma de 2000 fl. Resultatul însă a fost, că a rămas și pe mai departe tot numai suma de 1200 fl., ridicată la 1260 fl. prin schimbarea valutei; ba încă și aceea se punea în curgere numai pe câte doi ani până la anul 1870, când s'a pus în curgere în mod stabil.

În anul 1871 Episcopul Oltean a cerut la rândul seă ridicarea paușalului la 2000 fl.; resultatul însă a fost negativ. Tot cu resultat negativ aă rămas și reprezentațiunile făcute de Episcopul Mihályi sub Nr. 1620—1884, când s'a cerut ridicarea numai la 1575 fl. precum și sub Nr. 471 din anul 1887.

Invederată fiind insuficiența vechiului paușal de 1260 fl., în anul 1898 Episcopul diecesan sub Nr. 3363 de noă a luat firul reprezentațiunilor de mai înainte. Resultatul atunci a fost favorabil, întru cât Ministeriul de culte și instrucțiunea publică sub datul de 15 Sept. 1900 Nr. 37732 pe anul 1900 pe lêngă vechiul paușal a aplaciat ca ajutor suma de 2400 cor. În anul următor s'a reinnoit cererea pentru acest ajutor: răspunsul însă până la finea anului 1902 încă n'a sosit.

Fiind așadar de tot prea modest și insuficient paușalul, chiar dela începutul diecesei Episcopul a

fost necesitat, să iea în sarcina mensei episcopesci proviziunea personalului intern al Cancelariei. În timpul vacanței Scaunului episcopesc acest personal primesce adausuri suplimentare pentru proviziune din venitul intercalar.

Regulamentul intern pentru buna funcționare a Cancelariei, se cuprinde în Statutele pentru organizarea oficiilor diecesane, publicate în Sinodul diecesan ținut în anul 1882.

Arhivul diecesan, ca parte întregitoare a Cancelariei, cuprinde actele și documentele privitoare la cauzele rezolvate ale administrațiunii bisericesci.

Dieceea Lugoșului fiind formată din parochii cari mai înainte se țineau de diecesele Făgărașului și Orădii-mari, actele mai însemnate privitoare la acele parochii au fost scóse din arhivele acestor diecese. Spre acest scop în a. 1856 esmișii Episcopiei Lugoșului la Blaș, Prepositul Stefan Moldovan, la Oradea-mare, Canonul Michail Nagy, au segregat actele referitoare la parochiile adnexate, și anume cele pentru parochiile din Transilvania și Zarand dela Blaș începând cu actul din 30 Ianuarie 1850, iară dela Oradea-mare cele pentru parochiile din Bănat începând dela anul 1831 încóce.

De-óre-ce însă s'a observat că din lipsa unor acte referitoare la parochiile din Transilvania și Zarand, ca unele cari datéză dela unirea din 1700, ori și de mai înainte, unele cauze nu se pot rezolva după recepință, Consistoriul episcopesc în anul 1877 a însărcinat pe Canonul și Director al cancelariei diecesane Petru Pop, ca din arhivul din Blaș, cu concesiunea metro-

politană, să scóta tóte ac'ele ce se țin de parochiile acestei diecese din părțile transilvane. Astfel s'au scos și adus la Lugoș mai multe acte începând din a. 1731.

Tot din motivul arătat mai sus s'a simțit necesitatea de a se mai procura unele acte și din arhivul diecesan dela Oradea-mare, ceea-ce s'a și întâmplat în a. 1887 când Ordinariatul de Oradea-mare a străpus mai multe acte dintre anii 1774—1831.

Actele aduse dela Blaș și Oradea-mare, afară de cele din 1771—1831, sunt legate în fascicle de câte 3—400 numerii și înduse și înregistrate în protocoale deosebite.

Dela anul 1856 încóce de când a început a funcționa Cancelaria diecesană, despre tóte actele sunt Protocoale și indice regulate. Actele rezolvate se păstréză legate în fascicole după numerii, câte 3—400 numerii. Excepțiune fac cele de pe 2—3. ani din urmă cari fiind-că trebuie consultate mai des și astfel trebuie să fie mai la îndemână, sunt aședate în fascicole după protopopiate.

Personalul aplicat în Cancelaria diecesană dela început și până în timpul prezente, a fost acesta:

Directorii, Secretarii episcopesci, Notarii consistoriali: Michail Nagy 1855—1855; Andrei Pop Liviú 1857—1859; Ioan Tomici 1857—1859; Petru Pop 1859—1862, apoi 1876—1879; Ioan Oltean 1863—1870, când fu numit Episcop; Michail Perian 1871—1891; Ioan Madincea 1891—1892 not. substitut; Nicolaú Nestor 1891—1895, apoi ca director 1902—; Iuliu Rațiu 1895—1897; Ioan Boroș 1897—

1902; George Popovici 1898—1899 not. substitut;
Dr. Daniele Fireza 1899—.

Vice-notari consistoriali, archivari:
Moise Moişescu, Nicolaŭ Madincea, Beniamin Densu-
şian, Alesandru Moga, George Telescu, Stefan Radic,
Demetriu Grecu, Ioan Botoş, Nicolaŭ Nestor, George
Popovici, Dr. Teodor David, Iuliu Raşiu, Stefan Pop,
Corneliu Iubaş, Nicolaŭ Muntean, Valeriu Giurgiu,
Dr. Iacob Radu, Dr. Valeriu Frenţiu.

Practicanţi: George Trailă, Ioan Gheju, Au-
gustin Blăşan, Demetriu Poşar, Aurel Iechim, Simeon
Tamaş, Nicolaŭ Bolboca, Laurean Luca, Nicolaŭ Hoza,
Virgiliu Popescu, Iosif Petean, Victor Poruţiu, Jeronim
Pascu, Ioan Ţucu, Nicolaŭ Zugrav, Michail Jivanca,
Vasile Lohan, Petru Muntean, Nicolaŭ Fabian, Vasile
Jivanca.

Advocaţi diecesani: Aloisiu Vlad 1857—1860;
Alesandru Makay 1860—1867; Stefan Putnik 1867
—1875, Dr. Ioan Maior 1875—1883; Fabiu Rezei
1883—1887; Zenobiu Bordan 1887; Demetriu Sălă-
gian 1887—1894; Dr. Ludovic Blasko 1895—1898;
Dr. Isidor Pop 1898—.

Ioan Boros,
Canonic.

Patronul
Diecesei Lugosului

şi

Bisericeii Catedrale din Lugos,

este

Prea Sânta Treime

intre

Dumnezeesca, Minunata şi Mântuitoarea

Pogorirea Spiritului Sânt

Arătata cu Mărire.

SANCTITATEA SA
PONTIFICELE ROMAN

LEON XIII.

MAJESTATEA SA

FRANCISG IOSIF I

IMPĚRAT AL AUSTRIEI ETC.

ȘI

REGE APOSTOLIC AL UNGARIEI.

ESCELENȚA SA

DR. VICTOR MIHALYI DE APSA

ARCHIEPISCOP ȘI METROPOLIT GR.-CATOLIC

DE

ALBA-JULIA ȘI FĂGĂRAȘ.

EPISCOPUL DIECESAN

DR. DEMETRIU RADU

EPIS COP GR.-CAT. DE LUGOȘ.

VENERATUL CLER

AL

DIECESEI GR.-CAT. ROMÂNE

A

LUGOȘULUI.

Veneratul Capitol

al Bisericeii Catedrale din Lugos

Preposit

PETRU POP, Canonic, Archipresbiter sau Preposit capitular, Prelat Domestic al S. S. Pontificelui Roman, Vicar general episcopesc, Preşedinte al Tribunalului matrimonial diecesan şi al Esaminatorului prosinodal, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Lector

BENIAMIN DENSUŞIAN, Canonic lector sau Archidiacon şi Decan al Bisericeii catedrale, Esaminator prosinodal, Director al şcolii de fete gr. cat. «Jova Popovici» din Lugos, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Custode

IOAN BOROS, Canonic custode, Provicar general episcopesc, Decan al Timişorei, Inspector general şcolastic diecesan, Preşedinte al Reuniunii Docenţilor gr.-cat. din ţinutul Lugosului, Director al Cassei Centrale Diecesane, Esaminator Prosinodal, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Şcolastic

IOAN MADINCEA, Canonic şcolastic, Decan al Oraviţei, Esaminator Prosinodal, Censor al cărţilor bisericesti şi şcolastice, Defensor al Profesiunii Monastice şi al Tribunalului Matrimonial, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Cancelar

MICHAIL GIAN, Canonic cancelar, Decan al Huniadórei,
Esaminator Prosinodal, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Prebendat

NICOLAŪ NESTOR, Canonic prebendat, Decan al Ha-
tegului, Director al Cancelariei diecesane, Notar capitular și al
Esaminatoriului Prosinodal. Cassier la Cassa Centrală Diece-
sană, Asesor al Sântului Scaun episcopesc.

Canonicatul onorar

Este vacant.

Ordinariatul Episcopesc gr. cat. de Lugos

Sântul Scaun Episcopesc

Președinte

EPISCOPUL DIECESAN

Vicar general Episcopesc

PETRU POP, Preposit capitular.

Provicar General Episcopesc

IOAN BOROS, Canonic custode.

Vicar Foraneu Episcopesc

Dr. IACOB RADU, Vicar Foraneu Episcopesc și Protopop al
Hațegului, Președinte al Reuniunii Docenților din ținutul
Hațegului, Asesor al Sântului Scaun episcopesc, doctor
în Filosofie și în S. Teologie.

Asesorii Consistoriali

Membrii Veneratului Capitul al Bisericeii Catedrale, Vi-
carul Foraneu al Hațegului și următorii:
DEMETRIŪ RUSU, Protopopul Varadiei, paroch I în
Varadia.
GEORGE TEDESCU, Protopopul Timișorei, paroch în Arad.
STEFAN RAJIC, Protopopul Jiului, paroch în Petroșeni.

DEMETRIU GRÉCU, Protopopul Buziaşului, paroch în Silha, fisc consistorial.

AUGUSTIN BLĂŞIAN, Protopopul Babolnei, paroch în Sécărămb.

IOAN POP, Protopopul Huniadórei, paroch în Huniadóra.

GEORGE POPOVICI, Protopopul Lugoşului, paroch în Lugoş.

IULIŪ RATIŪ, Protopopul Cudşirului, paroch în Oréştie.

NICOLAŪ BOLBOCA, Protopopul Vermeşului, paroch în Vermeş.

Dr. LAURIAN LUCA, Protopopul Torontalului, paroch în Comloşul-mare, doctor în dreptul canonic.

VICTOR PORUŪIŪ, Protopopul Oraviţei, paroch în Oraviţa.

VINCENŪIŪ POPOVICI, Preot iubilat, paroch în pensiune.

IOAN VULCAN, Protopop emerit, paroch în pensiune.

NICOLAŪ POPESCU, preot iubilat paroch în pensiune.

IAOCHIM FRENŪIŪ, paroch în Zăbian.

NICOLAŪ SECĂŞAN, Preot iubilat, paroch în Silaş.

GEORGE TRĂILĂ, Paroch în Timişóra.

PAUL IORGOVICI, Paroch în Varadia.

PETRU BIRTA, Protopop emerit, paroch în Hălmaş.

SOFRONIŪ PASCU, Paroch al doilea în Ticvaniul-mare.

IOACHIM CRIŞAN, Paroch în Zorlenţul-mare.

Dr. TEODOR DAVID, Protopop onorar, Capelan militar cl. I. doctor în S. Teologie.

Dr. DANIEL FIREZA, Secretar episcopesc, Secretar şi Referent al Tribunalului, Matrimonial, Notar concistorial doctor în Filosofie şi S. Teologie.

IOAN DREGHICI, Paroch I în Cudşir.

AURELIŪ IECHIM, Paroch în Budinţi.

GEORGE MORARIŪ, Paroch în Isgar.

CONSTANTIN POP, Adm. protopopesc al Halmajului, paroch în Baia de Criş.

CORNELIŪ TEAHA, Adm. protopopesc al Ciacovei, paroch în Liget.

Din alte diec. e:

Dr. AUGUSTIN BUNEA, Canonic custode metropolitan în Blaş.

Dr. VASILE HOSSU, Prelat Domestic al S. S. Pontificalui Roman, Canonic şcolastic metropolitan în Blaş.

Dr. VICTOR SZMIGELSKI, Canonic cancelar metropolitan în Blaş.

IOAN BUTEAN, Archidiacon onorar, Directorul gimnasiului din Beiuş.

ALESANDRU GERA, Protopop onorar, Esactor dominal în Beiuş.

Notar consistorial

Dr. DANIEL FIREZA.

Vicenotar consistorial

► Dr. VALERIŪ TRAIAN FRENŪIŪ, Vicenotar consistorial, arhivar şi bibliotecar diecesan, doctor în S. Teologie.

Fisc consistorial

DEMETRIU GRÉCU, Protopopul Buziaşului.

Advocat diecesan

Dr. ISIDOR POP, avocat, doctor în drepturi.

Medic diecesan

Dr. IACOB MAIOR, Protofisic onorar al Comitatului Caraş-Severin, Medic primar al oraşului Lugoş, doctor în Medicină universităţii.

Cassa Centrală Diecesană

Director

IOAN BOROŞ, Canonic custode.

Cassier

NICOLAŪ NESTOR, Canonic prebendat.

Comptabil

VALERIŪ GIURGIU, preot.

Cancelaria diecesană

Directorul Cancelariei

NICOLAŪ NESTOR Canonic prebendat.

Notar

Dr. DANIEL FIREZA.

Vicenotar, Arhivar și Actuar

Dr. VALERIŪ TRAIAN FRENȚIŪ.

Practicant

NICOLAŪ FABIAN, teolog.

Cursor

Vasilii Luca.

Aula Episcopescă

Sererețar

Dr. DANIEL FIREZA.

Ceremonier

IOAN ȚUCU, Diacon catedral și Capelan, Catechet la Gimnaziul de stat, școla de fete și școla industrială în Lugos.

Tribunalul Matrimonial

Președinte

PREPOSITUL CAPITULAR.

Asesori

Membrii Veneratului Capitul și Protop. Lugosului GEORGE. POPOVICI.

Secretar și Referent

Dr. DANIEL FIREZA.

Esaminatorul Prosinodal

Se compune din membrii Veneratului Capitul.

Esactoratul diecesan

Este compus din membrii Ven. Capitul.

Biblioteca diecesană

Bibliotecar

Dr. VALERIŪ TRAIAN FRENȚIŪ.

SERIA DECANATELOR

DISTRICTELOR PROTOPOPESCÎ

PAROCHIELOR, CURAȚIELOR, COOPE-
RATURELOR ȘI FILIALELOR

DIN

DIECESA LUGOSULUI.

I.

Decanatul catedral.

In Comitatele Caraș-Severinului și al Timișului.

Decan

BENIAMIN DENSUȘIAN, Canonic lector.

Vicariatul Timișan

saŭ

Archidiaconatul Părților bănățene.

Istoricul. — Aŭ trecut, e drept, 120 de anŭ dela încetarea Vicariatului gr.-cat. rom. timișan; totuși, după-ce pe de o parte acela a jucat mare rolă întru manținerea și lăŭirea S. Uniri în părțile bănățene până la înființarea și dezvoltarea protopopiatelor noastre; iar pe de o altă parte, după-ce urmele i-aŭ rămas în dotațiunea de care se bucură și acuma aceste protopopiate: cu cuviință este, ca, în fruntea istoricului acestor protopopiate, să reîmprospetăm memoria și fazele prin cari a trecut același Vicariat.

Din munificența Impărătesei *Maria Teresia*, cu rezoluțiunea de dat 26 Iulie 1776 s'a înființat Diecesa gr.-cat. de *Oradea-mare*. Tot atunci s'a stătorit că, după-ce acea episcopie se estinde și preste districtul timișan, iară acesta este prea depărtat dela Reședința episcopescă, — să se constituie un vicar epis-

copesc, cu aceea condiție ca de vicar să se denumescă unul din cei doi parochi existenți în acel district, adică din Timișóra saii din Zabran.¹

Înființarea Vicariatului s'a aprobat și prin literile fundamentale de d. 16 Febr. 1781, prin care Impăratul Iosif II întărind fundarea episcopiei de Oradea-mare a dispus ca a fără de cele 5 stăle canonice să fie constituit vicar episcopesc în districtul timișan.² Astfel înființându-se Vicariatul, vicar a fost denumit parochul din Timișóra *Nichefor Aron*. Tot odată pentru adaptarea edificiului parochial, pe seama vicarului și a doi călugări misionari s'a aplăcidat suma de 4000 fl.

Existența Vicariatului însă a fost de scurtă durată. Pentru că abia trec 5 ani dela înființare, când după mórtea vicarului *Nichefor Aron*, întimplată la 26 Iunie 1781, se și încep tractativele pentru desființarea aceluia.

Administrățiunea camerală bănatică adică cu dt. 1 Iulie 1781 propune comisiunei aulice de încorporare a Comitatului la Ungaria, că, după-ce în decurs de mai mulți ani unirea în Timișóra nu progresază, așa încât afară de vicar și cantor alți credincioși uniți nu ar fi, și nici că se pôte spera lățirea unirei, susținerea vicariatului cu misionari, cantor și biserică ar fi cheltueli zădarnice, ba încă s'ar putea cruța și suma de 4000 fl. aplăcidată pentru adaptarea casei vicariale, — propune suprimarea aceluși Vicariat, și încă așa ca biserica și locuința parochială gr. cat. să se transpună în folosință romano-catolicilor din Timișóra-Fabric. Propunerea acesta s'a comunicat spre declarare Episcopului de Oradea-mare *Moise Dragossy*, carele prin reprezentațiunea sa de dat 19 Octobrie 1781, insistă pentru menținerea și mai departe a Vicariatului. Instituțiunea acesta, țice Episcopul, s'a înființat deodată cu Episcopia de Oradea-mare pentru lățirea și întărirea unirei în Bănatul timișan. Dacă însă acest scop, față cu multele și grelele pedecă puse de cătră gr. orientali sârbî, nu s'a putut încă realiza, vina o

¹ Cfr. Representarea Episcopului *Moisi Dragossy* de d. 20 Iulie 1781.

² Cfr. *Schematismus historicus Vener. Cleri dioec. gr. r. cat. Magno-Varad. 1900 pag. 46.*

pórtă chiar și auctoritățile civile administrative, căci n'au dus în îndeplinire decretul pentru înființarea Vicariatului, adică nu s'au aplicat cei doi misionari, cari după intențiunea împăratăescă aveau să iasă prin sate pentru vestirea unirei, și nici n'au realizat adaptarea locuinței destinate pentru vicar și misionarii ajutători. Pe lêngă această reprezentare, Episcopul *Dragossy*, după mórtea Vicariului *Nichefor Aron*, pentru complinirea Vicariatului cu d. 20 Iulie 1781 a propus Impăratului doi individi, anume pe *Grigoriu Vidray* parochul *Beiușului* și pe *Teodor Szabó* din *Zabran*; iar după abdicerea lui *Vidray*, în locul aceluia a propus pe *Paul Bereghi*, Canonic în *Oradea-mare* și administratorul parochiei *Timișóra*.

În anul 1790, după abdicerea lui *Paul Bereghi* dela administrarea parochiei *Timișóra*, Episcopul a făcut nouă propunere pentru denumirea vicarului, în persónele lui *Alesiu Pocsy* paroch în *Arad* și *Ioan Cornelli* paroch în *Vad* și vice-archidiacon de *Sebes-Körös*. Reprezentările acestea însă au ramas fără de rezultat dorit; pentru-că vicar nu s'a mai denumit, misionari la *Timișóra* nu s'au dispus, dotațiunea vicarială s'a sistat, lăsându-se o parte a acelei pentru lipsele parochiei din *Timișóra*; ba încă magistratul orașului *Timișóra* a propus chiar și desființarea parochiei noastre. În loc de rezolvarea favorabilă a cestiunei Vicariatului, la reprezentarea Episcopului a urmat adică rezoluțiunea împăratăescă prin care s'a țis că, cauza denumirii vicarului se amână și aplicarea provisorie a dotațiunei vicariale rămâne în starea de mai înainte.

Astfel s'a întimplat, că Vicariatul, de fapt a avut durată numai de 5 ani, așa că după mórtea vicarului *Nichefor Aron*, începând cu anul 1783, Vicari n'au mai fost ci numai Archidiaconi și Vice-Archidiaconi saii *Protopopi* ai părților bănățene, cari amăsúrat împrejurărilor au fost parochii din *Timișóra*, *Arad*, *Zábran* și *Măcău*.

Dotațiunea vicarială s'a determinat în anul 1777 astfel:
1. Pentru Vicar, 800 fl., 8 clăi de fên și 90 meși ovês; 2. pentru fie-care din cei doi misionari câte 400 fl., 6 clăi de fên și 60 meși ovês. Episcopul *Dragossy* a cerut dela cômisiunea au-

lică de incorporare, ca pentru asigurarea și stabilirea dotațiunei vicariale, și a celei parohiale din Zabran, în locul dotațiunei ficsate în bani și naturalie, să se dea bunuri imobile ale căror venite să formeze dotațiunea nealienabilă a vicariatului, respective a parohiei din Zabran. Propunerea acésta nu s'a primit, ci dotațiunea a rămas cea veche.

După mórtea vicarului Nichefor Aron (1781) s'a sistat dotațiunea vicarială, și numai în jumetate adică 400 fl. s'a dat pentru dotațiunea parochului, cantorului și bisericei parohiale din Timișóra. Inzădar s'a făcut propuneri repetite pentru denumire de vicar, și prin urmare și pentru asigurarea dotațiunei vicariale, aceea dotațiune în totalitatea sa nu s'a mai aplacidat. În urmare, Episcopul Ignațiu Darabanth cu dat 5 Iunie 1790 a propus, că dacă cestiunea denumirei Vicarului nu se póte rezolva definitiv, atunci cel puțin în mod interimal să se asemneze pentru Archidiaconul părților bănatice Alesiu Pocsy, o dotațiune de remunerare în 400 fl. ca din suma acésta să póta acoperi spesele de excursiuni și de vizitare a parochiilor din Bănat, — ceea ce s'a și aplacidat.

Dotațiunea acésta a avut'o atât Alesiu Pocsy cât și succesorii lui în oficiu, Stancovici parochul din Macău și Avram Dobra paroch în Timișóra.

După mórtea acestora, subsidiul s'a sistat, dară apoi la întrepunerea Ordinariatului de Oradea-mare, prin rezoluțiunea majestatică, notificată cu decretul cameral de d. 29 Dec. 1841 Nr. 4416, acel subsidiu pentru viitor s'a aplacidat din Fondul religiunei, Protopopului din Timișóra pentru esmisiuni oficióse în parochiile bănățene. Prin rezoluțiunea majestatică de dat 27 Ianuar 1862, notificată Ordinariatului prin scrisóra Locutenenței de dat 8 Aprile 1862 Nr. 15225, subsidiul acesta de 420 fl. în mod definitiv s'a asemnat pe numele Ordinariatului episcopesc sub titlul de mai înainte al esmisiunilor oficióse. Din datul acestei rezoluțiuni suma de 420 fl. ca subsidiu protopopesc bănățan în rate semestrale se ridică de cătră Ordinariat și se împarte în mod egal între 9 protopopi sau púrători ai oficiilor protopopesci din părțile bănățene ale dieceșei Lugoșului.

Seria cronologică a Vicarilor respective Protopopilor Părților bănățene.

1. NICHEFOR ARON, vicar 1777—1781.
2. PAUL BEREGHI, administrator 1781—1783.
3. ALESIU POCSY, paroch și v.-archidiacon în Arad, apoi în Macău 1783—1816.
4. PETRU STANCOVICI, paroch în Macău 1816—1825.
5. AVRAM DOBRA, paroch în Timișóra 1825—1839.
6. FILIP MAGA, paroch în Zabran, vice-archidiacon 1839—1843.
7. NICOLAU FODOR, paroch în Chizdia și Zabran, vice-archidiacon provisor 1843—1844.
8. AVRAM MAXIM, 1844—1871.

I. Districtul Protopopesc al Lugoșului.

I. Istorical. — Protopopiatul Lugoșului se compune din nouă parochii, situate în Comitatele *Caras-Severin* și *Timiș*.

S'a înființat în anul 1856 cu parochiile: Lugoș, Balinți, Budinți, Coșteiu-mare, Hissias, Isgar, Nevrincea, Scăiuș, Valealungă, Vermeș, Zgribești, Zorlențul-mare. — De órece în anul 1860 unele comune din jurul Lugoșului s'aú întors la S. Unire, pentru mai bună administrare a acelora în 1865 acest Protopopiat s'a împărțit în trei protopopiate anume: Protopopiatul *Lugoșului superior*, cu scaunul în *Furloc*; al *Lugoșului inferior*, cu scaunul în *Silha*, și al *Buziașului*, cu scaunul în *Budinți*; însă așa că parochia Lugoșului a rămas esemptă, adică numai sub conducerea parochului ei, Protopopul Stefan Bercean.

Prin decisul consistorial de dat 17 Novembre 1876 Nr. 1451, numirile Protopopiatelor de «Lugoșul superior și inferior» s'aú schimbat, și s'a reactivat Protopopiatul Lugoșului, cu scaunul în Lugoș și cu parochiile: Lugoș, Balinți, Coșteiu, Dobrești, Nevrincea, Perul, Valealungă și Silha. Tot prin același decis, de Protopop al Lugoșului s'a denumit Demetriu Mihailescu, paroch în Lugoș și adm. protopopesc al Buziașului. Visitațiune

canonică s'a făcut la an. 1844 în parochia Lugoşului prin Episcopul de Oradea-mare Erdélyi, iar la an. 1876 prin Episcopul Mihályi, în parochiile Dobreşti, Nevrincea, Balinţ-Costeiu-mare, Pêrul, Silha şi Valealungă. Protopopiatul are un fond propriu, înfiinţat în anul 1881 din contribuiriile preoţilor districtuali, şi carele acuma dispune de un capital de 1130 coróne. Destinaţiunea fondului este ca din el să se ajutore la locul atâtii preoţii districtuali prin împrumuturi cu interese moderate.

Seria cronologică a Protopopilor: Stefan Bercean 1856 — 1865; Demetriu Mihailescu 1876 - 1879; Simeon Tamaş 1880—1889; Vicenţiu Grozescu 1890 - 1898; George Popovici 1899—.

II. Oficiul protopopesc.

1. Protopop: **GEORGE POPOVICI**, Parochul Lugoşului.
2. Notar protopopesc: **DEMETRIU GRECU**, Protopopul Buziaşului şi Paroch în Silha.

III. Forul protopopesc. Pentru Districtul protopopesc al Lugoşului şi Buziaşului.

1. Preşedinte: **GEORGE POPOVICI**, Protopopul Lugoşului
2. Vice-preşedinte şi asesor I: **DEMETRIU GRECU**, Protopopul Buziaşului.
3. Asesor II: **TIT DOMŞA**, paroch în Valealungă.
4. Asesor III: **SIMION POPOVICI**, paroch în Racoviţa.
5. Asesor IV: **NICOLAŪ BĂRBUŞ**, cooperator în Silaş.
6. Notar al forului protopopesc: **TEOFIL CRIŞAN**, adm. paroch. in Ohaba-Forgaci.
7. Defensor matrimonial: **IOAN ŢUCU**, cooperator în Lugoş
8. Advocat al for. protopopesc: **Dr. ISIDOR POP**, avocat diecesan.

IV. Parochii.

1. **LUGOŞ (Lugos).** Scaunul Comitatului Caraş-Severin, şi Scaunul Episcopiei gr. cat. de Lugoş.

I. Istoricul. — Parochie înfiinţată în 1836 prin trecerea la Unire a mai multor familii în frunte cu Preotul gr. or. *Stefan Bercean.*

Acesta fusese denumit de cătră Episcopia sêrbescă din Verşet de preot gr. or. în Lugoş, dar Protopopul gr. or. Athanasievici l'a împedecat de a-şi ocupa parochia. Atunci dênsul împreună cu o mulţime din partisanii scî, a trecut la Unire. În urma acestora Protopopul unit Avram Dobra din Timişóra, la îndemnul Episcopului rom. cat. Lonovici de acolo, a venit la Lugoş, unde făcând conscrierea celor trecuţi şi constatând 64 de familii gr. catolice, a propus Episcopului Samoil Vulcan de Oradea-mare să constituie parochie şi să denumescă de paroch pe Stefan Bercean, ceea ce s'a şi întîmplat. Constituirea parochiei s'a notificat auctorităţilor politice, erariale şi militare de órece Lugoşul era opid cameral. Erariul fără de dificultăţi a primit patronatul parochiei şi cu datul de 1 Februar 1836, în mod provisor a asignat pentru paroch dotaţiunea de 150 fl., iară cu resoluţiunea camerală de d. 22 April 1837 Nr. 4426,4554 a aplacidat provisorie 90 fl. cens cuartirial. Cu ceva mai târziu consiliul cameral de Locutenenţă cu dat 13 Iunie 1843 Nr. 21765, a regulat dotaţiunea parochiei astfel: pentru paroch 300 fl. m. c. congruă, şi 60 fl. pentru excursiuni în filiale, şi totodată a sistemisat şi staţiunea capelanală cu salar anual de de 150 fl. din cassa erarială. Dotaţiunea acesta prin resoluţiunea Ministeriului de culte de dat 12. Febr. 1871 s'a întregit pentru paroch cu 141 fl. din Fondul religiunei. Pentru ameliorarea şi stabilirea dotaţiunei parochiale, încă dela anul 1841, de dóare orî s'a făcut încercare, ca din cele 6 sesiuni, ţinute de cătră preoţii gr. or. din Lugoş una să se dea parochiei gr. cat., dar până acuma fără de nici un rezultat.

La început parochul a locuit în casele sale proprii, bucurându-se, precum s'a spus, de suma de 90 fl. ca cens de cuartir. În anul 1843 însă Erariul a cumpărat casele atunci cu etaj, şi după adaptarea lor le a destinat de locuinţă parochială, spre care scop servesc şi acuma.

După înfiinţarea parochiei la a. 1836, gr. catolicii numai decât au cerut, ca pentru celebrarea cultului divin să li-se străpună lor bisericuţa gr. or. închinată în onórea S.-lui Nicolaū, turnul careia esistă până în ziua de adî, dar gr. orientali s'au opus, măcar-că aveau o altă biserică pompósă.

Și astfel ai nostri s'au văduț siliți a celebra cultul dumnezeesc într'o capelă foarte modestă, așezată în casă luată în chirie cu 90 fl. Comuna politică a oferit comunității biser. gr. cat. spre scopul edificării bisericei diferite întravilane, dară credincioșii nu au acceptat nici unul, ci au cerut dela locurile mai înalte, ca biserica lor să se edifice în piață. În urmarea acestora Camera aulică cu dat 2 Nov. 1838 a dispus, că biserica să se edifice în piață, aplacidând spre scopul acesta suma de 18879 fl. din visteria statului. Zidirea bisericei însă, din cauza repețitelor protestări ale gr. orientalilor, numai în anul 1843 s'a putut începe. Dar abia s'au început, și lucrările au trebuit să se oprască, din motiv, că Patriarchul dela Carlovești s'a făcut ecoul pomenitelor protestării până la treptele Înaltului Tron. Afară de întârzierea lucrărilor însă, protestările alt rezultat n'au avut; pentru-că la mandatul majestatic, aceleași lucrări s'au continuat până ce în 1854 s'au și terminat pe deplin. Astfel, în mijlocul celei mai mari însuflețiri din partea credincioșilor nostri, în sărbătorea «Intrării în biserică» din anul 1854 s'a început, și de atunci zilnic se continuă slujirea S. Liturgii în biserica noastră din piața mai de frunte a Lugoșului.

Pentru administrarea mai bună și mai promptă a parohiei în anul 1843 s'a sistemizat și stațiunea capelanală, aplacidându-se din partea Erariului ca salar 150 fl., iară la a 1844 pentru locuință s'a cedat casa erarială, în care s'a așezat și școala și locuința docentală.

Cu ocaziunea înființării Episcopiei Lugoșului biserica, la început numai parochială, a fost ridicată la demnitatea de Biserică Catedrală. Plăcut ni este a aminti și aceea, că Biserica acésta, în anul 1852 a fost vizitată de M. S. Impăratul și Regele Apostolic Francisc Iosif I, în trecerea sa spre Transilvania. În 1855 a fost vizitată de cătră Nunțul Apostolic Viale Prelă, carele însoțit de Episcopul Erdélyi dela Orade și de Alexi Episcopul Gherlei, a venit la Lugoș și de aci la oltă cu Episcopul Dobra au mers la Blaș, pentru instalarea Metropolitanului Alendru Șterca Șuluțiu. În 1868 a vizitat biserica Nunțul Apostolic Mariano Falcinelli.

Școala elementară mixtă s'a deschis în 1 Novembre 1838, în local închiriat; iar în 1844 a fost așezată în localul erarial, în care se află și de presinte. Dotațiunea învățătorască a fost la început 60 fl. și 6 stingini de lemne. Mai târziu s'a ridicat la 262 fl., 40 măsurii de grâu și 6 stingini de lemne. Până la 1873 stațiunea docentală a fost împreună cu cea cantorală; atunci însă aceste două stațiuni s'au despărțit, rămânând docentele numai ca cantor secundar. Primul învățător a fost Ioan Marcu.

În 1898 s'a deschis școala deosebită pentru instrucțiunea fetițelor, din Fundațiunea «Jova Popovici»; și astfel școala cea veche a rămas numai pentru băieți.

Seria cronologică a Preoților. PP. Stefan Bercean 1836—1870; Stefan Moldovan Preposit capitular, Adm. interimal 1870—1871; Demetriu Mihailescu 1871—1879; Michail Perian, Secret. episcopesc, Adm. interimal 1879—1880; Simeon Tamaș 1880—1889; Vincejiu Grozescu 1889—1897; Ioan Madincea, Canonic, Adm. interim. 1897—1898; George Popovici 1898—

Seria Capelanilor. PP. Ioan Creț 1839—1840; G. Iacobescu 1840—1844; Ioan Curuț 1844—1846; Ioan Bercean 1846—1847; Teodor Miescu 1847—1857; Benjamin Densușian 1857—1859; Ioan Vulcan 1859—1860; George Bercean 1860—1871; Iosif Teodorovici 1871—1888; Iuliu Rațiu 1888—1896; Ioan Țucu 1896—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *GEORGE POPOVICI*, Protopopul Lugoșului.
2. Capelan: IOAN ȚUCU.
3. Docente-Cantor secundar: IOSIF MICLĂU.
4. Docentésă la școala de fete « Jova Popovici»: ANA BABOIŪ.
5. Cantor catedrale: VASILE JIVANCA.
6. Curator primar: DEMETRIU DOBRIN.

III. Biserica, de pētră, edificată dela 1843—1854, cu 22181 fl., anume 18879 fl. dela Erariu, și 3302 fl. din Fondul religiunei; iar instruirea internă a constat 19739 fl. 50 cr. din Fondul religiunei. — *Hramul*, Pogorirea Spiritului Sânt.

Patron, Erariul, reprezentat prin Ministeriul de agricultură.

Casă parochială și capelană de pétră. — Matricule sunt din anul 1836.

Școala de băieți, de pétră. Școala de fete, de pétră. — Școlari oblig. în total 128, frec. școala confesională 98.

Beneficiul parochial, Bani, 756 cor. dela Patronat, 283 cor. 50 fil. din Fondul religiunii. Venit congrual: 955 cor. 24 fil. Beneficiul capelană, Bani, 300 cor. dela Patronat, ca Diacon al catedralei, 420 cor. Venit congrual: 334 cor. 10 fil. Beneficiul docental, sistemizat în 1874 Nr. 1816/1873, dela Patronat, 126 cor., dela Bis. catedr. 274 cor. 56 fil., dela Comuna politică 300 cor. Beneficiul docentesei, din Fundățiunea «Jova Popovici» 800 cor. și cuartir în localul școlei. Beneficiul cantoral, 800 cor., cens cuart. 80 cor. toate din pașalul Bisericii catedrale.

Averea bisericii parochiale cu finea anului 1901, 2775 cor. 82 fil. averea școl. 1206 cor. 02 fil.

Fundațiuni misale, 3 în capital 800 cor.

Fundațiuni școlastice, 3 în capital total de 1000 cor.

Numărul sufletelor.*

	Gr. cat.	R. cat.	Gr. or.	Conf. H.	Conf. A.	Unitar	Isr.	Departare dela Matre Km.
Lugoș	1029	7439	4761	789	437	16	1622	
Filiale:								
Caransebeș	71	2370	3400	174	100	1	380	40
Teregova	6	163	2936	36	1	—	14	
Mehadia	10	415	2015	15	—	—	40	106
Orșova	15	2657	1377	208	139	7	208	129
Făget	15	792	1358	111	29	2	172	33
Herendești	1	20	944	—	1	—	5	9
Total	1147	13856	16791	1333	707	26	2441	

* Note. I. Numărul sufletelor greco-catolice în Schematismul acesta vine însemnat pe baza conșcripțiilor nominale ce s'au făcut în singuraticile noastre parochii cu finea anului 1900. Iar numărul sufletelor Romano-catolice, Greco-orientale, de Confesiunea Helvetică, Augustană, Unitară și al celor Israelite, s'a luat după conșcripția poporală de stat făcută cu finea anului 1900.

II. Limba liturgică în toate parochiile diecesei Lugoșului este numai limba română. Escépțiune este numai în parochia Scăiuș, unde limba liturgică este cea slavă veche.

2. BALINȚI (Bálicz).

I. Istoricul. — Parochia s'a înființat în anul 1857. Tot în anul acela s'a deschis și școala gr. catolică, fiind aședată în edificiul erarial la olaltă cu capela. — Primul învățător a fost Teodor Molnar, carele la 1859 a fost chirotonit de preot.

Seria cronologică a Procoților: PP. Ivan Roșu 1857—1870; Demetriu Pop 1871—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: DEMETRIU POP.

2. Cantor: NICOLAŪ IGNEȘCU.

3. Curator: NICOLAŪ DUMITRU.

III. Biserică nu este, ci numai Capela, aședată în edificiul cedat din partea Erariului. *Hramul*, Inviera D. N. Isus Christos. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* sub un acoperiș cu capela. *Matricule*, din 1857. *Școlă* se ține în mod provisor în localitatea Capelei. *Școlari* oblig. 56, frec. 23. *Benef. paroch.* sistem. la 1857, în bani, 630 cor. din Fond. relig. *Venit Congrual:* 548 cor. 56 fil. *Averea biser.* în bani 818 cor. *Averea școlei*, 254 cor.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.
Balinți	300	121	449	20	2	22

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 16.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Bálicz*.

3. COȘTEIUL-MARE (Nagy-Kostély).

I. Istoricul. — Parochie înființată la 1847 prin întorcere la Unire a 30 familii, numărul cărora s'a înmulțit la 1858 când împreună cu preotul Demetriu Petrovici au mai trecut la Unire vre-o 80 familii. Până la an. 1870, când s'a edificat biserica, cultul divin s'a ținut într'o casă erarială de lângă stavilă, cedată spre acel scop. Până la 1857 școlă era comună cu filia Silha; în 1857 însă s'a deschis școlă separată numai pentru Coșteiul-mare. La început a fost aședată în locuința adm. parochial. Dotațiunea învățătorască a fost la început 105 fl.

dela Erariu, și 9 fl. pentru lemne. Primul învățător a fost Iordan Bot.

Seria cronologică a Preoților: PP. Ilie Paulescu 1847—1858; Demetriu Petroviță 1858—1863; Ilie Paulescu 1863—1876; Demetriu Grecu 1877—. Cooperator: Vasile Petroviță 1863—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *DEMETRIU GRECU*, Protopopul Buziașului.
2. Cooperator: VASILE PETROVIȚĂ.
3. Cantor-Docente: IOAN VĂIDEAN.
4. Curator: TANASE SÎRBU.

III. Biserica, de piatră edificată la 1870 pe spesele Fond. relig. de 6100 fl. și ale comunei biser. 1300 fl. *Hramul*, S. Martir George. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* s'a cumpărat la 1902 cu 1200 cor. *Matrioale*, din 1847. *Școala*, de piatră edificată la 1887 cu 2700 fl. dela comuna biser. *Școlari oblig.* 132, frec. 80. *Benef. paroch.*, în bani 630 cor. *Venit Congrual:* 685 cor. 12 fil. *Benef. docento-cant.* sistem. la 1900, dela comuna biser. 390 cor., din Fondul relig. 210 cor. *Averea biser.* în bani 1873 cor. 20 fil., în realit. 10 jug. *Averea școl.* în bani, 308 cor. 32 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Departare dela matre km.
Coșteiu-mare	826	7	560	—	1	11	
Filială:							
Coșteiu mic:	197	16	128	7	—	10	0.5
Total	1023	23	688	7	1	21	

Depărtare dela scaunul protopopesic Km. 7.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Szapáryfalva*.

4. DOBREȘȚI (Dobrest).

I. Istoricul. — Parochie înființată ca curajie la 1858 în urmarea trecerii la Unire a 30 familii. Numărul sufletelor gr. cat. s'a înmulțit apoi prin alte treceri urmate la 1865 și 1876. La început oficiul preoțesc a fost împreunat cu cel docental fiind dotațiunea preoțescă 150 fl. din Fondul relig. și cea docentală 100 fl. din Fondul studiilor. Dotațiunea preoțescă la an. 1898,

prin ridicarea curajiei la parochie, s'a sistemizat cu 592.40 cor. din Fondul relig. Școala s'a deschis la 1859 și a fost așezată într-o casa închiriată unde locuia și învățătorul. Primul învățător a fost Ioan Duna. — La 1867 pentru dotațiunea cantor-docentală s'a aplaciat din Fondul studiilor 100 fl. ceea ce la 1894 s'a întregit cu 200 fl. dela comuna biserică.

Seria cronologică a Preoților: PP. Ioan Roșu, adm. din Balinți 1858—1860; Teodor Molnar 1860—1863; Demetriu Pop 1863—1871; Panajot Francescu 1871—1874; George Petroviță 1874—1891; George Mihăilean 1891—1892; Iulian Suci 1892—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *IULIAN SUCIU*, adm. parochial și tot odată și Docente.
2. Cantor: IOAN MICOTA.
3. Curator: AVRAM BULGĂRESCU.

III. Biserica nu este, ci numai Capela, închiriată cu 160 cor. din Fond. relig. *Hramul*, S. Protet Ilie. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch* închiriată cu 160 cor. din Fondul relig. *Matrioale*, din 1859. *Școala* de piatră edificată la 1899 cu 4000 cor. dela comuna biser. *Școlari oblig.* 71, frec. 63. *Benef. paroch.* sistem. la 1898, în bani 592.40 cor. din Fondul relig. *Venit congrual:* 219 cor. 18 fil. *Benef. cant.-docent.* dela comuna bis. 400 cor., din Fondul stud. 200 cor. *Averea biser.* în bani 260 cor., în realit. 400 □°. *Averea școl.* 104 cor. 65 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Dobrești	453	—	176	—	—	
Filială:						
Barra	5	15	1062	3	7	2
Cladova	13	—	760	—	8	6
Ierșnic	34	—	553	—	5	4
Lăpușnic	27	6	483	—	6	1
Ohaba-lungă	170	10	258	—	15	2
Ohaba-sârbescă	15	24	832	1	5	4
Radmănești	4	29	687	—	3	4
Spatta	1	9	417	—	8	3
Total	722	93	5052	4	57	

Depărtarea dela scaunul protopopesc Km. 36.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Bălăneș*.

5. NEVRINCEA (Nevrincea).

I. **Istoricul.** — Comuna Nevrincea, colonisată pe la 1750 și 1774 cu familii române de oieri din părțile Hațegului, până la an. 1857 a fost parohie gr. or.; iar dela anul 1857 trecând la S. Unire mai întâiu 215 suflete, apoi 134 suflete, adică comuna întrégă, s'a prefăcut în parohie gr. cat. Biserica, școla și sesia parochială s'a dat gr. catolicilor prin decisiul Locutenenței de d. 28 Apr. 1858, și după-ce preotul gr. or. Mihaiu Rain încă a trecut la Unire în 1859 Nr. 1091/256 s'a sistemisat parochia. Despre esistența școlei gr. or. se face amintire pe la 1812, când a fost dascăl un anumit *Petri*. Mai apoi Nevrinceni și Clicioveni au înființat o școală comună, la care a fost învățător în 1835 *Isac Vuia*. Școla gr. cat. s'a deschis la 1859, fiind primul învățător *Ioan Ionescu* din Izgar. — Dotațiunea școlei noastre a fost la început din Fondul relig. și al stud. 105 fl., dela comuna bis. 10 metrii lemne și 3 jugere de pământ. La 1893 s'a sistemisat cu 614 cor.

Seria cronologică a Preoților, înainte și după trecere la Unire. *Înainte* de trecere: PP. Alesandru Petrascu 1774—1777; Nicolau (Nescu) Neagu sau Neagulovici 1777—1779; George Popovici 1780—1815; Simeon Popovici 1815—? Vichentie Manea 1816; Ioan Barboniu 1816—1857. — Dela înființarea parohiei gr. cat.: PP. Michail Rain 1857—1885; George Buldurean adm. 1885; Nicolau Nestor 1885—1887; Petru Pinteau 1887—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *PETRU PINTEA*.
2. Docente: *AURELIA PETRIȘOR*.
3. Cantor: *DEMETRIU NEDA*.
4. Curator: *PANTILIMON RAI*.

III. **Biserica**, de lemn edificată la 1878 cu 1250 fl., 900 fl. din Fondul relig., iar 350 fl. dela comuna biser. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* lipsesce.

Cens. quart. 60 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1778. *Școla* proprie de pără edificată de cătră comuna biser. cu 1600 cor. *Școlari* oblig. 51, frec. 41. *Benef. paroch.* bani 420 cor. din Fondul relig. Realit. 31 jug. *Venit congrual*: 1096 cor. 88 fil. *Benef. docento-cant.* sistem. la 1893, în bani 210 cor. din Fondul relig., dela comuna biser. 344 cor. Realit. 3 jug. *Averea biser.* în bani 2322 cor. 76 fil., în realit. 1 jug. 800 □^o. *Averea școlei* 395 cor. 68 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Departare dela matre Km.
Nevrincea	349	11	18	—	—	2	
Filială							
Cliciova	10	99	1064	1	1	7	2
Total	359	110	1082	1	1	9	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 14.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Bellenhulza*.

6. OHABA-FORGACI (Ohabaforgács în Comit. Timiș.)

I. **Istoricul.** — Parohie întorsă la S. Unire în 1899 și încă nesistemisată.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *TEOFIL CRISIAN*, adm. parochial interimal.
2. Docente: Preotul în mod provisor.
3. Cantor: *NICOLAE MOISE*.
4. Curator: *DIONISIE CARABAȘ*.

III. **Biserica** nu este, ci numai **Capelă** sub nu acoperemânt cu edificiul școlei, în care se află și quartir docental ridicat în 1901 pe spesele comunei bisericesci. *Casa paroch.* lipsesce. *Matricule*, din 1899. *Școlari* oblig. 69, frec. 38. *Benef. paroch.* nesistemisat. *Benef. docent.* Dela comuna bis. 200 cor. ajut. de stat 340, și 15 m. lemne de foc, computeate în 60 cor. quartir în natură.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.
Ohaba-Forgaci	663	18	1161	—	—	16

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 21.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Sinérszeg*.

7. PĚRUL (Perul).

I. Istoricul. — În această comună încă la an. 1852 au trecut la S. Unire 60 familii, dar nu preste mult iarăși au deficiat. La 1857 iarăși s'a unit 15 familii, și s'au afiliat la Costeiu-mare. La an. 1864 însă afară de 8 familii totă comuna a trecut de nou, când apoi s'a și înființat definitiv parochia. Cu trecerea la Unire, biserica, școla și sesiunea parochială au rămas în posesiunea gr. catolicilor; dară la an. 1865 în urma unei resoluțiunei mai înalte, biserica a trebuit să se dea înapoi gr. orientailor. — Școla s'a deschis la 1864 și a fost așezată în edificiul cel vechiu școl. până la 1893, când s'a edificat altul nou. Dotațiune docento-cantorală la început a fost 82 fl. aplicadași din Fondul studiilor și al religiunei, 3 $\frac{1}{2}$ jug. pământ, lemne de foc, cuartir în natură și o gradină de pomi. Dotațiunea acesta la 1895 dela comuna bisericăscă s'a întregit la 600 cor.

Seria cronologică a Preoților. PP. Ilie Paulescu adm. din Silha 1852—1857; Dem. Petrovici, adm. din Coșteul-mare 1857—1863; Avram Blăjescu 1864—1873; și Adam Blăjescu 1864—1873 cooperador și apoi paroch 1873—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: ADAM BLĂJESCU.
2. Docente-Cantor: IULIU BOLDUREAN.
3. Curator: GEORGE MATEȘESCU.

III. Biserica, de pĕtră, edificată la 1875 cu 5000 fl. din Fond. relig. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* lipsesce. Cens cuart. paroch. 120 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1864. *Școla* proprie de lemn, edif. la 1893 cu 875 fl. de cătră comuna biser. *Școlari* oblig. 106, frec. 78. *Benef. paroch.* în bani 551 cor. 50 fil. dir. Fondul relig., realit. 25 jug. *Venit congrual*: 1234 cor. 2 fil. *Benef. docento-cant.* sistem. la 1893, dela comuna biser. 436 cor., din Fondul relig. 164 cor. *Averea biser.* în bani 811 cor. 32 fil., realit. 3 jug. 800 □°. *Averea școlii* în bani 57 cor. 30 fil., realit. 2 jug. 1200 □°.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.
Pĕrul	545	13	108	17	—	11

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 11.

Posta ultimă *Szapáryfalva*. Stațiunea telegrafică: *Bálincz*.

8. SILHA (Szilha).

I. Istoricul. — Parochie înființată la 1847 când au trecut la Unire 6 familii. Până la an. 1857, pentru cei trecuți ca și pentru cei din Coșteiu-mare și mic cultul divin s'a ținut într'un edificiu erarial de lĕngă stavila Timișului. La an. 1857 de capelă pentru Silha s'a cedat un edificiu erarial din acea comună. — *Școla* până la an. 1852 s'a ținut în edificiul erarial din Costeiu-mic, iar dela 1852—1857 în edificiul erarial din Silha, când pentru Costeiu s'a înființat școla deosebită. Dotațiunea docentală până la 1857 a fost 105 fl.; din 1857 salar docental pentru Silha a rămas 60 fl., intravilan $\frac{1}{2}$ jug. și estravilan $\frac{1}{2}$ jug. Până la 1854 învățător a fost parochul Ilie Paulescu, apoi Dimitrie Hașeg.

Seria cronologică a Preoților. PP. Ilie Paulescu 1847—1876; Vasile Petrovici 1876—1877; Demetriu Grecu adm. paroch 1877—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: DEMETRIU GRECU protopopul Buziașului, adm. interimal.
2. Docente-Cantor: NICOLAŪ DOBIA.
3. Curator: FRANCISC PETRUCEAN.

III. Biserică nu este, ci numai Capelă proprie de pĕtră în edificiu erarial. *Hramul*, Bunăvestirea. *Patron*, Erariul, reprezentat prin Ministeriul de Agricultură. *Casa paroch.* sub un acoperemĕnt cu Capela. *Matricule*, din 1847. *Școla* proprie de pĕtră în edificiu erarial. *Școlari* oblig. 45, frec. 26. *Benef. paroch.* sistem. la 1857, în bani 630 cor. dela Patronat. În realit. grădină 1200 □°. *Venit congrual*: 497 cor. 88 fil. *Benef. docento-cant.* dela comuna biser. 180 cor., realit. 1 jug., ajutor de stat 500 cor. *Averea biser.* în bani 2866 cor. 68 fil., realit. 800 □°. *Averea școlii* în bani 326 cor. 74 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.
Silha	349	12	807	3	—	15

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 6.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Szapárfalva*.

9. VALEA-LUNGĂ (Valealunga).

I. Istoricul. — Parochie înființată la 1856 în urmarea trecerei comunei întregi la Unire. — Școla s'a deschis la 1857 în edificiul vechi școl., care a existat până la 1888, când s'a edificat școla nouă de adf. Dotațiunea docento-cantorală la început a fost 200 fl. și anume 105 fl. din Fondul relig. și al studiilor, iară restul dela comuna biser. — Dotațiunea acesta la 1894 s'a întregit la 600 cor. Primul învățător a fost Simeon Gaițiu.

Seria cronologică a Preoților. PP. Înainte de trecere la S. Unire: Petru Popovici 1794; Gavriil Ioanovici 1794—1816; Simion Barboni 1817—1829; Nicolae Petrovici 1829—1830; Sava Ceveresan 1830; Simion Barboniu 1830—1834; Ioan Maniu 1835, G. Iacobescu 1835—1836; Ioan Maniu 1836, G. Oprea 1836—1846; G. Popovici 1847—1855; Ioan Barboni 1856. — Dela trecerea la S. Unire: Michail Rain 1856, Vasile Petrovici 1857—1863; Ioachim Frențiu 1863—1865; Teodor Molnar 1865—1869; Avram Blajescu 1869—1871; George Boldurean 1871—1886; Tit. Domșa 1887—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *TIT DOMSA*.
2. Docente-Cantor: *NICOLAŢ NEGOVAN*.
3. Curator: *VASILE SUBŢIRE*.

III. Biserica, de lemn. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. *Patron:* Fondul religiunei. *Casa paroch.* de pētră, edificată la 1898 cu 1800 fl. Din Fond. relig. s'a dat spre acest scop 1600 cor. *Matricule*, din 1794. — *Școla* proprie de lemn edificată la 1888 cu 1000 fl. de cătră comuna biser. *Școlari* oblig. 75, frec. 53. *Benef. paroch.* în banf 420 cor. din Fondul relig., în realit. 30 jug. *Venit congrual:* 705 cor. 24 fl. *Benef.*

docento-cant. sistem. la 1895, dela comuna bis. 390 cor., din Fondul relig. și al stud. 210 cor., realit. 2 jug. și 100 cor. cincuenal, ajutor de stat. *Averea biser.* în banf 1629 cor. 8 fl., în realit. 1400 □°. *Averea școlei* în banf 30 cor., realit. 2 jug.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	Isr.	Departae dela matre Km.
Valea-lungă	400	88	5	15	3	
Filială:						
Hezeriș	56	—	543	—	4	3
Total	456	88	548	15	7	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 8.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Betlenhátza*.

Conspectul al Parochiilor, Filialelor și școlilor din

Numele parochiei	Biserici			Case parochiale				Școli				Stat personal			
	Filiale	de piatră	de lemn	Capele		Case parochiale		Școli		Preoți	Doceni	Cantoni	Suflete	Școlari	
				pro- prii	inchi- riate	pro- prii	inchi- riate	pro- prii	inchi- riate						
															cens
C	f	C	f	C	f	C	f								
1. Lugoș	6	1				2				2	2	1	1147	128	
2. Balinți			1			1				1	1		300	56	
3. Coșteiu-mare	1	1				1				1	1		1023	132	
4. Dobrești	8			160		160		1		1	1		721	71	
5. Nevrincea	1	1						1		1	1	1	359	51	
6. Ohaba-Forgaci			1					1		1	1		663	69	
7. Părul		1				120		1		1	1		545	106	
8. Silha			1			1		1		1	1		349	45	
9. Valea-lungă	1	1				1		1		1	1		456	75	
Total	17	3	2	3	160	6	340	7	2	10	7	5	5563	783	

numeric

Districtul Protopopesc gr. cat. al Lugoșului.

Beneficiul parochial				Beneficiul doc. cant.				Averea bisericeii				Averea școlii			
în bani		în realități		în bani		în realități		în bani		în realități		în bani		în realități	
C	f	j.	org.	C	f	j.	org.	C	f	j.	org.	C	f	j.	org.
			□				□				□				□
1759	50	10		2380	56			2775	82			1206	02		
630								818				254			
630				600				1873	20	10		308	32		
592	40			600				260		400		104	66		
420		31		554		3		2332	76	1	800	395	68		
				550											
551	50	25		600				811	32	3	800	57	30	2	1200
630			1200	680		1		2866	68		800	326	74		
420		30		700		2		1629	08		1400	30		2	
5633	40	96	1200	6664	56	6		13366	86	16	1000	2682	72	4	1200

II. Districtul Protopopesc la Buziașului.

I. Istoricul. — Districtul protopopesc al Buziașului stă din 6 parochii, situate toate pe teritoriul comitatului Timiș. Înainte de anul 1865 parochiile *Budinți* și *Hissiaș* s'au ținut de Protopopiatul *Lugoșului*; iară: *Hittiașul*, *Racovița* și *Silașul* de Protopopiatul Timișorei. În anul 1865 cu parochiile: Hittiaș, Ișgar, Racovița, Silaș, Vermeș, Duboș și Török-Szákos, cari două însă au deficiat, s'a înființat Protopopiatul *Buziașului*, care mai întâiu a fost condus de către parochul Nicolaș Secoșan din Silaș, iar după aceea în anul 1868 de *Alesiu Manciu* paroch în Hittiaș. În 1869 Protopopiatul *Buziașului* s'a constituit de nou în forma sa actuală cu parochiile Budinți, Hissiaș, Hittiaș, Racovița, Silaș și Siclaș întorsă la 1872. Visitațiune canonică s'a făcut la an. 1844 de Episcopul Erdélyi în parochia Budinți; iar în anul 1884 de Episcopul diecesan Dr. Victor Mihályi în întreg Districtul.

Seria cronologică a Protopopilor: PP. Nicolaș Secoșan 1865 adm. ppesc.; Alesiu Manciu 1868, adm. ppesc.; Demetriu Mihailescu 1869; Ilie Paulescu 1878; Demetriu Grecu 1879—.

II. Oficiul protopopesc.

1. Protopop: **DEMETRIU GRECU**, Parochul Coșteiului mare.
2. Notar protopopesc: **AUREL JECHIM**, paroch în Budinți.

III. Forul protopopesc îl constituie împreună cu protopopiatul Lugoșului.

IV. Parochii :

1. BUDINȚI (Budincz).

I. Istoricul. — Parochie înființată în anul 1840. În 1837 trecând la S. Unire șesă familii, iar la 1839 Demetriu Mihailescu,

fiul fostului preot gr. or. din Budinți, cleric abs. de Vêrșej, fiind primit de către Episcopul gr. cat. de Oradea-mare la titlul parochiei Budinți, s'a hirotonit în Blaș și a devenit primul preot unit în acea comună, unde s'a deschis capela în casa credincioșului Iosif Dreghici. Imperatul Ferdinand V a dăruit pre seama capelei o campană. Astfel așadar abia cu 7 familii unite s'a înființat parochia, unde la 1844, când Episcopul Erdélyi a făcut visitațiunea canonică, numai nouă familii gr. cat. a aflat. Pe la an. 1852 au trecut mai mulți la S. Unire. Parochia prin aceste treceri se întărește mai ales când preotul Mihailescu edifică o capelă mai stabilă, carca până adî susă, ca proprietate a fondului Viduo-ortanal și devine un centru pentru lășirea S. Uniri în comunele învecinate. — Școla s'a deschis deodată cu înființarea parochiei. Dela început, până la 1896, școla a fost așădată în edificii esarendate pe lêngă censul de 40 fl. aplicat de către In. Erariu ca Patron. Dotațiunea cantorală a fost 50 fl. m. c. dela Etariu, iar la 1894 s'a întregit salariul docento-cantoral la 300 fl.

Seria cronologică a Preoșilor: PP. Demetriu Mihailescu 1841—1872; Pavel Martin, capelan 1871—1872; adm. paroch. 1872—1885; Stefan Deciu, adm. interimal din Susanoveș 1885; Aurel Jechim 1886—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: **AUREL JECHIM**, Asesor consistorial.
2. Docente-Cantor **OLIVIA STANCIU**
3. Curator: **NICOLAȘ JUCUȚ**.

III. Biserica nu este, ci numai **Capelă**, în local închiriat cu cens de 400 cor. dat de Erariu. *Hramul*, S. Martir George. *Patron:* Erariul. *Casa paroch.* lipsesce. Cens de cuartir paroch. 210 cor. dela Erariu. *Matricule*, din 1841. *Școla* e din pētră edificată la 1897 pe spesele casei biser. în sumă de 4244 cor. *Școlari oblig.* 43, frec. 42. *Benef. paroch:* în bani 483 cor. dela Erariu. *Venit congrual:* 615 cor. 22 fl. *Benef. docento-cant.:* sistem. la 1894 Nr. 1500, dela Patronat 250 cor., comuna biser. 250 cor., ajutor de stat 100 cor. *Benef. cantoral* în filia Belinți 84 cor. din Fondul relig. *Averea biser.* în matre

banii 389 cor. 45 fil., realit. 696 □^o, în filia Belinț 340 cor. 16 fil. *Averea școlii* în banii 215 cor. 45 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. o.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Budinți	380	18	598	—	—	7	
Filiale:							
Belinț	24	147	2838	3	13	29	7
Chiseteu	14	100	1341	—	4	20	4
Ictar	7	32	818	1	—	12	2
Topolovețul-mic	4	8	213	1	—	—	4
Total	429	305	5808	5	17	68	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 14.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Nagytopolovecz.*

2. HISSIAȘ (Hissziás).

I. Istoricul. — Trecurile la Unire s'au făcut în comuna acésta în 1853, dar mai întâiu a rămas ca filie la Budinți. În 1859 însă s'a sistemizat ca parochie de sine stătătoare. — Până la 1869 a existat școlă gr. cat. în edificiu esarendat cu cens de 105 fl. din Fondul relig. și al studiilor, atunci însă 52:50 fl. s'au sistat și a rămas cu dotațiunea de 52:50 fl., cari după înființarea școlii comunale, la 1871, încă s'au subtras.

Seria cronologică a Preoților: PP. Demetriu Mihailescu 1853—1857; Adam Blajescu 1857—1867; Iosif Teodorovici 1867—1871; Paul Burca și Avram Blajescu 1871—1872; Vasilie Pasca 1872—1873; Ioan Musteț 1873—1874; Ioan Văcărescu 1874—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *IOAN VĂCĂRESCU*, adm. parochial.
2. Cantor: *IOAN MEGIA*.
3. Curător: *AXENTE BĂRBOS*.

III. Biserica nu este, ci numai *Capelă*, în local închiriat cu 250 cor. din Fond. relig. *Hramul* S. M. Martir George. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* lipsesce. Cens de quartir paroch. 250 cor. din Fondul relig. *Școlă* în anul 1871 s'a prefăcut în școlă comună. *Școlari* oblig. 29, frec. 24. *Benef. paroch.* sistem.

la 1859, din Fondul relig. în banii 420 cor. *Venit congrual:* 398 cor. 40 fil. *Averea biser.* 380 cor. 12 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. o.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Hissiaș	184	30	560	3	—	2	
Filiale:							
Panciova	8	412	480	—	7	5	8
Teeș	26	97	372	71	3	15	5

Total 218 539 1412 74 10 22

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 18.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică *Gizellafalon.*

3. HITTIAȘ (Hittyás).

I. Istoricul. — Parochie înființată la 1859 prin conluc-rarea preotului Demetriu Mihailescu din Budinți, dară ca comună biser. de sine stătătoare există numai din 1863. — Școlă gr. cat. s'a deschis la 1865 și de atunci până la 1883 a fost aședată în edificiu închiriate cu cens solvit din cassa dominiului Fondul relig. Dela 1883 școlă a fost aședată în edificiul biser. paroch. fără cens. Dotațiunea a stat din 80 fl. și 17 metri lemne dela Fondul relig., ceea ce la 1897 s'a întregit cu ajutor de stat la 400 fl. Primul docente a fost Pascu Drăganescu.

Seria cronologică a Preoților: PP. Simeon Popa 1863; Simeon Teodorescu neoconvers (5 Nov. 1863—1866) a adus cu sine sesiunea parochială; Ioan Ribanovici 1868—1869 apotatat; Teodor Molnar 1869—1874; Ioan Tamaș 1874—1875; Vasilie Nandra 1875—1877; Ioan Avram 1877—1883; Nicolaș Lupescu 1883—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *NICOLAȘ LUPESCU*.
2. Docente: *GEORGE POENAR*.
3. Cantor: *DAMASCHIN SFETESCU*.
4. Curator: *TEODOR BRESTIN*.

III. Biserica, edificată la 1900 pe spelele Fondului relig. de 8000 fl. și 400 fl. contribuire dela comuna biser. *Hramul*, Invierea Domnului Isus Christos. *Patron:* Fond. relig. *Casa*

paroch. de p^étră, proprietatea Fond. relig. *Matricule*, din 1863. Școlă este în edificiul biser., locuința docento-cant. esarend. cu 80 cor. dela comuna biser. Școlari oblig. 37, frec. 35. Benef. paroch. sistem. la 1862, în bani 462 cor. 60 fil. din Fondul relig. Venit congrual: 472 cor. 20 fil. Benef. docento-cant., sistem la 1896, din Fondul relig. 160 cor., ajutor de stat 640 cor., în realit. 400 □^o. Averea biser. în bani 306 cor. 40 fil., în realit. 2 jug. întravilan în preț 1200 cor. Averea școlii în bani 62 cor. 90 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Hittiaș	309	64	1466	1	7	19	
Filială:							
Sirbova	2	25	836	—	2	1	25
Total	311	89	2302	1	9	20	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 27.

Posta ultimă *Buziás*. Stațiunea telegrafică: *Keped*.

4. RACOVITA (Rakovicza).

I. Istoricul. — Parochie înființată prin trecere la S. Unire la 1864. Cu ocasiunea trecerilor biserica cea veche a rămas în posesiunea gr. cat. până la 1869, când cu proces au redobândit'o gr. orientaliă, urmarea careia a fost, că o parte din credincioși gr. cat. au deficiat. Școlă gr. cat. aședată în edificiu esarend. cu 40 fl. din Fondul relig. a sustat dela 1864—1868 cu dotațiune docento-cant. de 105 fl., sistându-se însă la 1868 salariul docental, s'a înființat școlă de stat.

Seria cronologică a Preoților: PP. Nicolaș Popovici 1864—1873; Demetriu Grecu 1874—1877; Ioan Musteș 1877—1879; Aurel Iechim 1879—1882; Simion Popovici 1882—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: SIMEON POPOVICI.
2. Cantor: IOAN BERAR.
3. Curator: IOAN MĂRCULESCU.

III. Biserică, de lemn edificată pe spesele Fondul relig. la 1876. *Hramul*, Nașterea Preac. V. Maria. Patron: Fondul

relig. *Casa paroch.* lipsesce. Cens paroch. 120 cor. din Fondul relig. *Matricule*, dela 1864. Școlă de stat. Școlari oblig. 48, frec. 30. Benef. paroch. sistem. la 1867, în bani 528 cor. 50 fil. din Fondul relig., realit. 30 jugere sesiune paroch. Venit congrual: 779 cor. 12 fil. Benef. cant. 30 cor. dela comuna biser. Averea biser. în bani 1216 cor. 52 fil. Averea școlii, 284 cor. 88 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Departare dela matre Km.
Racovița	406	94	1497	19	1	10	
Filiale:							
Căpăt	118	92	548	—	7	8	4
Dragoesci	117	28	889	2	—	9	3
Total	641	214	2934	21	8	27	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 14.

Posta ultimă: *Buziás*. Stațiunea telegrafică: *Keped*.

5. SICLAȘ (Sziklás) mai înainte Șușanoveși.

I. Istoricul. Parochie înființată la 1872 prin trecere la S. Unire. Școlă gr. cat. n'a esistat, ci la 1871 s'a înființat școlă comunală.

Seria cronologică a Preoților: PP. Ioan Pop 1875—1881; Aurel Iozsa 1881—1884; Stefan Deciu 1884—1893; Vasile Varju 1893—1898; Nicodim Popovici 1899—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: NICODIM POPOVICI.
2. Cantor: IOSIF PASCOTA.
3. Curator: IOAN CĂTANĂ.

III. Biserică nu este, ci numai Capelă de p^étră în edificiul Fondului relig. cumpărat dela Erar. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. Patron: Fond. relig. Casă parochială sub un acoperiș cu capela. *Matricule*, din 1874. Școlă comunală. Școlari oblig. 42, frec. 42. Beneficiul paroch. sistemisat la 1872 în bani 600 cor. din Fond. relig. Venit congrual: 821 cor. 14 fil. Benef. cant. provisor: 80 cor. din Fond. relig. Averea biser. 664 cor. 03 fil

	Numărul sufletelor.						
	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Siclaș	247	32	798	—	—	8	

Depărtare dela scaun. protopopesc Km. 18.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Kiszetó*.

6. SILAȘ (Szilás).

I. **Istoricul.** — Parohie înființată la 1864 prin trecerea la Unire a 1170 suflete împreună cu trei preoți gr. or. acolo funcționi, anume: Pavel Popovici, Sava Popovici și Nicolau Secoșan. Cei doi dintâii însă în scurtă vreme au deficiat.

Din 1864—1871 cultul divin se celebra în mod alternativ în una și aceeași biserică cu gr. orientali, așa, că într'o duminică celebra preotul gr. cat., în cea următoare cel gr. or. La 1871 gr. orientali au scos pe gr. cat. din biserică, cari apoi până la anul 1876 au ținut cultul divin într'o casă închiriată.

În comuna acesta era școla încă în veacul al 18-lea. Deodată cu întorcerea la S. Unire școla a trecut în posesiunea gr. catolicilor. Dotațiunea docento-cant. la început până la 1876 a fost din Fond. relig. 67 fl., dela comuna politică 34 fl. 20 cr., dela paroch 4 jug. pământ, 4 stângeni lemne dela Dominiul Fond. relig. Dotațiunea acesta definitiv s'a stabilit la 1892 cu 600 cor. Primul învățător a fost Petru Albu.

Din 1864 începând până azi neconținut funcționează ca Paroch, Nicolaș Secoșan. Afară de paroch este și capelania dotată începând din 1868.

Seria cronologică a Capelanilor. PP. Sofroniu Popovici 1868—1869; Petru Argane 1870—1872; Ioan Silling 1873—1876; Ioan Popovici 1876—1879; Ioan Musteș 1879—1881; Constantin Căpățan 1882—1883; George Murar 1884—1885; Romul Racă 1882—1892, George Muntean 1892—1895; Nicolaș Barbuș 1895—.

II. Oficiul Parochial.

1. Paroch: *NICOLAȘ SECOȘAN*, Asesor consistorial.
2. Capelan: *NICOLAȘ BARBUȘ*.
3. Docente-Cantor: *IUSTIN VĂIDEAN*.
4. Curator: *GEORGE DĂMIAN*.

III. **Biserică** de piatră, edificată la 1876 cu 18000 fl. aplacidați din Fond. relig. *Hramul*, Înălțarea Domnului. *Patron*: Fondul religiunei. *Casa paroch.* lipsesce. Cens paroch de cuartir 100 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1849. *Școlă* proprie de piatră edificată la 1902 pe speșele comunei biser. *Școlari* oblig. 158, frec. 119. *Benef. paroch.* sistemisat la 1867, în bani 545 cor. 50 fil.; real. 30 jug. *Venit congrual*: 863 cor. 62 fil. *Benef. capel.*: în bani 399 cor. din Fond. relig. *Venit congrual*: 582 cor. 80 fil. *Benef. doc-cant.* în bani 474 cor. dela comuna bisericăscă, din Fund. Séchény-Koloniciană 126 cor., lemne computeate în 35 cor. *Averea biser.*, în bani 318 cor. *Magazin de bucate*, 177 maji metriche în preș de 1124 cor. *Fundațiunea „Secoșan”* 4000 cor. *Averea școlii*, 4 jugere 800 □° computeate în dotațiunea docento-cant.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. or.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Szilaș	1059	194	1120	2	4	16	
Filială:							
Buziaș	14	1708	925	44	80	77	4-5
Total	1073	1902	2045	46	84	93	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 37.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Buziás*.

Conspectul al Parohiilor, Filialelor, și școlilor din

Numele parohiei	Bise- rică		Capele				Case parohiale				Ș c o l e				Stat personal					
	Filiale	de pétră	de lemn	pro- prii		închi- riate		pro- prii		închi- riate		pro- prii		închi- riate		Preoți	Doceni	Cantori	Suflete	Școlari
				cens		cens		cens		cens										
				C	f	C	f	C	f	C	f									
1. Budinți	4	.	.	400	.	.	210	1	.	.	.	1	1	1	429	43				
2. Hissiaș	2	.	.	250	.	.	250	.	.	.	.	1	.	1	218	29				
3. Hittiaș	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	80	1	1	1	311	37				
4. Racovița	2	1	.	.	.	.	120	.	.	.	.	1	.	1	469	48				
5. Sicsaș	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1	247	42				
6. Silaș	1	1	.	.	.	.	100	1	.	.	.	2	1	.	1073	158				
Total	10	2	1	1	650	2	680	2	80	7	3	5	2747	357						

numeric Districtul Protopopese gr. cat. al Buziașului.

Beneficiul parochial						Beneficiul doc. cant.					Averea bisericeii				Averea școlii				
în bani		în realități		în naturale		în bani		în realități		în naturale	în bani		în rea- lități		în bani		în rea- lități		
C	f	j.	org.	litri	C	f	C	f	j.	org.	litri	C	f	j.	org.	C	f	j.	org.
483					684							729	61		696	215	45		
420					40							380	12						
462	60				800				400			306	40	2		62	90		
528	50	30			30							1216	52			284	88		
600					30							664	03						
944	50	30			635							318						4	800
3438	60	60			2269				400			3614	68	2	696	563	23	4	800

III. Districtul Protopopesc al Vermeşului.

I. **Istoricul.** — Protopopiatul Vermeşului se compune din şapte Parochii, situate toate în Comitatul Caraş-Severin, şi anume din Parochiile: Furloc, Isgar, Şcăiuş, Vermeş, Visag, Zgribeşti şi Zorlenţul-mare.

Până la an. 1865, Parochiile acestui district s'au ținut de Protopopiatul Lugoşului. Atunci însă despărţindu-se acest protopopiat în trei părţi, din parochiile înşirate mai sus se constituie Protopopiatul *Lugoşului superior*, cu scaunul în Furloc. Mai târziu, la 1876, numirea protopopiatului se schimbă în cea actuală, adică a *Vermeşului*, unde se strămută şi scaunul protopopesc.

În Schematismul din 1891 în fruntea parochiilor acestui district figurază *Apadia*, ca întorsă la S. Unire în 1884. Acuma însă a rămas afară; pentru-că neputându-se ţine preot în loc, de fapt parochia în scurtă vreme a încetat de a exista, iar după moartea Preotului Ioan Muntean, întimplată în 1898, a încetat de a exista chiar şi de drept.

Visitaţiune canonică s'a făcut prin Episcopul Erdélyi la 1841 în Zgribeşti şi în Zorlenţ; iar la 1876 prin Episcopul Mihályi în toate parochiile protopopiatului.

Seria cronologică a Protopopilor: PP. Teodor Catone 1863—1867; George Telescu 1867—1878; Ioan Vulcan 1878—1898; Nicolaū Bolboca 1898—.

II. Oficiul protopopesc.

1. Protopop: NICOLAŪ BOLBOCA, Paroch în Vermeş şi Asesor consistorial.
2. Notar districtual: GEORGE MÔRARIŪ, Paroch în Isgar şi Asesor consistorial.

III. **Forul protopopesc.** Pentru districtul protopopesc al Vermeşului şi al Bogşei.

1. Preşedinte: NICOLAŪ BOLBOCA Protopopul Vermeşului.
2. Asesor I.: IOACHIM CRIŞAN paroch în Zorlenţ şi Asesor Cons.
3. Asesor II: DEMETRIU POŞAR, paroch în Zgribeşti.
4. Asesor III: NICOLAŪ HOZA, paroch în Reşiţa.
5. Asesor IV: NICEFOR GANGA, paroch în Secaş.
6. Notar al forului protopopesc: GEORGE MORARIŪ, paroch în Isgar.
7. Defensor matrimonial şi fisc al forului protopopesc: JERONIM PASCU, adm. protopopesc şi paroch în Bogşa.
8. Advocat al forului protopopesc interimal: SIMEON DESSEAN, avocat în Bogşa.

IV. Parochii.

1. FURLOC (Furlog).

I. **Istoricul.** — Parochie înfiinţată la 1858 prin întorcerea la Unire a mai multor familii, în frunte cu preotul gr. or. Teodor Catone, carele mai târziu a fost denumit de Protopop districtual, în care calitate a şi funcţionat până la an. 1867, când conducerea protopopiatului s'a încredinţat altuia, rămânând el mai departe numai ca paroch şi protopop onorar.

Seria cronologică a Preoţilor: PP. Teodor Catone 1858—1874; Adm. inter. Vasile Deciu 1874—1875; Petru Catone 1875—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *PETRU CATONE*.
2. Docente: *PETRU BERNAT*.
3. Cantor: *SIMEON MĂRGITA*.
4. Curator: *IOAN STAN*.

Biserică nu este, ci numai **Capelă** în local închiriat cu 210 cor. din Fond. relig. *Hramul*, SS. Apostoli Petru și Pavel. *Patron*, Fondul religiunii. *Casă parochială* lipsește. *Cens parochial*, 120 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1859. *Școala* de piatră edificată în 1902. *Școlari oblig.* 124, frec. 21. *Stațiunea* docentală, vacantă. *Benef. paroch.* sistemisat în 1862, în bani 550 cor. 14 fil. din Fond. relig., în realități, 32 jug. 913 □°. *Venit congrual*: 764 cor. 34 fil. *Beneficiul docental-cantoral*, dela comuna bisericească, 576 cor. *Ajutor de stat*, 76 cor. *Averea biser.* în bani 19 cor. 20 fil. *Averea școl.* în bani 350 cor. 71 fil., în realități 1/2 jug. întravilan, școala și locuința docentală.

Numărul sufletelor.

Furloc	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.
	768	38	1717	3	—	9

Depărtare dela scaun. protopop. Km. 15.

Posta ultimă: *Furlog*. Stațiunea telegrafică: *Német-Bogsdán*.

2. ISGAR (Izgár).

I. Istoricul. — Parochie înființată la 1855 când întreaga comună cu preotul Marcu Giurgiulescu a trecut la Unire. Cu ocaziunea trecerii la Unire edificiul școl. a rămas în posesiunea comunei bisericești gr. cat. și de atunci s'a și deschis școala; fiind primul învățător unit Dragoș Lupu, după-ce fostul învățător Iosif Cioban n'a voit să se unescă.

Seria cronologică a Preoților: PP. Marcu Giurgiulescu ca unit 1855—1882; Aureliu Iechim 1882—1875; George Morariu 1885—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *GEORGE MORARIU*, Asesor consistorial.
2. Docente-Cantor: *GEORGE MUNTEAN*.
3. Curator: *IOAN PUTNIC*.

III. Biserica, de piatră edificată la 1873 cu 18000 fl. din Fond. relig. *Hramul*, Adormirea P. C. V. Maria. *Patron*, Domeniul din Ciacova al Fond. relig. *Casă parochială* de piatră edificată la 1893 pe spesele comunei biser. cu 3838 cor. pentru care însă Fond. relig. solv. cens 252 cor. *Matricule*, din 1816 rămasă dela gr. or. *Școala* de piatră edificată la 1896 cu 1640 cor. pe spesele comunei biser. Locuința docentală-cantorală separat edificată la 1854 pe spesele com. bis. *Școlari* 260, frec. 260. *Beneficiul paroch.* sistemisat la 1860 în bani 584 cor. 94 fil. din Fond. relig., în realități 75 jug. 1573 □°. *Venit congrual*: 925 cor. 54 fil. *Beneficiul docento-cantoral*, sistemisat la 1894 dela com. bis. 254 cor. 06 fil., din Fond. relig. 315 cor., în realități 8 jug. 897 □°. *Averea bis.* în bani 683 cor. 12 fil., în realități 2 jug. 879 □° (cimiteriū). *Averea școlii* în bani 502 cor. 3 fil., în realități 7 jug.

Numărul sufletelor.

Isgar	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Depărtare dela matre Km.
	810	409	9	28	—	9	
Filiale:							
Cadar	2	18	642	—	—	6	4
Temes-Doboz	3	124	512	—	—	4	3
Niczkyfalva	—	2316	—	—	—	—	6
Végyvár	3	18	2	2308	—	36	6
Total	818	2885	1165	2336	—	55	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 7.

Posta ultimă: *Vermeș*. Stațiunea telegrafică: *Niczkyfalva*.

3. SCĂIUȘ (Szekeus).

I. Istoricul. — Parochie înființată în 1855. Credincioșii acestei parochii sunt de naționalitate Ruteni; astfel încât serviciul divin se face în limba slavă veche.

Deodată cu înființarea parohiei s'a deschis și școala. Dotațiunea la început a fost: 250 fl., iară la 1893 s'a rădicat la 420 fl. 98 cr. Limba de propunere în școlă este cea rutenă.

Seria cronologică a Preoților: George Trăilă 1855—1860; Ioan Gheju 1860—1872; Vasile Deciu 1872—1890; Vasile Varju 1891—1893; Stefan Deciu 1893—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *STEFAN DECIU.*
2. Docente-Cantor: CORNELIŪ DECIU
3. Curator: GEORGE FARKAS.

III Biserică nu este, ci numai **Capelă** de lemn edificată la 1883 cu 1200 fl. pe spesele com. bisericesci. *Hramul*, SS. Apostoli Petru și Pavel. *Patron*, Fond. relig. *Casa paroch.* de piatră cumpărată dela In. erariu la 1881 pe spesele Fond. relig. *Matricule*, din 1855. *Școala* provisor așezată în localitatea paroc. *Locuință*, docento-cantorală edificată la 1894 pe spesele comunei bis. *Școlari*, oblig. 72 frec. 47. *Beneficiul parochial* sistemisat la 1864, în bani, 461 cor. 74 fil., în realități, 23 jug. 580 □°. *Lectical*, 1600 l. grâu, 1600 l. cucuruz. 76 Țile de lucru cu palma și 36 Țile cu carul. *Venit congrual*: 936 cor. 72 fil. *Benef. docento-cant.* sistemisat la 1893, dela comuna biser. în bani 700 cor. din Fond relig. 141 cor. 96 fil. în realități 800 □°. *Lectical*, 800 l. grâu și 800 l. cucuruz. *Averea bisericeii*, în bani 223 cor. 10 fil., în realități 4 jug. *Averea școlii*, în bani 97 cor. 70 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. or.	C. H.	C. A.	Inr.	Departare dela matre Km.
Seăiuș	572	180	908	23	—	6	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 35.
Posta ultimă: *Furlog*. Stațiunea telegrafică: *Gavosdia*.

4. VERMEȘ (Vermes).

I. **Istoricul.** — Parohie înființată la 1853 când mai tótă comuna s'a întors la Unire împreună cu Petru Măniuț unul din cei 3 preoți gr. or. din comună, carele a adus cu sine și o sesiune parochială. In 1868 parohia devine locul scaunului protopopesc.

Deodată cu înființarea parohiei s'a deschis și școala, care mai întâi a fost așezată în local închiriat. Dotațiunea docentală la început era de 307 cor. din Fond. relig. Primul învățător a fost Ioan Vinchiciu.

Seria cronologică a Preoților: PP. Petru Măniuț 1853—1867; George Telescu 1867—1878; Ioan Vulcan jun. 1878—1898; adm. inter. George Morariu 1898—1899; Nicolau Bolboca 1899—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *NICOLAŪ BOLBOCA*, Protopopul districtului și Asesor consistorial.
2. Docente-Cantor: ELISA CRISAN.
3. Curator: NICOLAŪ TOMA.

III. **Biserica**, de piatră edificată la 1872 cu 10000 fl. din Fond. relig. și consacrată la 1873 prin Episcopul Ioan Oltean. *Hramul*, Înălțarea Domnului. *Patron*, Domeniul din Ciacova al Fond. relig. *Casa paroch.*, de piatră s'a cedat de locuință paroch. din partea Domeniului. Fond. relig. la 1866. *Matricule*, din 1822, *Școala*, de piatră cedată pentru parohia de către Domeniul Fond. relig. la 1854. *Locuința* docentală în edificiul școl. *Școlari* obligați 268 frec. 131. *Beneficiul parochial* sistem. la 1857 în bani 581 cor. 64 fil., din Fond. relig., în realități grădină 1 jug. 248 □°, Estravilan 32 jug. 602 □°. Relut de lemne 70 cor. *Venit congrual*: 829 cor. 74 fil. *Beneficiul docento-cant.* sistem. la 1897, în bani 233 cor. 22 fil. dela com. bis. 315 cor. din Fond. relig., în realități 18 jug. 248 □°. *Averea bisericeii* în bani, 4812 cor. 80 fil., în realități 14 jug. și intravilanul biser. și parochial. *Averea școlii* în bani 719 cor., în realități 17 jug.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Departare dela mntro Km.
Vermeș	1381	208	497	5	—	6	
Filială:							
Jerszeg	20	527	425	2	2	4	3
Total	1401	735	922	7	2	10	

Depărtare dela scaunul episcopesc Km. 27.

Posta ultimă: *Vermeș*. Stațiunea telegrafică: *Zsidovin*.

5. VISAG (Viszág) (în vechime Visat).

I. Istoricul. — Parohie înființată la 1864 când întreaga comună, cu preoții Mihaiu Zsebercan și Ioan Mladescu, a trecut la Unire.

Deodată cu înființarea parohiei s'a deschis și școla în edificiul școl. care asemenea a trecut în posesiunea gr. cat. — Dotațiunea docentală la început a fost 280 fl., din cari 105 fl., din Fond. relig.

Seria cronologică a Preoților: PP. Mihaiu Zsebercan 1864—1882; Liviu Iancu 1882—.

Seria capelanilor: Ioan Mladescu 1864 - 1893; Ioan Ţucu; Nicolau Zugrav; Teofil Crișan.

Oficiul parochial.

1. Paroch: *LIVIŪ IANCU*.
2. Capelan: *TEOFIL CRIȘAN*.
3. Docente-Cantor: *CONSTANTIN SAVU*.
4. Curător: *NICOLAŪ ZSURMA*.

III. Biserica de pĕtră, edificată la 1875 pe spelele Fond. relig. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. *Patron*, Fond. relig. *Casă parochială* de pĕtră. *Casă capelan*. lipsesce. Cens 80 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1864. *Școla* de lemn edificată la 1891 cu 1800 cor. pe spelele com. biser. *Locuința docentală*, deosebită edificată în 1902. *Școlari oblig.* 187, frec. 39. *Benef. paroch.* sistem. la 1867 în bani 547 cor.

50 fil. din Fond. relig., în realități 30 jug. 600 □^o. *Venit congrual*: 721 cor. 34 fil. *Beneficiul capelanul* sistemisat la la 1867, în bani 346 cor. 50 fil., în realități 30 jug. *Venit congrual*: 662 cor. 12 fil. *Dotațiunea docento-cant.* sistem. la 1899 în bani, dela com. biser. 277 cor. 18 fil., ajutor de stat 310 cor., în realități 2 jug. *Averea biser.* în bani 683 cor. 28 fil., în realități 16 jug. 800 □^o. *Averea școlei*, în bani 350 cor. 55 fil. în realități 2 jug.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. or.	C. H.	C. A.	Isr.
Visag	1105	68	788	3	2	5

Depărtare dela scaunul protop. Km. 23.

Posta ultimă: *Dulea*. Stațiunea telegrafică: *Boldur*.

6. ZGRIBEȘȚI (Zgribest).

I. Istoricul. — Parohie înființată la 1839, după-ce la 1838 o parte a locuitorilor din comună, împreună cu preotul gr. or. George Vernica a trecut la Unire. Pe la an. 1845 la întrevinerea și solicitarea Episcopului Erdélyi s'a făcut lucrări pregătitoare pentru edificarea bisericei, casei parochiale și a școlei, dar nu s'ați realizat, așa cât biserica, casa parochială și școla până adî sunt aședate în localități închiriate. Primul învățător a fost Avram Ferdian.

Seria cronologică a Preoților: PP. George Vernica 1838—1857; George Ţapu 1857—1868; George Iso 1868—1872; Sofroniu Pascu 1872—1873; Ioan Eutimiu Szabó 1874; Pannajot Francisc 1874—1881; Demetriu Poșar 1881—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *DEMETRIU POȘAR*.
2. Docente-Cantor: *GEORGE MURGU*.
3. Curator: *TRAIAN VERNICA*.

III. Biserică nu este, ci numai *Capelă* în local închiriat din Fond. relig. *Hramul*, Cuviosul Ciriac. *Patron*, Fond. relig. *Casă paroch.* lipsesce. Cens paroch. 180 cor. din Fond.

relig. *Matricul*, din 1839. *Școala esarend.* cu 60 cor. din cassa Fond. școl. *Școlari* obligați 38, frec. 26. *Beneficiul paroch.* sistem. la 1840, în bani 560 cor., în realități 42 jug. *Venit congrual*: 842 cor. 06 fil. *Dotățiunea docento-cant.* în bani 210 cor. din Fond. relig. și 338 cor. ajutor de stat. *Averea biser.* în bani 2728 cor. 6 fil. *Averea școlii* în bani 151 cor. 44 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. or.	C. H.	C. A.	Ist.
Zgribești	284	104	765	17	14	

Depărtare dela scaunul protop. Km. 20.

Posta ultimă *Székul*. Stațiunea telegrafică: *Gavosdia*.

7. ZORLENȚUL-MARE (Nagyzorlencz).

I. **Istoricul.** — Parochie înființată la 1839, când o parte a locuitorilor comunei împreună cu preotul gr. or. George Țapu au trecut la Unire. Sub următorul aceluși preot, cu numele Stefan Belea, sesiunea parochială a trecut în folosința preotului gr. cat. Școala este a Societății Căilor ferate, iar cu începutul anului școl. 1902/3 a trecut la stat. Primul învățător a fost Ioan Țapu.

Seria cronologică a Preoților: PP. George Țapu; Stefan Belea; George Vernica; Petru Roșu; Corneliu Iubaș; Ioachim Crișan 1896—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *IOACHIM CRIȘAN*, Asesor consistorial.
2. Docente-Cantor: *GEORGE BAȘ.*
3. Curator: *IOAN GUDEA.*

III. **Biserica** de pântă, edificată pe spesele patronatului. *Hramul*, Adormirea P. C. V. Maria. *Patron*, Domeniul din Reșița montană al Societății Calei Ferate priv. austro-ung. de Stat. *Casa paroch.* cumpărată pe spesele com. biser. cu 1800 cor. Cens de quartir paroch. 100 cor. 8 fil. dela patronat. *Matri-cule*, din 1839. *Școlari* oblig. 94, frec. 79. *Beneficiul paroch.*

în bani 481 cor. 40 fil. dela Patron, în realități 29 jug. 941 □° din filia Apadia dela familiă 20 litre cucuruz. *Averea biser.* în bani 307 cor. 14 fil., în realități 4 jug. 233 □°. *Averea școlii* în bani 345 cor. 80 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. or.	C. H.	C. A.	Ist.	Depărtare dela scaunul Km.
Zorlențul-mare	537	58	2279	1	1	26	
Filiale:							
Apadia	10	1	895	—	—	—	
Delinești	10	23	1041	5	2	10	13
Ohabița	37	—	340	—	—	—	15
Total	594	82	4555	6	3	36	

Depărtare dela scaun. protopop. Km. 36.

Posta ultimă: *Nagyzorlencz*. Stațiunea telegrafică *Német-bogsdán*.

Conspectul
al Parochiilor, Filialelor și școlilor din

Numele parochiei	Biserici		Capele		Case parochiale		Ș c o l e		Stat personal										
	Filiale	de p ^ă tră de lemn	pro- prii	inchi- riate	pro- prii	inchi- riate	pro- prii	inchi- riate	Preoți	Doceni	Cantori	Suflete	Școlari						
														cens		cens		cens	
														C	f	C	f	C	f
1. Furloc				210		120	1		1	1	1	768	124						
2. Ișgar	4	1			1		1		1	1		818	260						
3. Scăiuș			1		1		1		1	1		572	72						
4. Vermeș	1	1			1		1		1	1		1401	268						
5. Visag		1			1	80	1		1	1		1105	187						
6. Zgribești				126	1	180		60	1	1		284	38						
7. Zorlențul mare	3	1			1	100			1	1		594	94						
Total	8	4	1	336	5	480	08	5	60	7	7	1	5542	1048					

numeric
Districtul Protopopesc gr. cat. al Vermeșului.

Beneficiul parochial				Beneficiul doc. cant.				Averea bisericii				Averea școlii					
in bani		in realități		in naturale		in bani		in realități		in naturale		in bani		in realități			
C	f	j.	org.	litri	C	f	j.	org.	litri	C	f	j.	org.	C	f	j.	org.
550	14	33	913	.	652	—	.	.	.	19	20	.	.	350	71	—	800
584	04	75	1573	.	560	06	8	897	.	683	12	2	879	502	03	7	—
461	74	23	580	3200	841	96	—	800	1600	223	10	4	—	97	70	.	.
651	64	33	850	.	548	22	18	248	.	4812	80	14	—	719	—	17	—
893	—	60	600	.	587	18	2	—	.	688	28	16	800	350	55	2	—
560	—	42	.	.	548	—	.	.	.	2728	06	.	.	151	44	.	.
481	40	29	941	200	.	.	.	.	.	307	14	4	233	345	80	.	.
4188	86	298	657	3400	3746	42	29	345	1600	9447	70	41	312	2517	23	26	800

II.

Decanatul Timișorei.

In Comitatele Timișului, Torontalului și Aradului.

Decan

IOAN BOROȘ, Canonic custode.

I. Districtul Protopopesc al Timișorei.

I. **Istoricul.** — La cele ce s'aŭ scris mai sus cu privire la vicariatul timișan, avem de a adauge numai puține cuvinte. Cu ocasiunea arondărei scaunelor protopopesci din anul 1856, la districtul acesta s'aŭ împărțit parochiile Arad, Comloș, Beba, Chizdia, Cianadul-sêrbesc, Igrîș, Folea, Iezvin, Jebel, Sânt-Nicolaul-mare, Timișora și Zabran. După aceea, trecend la Unire și alte sate din acel teritoriŭ întins, s'a aflat cu cale a se înființa alte două districte protopopesci, al Ciacovei și Torontalului; și astfel vechiul protopopiat al Timișorei în timpul de față se compune din parochiile Arad, Belotinți, Chizdia, Crivobara, Iezvin, Parța, Timișora și Zabran. — Scaunul protopopiatului din anul 1871, adică dela mórtea Protopopului Avram Maxim, se află în Arad.

Sevia cronologică a Protopopilor, — pe lângă cei înșirați la vicariatul timișan, cuprinde în sine pe următorii; Ioan Bercean 1871—1880; George Telescu 1881—.

II. Oficiul protopopesc.

1. Protopop: **GEORGE TELESCU**, paroch în Arad și Asesor Consistorial.
2. Notar districtual: Dr. **STEFAN POP**, paroch în Iezvin.

III. **Forul protopopesc.** Pentru districtele protopopesci al Timișorei, Ciacovei și Torontalului.

1. Președinte: **GEORGE TELESCU**, Protopopul Timișorei.
2. Vice-președinte și Asesor I: Dr. **LAURIAN LUCA**, Protopopul Torontalului și Asesor consistorial.
3. Asesor II: **CORNELIŪ TEAHA**, Administrator protop. al Ciacovei și Asesor consistorial.
4. Asesor III: **IOACHIM FRENȚIŪ**, paroch în Zabran și Asesor consistorial.
5. Asesor IV: **GEORGE TRĂILĂ**, paroch în Timișora și Asesor consistorial.
6. Notar al forului protopopesc: Dr. **STEFAN POP**, paroch în Iezvin.
7. Defensor matrimonial: Dr. **EPAMINONDA LUCACIŪ**.
8. Advocat: Dr. **STEFAN C. POP**, avocat în Arad.

IV. Parochii.

1. **ARAD (Arad).** Cetate liberă regescă. Scaunul Comitatului Arad.

I. **Istoricul.** — Parochie înființată în anul 1776. Primele mișcări de întorcere la S. Unire s'aŭ făcut pe la anul 1770. Credincios persecutați fiind din partea Episcopiei gr. or. sêrbesci din Arad, în lipsă de biserică aŭ ținut cultul divin la unul dintre dênșii cu numele Stefan Ungur. În anul 1773 aŭ dat rugare la Comitat să le concedă să-și edifice biserică pe spesele lor. Rugarea acesta însoțită de opiniune favorabilă din partea Comitatului a fost înaintată la Locutenința, de unde a sosit apoi rezoluțiunea maiestatică de dat. 28 Iulie 1774, pentru edificarea bisericei s'a aplacidat suma 1600 fl.

În anul următor, direcțiunea camerală a cedat pentru edificarea bisericei intravilanul gol cel avea lângă biserică Minorilor precum și suma de 1000 fl. și pe locul acela s'a și edificat apoi atât biserică gr. cat cât și casa parochială în anul 1776.

După o conscripția la anul 1775 numărul uniților din Arad a fost 92 suflete, la 1778 a fost 100 și în Filiale 13; iar la an. 1808. 163, și în Filiale 44.

Dotățiunea parochială la început a fost 150 fl., la 1810 s'a ridicat la 650 fl. Comitatul deja în scrisoarea sa de dat. 31 Ianuar 1780 a declarat, că află cu cale, că dacă Aradul se va declara de cetate liberă, în literile privilegiale să se suscêpă și datorința aceleia ca să se îngrijescă de lățirea Unirii. În anul 1828 Aradul devine cetate liberă regescă. Printre sarcinile ce au trecut asupra orașului la primirea acestui distins privilegii, a fost și cea de patron față de biserică gr. catolică după cum se spune lămurit în punctul 7 al diplomei regesci. Orașul a și depris dreptul de patronat și a solvit precum solvesce și acuma competența preoțescă și cantorală și să îngrijesce de repararea edificiilor parochiale totuși din 1895 a întentat proces de proprietate pentru intravilanul bis. parochial și docental, însă cu decisiul Curiei reg. de dat. 27 Octobrie 1899 Nr. 3162 a fost definitiv respins și prin urmare asigurat dreptul de proprietate a comunci bisericesci la acele intravilane.

Școala s'a înființat la 1775 în local propriu edificat cu spesele Erariului. Dotățiunea la început a fost 50 fl. și 7 jugere. dela 1856—1873 s'a ridicat la 400 fl., 7 jug. de pământ și 4 stânjinii de lemne. La anul 1873 înființându-se școle comunale, Patronul a redus salarul la 150 fl., după-ce acesta reducere s'a aprobat și din partea Ministeriului, școala a încetat, rămânând numai cantor. Prîmul învățător a fost Samuil Pădurean. Visitațiune canonică s'a făcut la 1812, 1816, 1844.

Seria cronologică a Preoților: Paul Bergi 1775—1777, adm. Vicarial al Părților banatice și apoi la 1777 canonic de Orade; Alexiu Pocsy 1779; Ioan Mearovics 1780—1785; Stefan Magyari 1785—1800; Ioan Farkas 1800—1824; Simeon Corneli 1824—1838; Teodor Aron 1838—1839; Basiliu Moldovan 1839—1857; Ioan Vulcan, adm. paroch. 1857; Petru Rațiu 1857—1863; Ioan Bercean 1863—1881; George Telescu 1881—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *GEORGE TELESCU*, Protopopul Timișorei.
2. Cantor: *NICOLAE GONTEAN*.
3. Curator: *IOAN CREȚIŪ*.

III. Biserica de pîtră, edificată în 1776 dar veche și necorespunzătoare timpurilor prezente. *Ihranul*, Adurmirea P. C. V. Maria. *Patron*, Cetate lib. reg. Arad, avînd de a asculta comuna bisericescă gr. cat. la alegere de paroch. *Casa paroch*, de pîtră. *Matricule*, din 1776. *Școala*, de pîtră edificată la 1777. Locuința cantor-docentelui sub nu acoperiș cu școala. *Școlari oblig.* 95, frec. 44. *Benef. paroch.*, în bani 1260 cor. dela Patron, în realit. 12 jug. 884 □°. *Venit congrual:* 2722 cor. 76 fil. *Benef. cant.-docent.* în bani 300 cor. dela Patron și 7 jug. 160 □° dela comuna biserică. *Averea biser.* în bani 1093 cor. 54 fil., în realit. 1310 □°. *Averea școlii* în bani 1398 cor. 80 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	G. A.	Un.	Isr.	Departare dela mîntre Km.
Arad	1221	23538	11368	6125	1737	31	6029	
Filiale:								
Aradul nou	8	5775	228	25	34	2	57	2
Batonea	5	4600	3650	500	9	—	200	22
Fönlak	51	170	2726	7	5	—	11	16
Glogovaț	8	4181	407	8	6	—	5	7
Micalaca	9	347	2715	128	32	—	12	1
Péscka	83	9540	7071	169	63	—	323	15
P.-Ötvenes	1	685	22	9	—	—	—	10
Zádorlak	3	2151	182	3	—	—	—	16
P.-Szederhát	6	398	2	—	—	—	3	12

Total 1395 51385 28371 6974 1886 33 6640

Depărtare dela scaunul episcopopesc Km. 117.

2. BELOTINȚI (Belotincz).

I. Istoricul. Parochie înființată la anul 1895 dar încă nesistemisată.

Seria cronologică a Preoților: Dr. Daniel Fireza 1896—1898; Ioan Lăpădat 1898—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *IOAN LĂPĂDAT*, adm. paroch.
2. Docente: Preotul în mod interimal.
3. Cantor: *PETRU CATALINESCU*.

III. **Biserică** nu este, ci numai **Capelă** în local închiriat de comuna bisericescă. *Matricule*, din 1895. *Casa paroch.* și *Școala* s'a edificat în anul 1898 prin jertfele și stăruințele de fer a fostului administrator parochial Dr. Daniel Fireza. *Școlari* oblig. 31, frec. 21. *Venit congrual*: 22 cor. 40 fil. Dotațiune docentală este de 600 cor., din cari 328 cor. ajutor de stat. *Averea biser.* se compune din capital 206 cor. 60 fil. și magazinul de cereale 77 speni 23 oche cucuruz. *Averea fondului școlar* constă din capital 349 cor. 8 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. n.	C. H.	G. A.	Un.	Isr.
Belotinți	231	5	958	—	—	—	11

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 51-7.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Konop.*

3. **CHIZDIA (Kizdia)** în Comitatul Timișului.

I. **Istoricul.** — Parohie înființată la 1832 prin trecerea la Unire a unei părți a locuitorilor din comună, în urmarea căreia biserica și matriculele s'a dat parohiei gr. catolice. După dese încercări și solicitări din partea gr. orientalilor, la 1848 a eșit o comisiune la fața locului cu scopul, ca să dea biserica lor; cu toate acestea biserica a rămas și mai departe în posesiunea gr. catolicilor de unde a urmat, că de nouă mai mulți au trecut la Unire. Fiindcă biserica cea veche de pământ amenința cu ruinare, la 1873 a fost închisă de autoritățile administrative, așa, cât în decurs de 14 ani, cultul divin s'a ținut numai într'o șură de scânduri acoperită cu paie. În anul 1887 apoi, pe lângă prestarea gratuită a operelor jugali și manuali din partea credincioșilor, din Fondul religiunii s'a aplicat 18886 fl. 47 cr. pentru zidirea bisericeii, carea s'a și terminat în an. 1888.

Școlă există din 1832, când cu trecere la Unire a comunei, școala veche gr. or. încă a trecut în posesiunea comunei bisericesci gr. cat. La edificiul vechi școlastic în an. 1898 s'a mai adăus un edificiu nou cu două sale de învățământ, iar edificiul cel vechi s'a adoptat de locuință pentru doi învăță-

tori. Edificarea s'a făcut pe spesele comunei bisericesci și a costat 3800 cor.

Dotațiunea docentală în 1852 a fost 52 fl. 50 cr.; care la 1868 s'a ridicat la 80 fl. Dela 1874 dotațiunea s'a regulat în 108 fl. bani gata și 2400 litre de bucate. Până la 1872 docentele-cantor a avut din Fondul studiilor 27 fl. Pentru stațiunea a doua docentală dotațiunea s'a sistemizat la 1898.

Casă parochială este din 1846 cumpărată cu 400 fl. de către Episcopul Erdélyi, carea la anul 1865 s'a renoit radical pe spesele Fondului religiunii.

Seria cronologică a Preoților: PP. Moise Pop 1832; Vincențiu Brancovan 1833; Ioan Szilágyi 1833; Iosif Vlass 1833—1836; Avram Nedelcu 1836; Nicolaș Todor 1836—1844; Vasile Cristian 1844—1848; George Câmpian 1848—1860; George Trăilă 1860—1863; Demetriu Teaha 1863—.

II. **Oficiul parochial.**

1. Paroch: *DEMETRIU TEAHA.*
2. Docente-Cantor I: *IOAN IGNĂȚEL.*
3. Docente II: *LUCREȚIA SUCIŪ.*
4. Curator: *NICOLAȘ CIOSICŪ.*

III. **Biserica** de pământ edificată în anul 1887 Fond. relig. *Hramul*, Buna Vestire. *Patron*, Fond. relig. *Casa parochială* de pământ, *Matricule*, din 1792. *Școala* de pământ. *Școlari* oblig. 320, frec. 249. *Benef. paroch.* sistemizat la 1834 prin rezoluțiunea regescă Nr. 19424/1834. Bani 539 cor. 70 fil. Realități intrav. 954 □°, 25 jug. 400 □° arător și 5 jug. 843 □° fânaș. *Venit congrual*: 669 cor. 06 fil. *Benef. docentocant.* I. Bani 266 cor., dela comuna bis. Realități 5 jug. 66 □°. Naturalie 2400 l. grâu, 2400 l. cucuruz, și 58 m. lemne de foc II. Bani 10 cor. dela Com. bis. 310 cor. ajutor de stat. Naturalie 2400 l. grâu, 2400 l. cucuruz și 58 m. lemne de foc. Ambii au locuință în natură. Datul Instrumentului dotațional 19 Iuliu 1894 Nr. 1984. *Averea biser.* în bani 5516 cor. 58 fil., realități 4 jug. 501 □°. Fundațiuni pie 57 cor. 46 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Isr.	Departare dela matre Km.
Chizdia	1446	71	142	9	—	9	
Filiale:							
Brestovaț (Aga)	4	512	383	28	1	1	8 ^{1/2}
Checheșiu (Kékes)	84	3	682	—	—	12	5
Cuveșdi (Kövesd)	38	12	1340	—	—	8	6
Hodoș	8	164	423	5	—	2	8
Labasiniș	77	9	582	1	—	6	6
Sustarovești	23	38	1106	17	—	4	9 ^{1/2}
Total	1680	809	4658	60	1	42	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 56.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Temes-Aga*.

4. CRIVOBARA (Krivohara) în Comitatul Timișului.

I. Istoricul. Curație înființată la 1888. Mișcările de trecere la Unire s'au început încă în anul 1877, când s'au unit 38 numere de case, cu 144 de suflete. Credincioșii acestia împreună cu cei din comuna vecină Secaș, unde încă la 1862 și 1886 s'au unit câteva familii, până la 1888 au fost afiliați la parochia Chizdia având la început în comună o capelă interimală. Pentru susținerea S. Unirii, mult a contribuit zelul neobosit al parochului Dem. Teaha din Chizdia. La anul 1888 de nouă trecând la Unire mai multe familii, pentru constatarea legalității trecerilor din Secaș și a celor din Crivobara încă din 1877 la solicitarea gr. orientalilor de două ori s'a esmis o comisiune mixtă din partea Comitatului, înaintea careia mai ales în urmarea apărării susținute de comisarul episcopesc, Canonic Ioan Borș pe atunci paroch în Zabran, cu decisiul Vice-Comitelui Comitatului Timiș, de dat 16 Octobre 1889 Nr. 7185, s'au recunoscut legalitatea trecerilor.

Pe baza acestora apoi s'a cerut dela Ministeriul de Culte sistemizarea unei Curații. Pertractările au ținut până la 1891 când cu rezoluțiunea aceluiași Ministeriului de dat 24 Iulie 1891 Nr. 25768 curația s'a sistemizat cu dotațiune de 199 fl. 50 cr., cens de capelă 50 fl. și de locuință parochială 50 fl.

La 1896 s'a tentat sistemizarea Curației în parochia, dară cauza și acuma stă pendentă. Școla s'a deschis la 1889, dară înființarea aceia s'a aprobat numai cu dat comitatens, de 9 Dec. 1896 Nr. 4997—1799/1896 prin care credincioșii gr. cat. fură eliberați dela solvirea cultului, la școla gr. or. Până la zidirea edificiului școl. la 1896, care servește și de locuință parochială-docentală, școla s'a ținut în local închiriat.

Seria cronologică a Preoților: P. Vasile Bora 1888—.

II. Oficiul parochial.

Paroch: *VASILE BORA*, adm. parochial.

Docente: Preotul.

Cantor: *AVRAM PĚCURARIŪ*.

Curator: *IOAN AVRAMESCU*.

III. Biserică nu este, ci numai Capelă în local închiriat cu cens anual de 120 cor. din Fondul religiunei. *Hramul*, Ad. P. V. Maria. *Patron*, Fond. relig. *Casu paroch*. Ispesce. *Matri-cule*, din 1888. *Școla*, de pătră, edificată în 1896 pe speșele comunei bisericesci. *Școlari* oblig. 56, frec. 25. *Benef. paroch.* sistemizat la 1891 cu dtul 24 Iuliu Nr. 25768, în bani 399 cor. din Fond. relig. *Lectical*, 52 zile de lucru, dintre cari 20 cu plugul și 32 cu palma. *Venit congruat*: 370 cor. 30 fil. *Benef. docent.* în bani 300 cor. dela com. bis. *Averea biser.* Bani 501 cor. 52 fil. *Averea școlei* în realități 342 □°.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. A.	C. H.	Isr.	Departare dela matre Km.
Crivobara	332	7	278	—	—	—	
Filiale:							
Secaș	194	78	703	11	—	9	4-5
Vizna	24	27	651	—	—	1	3-5
Total	550	112	1632	11	—	10	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 64-4.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Temes-Székács*.

5. IEZVIN (Jezvin) în Comitatul Timișului.

I. Istoricul. — Parochie înființată la anul 1831. Primele mișcări de întorcere la Unire s'au făcut în aceasta comună pe

la anul 1826, prin stăruințele Protopopului din Timișoara Avram Dobra; dar în parohie s'a constituit numai după cinci ani cu 66 suflete.

Biserica s'a edificat la anul 1833 pe spesele Erariului, în urma decretului emanat dela Cancelaria aulică reg. ung. sub datul de 16 Ianuar 1833 Nr. 1466. Pentru rescumpărarea operelor jugale și manuale ce avea să le dea la edificare comuna bisericească, Episcopul Samoil Vulcan a dat 100 fl., carele apoi a și consacrat'o cu hramul Sântului Apostol Toma. *Casa parochială* de pântă s'a edificat tot în anul 1833 pe spesele Erariului. După-ce s'a terminat edificările, prin decretul aulic dat la 9 Iulie 1834 s'a sistemisat beneficiul parochial acordându-se pentru preot suma anuală de 150 fl. și pentru cantor 40 fl. Acest beneficiu la an 1841 pentru preot s'a ridicat la 200 fl., 24 metrete posoniane de grâu mestecat, 12 stînjinii lemne de foc și 2 jugere pământ arător. Pentru cantor-docente s'a ridicat plata la 60 fl., 4 orgii lemne de foc și 12 fl. ca pausal pentru spesele de lipsă la cultul divin. Cu dt. 14 Iuliu 1847 Nr. 28413 s'a rezolvat din partea Erariului suma de 498 fl. pentru înstruirea internă și paramentele bisericești; iar prin benignul rescris regiu de dt. 29 Nov. 1847 Nr. 47692 / 1895 intimat prin decretul Escelsei Camere reg. ung. aulice dat la 22 Dec. 1847 Nr. 49943 plata pentru preot s'a ridicat la 300 fl. și pentru cantor-docente la 100 fl.

Seria cronologică a Preoților: PP. Avram Dobra adm. interinmal 1831—1833; Avram Nedelco 1833—1836; Samoil Grama 1836—1839; Samoil Vulcan 1839—1843; Paul Murgu 1843—1863; George Trăilă 1863—1872; Pentru Bordan Argană 1872; Iustin Moldovan 1872—1876; Ioan Tamaș 1877—1885; Dr. Teodor David 1886—1895; Dr. Daniel Fireza 1895—1896; Dr. Ștefan Pop 1806—.

II. Oficiul Parochial.

1. Paroch: Dr. *ȘTEFAN POP*, doctor în dreptul canonic.
2. Docente-Cantor: *VICTOR BACOS*.
3. Curator: *PETRU MARCU*.

III. Biserica de pântă, edificată la 1833. *Hramul*, S. Ap. Toma. *Patron*, Erariul reg. reprezentat prin Ministrul de agri-

cultură. *Casa paroch.* de pântă. *Matricule*, din 1831. *Școala* de de pântă edificată la 1833 pe spesele patronului. *Locuința cantor-docentală* este edificată pe spesele patronului sub un acoperiș cu școlă. *Școlari oblig.* 22; *frec.*, 22. *Benef. paroch.*, sistemisat la 1833 în bani 630 cor., realități 10 jug. 836 □^o și 20 stînjinii lemne de foc. *Venit congrual:* 1037 cor. 48 fil. *Benef. docento-cant.*, în bani 474 cor., dela stat 264 cor. și din Fond. relig. 210 cor., realități 5 jug. Cortel și lemne. Datul instrumentului dotațional 29 Iunie 1899 Nr. 1581. *Averea biser.* în bani 127 cor. 66 fil. *Averea școlii* în bani 24 cor. 30 fil.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Ier.	Departare dela matre Km.
Iezvin	160	103	1337	25	4	2	
Filiale:							
Bázos	100	469	1531	19	—	14	12
Margitfalva	14	551	1245	37	—	5	4
Remete	4	209	1112	13	8	8	6
Șustra	5	25	820	—	—	1	13
Temes-Rékás	6	3839	176	13	10	60	4
Total	289	5196	6221	107	22	90	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 65.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Temes-Rékás*.

6. PARȚA (Parác) în Comitatul Timișului.

I. **Istoricul.** — Parohie înființată la 1864 prin trecerea la Unire a unei părți însemnate a locuitorilor români, în frunte cu preotul lor Ioan Murgulević. Sistemisarea parohiei s'a făcut în anul 1867 prin decisiul Ministeriului reg. ung. de culte de dat 12 Iulie 1867 Nr. 5746, prin care s'a aplicat din Fondul religiunii pentru paroch congrua în suma de 276 fl. 48 cr. Pe lângă aceea, o dată cu trecerea preotului Murgulević a trecut la noi și o sesiune de pământ arător. Cu ocaziunea regulării apelor, din sesiunea noastră parochială o parte s'a espropriat, așa încât acuma sesiunea se compune numai din vreo 18 jugere.

Pentru prețul de espropriare a acestui pământ, procesul și acuma este încă în curgere cu sârbii.

În parochia acesta este și stațiune capelanală, care s'a sistemizat prin rezoluțiunea ministerială de dat 1 Martie 1867 Nr. 14221, aplacidându-se congrua de 199 fl. 50 cr. din Fondul religiunei.

Cu ocasiunea trecerilor din 1864 a fost rămas în posesiunea ai lor nostri și biserica, dar în scurt timp au reocupat'o sârbii pe seama lor. De atunci cultul divin pentru credincioșii nostri se ține în capelă așădată în localitățile închiriate. Spre scopul edificării de biserică Ministeriul de culte cu rezoluțiunea de dat 2 Martie 1901 Nr. 6298 a asemnat suma de 5000 fl. care s'a elocat spre fructificare până când se va începe edificarea, ceea ce se va și întimpla în timpul cel mai scurt.

Școala s'a deschis atunci îndată după făcuta Unire, mai întâiu în localitate închiriată, apoi în actualul edificiu transcris la cartea funduarie pe numele comunei politice, dar afectat spre scopuri scolastice gr. catolice și gr. orientale, după cum s'a hotărit mai pe urmă prin decusul comitetului administrativ al Comitatului Timiș de dat 18 Februar 1891 Nr. 3649 / 382. Postul docental mult timp a fost împreunat cu cel capelanal acuma însă este despărțit. Dotațiunea docentală s'a regulat mai pe urmă la minimul legal de 300 fl. prin instrumentul dotațional aprobat din partea Ordinariatului episcopesc cu decusul de dat 16 August 1894 Nr. 1627.

Seria cronologică a Preoților: PP. Ioan Murgulevică 1864—1875; Ioan Putnic 1875—1881; Ioan Dumoniū 1881—1902; Petru Muntean 1902—. *Capelan:* Atanasie Nedelco 1864—1869; I. Putnic 1870—1875; I. Dumoniū 1877—1882; Carol Schmiedt-Stoica 1889—1893; Petru Stanciu 1893—1895; George Nicola 1895—1899; Maximin Ilca 1902—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *PETRU MUNTEAN*, adm. parochial.
2. Capelan; *MAXIMIN ILCA*.
3. Docente-Cantor: *GEORGE SUCIŪ*.
4. Curator: *NICOLAE DRĂGAN*.

III. **Biserică** nu este, ci numai **Capelă** în local închiriat cu cens anual de 400 cor. din Fond. relig. *Hramul*, înălțarea Domnului. *Patron*, Fondul religiunei. *Casa parochială* de pētră ca proprietate a Fondului școlastic gr. cat. Cens, 160 cor. din Fond. relig. *Matricule*, din 1869. *Școala*, de pētră în edificiu comunal. *Locuința docento-cantorală*, închiriată cu cens anual de 80 cor. *Școlari oblig.* 93, frec. 88. *Benef. paroch.* în bani 553 cor. 50 fil. și 160 cor. cens cuartirial din Fond. relig. în realit. 16 jug. 1424 □° arător și 1 jug. 435 □° fēnaș. *Venit congrual:* 778 cor. 50 fil. *Benef. capelanal,* în bani 399 cor. *Venit congrual:* 397 cor. 66 fil. *Benef. docental,* în bani 600 cor. La dotațiune contribue: Com. bis. cu 415 cor. Fond. relig. cu 185 cor. Datul Instrum. dt. 12 August 1894 Nr. 1627. *Averea biser.* în bani 1456 cor. 97 fil., în real. 1 jug. 1170 □°. O casă cu un intravilan de 1066 □°. Cereale 3851½ litre grău. *Averea școlii* în bani 46 cor. 20 fil., în realit. 2 jug. 1344 □°.

Numărul sufletelor.

Parța	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	G. II.	G. A.	Isr.	Departare dela matre Km.
Parța	635	1003	1268	35	8	—	
Filiale:							
Șag	6	1727	808	17	7	2	3
S. Mihail R. și G.	26	1709	1707	19	3	10	7
Utvin	16	260	1259	4	—	9	10
Total	683	4699	5042	75	18	21	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 75.

Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Parócz*.

6. **TIMIȘÓRA (Temesvár)** Cetate liberă regescă. Scaunul Comitatului Timiș.

I. **Istoricul.** — După monografia lui Preyer din 1853, pe timpul Romanilor Timișóra a fost castru cu numele «Zambar». Avariū o au numit «Begney» dela riul Bega, care e curge pe lângă cetate. Numele Timișóra la luat dela riul Timiș, carele curge paralel cu Bega la câțiva kilometri spre sud; și tot de acolo, din puñct de vedere administrativ, întregul ținut s'a numit «bănatul timișan». Tot după Preyer, la anul 1203, vine

înainte numirea «Conte de Timiș» a comitelui suprem din Timișoara, ca titlul de mai înainte existentă. Cel mai de pe urmă beliduce timișan a fost Claudiu (Glad), carele a venit în contact cu óstea lui Arpad; iar Sântul Stefan Regele Ungariei între alte comitate, a înființat și acest timișan.

Evenimentele mai remarcabile legate de Timișoara sunt acestea: la anul 1279 botezarea Cumanilor în jurul Timișorei; Regele Carol Robert a reședut aci doi ani pe la anul 1318; Regele Sigismund a ținut dieta țerii în Timișoara la anul 1397, și pe Filip de Ozora contele de Timiș l'a trimis reprezentant la conciliul de Constanța în anul 1415. Ioan Hunyadi Corvinul aci ca Guvernator a edificat castelul seú, în carele a locuit și de unde a făcut excursiunile sale victoriose contra Turcilor; acest castel sustă și astăzi ca arsenal de artilerie. Regele Matia a vizitat Timișoara în anul 1458. Aci și-a aflat tristul sfârșit George Doza conducătorul rebelilor în anul 1514. Turcii au cuprins cetatea la anul 1552, unde au petrecut apoi 164 ani, până când fură învinși și respinși de către Principele Eugen de Savoia în anul 1716.

Timișoara pe acele timpuri avea altă față; sta din patru părți: cetatea, castelul huniadian, palanca mare și palanca mică. Cetatea în centru; castelul huniadian spre sud; palanca mare spre nord, palanca mică spre sud dela castel, ca castre de apărare, toate întărite cu șanțuri și cu palisade înalte și grose de stejar. Jur împrejur curgea râul Bega, formând mici insule și mărăștine, având brațele sale prin toate patru părțile cetății și prin șanțuri. După recucerirea cetății din mâinile Turcilor, comandorul general contele Mercy a dat cetății forma de astăzi. Palancele s'au nimicit, castelul și cetatea s'a încunjurat cu trei bastioane zidite; spre resărit dela cetate s'au ridicat mai multe fabrice de postav, mătasă, metal, papir etc. și împopulându-se s'a format suburbiul Fabric de astăzi. Spre mătăși și apus din grădinile cetății s'a format Josefina, după numele Împăratului Iosif II. și Elisabetina, numită după numele decedatei Împărătese și Regine Elisabeta; mai înainte însă portau numirile de maierile vechi și maierile nouă. Rîul Bega tot atunci i-s'a dat curgerea de astăzi. Populațiunea, compusă în mare pre-

ponderanță din sârbî, germani și români, abia număra 6000 suflete.

În privința administrativă erau două primării, una germană, alta sârbescă. Casa primăriei germane s'a instalat în o scaldătoare turcescă, carea și astăzi este casa magistratului, iară casa primăriei sârbesci s'a făcut din o moșee turcescă, carea mai târziu contopindu-se magistratcele, a devenit teatru; astăzi este acolo școla reală de stat. Episcopia catolică a Cianadului a ocupat reședința în Timișoara în anul 1724. Iesuiții în anul 1726 din moșee turcescă zidesc biserică și deschid gimnasiu; astăzi e biserica seminariului. Catedrala catolică a fost edificată între anii 1736—1752. Ciurma (pestis) a decimat populațiunea între anii 1738—1739. Capela de către Elisabetina, numită a Rosaliei întru memoria încetării ciumei, s'a format de către Magistrat, unde în tot anul se ține procesiune. — În anul 1849 a fost asediată Timișoara de către honvedii 3 luni de zile, dar deși a suferit multe lovituri, nu s'a predat. În timpurile noastre, pe basa nouelor porniri luate de tactica militară, s'a adus pre-înalta hotărîre pentru sistarea fortăreței și astfel vechile ei bastioane și întărituri au început a se derima. — Gloriosul Domnitor Majestatea Sa Împăratul și Regele Francisc Iosif I, a vizitat Timișoara de 3 ori, în anii 1852, 1872 și 1891. Totdeuna a fost salutat Majestatea Sa și de către clerul gr. cat. sub conducerea Episcopului concerninte.

Parochia gr. cat. din Timișoara s'a înființat la 1735, când Episcopul Cianadului Adalbert Falkenstein a denumit acolo de preot unit pe Petroniu Popovici, chirotonit la Muncaci. Sistemizarea parochiei s'a făcut la anul 1738, prin decret regal emanat dela Carol VI. Deodată cu înființarea diecesei gr. cat. de Oradea-mare, parochia acesta a fost ridicată la rangul de scaun al Vicariatului părților bănățene, după cum s'a spus deja mai sus. Dotațiunea preoțescă la 1737 a stat din 150 fl., mai apoi la 1770 s'a statorit în bani gata 200 fl. 30 meș de ovės, 15 de grâu, 15 de porumb, 15 stînjinii lemne de foc, 15 căpeți de fân, așa că după prețurile de atunci, întreg beneficiul era computat în 317 fl. Dotațiunea acesta după norma convențiunei încheiate între Erariu și Episcopia Cianadului s'a

sistemisat mai târziu astfel: 200 fl., 50 meți grâu, 50 meți porumb, 30 ovės, 24 acove vin, 24 stinjină lemne, 250 centenare de fân.

În anul 1780 Timișoara devenind cetate liberă regescă, a preluat asupra sa și sarcinile patronale față de biserică noastră; regularea patronatului însă numai după pertractări îndelungate de 46 de ani s'a efeptuit cu rezoluțiunea regescă de dat 3 Mai 1826 Nr. 12507, dară și atunci la început patronul a preluat numai solvirea salariului în bani, nu și cele în naturale, până ce în urmă dotațiunea s'a stabilit cu relutul naturalielor în bani gata la 600 fl. și 24 stinjină de lemne. Dotațiunea acésta în urmarea rezoluțiunei Magistratului orășenesc de dat 7 Iunie Nr. 12230—230/1878 s'a ameliorat în bani gata cu 330 fl. Dotațiunea cantorală la început a fost de 100 fl., iar în anul 1878 s'a ridicat la 175 fl.

Ce privesce biserica, Președintele administrațiunei din Timișoara, Conte Hamilton, cu dat Viena 15 Iunie 1737 notifică Consilierului Neffzer, că este învoit, ca în suburbiul Fabrica Timișorei, să se edifice o biserică modestă pe seama unișilor, dară deocamdată acea edificare are să se amâne până când s'ar putea înființa fondul special pentru uniș. Dacă însă Neffzer ar putea acoperi spesele edificării acelei biserici din vre un alt fond disponibil, atunci pe lângă rebonificarea acelor spese, pôte să dispună începerea lucrărilor de edificare. Cu toate aceste însă biserica nu s'a edificat de cât numai în anul 1771, în forma în care există și acuma. Binecuvântarea ei s'a făcut tot în același an prin călugărul Alesiu Mureșan din Zabrán, de față fiind și Popa Ioan din Chesinț, carele încă trecuse la unire în anul 1730. Campana sunt două la biserică, una veche mai mare din anul 1799, turnată de nou în 1842 și provădută cu inscripțiunea: Campana haec ante 43 annorum impensis Patroni A. Magistratus pro gr. cath. Ecclesia Fabricensi in honorem B. M. V. refusa est Fabricae 28 Febr. 1842. A doua este mai mică și are inscripțiunea: Acésta campană întru onórea Santei Mariei Născ. de Dumneđeu, cu cheltuiala Bisericeii gr. cat. române a Fabricului s'a tornat. Temesvar în an. 1851. Potirul vechiu de argint cu cupa înaurită este lu-

crat artistic cu capete de cheruvim și cu insemne în relief dela patimile Domnului. Numărul sufletelor unite până la 1826 era fórte mic în Timișoara, ceea ce a dat ansă la Camera, ca deja la 1781, apoi la 1814, să soliciteze încetarea parochiei. După conscripțiunea din 1778 în Timișoara au fost 7 suflete, în filialele: Comloș 4; Petroman 1; Ciacova 1; Köveres; Zsebely 1; Lugoș 1. La 1784 în matre erau 22 suflete, la 1787, în matre 28, în filiale: Murari 1; Petroman 3; Hittiaș 1. La 1826 au fost 200 suflete cu filialele: Belinți, Denta, Gilad, Ianova, Kizdia, Recaş, Șag, S. Mihai, Utvin.

Visitațiune canonică s'a făcut în 1812 de Episcopul Darabant, în 1833 de Episcopul Vulcan, în 1844 și 1852 de Episcopul Erdélyi.

Seria cronologică a Preoților: PP. Petroniu Popovic 1734—1742; Andreiu Misesco și Ioan Popovic 1742—1750; Petru Popovic 1750—1753; Demetriu Popovic 1753—1755; Demetriu Egeres 1755—1769; Petru Popovic, capelan 1761; Michail Ortutai 1769—1771; Basiliu Keresztesy 1771—1772; Stefan Kamenky 1773; Nichefor Aron 1773—1782; Hilarion Dragalovic, capelan 1774; Paul Bereghi 1782—1783; Nicolau Dionelly 1783—1825; Avram Dobra 1825—1839; Paul Murgu 1839—1844; Avram Maxim 1844—1871; George Trăilă 1872—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *GEORGE TRĂILĂ*, Asesor consistorial.
2. Cantor: IOAN POENAR.
3. Curator: IOAN CAROL.

III. **Biserica**, de pėtră edificată la 1771. *Hramul*, Nașterea P. C. V. Maria. *Patron*, Cetatea liberă regescă Timișoara. *Casa paroch.*, de pėtră, edificată la 1776. *Matricule*, din 1781. *Școlă* nu este. *Locuința cant.* e sub un acoperiș cu casa parochială. *Școlari* obligați 88, frec. 46. *Benef. paroch.* în bani 2001 cor. 62 fil. dela Patron. *Benef. cant.*, 480 cor. La dotațiune contribue: Comuna bis. 120 cor., Patronul 360 cor. *Averea biser.* în bani 4422 cor. 69 fil. și fundațiunii pії în suma de 1162 cor. 62 fil. *Averea fondului școl.*, în bani 2039 cor. 67 fil. În fondul școlastic intră și venitele a lor două Fundațiuni făcute

de Parochul G. Trăilă și de Teresia Bucur, spre a se da ajutoare școlărilor gr. cat. români din Timișóra.

Fundațiuni pie sunt șapte: 1. «Dobra», 2. «Teresia-Bucur», 3. «Luisa Trăilă». 4. «Maria Popa», 5. «Rosa Drăgan», 6. «Iustina Vasko», 7. «Damian Pristasian», — toate pentru Liturgiile funebreale la intențiunea fondatorilor. Din venitele fundațiilor, preotul, cantorul, crâșnicul și biserica își au competențele lor.

Numărul sufletelor.

	Gr. e.	R. e.	Gr. or.	C. H.	C. A.	Un.	Isr.	alte C.	Departte dela m. n. Km.
Timișóra	602	37080	6129	2064	1186	51	5911	55	
<i>Filiale:</i>									
Beregseő	3	122	2057	7	2	—	21	—	16
Pischia	1	1413	150	1	3	—	5	—	24
Chișoda	7	431	1226	9	3	—	12	—	6
Giroda	15	298	835	31	—	—	12	—	4
Gírok	4	199	1981	1	12	—	18	—	7
Temes-Gyarm.	4	4970	296	22	4	—	26	—	14
Iadani	3	137	975	14	—	—	4	—	19
Medves	12	692	501	31	5	—	6	—	5
Mehala	5	2880	3080	47	40	1	141	—	2
Murányi	1	176	1329	10	5	—	16	—	26
Vadászerdő	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Vinga	28	4191	447	42	6	—	48	—	33
Total	688	52589	19006	2279	1266	52	6220	55	

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 58.

7. ZABRAN (Zábrány) în Comitatul Timișului.

I. Istoricul. — Amintire se face despre comuna acesta încă în scrisorile din anul 1394, când ea s'a ținut de posesiunea Capituluului din Titel. La 1463 se amintesc ca proprietate a familiei Posa, ca apartinență a cetății Szendő. La 1471 a fost a familiei Ungur de Nádas și Guthi-Ország. Intre anii 1506 și 1559 a fost în posesiunea lui Francisc Petheu de Gerse, apoi a lui Ioan Zay și Magócsi. La 1564 vine înainte ca comună pustie, și ca atare la 1607 s'a dat diacului Avram Cserepes,

dela care la 1626 a trecut la familia G. Tisza. Posesiunea Zabran la 1667 dela begul turcesc din Giulia a reclamat-o Michail Vez.

După reocuparea Banatului dela Tucă întreaga provincie devenind peculium domus austriacae, Zabranul încă a trecut la Erariu. In conscripția posesiunilor din 1717 Zabranul nu se amintesc, dar figurează pe cartă geografică făcută în anul 1723.

Până la anul 1764 vatra satului Zabran a fost pe ținuturile stâng al Mureșului. Atunci, la mandatul Impărătesei Regine Maria Teresia, locuințele românilor din Zabranul vechiu s'au dărâmat și ei fură siliți a se așeza pe locul de aș. Spre pomenirea faptului, sigilul comunei și acuma poartă inițialele M. T. — Zabranul este cuvânt slavonesc și însemnă pădure sau opritură. Înțelesul acestui cuvânt este conservat în numirea unei părți a hotarului, unde până la 1884 era o pădure de 136 jugere, și carea se numesc chiar și de nemți opritură. Altcum satul se numesc și «Pěrneava», adică suburbiu, pentru-că dela comuna «Gutenbrun» numai o stradă îl desparte.

Locuitorii Zabranului au fost tot români și încă de religie gr. cat. așa că dacă se întâmpla, de emigra vreo familie, nu era permis să se colonizeze decât iarăși cu români gr. cat. Din vechime comuna a stat din 21 intravilane din care la 1770 călugărul Mureșan a aflat numai 11 colibă. Aș numai 3 se află în posesiunea românilor, iar extravilane nici unul.

Parochia gr. cat s'a înființat la 1770; dar cumcă au fost uniți și mai înainte se cunosc de acolo, că la acel an administrațiunea camerală din Timișóra a dat ordin, ca după mórtea preotului Mișco, comuna bisericescă să primescă pe preotul Nedelcovic, iar veduva lui Mișco să se scotă din casa parochială. Erariul a luat pământurile dela cei din Zabran pentru-că trecuseră la neunire, iar după-ce s'au reîntors, pământurile li-s'au dat înapoi. La 1769 s'a numit preot unit Popa Nicolae.

Dela înființarea parochiei până acuma Erariul ca patron, de șesă ori a încercat nimicirea ei, dar fără de nici un rezultat și dacă n'a succes cassarea, încorporarea ori translocarea parochiei, este de a se mulțumi mai ales împrejurării că aceea este

basată pe fundațiunea pie majestatică a Mariei Teresia, după cum se și spune în deosebite reprezentări și rezoluțiuni.

Biserica respective capela s'a edificat sub un acoperiș cu casa parochială pe spesele erariului la 1770, iar zugrăvirea ei s'a făcut în 1772 prin Zugravul Oprea din Lipova. De a supra ușilor bisericeii pe o tablă de lemn este depins un vultur cu două capete, într'un picior cu sceptru într'altul cu sabiă, și în mijloc inițialele M. T. și din jos inscripțiunea: *Mariae Theresiae Augustae Ungariae Reginae pietas insignis fervensque unionis zelus, Filio Coregente Josepho istas in Banatu erexerunt aedes 1770.* O altă inscripție românească este acésta: «Luatau sfârșitul acest sânt lucru sub stăpânirea înaltei creștii noastre Maria Teresia și a blagovestnicului împărat fiul ei, cu totă cheltuiala cesaro-creștii fiind paroc ieromonachul Alexie în anul 1772 lunei Aprile. Fumul păcătosul și nevrednicul am zugrăvit aceste sante icône cu mână de țerina: Oprea Zugravul Lipovei.»

Dotățiunea preoțescă s'a stabilit la 1770 în 200 fl. și naturalie 15 meți de grâu, 15 de porumb, 30 ovés, 15 acóve vin, 15 stînjinii de lemne, 5 clăi de fân, 2 jug. arător și 2 jug. livadă, computat întreg beneficiul în 308 fl., întru cât adică pe atunci o clăie de fân era socotită în 3 fl. 20 cr. un meț de grâu în 36 cr., de porumb în 24 cr., de ovés în 21 cr. și un stînjin de lemne de foc în 2 floreni. La 1808 după norma convențiunei închiate pentru parochiele erariale între Erariu și Episcopul Cianadului, dotățiunea s'a stabilit în 50 meți de grâu și celelalte. Unele din naturalie afară de 82 metrii lemne până la 1884 de regulă se dedeau în natură, atunci însă naturaliele s'au rescumpărat cu suma de 945 fl. — Dotățiunea bisericeii dela patronat a rămas cea dela început adică de 30 fl.

Eiindcă Maria Teresia deja la 1776 a ordonat, ca în comunele cu 60 de familii să se înființeze școlă, iar Iosif Impăratul în patenta sa de colonizare din 1782 promite, ca comunele colonizate le va prevedea și cu învățători, și deórece în acte oficióse din 1782, și 1783 se face amintire de învățător și se cere îmbunătățirea salariului docental până la 72 fl., se póte afirma, că în Zabran nu mult după sistemizarea parochiei s'a

deschis și școlă și s'a ridicat edificiul școlastic de ađi. Școlă a funcționat până la 1865, când prin ordinațiunea Locutenenței s'a sîstat adausul salariului docental de 52 fl. 50 cr. din fondul studiilor.

Dotățiunea cantor-docentală dela 1770—1856 în bani gată a fost 36 fl., în realități 2 jug. intravilan și 4 jug. estravilan. Salariul în bani cu decisul Locutenenței de dat 23 Aug. 1856 Nr. 12827/240 s'a aplacidat pe 3 ani în părți egali din Fond. relig. și al studiilor în sumă de 150 fl., după trecerea celor 3 ani suma acésta s'a redus la 50 fl. și s'a solvit până la 1865, când apoi prin dispozițiunea Ordinariatului de dt. 29 Septembre 1865 Nr. 1463 beneficiul cantoral a rămas 36 fl. 6 jugere de pământ.

În vechime cimiterul a fost în islas în fondul grădinei. Cimiterul de ađi tot în islas se află lêngă drumul ce duce spre Hidegkut.

În turnul bisericeii se află o campană turnată de noú la 1824, despre care într'o scrisóre se đice, că atunci a fost de 100 ani, deci va fi fost adusă din satul cel vechiu.

Numărul sufletelor în parochia cea veche a fost ca la 70 familii. În 1764 au fost 40 familii, la 1782 locuitorii stabili uniți, 78 suflete, iar în filii nenumerate, 28 suflete. Dela 1783, când germănií deja încep a cuprinde intravilanele românilor, numărul sufletelor unite încă începe a fluctua. La 1786 au venit din Ardeal 7 familii unite. La 1787 în matre și în 7 filii erau 104 suflete. Ca filiale la parochia matre în vechime s'au ținut deosebite cômune din estinsul teritoriul dintré Arad, Lipova, Solymos și Timișórá. Visitațiuni canonice s'au făcut în anii 1794, 1812, 1816, 1844, 1881.

Seria cronologică a. Preoților: PP. Misco înainte de 1750; Nedelcovici 1750; Nicolaú Popa 1769; Alesiu Murășan teolog de Roma, călugăr basilitan 1770; Ioan Popa 1770—1771; Alesandru Murășan 1771—1772; Vasile Keresztesy 1772—1774; Epifaniu Birtok 1774—1777; Teodor Nikitovici 1777—1779; Teodor Szabó 1779—1783, sub acésta a mai fost un preot, Ioan Popovici și un diacon Nicolaú Damilovici; Ioan Kóváry

teolog de Viena 1783—1812, îngropat sub altariul bisericeii; Nicolaŭ Irady 1812—1821; Filip Moga 1821—1843; Vasile Cristian 1843—1844; Nicolaŭ Fodor 1844—1857; Teodosiu Miesa 1857—1860; George Câmpian 1860—1880; Ioan Boros 1880—1897; Ioan Vulcan 1897—1898; Dr. Daniel Fireza 1898—1899; Ioachim Frențiu 1899—.

II. Oficiul parochial.

1. Paroch: *IOACHIM FRENȚIU*, Asesor consistorial.
2. Cantor: *BASILIU RUJESCU*.
3. Curator: *TEODOR RANCU*.

III. Biserica de pĕtră edificată în 1770. *Hramul*, Bună-vestirea. *Patron*, Inclita camera erarială regie. *Casa paroch.* de pĕtră edificată la 1770. *Matricule*, din 1783. *Școala* nu este. *Locuința cantorală*, de pĕtră. *Școlari* oblig. din matre și filie 65, frec. 15. *Benef. paroch.* 2310 cor., 5 jug., 82 metri lemne de foc. *Venit congrual*: 2473 cor. 56 fil. *Benef. cant.* 75 cor. 60 fil. și 6 jug. pământ. *Averea biser.* în bani 3582 cor. 70 fil., realit. 6¹/₂ jug., *Fonduri mai mici* în sumă de 112 cor. 42 fil. *Averea fondului școlastic* în bani 555 cor. 64 fil., realit. 1093 □°.

Numărul sufletelor.

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Un.	Isr.	Departare dela matre Km.
Zabran	42	76	3	—	—	—	—	—
Filiale:								
Alioș	6	412	1630	6	3	—	27	3
Blumenthal	21	1488	44	9	10	—	3	14
Buzad	6	37	800	—	—	—	6	15
Chesinți	39	10	2080	9	—	—	3	3
Cladova	13	10	781	5	1	—	5	18
Comiat	4	48	495	18	—	—	3	16
Engelsbrun	9	1508	66	—	—	—	—	16
Féregyház	3	344	884	16	10	—	6	17
Fiscut	16	79	748	14	—	—	14	16
Hidegkut	115	2775	140	1	2	—	3	1
Lipova	40	3575	3253	130	50	8	381	11

	Gr. c.	R. c.	Gr. o.	C. H.	C. A.	Un.	Isr.	Departare dela matre Km.
Ménes	5	131	1162	17	—	—	16	20
Neudorf	31	1141	76	25	—	—	—	4
Pauliș	16	1101	1790	38	17	—	52	8
Radna	15	899	1394	69	7	1	33	12
Schöndorf	40	2455	49	4	3	—	—	10
Sobotel	6	—	2330	—	—	—	16	18
Tranova	10	1256	18	5	1	—	—	7

Total 444 17355 17743 366 104 9 568

Depărtare dela scaunul protopopesc Km. 52.
Posta ultimă și Stațiunea telegrafică: *Temes-Hidegkut*.